

SANYUKTA MANDAL ADHIVESHAN 2026

BEKANTIK

The Ultimate Rajipo

Satsang Prasang

सत्संग प्रसंग

Brahmaswarup
Pranukh Swami Maharaj

Pragat Brahmaswarup
Mahant Swami Maharaj

BAPS Swaminarayan Sanstha | www.BAPS.org

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयते ॥

सत्संग अधिवेशननी विविध स्पर्धाओ पैकीनी ओक स्पर्धा छे 'सत्संग प्रसंग' स्पर्धा, जेमां १०० प्रेरणादायी प्रसंगोनो समावेश करवामां आव्यो छे.

'सत्संग प्रसंग' स्पर्धानो हेतु ओ छे के सौ हरिभक्तो आ १०० प्रसंगोनो उाडाएपूर्वक अभ्यास करे. आ प्रसंगोमां आपणा ँष्टदेव भगवान स्वामिनारायण अने गुणातीत गुरुओनो भडिमा अने उपदेश समायो छे, साथे तेओना समकालीन केटलाक भक्तरत्नोनो भडिमा पण आवरी देवामां आव्यो छे, जेमांथी आपणने अनेक प्रेरणाओ प्राप्त थशे.

અનુક્રમણિકા

ભગવાન સ્વામિનારાયણ ૯

પ્રાગટ્યના હેતુ.....	૧૦
નિર્ભય નીલકંઠ.....	૧૧
નિઃસ્પૃહી નીલકંઠ.....	૧૩
સેવાના આદર્શ - નીલકંઠ	૧૫
શુદ્ધભક્તિપ્રવર્તક.....	૧૬
અજોડ વરદાન	૧૭
આજની ઘડી રે ધન્ય.....	૧૮
‘દાસનું લક્ષણ શું?’.....	૨૦
ગઘેડાની ગાય	૨૨
અણિશુદ્ધ ચોખ્ખાં.....	૨૪
‘અમારા પર દયા રાખજો’	૨૫
દુર્લભ પ્રાપ્તિ.....	૨૬
‘સ્વામિનારાયણિયા કોણ?’.....	૨૭
શ્રીજીમહારાજનું અખંડ પ્રગટપણું.....	૨૮

ભક્તરત્નો..... ૩૧

અપેક્ષા રહિતનો સત્સંગ	૩૨
અનન્ય સમર્પણ.....	૩૪
‘જેને વ્યવહારે સુખી રહેવું હોય’	૩૬
‘ભગવાન અને સંતને અર્થે શું ન થાય’	૩૭
ઉત્તમ સમજણ.....	૩૮
‘આ અમારા જતિ આવ્યા’	૪૦
મહારાજને કોની સાથે બને?.....	૪૨
શિર સાટે સત્સંગ	૪૪
સેવાનું વ્યસન	૪૬
ભક્તનો સુહૃદ - મારો પ્રાણ	૪૮

ભક્તરાજ શિવલાલ શેઠ	૫૦
ભગતજીમય સ્વામી વિજ્ઞાનદાસજી	૫૨
દિવ્યભાવનો વિરલ દાખલો	૫૪
બ્રહ્માંડ તૂટે, પણ દોરડું નહિ.....	૫૫
‘આ ટાણું કેમ ચૂકાય?’	૫૭
આફ્રિકા સત્સંગના જ્યોતિર્ધર - મગનભાઈ.....	૫૮
સંપ્રદાયના વ્યાસ.....	૬૦

અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી..... ૬૩

દર્શનનો ખપ	૬૪
દૃષ્ટિનો સંયમ	૬૫
મારે તો પણ મીઠાં ફળ દે.....	૬૬
‘આ અમારાં તિલક’	૬૭
અનાદિના સેવક	૬૮
બ્રાહ્મીસ્થિતિના ઘડવૈયા.....	૭૦
સેવા કરે તે મહંત.....	૭૨
માન-અપમાન મેં એકતા	૭૩
‘એ મોજ તો સવજી લઈ ગયો’	૭૫
અનોખી માનતા	૭૬
ગુણાતીત સંગે ગુણાતીત.....	૭૮
‘સ્વામી! તમે પંડે અક્ષર?’	૮૦

બ્રહ્મસ્વરૂપ ભગતજી મહારાજ..... ૮૩

માંગો માંગો ભગતજી.....	૮૪
અનુવૃત્તિ એ જ ભક્તિ	૮૬
ગુણાતીત ઉપર મારો દેહ કુરબાન છે	૮૮
અડસઠ તીરથ.....	૯૦
અક્ષરની મોરલી વગાડી.....	૯૧

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ ૯૩

સ્વામિનારાયણની પૂરી નિષ્ઠા	૯૪
----------------------------------	----

ચંદ્ર ને ચકોરીની પ્રીતડીના જેવું	૯૬
જાગા ભક્તની બંધી તોડી	૯૮
આદર્શ ગુરુભક્તિ	૧૦૦
‘શ્રીજીમહારાજ કર્તાહર્તા છે’	૧૦૨
‘શ્રીજીએ જ કર્યું છે’	૧૦૪
ઉપાસના પ્રવર્તનની ધગશ.....	૧૦૬
વરતાલથી મહાપ્રસ્થાન.....	૧૦૭
‘અમે અને વરતાલ એક જ છીએ’	૧૦૮
‘હે સ્વામી! આપ દયા કરી બિરાજો’	૧૧૦
‘તમારા શિષ્યો તમારી સોનાની મૂર્તિ પધરાવશે’	૧૧૨
‘અક્ષરપુરુષોત્તમ માટે મુંડાવ્યું છે’	૧૧૪
કલ્યાણનું સદાવ્રત	૧૧૬
‘અક્ષરપુરુષોત્તમની વાત મારા માથે બેસીને કરે તોય ઓછું છે!’	૧૧૭
શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રવર્તાવેલ સમાધિ પ્રકરણ.....	૧૧૮
તમે જીવ્યા અમારે કાજ	૧૨૦

બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ ૧૨૧

‘સ્વામી રાજી થશે ને!’	૧૨૨
ખમવું એ સાધુતા.....	૧૨૩
પ્રેમના કોળિયા	૧૨૫
ભક્તોના સામાનને દંડવત્	૧૨૭
ગંજીપામાંથી ગુણગ્રહણ	૧૨૮
હૈયાના હેત ન ભૂલાય.....	૧૨૯
યુવાહૃદયના માલમી	૧૩૦

બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ૧૩૩

ગુરુભક્તિનો સેતુ.....	૧૩૪
નીચી ટેલ મળે તો માને ભાગ્ય જો	૧૩૬
‘આવો મહિમા હોય તો કામ થઈ જાય’	૧૩૭
મરજી અનુસાર વર્તનારા.....	૧૩૮

ગુરુપ્રધાન જીવન	૧૪૦
સ્વામી! કરુણા અપરંપાર	૧૪૨
આ છે બ્રાહ્મીસ્થિતિ	૧૪૪
દેહ તણી પરવા તજી	૧૪૬
વિચરણ એક કલ્યાણયાત્રા	૧૪૮
પ્રમુખપ્રતિજ્ઞા	૧૪૯
પુરુષોત્તમ બોલ્યા પ્રીતે	૧૫૨
વિનમ્રતાની મૂર્તિ	૧૫૩
અનાદિ સિદ્ધ	૧૫૪
સેવાનો ઉચ્ચ આદર્શ	૧૫૫
Akshardham Response	૧૫૭
‘કાંકરી જેટલોય ભાર નથી’	૧૫૯
કાયમી પ્રોજેક્ટ	૧૬૧

પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંતસ્વામી મહારાજ..... ૧૬૩

ગુરુવચને ચૂરેચૂરા	૧૬૪
‘સકલ દિવ્ય દિવ્યમ્’	૧૬૫
ઉતાવળિયો નિર્ણય ન લેવો	૧૬૭
‘હું પધરામણીએ જઉં?’	૧૬૮
‘બીજા સ્વાદની જરૂર નથી’	૧૬૯
‘મને માફ કરજો’	૧૭૦
‘કોઈ દિવસ નિર્ધાર રાખ્યો જ નથી..’	૧૭૨
તમારો જોડો અને મારું માથું	૧૭૩
સદા દાસ	૧૭૪
આવા ગુરુ ક્યાં મળે?	૧૭૫
મનન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ	૧૭૬

ભગવાન સ્વામિનારાયણ

પ્રાગટ્યના હેતુ

સર્વાવતારી પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમનારાયણ આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા. તેઓનું પ્રાગટ્ય અનંત જીવો ઉપરની તેઓની અકારણ કરુણા જ છે. વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ-૭૮માં શ્રીજીમહારાજે કહ્યું છે: ‘અક્ષરાતીત ને મન-વાણી થકી પર ને અગોચર એવા જે ભગવાન તે જ પોતે કૃપા કરીને એમ ધારે છે જે, ‘જ્ઞાની-અજ્ઞાની એવા જે મૃત્યુલોકના મનુષ્ય તે સર્વે મને દેખો,’ એમ ધારીને સત્યસંકલ્પ એવા જે ભગવાન તે કૃપાએ કરીને મૃત્યુલોકના સર્વે મનુષ્ય દેખે એવા થાય છે.’ આવા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના આ પૃથ્વી પરના અવતરણનો હેતુ શો હતો? શ્રીજી મહારાજે પોતે જ પોતાના પ્રાગટ્યના હેતુ જણાવ્યા છે.

સંવત ૧૮૭૭માં દિવાળી-અમ્રકૂટ ઉત્સવ ઉજવવા શ્રીજીમહારાજ કારિયાણી પધાર્યા હતા. ત્યારે વડોદરાથી ગોપાળાનંદ સ્વામી મહારાજના દર્શને આવ્યા. મહારાજ ઊભા થઈને તેમને ભેટ્યા. પછી અક્ષર ઓરડીમાં લઈ ગયા. ત્યાં ગોપાળાનંદ સ્વામીને પોતાની પાસે બેસાર્યા અને બીજા સંતો તથા હરિભક્તોને બહાર જવાની આજ્ઞા કરી. મહારાજ કાંઈ વિશેષ વાત કરવાના હશે, એમ જાણી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી અંદર ગયા. તો મહારાજે તેમને પણ બહાર કાઢ્યા અને ચોકડીના કામ ઉપર ધ્યાન રાખવાનું કહ્યું. પછી અક્ષર ઓરડીના બારણાં બંધ કરાવ્યાં. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી જાણવા ઉત્સુક હતા. તેથી બારણે કાન દઈ બેઠા. મહારાજ ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહે: ‘સ્વામી! અમે અમારું અક્ષરધામ અને તમો બધા મુક્તોને લઈને અહીં આવ્યા છીએ. તેનો હેતુ જાણો છો?’ ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે: ‘ના મહારાજ!’ પછી મહારાજે પોતાના આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થવાના છ હેતુઓ ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યા:

૧. અમારી સર્વોપરી ઉપાસના અને સર્વોપરી જ્ઞાન, તેને આ પૃથ્વી પર પ્રવર્તાવવું.
૨. પૂર્વે થઈ ગયેલા અવતારોના ભક્તોને અમારી ઉપાસના અને અમારા સ્વરૂપનો બોધ કરીને ઠેઠ અક્ષરધામમાં પહોંચાડવા.
૩. ભક્તિદેવી અને ધર્મદેવને અસુરોના ત્રાસમાંથી મુક્તિ અપાવી, અમારી મૂર્તિનું સુખ આપવું.
૪. ઘણા કાળથી લુપ્ત થયેલો, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યેયુક્ત ભક્તિવાળો એકાંતિક ધર્મ પ્રવર્તાવવો.
૫. અનંત કાળથી ભજન-ભક્તિ કરતા અનેક તપસ્વી-યોગીઓને દર્શન દઈ, તપનું-ભક્તિનું ફળ આપવું અને ભગવાનને વિશે પ્રીતિવાળા મુમુક્ષુઓના મનોરથ પૂર્ણ કરવા અને તેમને લાડ લડાવવાં.
૬. આ પૃથ્વી ઉપર એકાંતિક ધર્મના ધારક સાધુઓ, ઉપાસના માટે શિખરબદ્ધ મોટાં મંદિરો, અમારાં લીલા-ચરિત્ર, સ્વધર્મજ્ઞાનેયુક્ત શાસ્ત્રો કરવાં; અને પરાત્પર વિહદ એવું જે અક્ષરધામ તેને પમાડવા અર્થે પરમ એકાંતિક સંતો દ્વારા આત્મંતિક કલ્યાણનો મોક્ષ માર્ગ આ બ્રહ્માંડમાં સદાય ઊભો રાખવો.

નિર્ભય નીલકંઠ

હિમાલયની બર્ફીલી ઘાટીઓમાંથી પસાર થતાં નીલકંઠ વર્ણી નારદજીએ વસાવેલ શ્રીપુર ગામમાં પધાર્યા. અહીં ગામ બહાર એક કમલેશ્વર મઠ હતો. તેના ઓટલા ઉપર નીલકંઠ વર્ણીએ આસન જમાવ્યું. તપથી કૃશ થઈ ગયેલ શરીરવાળા અને તેજસ્વી કાંતિયુક્ત આ બાળ બ્રહ્મચારીને જોઈને ગામવાસીઓ આકર્ષાયા. મઠના મહંતજી પણ વર્ણીના દર્શને દોડી આવ્યા. સાંજનો સમય થયો હતો. મહંતજીએ વર્ણીને કહ્યું: ‘બ્રહ્મચારી! તમે મઠની અંદર આવો. અહીં બહાર જંગલી જનાવરનો ભય છે. માટે ઓટલે બેસી રહેવું ઠીક નથી.’ પરંતુ વર્ણી કાંઈ બોલ્યા નહિ. ‘મૌનવ્રતધારી હશે!’ - એમ ધારી મહંતજીએ વર્ણીને ધીરેથી હલાવીને કહ્યું: ‘જો મઠમાં આવવાની ઈચ્છા ન હોય તો ગામમાં વસ્તીમાં જાઓ, પણ અહીં તો મૃત્યુનો ભય છે.’

વર્ણીએ નિજમસ્તાઈમાં મહંતજીને કહ્યું: ‘હું વસ્તીમાં રહેતો નથી. ગામ બહાર જ્યાં આવું સ્થળ મળે ત્યાં આકાશની નીચે રહું છું. મૃત્યુનો મને ભય નથી. મૃત્યુથી ડરીને સંતાઈ જવાથી મૃત્યુ રોકાતું નથી.’ મહંતજીને વર્ણીની વાત જોગીહઠ લાગી. તેઓ પાછા આશ્રમમાં ચાલ્યા ગયા. વર્ણી તો શાંતચિત્તે આસન વાળી ધ્યાનસ્થ મુદ્રામાં બેઠા હતા. પરંતુ મહંતજીને વર્ણીની ચિંતામાં ચેન પડતું ન હતું. વારેવારે તેઓ આશ્રમની બારીમાંથી વર્ણીને જોઈ લેતા.

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો. રાત્રિના બે પ્રહર વીત્યા. સર્વત્ર નીરવ શાંતિ હતી. એવામાં તે શાંતિને ચીરતી ધરતી ધ્રુજાવે તેવી કેસરી સિંહની ગર્જના સંભળાણી. મહંત અને પુરવાસી આ ભયંકર ત્રાડ સાંભળીને જાગી ગયા. ભયંકર ગર્જના કરીને ત્રાડુકતો કેસરી સિંહ થાળી-થાળી જેવડા પંજાના પગલાં માંડતો, વિશાળ પૂછડું ફંગોળતો, ધગેલ ત્રાંબા જેવી આંખો ટમટમાવતો ધીરે રહીને વર્ણીની આગળ આવીને ઊભો રહ્યો. વર્ણીએ સિંહ તરફ દૃષ્ટિ કરી. દૃષ્ટિ પડતાં જ સિંહ નિશ્ચેતન બની સમાધિના દિવ્ય સુખનો અનુભવ કરતો વર્ણીના પગ આગળ લપાઈને બેસી ગયો.

ડરતાં ડરતાં મહંતે બારીનું બારણું ખોલ્યું. તેઓ અને તેમના શિષ્યો બારીની બહાર આશ્ચર્યવત્ જોઈ જ રહ્યા. થોડી વારે નીલકંઠ વર્ણી સિંહના શરીર ઉપર હાથ ફેરવવા લાગ્યા. વર્ણીના સ્પર્શથી સિંહ સમાધિમાંથી જાગ્રત થઈ સચેતન થઈ ગયો અને નીલકંઠ વર્ણીના પગ ચાટવા લાગ્યો. મહંતજીએ તેમના શિષ્યો સામું જોયું, શિષ્યોએ મહંત સામું જોયું. બંને એકાએક બોલી ઊઠ્યા: ‘આ તો કોઈ ઈશ્વરી અવતાર છે!’ જે માણસ અને પશુની હિંસા કરે, જેની ત્રાડ સાંભળીને અનેકનાં હૈયાં હચમચી જાય એવો આ કેસરી સિંહ આજે આ વર્ણી પાસે ગભરુ ગાય જેવો બની ગયો હતો!

પરોઢ થતાં જ સિંહ વર્ણીને શિર ઝૂકાવીને ઝાડીમાં અદૃશ્ય થઈ ગયો! મહંતજી દોડતાં વર્ણી પાસે આવ્યા અને હાથ જોડી કહ્યું: ‘બ્રહ્મચારી! આપ બહુ પ્રતાપી છો. સિદ્ધ છો. આપ જો અમારા મઠમાં રહો તો તમને મઠાધિપતિ બનાવી દઉં. લાખ રૂપિયાની અમારી આવક છે....’ મહંત બોલ્યે જ જતા હતા. વર્ણીએ તેમને અટકાવીને વચ્ચે જ કહ્યું: ‘જુઓ મહંતજી! મઠની, આશ્રમની

કે મિલકતની અપેક્ષા હોત તો ઘરનો ત્યાગ શું કરવા કરત? મારે તો તીર્થોમાં જઈ અનેક જીવનું કલ્યાણ કરવું છે. અને સાચો સત્સંગ શું છે તે જગતને સમજાવવું છે.’ એટલું કહીને વર્ણી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. ‘આ વર્ણી જીવોના કલ્યાણ માટે પધારેલ સાક્ષાત્ ભગવાન જ છે.’ એવી પ્રતીતિ સાથે મહંતજી અને ગામવાસીઓ તેઓને જતા જોઈ રહ્યા. આ રીતે, નિર્ભય થકા નીલકંઠ વર્ણી પોતે વિચરતા.

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પપમાં શ્રીજીમહારાજે વાત કરી છે, ‘જ્યારે ઘર મૂકીને નીસર્યા ત્યારે તો વસ્ત્ર રાખવું પણ ગમતું નહીં અને વનમાં જ રહેવું ગમતું. અને બીક તો લેશમાત્ર લાગતી જ નહીં અને વનને વિષે મોટાં મોટાં સર્પ, સિંહ, હાથી ઈત્યાદિક અનંત જનાવર દીઠામાં આવ્યાં પણ કોઈ પ્રકારે હૈયામાં મરવાની તો બીક જ લાગતી નહીં; એવી રીતે મહાવનને વિષે સદા નિર્ભય રહેતા.’

નિઃસ્પૃહી નીલકંઠ

કલ્યાણના માર્ગમાંથી ભૂલા પડેલા અનેકને સાચી દિશા ચીંધતાં ચીંધતાં નીલકંઠ વર્ણી વંશીપુર પધાર્યા. અહીં પીપળાના વૃક્ષ નીચે સ્વસ્તિક આસન વાળીને ધ્યાનમાં બેઠેલા વર્ણીની તેજોમય આત્મા જોઈ વંશીપુરના રાજા આકર્ષાયા. ‘નારાયણ આ સ્વરૂપે આજે મારું કલ્યાણ કરવા તો નથી આવ્યા ને!’ એમ વિચારતાં તેઓએ વર્ણીને મહેલમાં પધારવા પ્રાર્થના કરી. રાજાનો ભક્તિભાવ જોઈ વર્ણી તૈયાર થયા. વર્ણીને પોતાના રાજવી ઘોડા ઉપર બેસાડી રાજા સ્વયં ઘોડાની સરક પકડી ચાલવા લાગ્યા. આ નવા મહેમાનને જોઈ રાણી પણ સ્થિર થઈ ગયા. વર્ણીમાં તેઓને સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમના દર્શન થયા.

રાજા-રાણીને બે કુંવરીઓ હતી - ઈલા અને સુશીલા. તેઓ પણ વર્ણીના દર્શનથી મોહિત થઈ ગઈ. રાણીને પુત્રની ખોટ હતી. તેને લાગ્યું કે સ્વયં પુરુષોત્તમ જ પોતાની આ ખોટ પૂરવા પધાર્યા છે. રાજા-રાણી અને બંને કુંવરીઓ નીલકંઠ વર્ણીની સેવામાં રાત-દિવસ અભિરત થઈ ગયા. વર્ણીના સમાગમથી રાજા-રાણીને તેઓને રાજ્યમાં જ રાખી લેવાનો લોભ જાગ્યો.

એક દિવસ રાણીએ વર્ણીને કહ્યું: ‘બ્રહ્મચારી! આ રાજ્ય તમને સોંપવું છે. આ મારી બંને કુંવરીઓનું સગપણ પણ તમારી સાથે કરાવવું છે. માટે હવે વનમાં જઈ તપ કરવાની માથાકૂટ મૂકી ઘો.’

પરંતુ ‘ભાર નામે એક રૂમાલ પણ જેઓ રાખતા નહીં’ (વચનામૃત ગદ્ડા પ્રથમ ૧૦) તેવા વર્ણીને રાજ્યનો અને લૌકિક બંધનોનો ભાર તો કેવી રીતે ગમે? તેથી વર્ણીએ વિનયપૂર્વક રાણીના પ્રસ્તાવનો અસ્વીકાર કર્યો. રાણીને મોહ વ્યાપ્યો હતો. તેથી વર્ણી પ્રત્યેના સાક્ષાત્ ભગવાનપણાના ભાવને ભૂલી જઈ ઉદ્દેગમાં બોલ્યા, ‘અત્યારે તો બાળ અવસ્થા છે, પરંતુ જ્યારે જોબન અવસ્થા આવશે ત્યારે સ્ત્રી વિના ટળવળશો. મોટા મોટાનાં માન કામદેવે તોડ્યાં છે. તે તમને છોડશે?’

માયાવી જીવ ભગવાનને પણ પોતા જેવા જ માયાને વશ સમજે છે. આવી અજ્ઞાનતા રાણીમાં જોઈ વર્ણી મનમાં હસ્યા. તેમને રાણી ઉપર દયા આવી. તેમણે રાણીને કહ્યું, ‘અમારે તો સુખમાત્ર વનમાં જઈને પરમાત્માનું ચિંતન કરવું તેમાં જ છે.’ રાણીએ જંગલી પશુઓની બીક બતાવી. ત્યારે વર્ણીએ મક્કમતાથી કહ્યું: ‘બીક તો એક વાસનાની રાખવી જોઈએ. હું તો તેની મોહજાળમાંથી મનુષ્યોને છોડાવવા અને મારા દિવ્ય અક્ષરધામનું સુખ આપવા પ્રકટ થયો છું. તમારા રાજ્ય કે કુંવરીઓમાં બંધાવા નથી આવ્યો.’ વર્ણીની વેધક વાણી સાંભળી રાણીને સમાધિ થઈ ગઈ. તેઓના અંતરના અજ્ઞાનના પડળ ખૂલી ગયા. તે જ દિવસે રાત્રે નીલકંઠ વર્ણી વંશીપુરથી નીકળી ગયા.

ભલભલો માણસ સહેજમાં લલચાઈ જાય એવાં એવાં પ્રલોભનો નીલકંઠ વર્ણને આવ્યાં હતાં. પંજાબના રાજા રણજીતસિંહ અને કાઠમંડુના રાજા રણબહાદુર પોતાનું સમગ્ર રાજ્ય અર્પણ કરવા તૈયાર થઈ ગયાં હતાં. ધરમપુરના રાણી કુશળકુંવરબાએ પણ પોતાનું ૫૦૦ ગામનું રજવાડું શ્રીજીમહારાજના ચરણોમાં સમર્પિત કરી દીધું હતું. પરંતુ મહારાજ આવા કોઈ પ્રલોભનો કે લૌકિક બંધનોમાં બંધાયા નહિ. તેઓ સદૈવ નિઃસ્પૃહી, જગતથી નિર્લેપ જ રહ્યા.

સેવાના આદર્શ - નીલકંઠ

અનંત જીવોના કલ્યાણ માટે ભગવાન સ્વામિનારાયણે નીલકંઠ વર્ણીરૂપે સમગ્ર ભારતની પદયાત્રા કરી. આ કલ્યાણયાત્રા દરમ્યાન વૈકટાદ્રિથી કાંચીપુરમ્ જતાં રસ્તામાં તેઓને એક સાધુ મળ્યો. તેનું નામ સેવકરામ. તે ભાગવતનો ભણેલો અને સંસ્કૃતનો વિદ્વાન હતો. નીલકંઠે તેની પાસેથી ભાગવતના ગોપિકા ગીતના સુંદર શ્લોકો સાંભળ્યા. નીલકંઠને ભાગવતમાં ખૂબ રુચિ હતી. તેથી તેમની સાથે રહ્યા. સેવકરામ ભાગવતનો માત્ર કથાકાર હતો, પરંતુ સાધુતાના કોઈ લક્ષણ તેનામાં નહોતા. તેની પાસે એક હજાર સોનામહોરો હતી, પણ કોઈ સેવક નહિ. આ મુસાફરી દરમ્યાન સેવકરામને મરડો થઈ ગયો. વારંવાર ઝાડે જવું પડે. ઝાડામાં લોહી પડે. પીડા બહુ થાય. ચલાય પણ નહિ. આથી, તે રોવા લાગ્યો. તેનું દુઃખ જોઈ દયાળુ નીલકંઠે તેને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું: ‘તમે કાંઈ ચિંતા રાખશો નહિ, અમે તમારી સેવા-ચાકરી કરીશું.’

નીલકંઠ રાત-દિવસ સેવકરામની સેવામાં લાગી ગયા. અહીં કેળાની ફૂલવાડીમાં વડનું એક મોટું વૃક્ષ હતું. તેની નીચે નીલકંઠે કેળનાં પાનની એક હાથ ઊંચી પથારી કરી સેવકરામને સૂવડાવ્યો. તેના ઝાડાથી બગડેલાં કપડાં નીલકંઠ રોજ ધોતા. કોઈ અણગમો કે સૂગ રાખ્યા વગર વર્ણી પ્રેમથી તેની ચાકરી કરતા. સેવકરામને જે જોઈએ તે લાવી રાંધીને જમાડતા. પોતાને જમવા માટે સેવકરામ રૂપિયા આપીને બાજુના ગામમાંથી ખાંડ, સાકર, ઘી, અન્ન વગેરે નીલકંઠ પાસે મંગાવતો. નીલકંઠ તેમાંથી રસોઈ બનાવી તેને જમાડતા, પણ તેઓને તો બાજુના ગામમાં જઈને ભિક્ષા માંગીને જમવાનું રહેતું. કોઈ કોઈ વાર ભિક્ષામાં કાંઈ ન મળે તો નીલકંઠને ઉપવાસ પણ કરવા પડતા. ક્યારેક તો બબ્બે દિવસના ઉપવાસ થતા, પરંતુ સેવકરામ એટલો પણ વિવેક ન કરતો કે, ‘મારી પાસે રૂપિયા છે તેમાંથી તમે આપણા બંને માટે રસોઈ કરો અને તમે પણ મારી સાથે જમો.’ તેમ છતાં નીલકંઠે બે મહિના સુધી તેની ખૂબ ભાવથી અને ખંતપૂર્વક સેવા કરી. આખરે તે સાજો થયો.

નીલકંઠ અને સેવકરામ રામેશ્વરમ્ તરફ આગળ ચાલ્યા. હવે તો સેવકરામ શેર ઘી જમીને પચાવે એવો સમર્થ થયો છતાં નીલકંઠ પાસે પોતાનું એક મણનું (૨૦ કિલોનું!) ભારે પોટલું ઉપડાવતો. નીલકંઠ પોતે રૂમાલ જેટલો પણ પોતાનો સામાન ન રાખતા, તેમ છતાં સેવકરામના પોટલાનો ભાર ઊંચકતા. સેવકરામ નીલકંઠ વર્ણીની કાંઈ ખબર ન રાખતો. ફક્ત ગુલામની જેમ કામ કરાવ્યા કરતો. નીલકંઠને લાગ્યું કે, ‘આનામાં ભક્તિ પણ નથી અને કોઈએ કરેલા ઉપકારની કૃતજ્ઞતા પણ નથી.’ આથી, સેવકરામને કૃતઘ્ની જાણીને અંતે નીલકંઠે તેનો ત્યાગ કર્યો.

નિઃસ્વાર્થભાવે સેવા કરવી એ અઘરું છે, પણ સામેવાળા વ્યક્તિને લેશમાત્ર ગુણ ન હોય, છતાં મહિનાઓ સુધી પ્રેમથી આ પ્રકારની ટેલ-ચાકરી કરવી તે તો સેવાની પરાકાષ્ઠા છે! નીલકંઠ વર્ણીએ સેવાનો આવો અજોડ આદર્શ પૂરો પાડ્યો છે.

શુદ્ધભક્તિપ્રવર્તક

લોજમાં રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમની બાજુમાં જ જીવરાજ શેઠનો ડેલો હતો. અહીં રોજ મુક્તાનંદ સ્વામી કથાવાર્તા કરતા. એક દિવસ નીલકંઠ વર્ણી સંતો સાથે કથામાં ગયા. તેઓએ ત્યાં જોયું કે સભામાં સ્ત્રી-પુરુષો ભેગાં બેસીને કથા સાંભળે છે. નીલકંઠ વર્ણીને થયું કે, ‘આ તો ભક્તિમાં દૂષણરૂપ છે. આનાથી ત્યાગીના અષ્ટ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યમાં ભંગ થાય છે. વળી સ્ત્રી-પુરુષ ભેગાં બેસીને કથાવાર્તા સાંભળે તેમાં અંદરોઅંદર પણ દૂષણ વધવાની સંભાવના છે.’ આમ વિચારી નીલકંઠ વર્ણી તરત જ સભાનો ત્યાગ કરીને જતા રહ્યા. બીજે દિવસે જ્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી કથાવાર્તા કરવા ગયા ત્યારે નીલકંઠ વર્ણીએ સૌ સંતોને કહ્યું: ‘તમે સૌ મંદિરે આવો. હું તમને ત્યાં કથા સંભળાવીશ. આ રીતે સ્ત્રી-પુરુષ ભેગાં બેસી કથા સાંભળે તે ધર્મ નથી.’ ધર્મ-નિયમપાલનની શુદ્ધિમાં કોઈની મહોબત કે શેહશરમ તેઓ ન રાખતા. ત્યાર બાદ સૌને ધર્મ સમજાવી સ્ત્રી અને પુરુષ નોખા-નોખા બેસી કથાવાર્તા સાંભળે, ભક્તિ કરે એવી શુદ્ધ ભક્તિની રૂડી રીત નીલકંઠ વર્ણીએ સ્થાપી.

આશ્રમના મહંત મુક્તાનંદ સ્વામીથી વયમાં ૨૩ વર્ષ નાના અને હમણાંના આવેલા ૨૦ વર્ષિય નીલકંઠ વર્ણીનો પ્રભાવ કેવો હશે તેનો દાખલો આપતો વધુ એક પ્રસંગ બન્યો. એક દિવસ નીલકંઠ વર્ણીએ આશ્રમની દીવાલમાં એક ગોખલો જોયો. આશ્રમની બાજુમાં એક ગૃહસ્થનું ઘર હતું. તે ગોખલા વાટે સાધુ અને ગૃહસ્થની સ્ત્રી વચ્ચે ભારેલા અગ્નિની લેવડ-દેવડ થતી. આ જોઈ નીલકંઠ વર્ણીએ મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું, ‘આ દીવાલમાં જે છિદ્ર છે તે સાધુના ધર્મમાં એક દિવસ જરૂર છિદ્ર પડાવશે. સાધુએ આ રીતે સ્ત્રી સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યવહાર રાખવો તે ઉચિત નથી.’ એમ કહી મુક્તાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાની રાહ જોયા વગર વર્ણીએ તે જ સમયે પોતાને હાથે જ તે ગોખલો પૂરાવી દીધો. નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યના જે નિયમ-ધર્મ શાસ્ત્રોમાં લખ્યા હતા તે પ્રમાણે પાળવાનો અને પળાવવાનો આગ્રહ નીલકંઠ વર્ણીમાં જોઈને મુક્તાનંદ સ્વામી અભિભૂત થઈ ગયા.

આ રીતે આધુનિકતાના પ્રભાવથી ધર્મ અને ભક્તિમાં આવેલી મલિનતા કોઈ રીતે તેઓને પરવડતી નહિ. નીલકંઠ વર્ણીનું આ ચરિત્ર આવનારી પેઢીઓને પણ આધ્યાત્મિક માર્ગમાં બ્રહ્મચર્ય વ્રતની મહત્તા સમજાવતું રહેશે. ત્યાગી અને ગૃહસ્થોના જીવનમાં સ્ત્રી-પુરુષ મર્યાદા યથાર્થ રીતે પળાય તેવી કાયમી વ્યવસ્થા કરી એક શુદ્ધ સંપ્રદાયની સ્થાપના ભગવાન સ્વામિનારાયણે કરેલ છે. એટલે જ આપણે આરતીમાં ગાઈએ છીએ, ‘ધર્મ એકાંતિક સ્થાપક ભક્તિ પરિત્રાતા.’

અજોડ વરદાન

સંવત ૧૮૫૮ની કાર્તિક સુદ એકાદશીએ સવારથી જ સૌરાષ્ટ્રના જેતપુર શહેરમાં મંગલ ધ્વનિ ગૂંજી રહ્યો હતો. યજ્ઞની જવાળાઓ અને હુતદ્રવ્યોની સુંગધથી વાતાવરણ આહ્લાદક બન્યું હતું. શહેરની શેરીઓ અને માર્ગો હરિભક્તોથી છલકાતાં હતાં. પ્રસંગ હતો સહજાનંદ સ્વામીની સત્સંગમાં ગુરુપદે નિયુક્તિનો. વૈદિક વિધિને અનુસરી ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ શિષ્ય સહજાનંદ સ્વામીના કપાળમાં ચંદનની અર્ચા, કુમકુમનો ચાંદલો કરી ગળામાં હાર પહેરાવ્યો. ત્યાર બાદ રામાનંદ સ્વામીએ સહજાનંદ સ્વામીની આરતી ઉતારી અને પોતાના સ્થાને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યા. રામાનંદ સ્વામીએ સૌ સંતો-હરિભક્તોને કહ્યું: ‘પૃથ્વી ઉપર ભાગવત ધર્મનું પ્રસ્થાપન કરવા અને અનંત જીવોને બ્રહ્મરૂપ કરી અક્ષરધામ પમાડવા, સ્વામી સહજાનંદજીરૂપે આજે આપણી સમક્ષ અક્ષરધામના અધિપતિ પુરુષોત્તમનારાયણ બિરાજમાન છે. તેમને તત્ત્વે કરીને ઓળખી તેમના સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરશો તો તમારા સૌનું કલ્યાણ થશે.’

એટલું કહી રામાનંદ સ્વામીએ આ પુનિત અવસરે સહજાનંદ સ્વામીને વરદાન માંગવા કહ્યું. તે સમયે સહજાનંદ સ્વામીએ બે હાથ જોડી માંગ્યું: ‘તમારા સત્સંગી હોય તેને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય તો તે મને એક એક રૂંવાડે કોટિ કોટિ વીંછીનું દુઃખ થાઓ પણ તમારા સત્સંગીને તે થાઓ નહીં; અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય તે રામપત્તર મને આવે પણ તમારા સત્સંગી અન્ન-વસ્ત્રે કરીને દુઃખી ન થાય; એ બે વર મને આપો.’ રામાનંદ સ્વામી અને સર્વે હરિભક્તો અપાર કરુણાભરી આ અજોડ માંગણી સાંભળી આશ્ચર્ય અને અહોભાવમાં ગરકાવ થઈ ગયા.

અન્યના દુઃખે દુઃખી થનારા તો મળે, પરંતુ ભગવાન સ્વામિનારાયણે અન્યનું સઘળું દુઃખ પોતાના માથે લઈ પોતાના આશ્રિત જનોને સુખિયા કરી દીધા. વચનામૃત કારિયાણી-દ્વામાં શ્રીજીમહારાજે વાત કરી છે, ‘અમે તો જે મન, કર્મ, વચને પરમેશ્વરના ભક્ત છે. તેને અર્થે અમારો દેહ પણ શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરી રાખ્યો છે.’ આવા ભક્તવત્સલ હતા ભગવાન સ્વામિનારાયણ!

આજની ઘડી રે ધન્ય

પ્રખર કવિવર લાડુદાન ગઢવી ૪ ભાષાઓ, વ્યાકરણ અને પિંગળશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતા. તેઓને અશ્વવિદ્યા, ગજવિદ્યા, સામુદ્રિક શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન જેવી ૨૪ કળાઓ સિદ્ધહસ્ત હતી. વિલક્ષણ બુદ્ધિપ્રતિભા, તીવ્ર યાદશક્તિ અને શીઘ્રકવિત્વને જન્મજાત વરેલા આ કવિરાજને અનેક રાજારજવાડાઓ તરફથી સુવર્ણચંદ્રકો, રાજકવિરત્ન, પિંગળવિદ્યાચાર્ય, મહામહોપાધ્યાય, મહાશીઘ્રકવીશ્વર, શતાવધાની વગેરે પ્રમાણપત્રો એનાયત થયાં હતાં.

એક વાર ભાવનગર પધારેલા લાડુદાનજીને મહારાજા વજ્રેસિંહ બાપુએ સુવર્ણથી આભૂષિત કરવા રાજ્યસોનીને બોલાવ્યા. સોની મહાજનના કપાળમાં ગોપીચંદનનું સોહામણું તિલક અને કંકુનો ગોળ ચાંદલો હતો. કવિએ તે અંગે પૂછપરછ કરી. ત્યારે વજ્રેસિંહ બાપુએ જ વચ્ચે કહ્યું: ‘લાડુદાન! મારા મનની આ ભાંજગડ તમારે દૂર કરવાની છે. મારા રાજ્યમાં ગઢડું ગામ છે. ત્યાં એક સ્વામિનારાયણ આવ્યા છે. કાઠીઓ તેમને ભગવાન માને છે. મને તો ધર્તિંગ લાગે છે, પણ તમે જઈને એનું પારખું કરો.’ લાડુદાન તો ભગવાનની કસોટી કરવા તૈયાર થઈ ગયા. પરંતુ તેમને ચેતવતાં સોની મહાજને કહ્યું: ‘કવિરાજ! મીઠાની પૂતળી દરિયાનો તાગ કાઢવા જાય તો દરિયામાં જ સમાઈ જાય. માટે સમજી વિચારી પગલાં ભરજો.’

યૌવન, વિદ્યા અને કીર્તિના અભિમાનમાં લાડુદાનજીએ ગઢડાની વાટ તો પકડી, પણ રસ્તામાં મન પાછું પડવા લાગ્યું. ‘સાયું પણ હોય’ એવી શંકા થઈ. આ વિચાર આવતાં લાડુદાને મનમાં ચાર સંકલ્પો કર્યા કે ‘જો સ્વામિનારાયણ સાચે જ ભગવાન હોય તો, ‘એમણે ધારણ કરેલો ગુલાબનો હાર મને પહેરાવી નામ દઈને બોલાવે.’ ‘બંને ચરણારવિંદમાં સોળ દિવ્ય ચિહ્નો દેખાડે.’ ‘મારી ઓળખાણ આપે.’ અને ‘કાળા વસ્ત્રમાં વીંટેલો ભાગવતનો ગ્રંથ વાંચતા હોય.’ આ ચાર સંકલ્પો સાથે તેઓ ગઢડાની સીમમાં પ્રવેશ્યા.

ગામમાં આવતાં જ કવિને દિવ્ય શાંતિનો અનુભવ થયો. સહજાનંદ સ્વામી દાદા ખાયરના દરબારમાં લીંબડાના વૃક્ષ નીચે સંતો-હરિભક્તોની સભા ભરીને બેઠા હતા. કોટમાં ગુલાબનો હાર શોભતો હતો. સામે કાળા કામળા ઉપર ભાગવતનો ગ્રંથ પડ્યો હતો. લાડુદાનજીએ દરબારમાં પ્રવેશ કર્યો. પ્રભુએ એમને નામ દઈને બોલાવ્યા. ગુલાબનો હાર પહેરાવી સત્કાર્યા. વાતવાતમાં એમનું પૂર્વવૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તે દરમ્યાન શ્રીહરિના ખુદ્ધા ચરણારવિંદમાં લાડુદાને દિવ્ય સોળ ચિહ્નોનાં દર્શન કર્યાં. તેઓના આનંદની સીમા ન રહી. હૈયું ગદ્ગદ્ થઈ ગયું. અંતર ભેદાઈ ગયું કે નક્કી આ ભગવાન જ છે. તેઓના કંઠમાંથી કવિત સરી પડ્યું:

‘ધન્ય આજની ઘડી રે, ધન્ય આજની ઘડી,
નેણે નીરખ્યા સહજાનંદ, ધન્ય આજની ઘડી.’

કવિના હૃદયદ્વાર ખૂલી ગયાં. પ્રભુની દૃષ્ટિમાં દૃષ્ટિ મળી. સમાધિ થઈ ગઈ. અનંત કોટિ સૂર્ય-ચંદ્રના તેજથી અધિક, મહાતેજોમય અક્ષરધામની મધ્યે મહારાજ બિરાજમાન છે. અનંત મુક્તો શ્રીહરિની આ મનોહર મૂર્તિનું અખંડ સુખ લઈ રહ્યા છે. આ અલૌકિક દર્શન કવિરાજની આંખોમાં જડાઈ ગયું. પ્રભુના ચરણો પકડી લીધાં. જીવનભર આ ચરણોની ભક્તિ માંગી. રાજકવિ મટીને લાડુદાન શ્રીહરિના પરમહંસ બ્રહ્માનંદ સ્વામી બની ગયા. ખરેખર મીઠાની પૂતળી દરિયામાં ઓગળી ગઈ!

બ્રહ્માનંદ સ્વામી જેવા તો અનેક પરમહંસોને ભગવાન સ્વામિનારાયણે વશ વર્તાવ્યા હતા. ચાર વેદના પ્રકાંડ વિદ્વાન નિત્યાનંદ સ્વામી શાસ્ત્રાર્થમાં અજેય હતા. બ્રહ્માંડમાં ગ્રહોની ગતિને અટકાવી દે તેવા ગોપાળાનંદ સ્વામી અષ્ટાંગ યોગસિદ્ધ સમર્થ મહાપુરુષ હતા. સંતદાસજી સમાધિનિષ્ઠ હતા તો સ્વરૂપાનંદ સ્વામી અખંડ આત્માને દેખતા હતા. વ્યાપકાનંદ સ્વામી મરેલી ઘોડીને સહજમાં જીવતી કરી શકે તેવા સમર્થ હતા. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ત્યાગ-વૈરાગ્યનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ હતા તો મુક્તાનંદ સ્વામી સાધુતાની મૂર્તિ હતા. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો સાક્ષાત્ અક્ષરબ્રહ્મ હતા કે જેઓના રૂંવાડે રૂંવાડે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડો અણુની જેમ રહ્યાં હતાં. આવા ઐશ્વર્ય, કળા અને સાધુતાથી સંપન્ન ત્રણ હજારથી વધુ પરમહંસોને નિયમ-ધર્મમાં વશ વર્તાવનાર ભગવાન સ્વામિનારાયણ પોતે કેવા સમર્થ હશે!

‘દાસનું લક્ષણ શું?’

ભક્તરાજ સુંદરજી સુથાર કચ્છના રાજાના કારભારી હતા. એક પ્રસંગે તેઓ ભૂજના રાજાનું ખાંડુ (જાન) લઈને ગોંડળ આવ્યા. ત્યાં સમાચાર મળ્યા કે, ‘મહારાજ બંધિયા બિરાજે છે’ એટલે તરત જ રખેવાળોને જાનની ભલામણ કરી પોતે શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરવા સારુ બંધિયા આવ્યા. અહીં મૂળુ ખાચરને ત્યાં શ્રીજીમહારાજ બિરાજમાન હતા. તે વખતે તેઓની કસોટી કરતાં મહારાજે એક વિશિષ્ટ ચરિત્ર કર્યું.

મહારાજે પૂછ્યું ‘કોણ આવ્યું?’

‘મહારાજ! આપનો દાસ.’

‘દાસનું લક્ષણ શું?’

‘કહે તેમ કરે.’

‘દાસ હો તો વસ્ત્ર-ઘરેણાં ઉતારી સાધુ થાઓ.’

તે જ વખતે સુંદરજીભાઈએ વસ્ત્ર-ઘરેણાં ઉતારી નાખ્યાં ને દાઢી-મૂછ મૂંડાવી દીક્ષા લઈ લીધી. મહારાજે તરત જ તેમને કાશીની જાત્રા કરવા મોકલ્યા. સુંદરજીભાઈ પણ દંઢ નિશ્ચયવાળા હતા. તેમને શ્રીજીમહારાજના વચનમાં કાંઈ સંશય ન થયો. મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને આ વાત કરતાં કહ્યું: ‘અમે કેવાં સારાં કામ કર્યાં કે રાજાના કારભારીને મૂંડ્યા!’ ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું: ‘શું સારું કામ કર્યું? કાઠિયાવાડમાં મતવાદીઓ રંજાડતા તેથી ઘણી મુશ્કેલી હતી, પણ કચ્છમાં સુંદરજીભાઈ હતા તે શાંતિ હતી. હવે કચ્છમાં જગજીવન કારભારી સત્સંગનો દ્વેષી છે, તે આ જાણશે તો વિશેષ ઉપાધિ કરશે. હવે ત્યાં પણ રોટલા મળશે નહિ.’

મુક્તાનંદ સ્વામીની આ વાત સાંભળી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું: ‘તો તો તેમને બોલાવો પાછા.’ મૂળજી બ્રહ્મચારીને મોકલી સાધુવેષધારી સુંદરજીભાઈને પાછા બોલાવ્યા. તેઓ શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા ને દંડવત્ કરી ઊભા રહ્યા.

મહારાજે પૂછ્યું: ‘કોણ આવ્યું?’

‘દાસ આવ્યો.’

‘દાસ હો તો લૂગડાં-ઘરેણાં પહેરી ઢાલ-તલવાર લઈને રાજાના કુંવરને પરણાવવા પાછા જાઓ.’

મહારાજની આજ્ઞાથી સાધુવેષધારી સુંદરજીભાઈએ વસ્ત્ર-ઘરેણાં તો પહેરી લીધાં, પણ દાઢી-મૂછ તો પાછા ક્યાંથી લાવવા?! પણ મહારાજના વચને સુંદરજી સુથારે લોકલાજનો ત્યાગ કરી દીધો. પરંતુ સુંદરજીભાઈને આ વાતનો ગર્વ થયો. તેઓએ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું: ‘મહારાજ! બીજાની આવી આકરી કસોટી કરશો નહિ. બીજાથી આવું થાય નહિ.’ શ્રીજીમહારાજ તે સમયે કાંઈ બોલ્યા નહિ, પણ ગર્વગંજન હરિવરે સુંદરજીના શબ્દો યાદ રાખ્યા હતા. મહારાજને તો

પોતાના ભક્તોને અણિશુદ્ધ કરવા હતા. ભલે ને ભક્તના અંતરમાં સદ્ગુણો તેની પરાકાષ્ટાએ હોય, પણ જો ગુણોનો અહંકાર હોય તો તે મહારાજને ગમતું નહિ. અહીં પણ હરિવરે સુંદરજીભાઈનું ગુણનું માન ટાળવા નવીન ચરિત્ર આદર્યું.

આ અરસામાં મહારાજ વિચરણ કરતાં ભાદરા પહોંચ્યા. અહીંથી તેઓએ એક પત્ર સુરા ખાયર, અલૈયા ખાયર, અમરો પટગર... આદિ અઢાર સુખી કુટુંબના ગામધણીઓ અને રાજ-દરબારોને સંબોધીને લખ્યો. તેમાં લખ્યું કે - ‘માંયા, સુરા, સોમલા, મામૈયા, અજા, વીરદાસ આદિ સૌ ભક્તો ઘરમાં હો કે સીમમાં, જ્યાં હો ત્યાંથી ખાવું-પીવું પડતું મૂકીને, ઊભા હો ત્યાંથી તત્કાળ ચાલી નીકળજો. કર્મયોગી તથા સાંખ્યયોગી હરિજન જેને નીકળાય તે સંસારનો ત્યાગ કરીને નીકળજો. અમારું બહુ જ ગમતું છે... જેતલપુર જઈ, ત્યાં રામદાસ સ્વામી આગળ દીક્ષા લઈ, કાશી થઈને ભૂજ અમારી પાસે આવજો.’

બધા ભક્તો મહારાજની આજ્ઞા મુજબ તત્કાળ ઘરબાર છોડી નીકળી પડ્યા. કડુના કલ્યાણદાસ તો પોતાના જ લગ્નની ચોરીમાં માંડવા નીચે બેઠા હતા. ત્યાં તેઓના મામા અજા પટેલ પર આ કાગળ આવ્યો તો મામાની સાથે ભાણિયો પણ બાંધેલા મીઠળે મહારાજની ભગવી સેનામાં જોડાવા નીકળી ગયો. આ યાદીમાં તેમનું નામ તો હતું નહિ. પણ કલ્યાણદાસે મનોમન નક્કી કરી લીધું કે ‘અનંત જન્મો પત્ની-સંતાનો માટે આયખું ખોયું છે, તો હવે આ જન્મે આવી તક મળી છે તો પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણને આયખું અર્પી જીવતર ધન્ય કરી લેવું છે.’ તેથી મહારાજે ભક્તોના નામમાં છેલ્લે ‘આદિ’ લખ્યું હતું, તેમાં પોતાને ગણાવી આ ભક્તરાજ પણ સાધુ થવા આવી ગયા! સૌ રામદાસ સ્વામી પાસે આવ્યા. રામદાસ સ્વામીને સ્વપ્નમાં દર્શન દઈને મહારાજે તેમને આજ્ઞા કરી કે આ નવા પરમહંસોની મંડળી લઈ તમે સીધા ભૂજ આવો.

મહારાજ ભાદરાથી નીકળી ભૂજ પધાર્યા. થોડે દિવસે નવા પરમહંસોની મંડળી રામદાસ સ્વામી સાથે ભૂજ આવી. મહારાજ દંડવત્ કરતાં તેમને સામા તેડવા ગયા. મહારાજે દરેકનો પરિચય સુંદરજી સુથારને કરાવી કહ્યું: ‘આ દરેક પાંચ, પચીસ કે પચાસ ગામના ધણી છે. કેવળ અમારો પત્ર વાંચીને જોગિયા પારેવાંની જેમ પડતું મૂકી, સાધુ થઈને આવ્યા છે.’

આ જોઈ સુંદરજી સુથારની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. તેમનો ગર્વ ઓગળી ગયો. તેઓ મરમમાં જ સમજી ગયા. તેમણે મહારાજને બંધિયામાં કહેલા શબ્દો બદલ માફી માંગી. મહારાજે સૌને આજ્ઞા કરી, ત્યાગીનો વેશ મૂકાવી ફરી પાછો ગૃહસ્થનો વેશ ધારણ કરાવ્યો. પરંતુ કડુ ગામના કલ્યાણભાઈ - ‘અદ્ભૂતાનંદ સ્વામી’એ મહારાજની આજ્ઞા લઈ સાધુ રહેવાનું જ પસંદ કર્યું.

શ્રીજીમહારાજના ફક્ત એક પત્રથી જ આવા ગામધણીઓ પ્રતિષ્ઠિત પુરુષો પોતાનું ઘર, સગાં-સંબંધી, મિલકત, ગરાસ છોડીને ત્યાગી થઈ ગયાં હતાં! મહારાજનું આ કેવું ઐશ્વર્ય કે તેમના સંબંધમાં જે જે આવ્યા તેના અંતરમાંથી શ્રીહરિએ જગત કાઢી નાંખ્યું! અને ભક્તોની પણ કેવી તૈયારી શ્રીહરિના વચન અધર ઝીલવાની!

ગધેડાની ગાય

રાષ્ટ્રીય શાયર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા ગુજરાતી સાહિત્યના મૂર્ધન્ય વિદ્વાન ઝવેરચંદ મેઘાણી જોબન પગીના વ્યક્તિત્વ માટે લખે છે: ‘માણસ જેવા માણસને ધારિયાની ધારે મારીને એના ટૂકડે ટૂકડા કરીને આગમાં બેપતા બનાવી દેવા એ જોબનને મન રીંગણાં બાફવા બરાબર હતું!’ આવું હતું જોબનનું ખૂંખાર વ્યક્તિત્વ. એ સમયે ગુજરાતમાં જોબનપગીની હાક વાગતી. તેના માટે એવું કહેવાતું કે જોબનનું તીર ગુજરાતથી છેક કલકત્તા અને પૂના સુધી ચાલતું. એટલે કે જેની પાસે જોબનનું તીર હોય તેને માર્ગમાં કોઈ ચોર-ડાકૂ હેરાન-પરેશાન કરવાની હિંમત ન કરતા. જોબન પગીએ બે-બે વાર ગાયકવાડ સરકારની તિજોરી પણ લૂંટેલી. ગાયકવાડ સરકારે જોબનને પકડી લાવનાર માટે એ સમયે ૫૦,૦૦૦ રૂપિયાનું ઈનામ બહાર પાડેલું, પણ કોઈથી એનું નામ ન દેવાતું. મોટાં મોટાં રજવાડાંઓ પણ તેનાથી ત્રાસી ગયા હતા. સો-સો ગાઉ સુધી ચોરી કરવા જતો જોબન ધોળે દિવસે સૌને લૂંટતો છતાં પકડાતો નહિ.

ભગવાન સ્વામિનારાયણે ડભાણમાં બહુ મોટો યજ્ઞ કર્યો. દેશ-દેશાવરથી હજારો હરિભક્તો આ યજ્ઞમાં આવ્યા. મોટા મોટા કાઠી દરબારોનાં પાંખાળાં ઘોડાંઓ ડભાણને પાદર છૂટેલાં. એમાં પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાનના રોઝા ઘોડાની કીર્તિ તો ચોમેર ફેલાયેલી હતી. જોબનનું મન લલચાયું: ‘એવો ઘોડો આપણને હોય તો એક રાતમાં સેંકડો ગાઉની મજલ કાપી નંખાય. લૂંટ કરવાનું સારું ફાવે.’ અંધારી રાતે જોબને ધીરે રહીને ઘટાદાર વટવૃક્ષ નીચે ઘોડશાળમાં પ્રવેશ કર્યો. જ્યાં ખીલેથી રોઝા ઘોડાની સરક છોડવા જાય છે, ત્યાં તો પ્રકાશના કુંડાળાં જોબને જોયાં. ઊંચી દૃષ્ટિ કરી તો જરિયાન વસ્ત્રોમાં શોભતા ભગવાન સ્વામિનારાયણ દેખાયા. હાથ પાછો પડ્યો. પાછે પગે ભગવાનથી દૃષ્ટિ છૂપાવતો જોબન અંધારામાં સરકી ગયો.

બીજા દિવસે જોબન ભરી સભામાં મહારાજ પાસે આવ્યો. આંસુઓથી મહારાજના ચરણ પખાળ્યાં. ધીરેથી ઊભા થઈ જોબને ગદ્ગદ કંઠે મહારાજની માફી માંગી: ‘પ્રભુ! રાત્રે હું અહીં ઘોડો ચોરવા આવ્યો, પણ ઘોડાએ ઘોડાએ આપનાં દર્શન થયાં. મહારાજ! હું પાપી છું, મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.’ જોબનના આ હૃદયોદ્ગાર સાંભળી, મહારાજે એનો વાંસો થાબડ્યો. ધીરજ આપી, ક્ષમા આપી. નિયમ ધરાવ્યા અને ચોરી આદિ કુકર્મોનો ત્યાગ કરાવ્યો. ગુજરાતની ધરણીને ધ્રુજાવનારો જોબન આજે ભક્ત બન્યો. ધર્મ-નિયમયુક્ત પવિત્ર જીવન જીવતો જોબન શ્રીહરિની સેવા-ભક્તિ કરવા લાગ્યો. મહારાજ ગુજરાતમાં પધારતા ત્યારે જોબન અને એના ભાઈઓ મહારાજના અંગરક્ષક બનીને સેવા કરતા. વરતાલમાં મંદિર માટે જોબને પોતાની જમીન પણ મહારાજને અર્પણ કરી હતી.

એક વાર જોબન પગીને કામ પ્રસંગે વસો ગામે જવાનું થયું. મેડીએ કશિયાભાઈ બેઠા હતા. એમણે જોબનને જોયો. વિચાર થયો: ‘એક વખત જોબનની રાડ પડતી ને વસોની શેરીઓમાં ડેલીઓ દેવાઈ જતી. છોકરું સુધ્યાં ઉકારા ન કરતું. અમે જેનાથી ત્રાસી ગયા હતા તે જોબન આજે

વસોની શેરીઓમાં, કપાળમાં તિલક-ચાંદલો, ગળામાં કંઠી ને હાથમાં માળા ધારણ કરીને, ચૂપચાપ ચાલ્યો જાય છે!

આમ તો કશિયાભાઈ સ્વામિનારાયણના દ્વેષી હતા, પણ જોબનનું પરિવર્તન જોઈ એમને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. કુતૂહલતાથી એમણે જોબનને બોલાવ્યો: ‘અલ્યા જોબન! સ્વામિનારાયણમાં તે શું ભાળ્યું તે આ ભેંસ-ભડકામણું તિલક કરીને ફૂલ્યોફાટ્યો ફરે છે? સ્વામિનારાયણ શું કંઈ ચમત્કારથી ગધેડાની ગાય બનાવે છે?’ જોબને મક્કમતાથી પણ વિવેકથી કહ્યું: ‘કશિયાભાઈ! તમારે હજુ ચમત્કાર જોવો છે? આ તમે મારી સાથે આ રીતે વાત કરી શકો છો એ જ ચમત્કાર નથી લાગતો? હું ચોરોનો સરદાર. તે મને સ્વામિનારાયણે ભગત બનાવ્યો. ગળામાં કંઠી અને હાથમાં માળા અપાવી. તે મને ગધેડાને ગાય જેવો કર્યો કે નહિ?’ જવાબ સાંભળી કશિયાભાઈને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો પ્રતાપ સમજાઈ ગયો.

જોબન પગીને શ્રીહરિમાં દૃઢ પ્રીતિ થઈ ગઈ હતી. મહારાજના અક્ષરધામગમન પછી જોબનને ક્યાંય ચેન પડે નહિ. ‘મહારાજ વિના દેહ કેમ ફાટી પડતો નથી?’ એવી બળતરા રહ્યા કરે. મોટા મોટા સદ્ગુરુઓએ ધીરજ આપી. વળી, મહારાજની અંતિમ વિધિની પ્રસાદીની ભસ્મ હતી તે રોજ લેવા કહ્યું. દરરોજ જમતી વખતે જોબન થોડી પ્રસાદીની ભસ્મ સાથે લે. મહારાજનું સ્મરણ કરે અને શાંતિ મેળવી જમી લે.

એક વાર જોબનપગી જમવા બેઠા. તાંસળીમાં રોટલા ને છાશ પીરસાયાં. જોબને ભસ્મ માંગી ત્યારે પત્નીએ ધીરેથી ડરતાં ડરતાં કહ્યું: ‘ભસ્મ તો ખલાસ થઈ ગઈ છે.’ આ શબ્દો કાને અથડાયા અને જોબનને પ્રાસકો પડ્યો. ‘હૈં?’ શ્વાસ અદ્ધર થઈ ગયો, ડોળા ફાટી ગયા અને પ્રાણપંખેરું ઊડી ગયું! જોબન મહારાજ પાસે ધામમાં બેસી ગયા! જોબન જેવા મહાલૂંટારાને મહાન ભક્ત બનાવનાર હતા ભગવાન સ્વામિનારાયણ.

અણિશુદ્ધ યોખાં

ધરમપુરના રાજમાતા કુશળકુંવરબાને ભગવાન સ્વામિનારાયણ પ્રત્યે અપાર પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ હતી. અનેક ચાકરો હોવા છતાં તેઓએ મહારાજ માટે યોખા પોતાના હાથે ફોલીને તૈયાર કર્યાં હતાં. એક દિવસ મહારાજે આ યોખામાંથી થોડા દાણા હાથમાં લીધા. મૂઠીમાંથી એક દાણો લઈ મહારાજે સંતોને બતાવ્યો અને પૂછ્યું: ‘સંતો! આ શું છે?’ મહારાજના પ્રશ્નથી સંતોને આશ્ચર્ય થયું. તેમને લાગ્યું કે આ તો રોજના ખોરાકની વસ્તુ છે, જેની નાના-મોટા તમામને જાણ છે, છતાં મહારાજ કેમ પૂછતા હશે? સંતોએ જવાબ આપ્યો: ‘મહારાજ! એ યોખા છે.’ મહારાજે ફરી પૂછ્યું: ‘સંતો! આ શું છે?’ મહારાજના પુનઃ પૂછાયેલા પ્રશ્નથી સંતો મૂંઝાયા. મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું: ‘મહારાજ! એ યોખાનો દાણો છે. તેમાં આપ ફરી-ફરી કેમ પૂછો છો?’ આ સાંભળી મહારાજ હસ્યા. મહારાજ પોતાની ગાદી ઉપરથી ઊભા થઈ ગયા. સંતો પાસે આવ્યા અને યોખાનો દાણો સૌને બતાવ્યો. પછી કહ્યું: ‘સંતો! આ છે તો યોખાનો દાણો પણ કેવો અણિશુદ્ધ છે?! ઉપર, નીચે કોઈ ઠેકાણે તૂટેલો નથી.’ તે સાંભળી મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું: ‘મહારાજ! રાજમાતાએ હાથે ફોલેલાં છે, એટલે અણિશુદ્ધ હોય જ!’ મહારાજ ફરી હસ્યા. તેમણે કહ્યું: ‘હાથે ફોલવામાં કેટલી મહેનત પડી હશે ત્યારે આ દાણો અણિશુદ્ધ રહ્યો હશે? અમારે સૌને આ યોખાના દાણા જેવા અણિશુદ્ધ કરવા છે. તેમાં અમને કેટલી મહેનત પડતી હશે તેનો તમને વિચાર થાય છે?’ મહારાજના આ શબ્દો સાંભળી સૌ સંતો વિચારમાં પડી ગયા. પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણની આપણા સૌ જીવો પર કેવી અકારણ કરુણા છે!

મુક્તાનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું: ‘મહારાજ! આપ સત્ય કહો છો. આપ અક્ષરધામના અધિપતિ છો. આપનું ધામ માયાથી પર છે. અમને સૌને તે ધામના અધિકારી બનાવવા, અમારામાં તલમાત્ર કસર ન રહે એવી આપ કાળજી રાખો છો. એ આપની અમારા ઉપરની અપાર કરુણા છે. પરંતુ અમે આપના એ ઊંચા આદર્શને અનુરૂપ થઈ શકીએ એવી પણ આપ કૃપા કરજો.’

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત ગઢડા મધ્ય-જપમાં કહ્યું છે: ‘જે જે મારા કહેવાયા છો તેમાં મારે તલમાત્ર કસર રહેવા દેવી નથી.’ આપણે કેટલા ભાગ્યશાળી છીએ કે આપણને અણિશુદ્ધ યોખા જેવા કરવાની જવાબદારી સ્વયં ભગવાને માથે લીધી છે. આજે શ્રીહરિ ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજ દ્વારા આપણને અણિશુદ્ધ કરવા અપાર ભીડો વેઠી રહ્યા છે. તેઓનો દાખડો સાર્થક કરવા હવે આપણે કમર કસવાની છે!

‘અમારા પર દયા રાખજો’

સંવત ૧૮૬૬માં શ્રીજીમહારાજે ભૂજમાં ભવ્ય ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. એટલો રંગ રેલાયો કે ધરતી લાલ થઈ ગઈ! ઊડતા ગુલાલે આકાશને રક્તવર્ણુ બનાવી દીધું! ભૂજવાસીઓ પણ આવો મનમોહક ઉત્સવ પોતાના જીવનમાં પ્રથમ વાર જોઈ રહ્યા હતા. ફૂલદોલના બીજે દિવસે સંતો-હરિભક્તોએ મહારાજને પુષ્પના હિંડોળામાં બેસાડી મન ભરીને ઝૂલાવ્યા. આવા અભૂતપૂર્વ મહોત્સવનો લાભ લેવા માટે દૂરદૂરના પ્રાંત-દેશમાંથી હરિભક્તો ઊમટ્યા હતા.

ઉત્સવ પૂર્ણ થયા બાદ કંથકોટ, ધમડકા, માંડવી, બળદિયા, માનકૂવા વગેરે ગામના હરિભક્તો વિદાય થતાં પહેલાં મહારાજનાં દર્શને આવ્યા. મહારાજની રજા માંગતાં કહ્યું: ‘મહારાજ! અમારા ઉપર દયા રાખજો.’

‘તમે પણ અમારા પર દયા રાખજો.’ તરત જ મહારાજે માર્મિક રીતે હસતાં-હસતાં કહ્યું.

હરિભક્તોએ મહારાજના આ શબ્દો સાંભળ્યા ન સાંભળ્યા અને પોતાના ગામ તરફ ચાલવા લાગ્યા. રસ્તામાં હરિભક્તો ઉત્સવની સ્મૃતિ કરતા હતા કે શું ફૂલદોલ થયો! મહારાજ કેવા સુંદર શોભતા હતા! મહારાજે કેવો રંગ ઊડાડ્યો! તેવામાં એક હરિભક્તે કહ્યું, ‘જતી વખતે મહારાજે આપણને એમ કેમ કહ્યું કે ‘અમારા પર દયા રાખજો’? એ સમજાયું નહિ.’ આ મૂંઝવણનું સમાધાન કરવા સંઘ પાછો આવ્યો અને મહારાજ સમક્ષ પોતાની મનોવ્યથા રજૂ કરી: ‘મહારાજ! આપે કહ્યું કે, અમારા પર દયા રાખજો તે અમને સમજાયું નહિ. આપ તો અમારા ઈષ્ટદેવ છો, દયા તો આપે અમારા પર રાખવાની હોય.’ હરિભક્તો ઉત્સુકતાથી મહારાજ સમક્ષ એકીટશે જોઈ રહ્યા.

મહારાજે પોતાના શબ્દોનો મર્મ ઉદ્ઘાટિત કરતા કહ્યું: ‘સાડા ત્રણ હાથની તમારી આ કાયા છે. તેમાં ત્રણ આંગળનું નાનકડું હૃદય છે. તે હૃદયમાં અમે રહીએ છીએ. માટે તમારું હૃદય શુદ્ધ રાખજો. ત્યાં જો માયિક પદાર્થની વાસના રાખશો, તો અમારાથી તેમાં રહેવાશે નહિ. એટલી દયા તમારે અમારા ઉપર રાખવાની છે.’ સર્વે હરિભક્તો મહારાજની આ માર્મિક વાણી સાંભળી સાવધ થઈ ગયા. મહારાજની વાતનું રહસ્ય તેઓના દિલ-દિમાગમાં ઘર કરી ગયું.

અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના અધિપતિ પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ અક્ષરે સહિત આપણા નાનકડા એવાં હૃદયમંદિરમાં બિરાજમાન છે. પરંતુ આપણા સ્વભાવો, વાસનારૂપી કચરો તે મંદિરમાં ન પેસી જાય તેનું જાણપણું આપણે અખંડ રાખવાનું છે.

દુર્લભ પ્રાપ્તિ

ભગવાન સ્વામિનારાયણ સારંગપુરમાં બિરાજમાન હતા. એક રાત્રે મહારાજ પોઢવા જતા હતા ત્યાં મહાનુભાવાનંદ સ્વામી મહારાજનાં ચરણ ચાંપવા લાગ્યા. એટલામાં મહારાજે એકાએક પોતાનાં બંને ચરણ ખેંચી લીધાં. આ જોઈ સ્વામીને આશ્ચર્ય થયું! તેમણે મહારાજને કહ્યું: ‘મહારાજ! અમારા તપમાં કાંઈ ખામી છે કે આપ આપનાં ચરણની સેવાથી અમને વંચિત રાખો છો? અમે આપને માટે સંસાર છોડ્યો; આપને રાજી કરવા અપમાન, તિરસ્કાર, માર સહન કર્યાં. આપે જેટલાં પ્રકરણો ફેરવ્યાં તેમાંથી અમે પસાર થયાં, હવે વિશેષ કરવાનું શું બાકી છે તે આપ અમને આ લાભ લેવા દેતા નથી?’

મહાનુભાવાનંદ સ્વામીના ત્યાગની વાત સાંભળી મહારાજ હસ્યા. તેમણે હસતાં-હસતાં એક દૃષ્ટાંત કહ્યું: ‘સ્વામી! એક શ્રીમંતને ઘેર એક ભિખારી ભીખ માગવા ગયો. ત્યારે તે શ્રીમંતે કહ્યું: ‘અણહકનો રોટલો તને પચશે નહિ. માટે મારા ફળિયામાં વાસીદું વાળી દે તો તને મહેનતાણું આપીશ.’ ભિખારીએ શેઠની વાત સ્વીકારી. તેમનો ચોક સાફ કરી દીધો. પછી શેઠે તેને કહ્યું: ‘હવે બોલ, તને મજૂરીમાં શું આપું?’ આ સાંભળી તે ભિખારીએ કહ્યું: ‘મને અધમણ સોનું આપો.’ શેઠ આ સાંભળી વિચારમાં પડી ગયા. તેમણે કહ્યું: ‘તેં બે પૈસાનું કામ કર્યું છે અને અધમણ સોનું શેનું માગે છે?’

એટલું કહીને મહારાજ બોલ્યા: ‘તમે ઘરબાર છોડ્યાં, તપ કર્યું, શરીર સૂકવી નાખ્યાં - આ બધું તો ચોક વાળવા જેટલું કાર્ય છે. આ બધા સાધનની અમારે મન તો બે પૈસાની જ કિંમત છે. તેના બદલામાં તમને પરાત્પર પુરુષોત્તમનારાયણની સેવા મળે? આગળ મોટા-મોટા રાજાઓ રાજ્ય છોડીને તપશ્ચર્યા કરવા નીકળી પડ્યા હતા. છતાં પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમની ઝાંખી પણ થઈ નથી. તેમણે જે ત્યાગ્યું તેની આગળ તમારો ત્યાગ શા હિસાબમાં?’

મહાનુભાવાનંદ સ્વામીને પ્રતીતિ આવી ગઈ કે આપણે જે સાધનો કર્યા તેની સામે આપણને તો ઘણું મોટું વળતર-ફળ મળી ગયું છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ગાયું છે,

‘આગળ ભગત અનેક થયા, સહ્યાં તેણે શરીરે બહુ દુઃખ રે;
તોયે પ્રભુ પ્રગટ પામ્યા નહીં, પામ્યા પણ નાવ્યાં આવા સુખ રે...’

આપણને કોઈ સાધન વગર, આપણી લાયકાત ન હોવા છતાં પણ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના અધિપતિ ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને તેમના અખંડ ધારક ગુણાતીત સત્પુરુષની દુર્લભ પ્રાપ્તિ થઈ ગઈ. આ આપણા મોટા ભાગ્ય! હવે તો બસ શ્રદ્ધા અને ખપથી આ પ્રાપ્તિને આપણે જાળવી રાખવાની છે.

‘સ્વામિનારાયણિયા કોણ?’

શ્રીજીમહારાજે ઉપાસના રહેવા સારું દ ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિરોનું નિર્માણ કર્યું. તે મંદિરોમાં અલગ-અલગ યુગલ મૂર્તિઓની સ્થાપના મહારાજે કરી જેમાં અમદાવાદ અને ભૂજમાં નરનારાયણદેવ, વરતાલમાં લક્ષ્મીનારાયણદેવ, ગઢડામાં ગોપીનાથજી, ધોલેરામાં મદનમોહનદેવ અને જૂનાગઢમાં રાધારમણદેવ પધરાવ્યા. એ મંદિરોમાં રહી સત્સંગ કરવા અને કરાવવા માટે સંતો મૂક્યા. સમય જતાં જે-તે સંતો જે-તે મંદિરમાં પધરાવેલ દેવથી પોતાને ઓળખાવા લાગ્યા, જેમ કે નરનારાયણિયા, લક્ષ્મીનારાયણિયા, વગેરે...

એક દિવસ મહારાજે સંતોને બોલાવીને કહ્યું: ‘આમાં જે નરનારાયણિયા હોય તે આ બાજુ બેસો. જે લક્ષ્મીનારાયણિયા હોય તે આ બાજુ બેસો...’ એમ મંદિર પ્રમાણે સંતોને અલગ-અલગ બેસાડ્યા. પછી કોઈ બાકી રહ્યું નહિ એટલે મહારાજે કહ્યું: ‘આમાં સ્વામિનારાયણિયા કોઈ નહિ? અમારી જનોઈ, અમારી જ કંઠી, અમારું જ તિલક છતાં અમારા કોઈ નહિ?’ સર્વ સંતોને પોતાની ભૂલ સમજાઈ ગઈ. તરત જ મહારાજને ચરણે પડી સૌ બોલ્યા, ‘મહારાજ! અમે બધા સ્વામિનારાયણિયા છીએ.’

વર્તમાન સંદર્ભમાં આ પ્રસંગને લઈએ તો આપણે સમૈયા-ઉત્સવમાં કે મંદિરમાં વિવિધ વિભાગોમાં સેવા કરવાનું થતું હોય છે. દરેક પોતાની જવાબદારી ગણી, ધણી થઈને સેવા કરતા હોય છે. પરંતુ ઘણી વાર ‘મારી સેવા’, ‘મારો વિભાગ’, ‘મારું મંડળ’, ‘મારું મંદિર’ - એવું મમત્વ બંધાઈ જાય છે. જેને કારણે અન્ય સેવા-વિભાગ-મંદિરના હરિભક્તો સાથે બરોબરિયાપણું-ઈર્ષ્યાના ભાવ જાગૃત થઈ જાય છે.

પરંતુ આપણે બધા એક જ ભગવાન, એક જ ગુરુ, એક જ સિદ્ધાંત અને એક જ સંસ્થાના આશ્રિત છીએ. સત્પુરુષ શરીર છે અને વિવિધ સેવા-વિભાગ-મંદિર એ શરીરના વિભિન્ન અંગ છે. જ્યારે આપણે કોઈ સેવા કે વિભાગની ઉપેક્ષા કરીએ છીએ કે સહકાર નથી આપતા તે અંતે તો સત્પુરુષને જ સહકાર નથી આપતા. અને જ્યારે અન્ય સેવા-વિભાગ-મંદિરને આપણે સહકાર આપીએ છીએ, તેની પ્રગતિથી આપણે રાજી થઈએ છીએ તે સત્પુરુષને જ સહકાર આપીએ છીએ. આવી સમજણ સાથે આપણી સેવા-ભક્તિ કરીએ તો તે સાર્થક નીવડે છે.

શ્રીજીમહારાજનું અખંડ પ્રગટપણું

પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ કરુણા કરીને આ બ્રહ્માંડમાં પધાર્યા. પોતાના પ્રાગટ્યના એક હેતુ એવા એકાંતિક ધર્મની સ્થાપના તેઓએ માત્ર ત્રીસ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં કરી. મહારાજે હવે પોતાની જીવનલીલા સંકેલવાનો સંકલ્પ કર્યો. અંતિમ મંદવાડમાં મહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને જૂનાગઢથી ગઢડા બોલાવ્યા અને અક્ષર ઓરડીમાં એકાંતે મળી પોતાનો અક્ષરધામમાં જવાનો સંકલ્પ રજૂ કર્યો. સ્વામીને મહારાજે કહ્યું, ‘તમારા સંબંધે સૌને બ્રહ્મરૂપ કરી, અમારા સર્વોપરી સ્વરૂપની નિષ્ઠા દઢ કરાવી, અક્ષરધામના અધિકારી બનાવજો.’ એમ કહી મહારાજ બોલ્યા:

‘મીઠા વ્હાલા કેમ વિસરું, મારું તમથી બાંધેલ તન હો,
તરસ્યાને જેમ પાણીડું વ્હાલું, ભૂખ્યાને ભોજન હો.’

આ રીતે પોતાની અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની એકતા બતાવી, મહારાજે સ્વામીનો મહિમા જણાવતાં સૌને કહ્યું, ‘આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો ગુણાતીત એવું અમારું અક્ષરધામ છે. તે તો દિવ્યરૂપે સદાય અમારી સાથે જ છે.’

સંવત ૧૮૮૬ની જેઠ સુદ દશમની સવાર અમંગળ ચિહ્નોની સૂચક બની રહી. સતત ૪૮ વર્ષો સુધી આ પૃથ્વીને પોતાના પદારવિંદથી પાવન કરનાર ભગવાન સ્વામિનારાયણ સ્વતંત્ર થકા સ્વધામ સિધાવ્યા. સર્વત્ર કારમી વેદના ફરી વળી. મહારાજના વિરહથી સૌ બેબાકળા બની ગયા. સૌએ ભારે હૃદયે મહારાજની અંતિમવિધિ લક્ષ્મીવાડીમાં કરી.

અગ્નિસંસ્કારની વિધિ પૂર્ણ થયા બાદ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી હાથમાં તુંબડી લઈ લક્ષ્મીવાડીમાં બહિર્ભૂમિ જતા હતા. રસ્તામાં વહેતા પાણીના ધોરિયાને કાંઠે કલકલ કરતી લીલી પ્રો જોઈને સ્વામીને મનમાં એકાએક વિચાર આવી ગયો, ‘અહો! આ પ્રોનું જીવન જળ છે તો કેવી કલકલ કરે છે? આપણું જીવન મહારાજ હતા તે ગયા!’ અને આ વિચારમાત્રથી જ સ્વામીને મૂર્છા આવી ગઈ. આમ, તો અક્ષરબ્રહ્મને પરબ્રહ્મથી જરાય છોટું નથી. પરંતુ સ્થૂળ રીતે મહારાજનો વિયોગ થવાથી આ લોકના ભાવ પ્રમાણે વિરહમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મૂર્છા આવી ગઈ. એટલામાં મહારાજ ત્યાં પ્રગટ થયા અને સ્વામીને જાગ્રત કરી બોલ્યા, ‘હું ક્યાં ગયો છું? હું તો તમારામાં અખંડ રહ્યો છું, અખંડ રહ્યો છું, અખંડ રહ્યો છું.’ એમ ત્રણ વખત બોલ્યા. અને મહારાજ સ્વામીને અતિ પ્રેમથી ભેટી પડ્યા.

ભગવાન સ્વામિનારાયણ સ્થૂળ રીતે આ પૃથ્વી ઉપરથી અંતર્ધાન થયા, પરંતુ મુમુક્ષુઓ માટે મોક્ષનું દ્વાર સદાને માટે ખુલ્લું રહે તે માટે પોતાના ધામરૂપ અનાદિ મૂળ અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી દ્વારા પોતાનું અખંડ પ્રગટપણું રાખ્યું. તે વાતની પુષ્ટિ કરતો આ પ્રસંગ બની રહ્યો.

વચનામૃતમાં પણ અનેક જગ્યાએ શ્રીજીમહારાજે એવા ગુણાતીત સત્પુરુષ દ્વારા પોતાના પ્રાગટ્યનો કોલ આશ્રિતોને આપ્યો છે. ‘ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનને મળેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો, તો તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.’ (વચનામૃત વરતાલ-૧૦)

સાંપ્રત સમયે મહંતસ્વામી મહારાજ દ્વારા આપણને સાક્ષાત્ એ જ શ્રીજીમહારાજની પ્રાપ્તિ થઈ છે.

ભક્તરત્નો

અપેક્ષા રહિતનો સત્સંગ

જૂનાગઢ પાસેનું અગતરાઈ ગામ. અહીં ભક્તરાજ પર્વતભાઈ રહેતા હતા. તેઓ રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય. પર્વતભાઈ, મુક્તાનંદ સ્વામી અને મયારામ ભટ્ટ - આ ત્રિપુટીએ નક્કી કર્યું હતું કે કોઈ હથેળીમાં રાધા-કૃષ્ણ બતાવે તો પણ રામાનંદ સ્વામી સિવાય બીજે મસ્તક ઝૂકાવવું નહિ. પરંતુ વર્ષાવિશે આવેલા શ્રીજીમહારાજના દર્શન કરતાં જ પર્વતભાઈને મહારાજ પ્રત્યે સર્વોપરી નિષ્ઠા થઈ.

સત્સંગમાં પર્વતભાઈ અગ્રગણ્ય હરિભક્ત ગણાતા. સત્સંગના અગત્યના નિર્ણયો લેવામાં રામાનંદ સ્વામી પર્વતભાઈને અવશ્ય સાથે રાખતા. મહારાજને જેતપુરમાં ગાદી સોંપવાનો રામાનંદ સ્વામીએ સંકલ્પ કર્યો તેની સૌ પ્રથમ જાણ તેઓએ રામદાસ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી અને પર્વતભાઈને એકાંતમાં બોલાવીને કરી હતી. સત્સંગના આવા મોટેરા હરિભક્ત હતા પર્વતભાઈ.

વળી, તેઓની આધ્યાત્મિક સ્થિતિ પણ એવી જ ઉચ્ચ હતી. સાંતી હાંકતાં પર્વતભાઈ મહારાજને માનસીમાં જમાડતા હતા. તેટલામાં ખેડૂતે પર્વતભાઈને હલાવ્યા તો માનસીમાં ધરાવેલ રોટલા અને દહીં પર્વતભાઈના ખાલી હાથમાંથી ખરેખર સ્થૂળ રીતે દેખાય તેમ નીચે પડ્યા! એક વાર મુક્તાનંદ સ્વામી અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મહારાજે કહેલું, ‘તમે તો હજી ગુણબુદ્ધિવાળા સત્સંગી છો. અમારા ખરેખરા સત્સંગી તો પર્વતભાઈ અને ગોરધનભાઈ છે.’ સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને પણ જ્યારે અંતરમાં અશાંતિ થઈ ત્યારે મહારાજે તેમને શાંતિના ઉપાય તરીકે પર્વતભાઈની વાતો સાંભળવા મોકલ્યા હતા.

પર્વતભાઈ એટલા જ સમર્પિત પણ હતા. એક વાર મહારાજે પર્વતભાઈ પાસે સદાપ્રત માટે દાણા માંગ્યા તો પોતે સંઘરેલું તમામ અનાજ - લગભગ સોળ કળશી અનાજ (૬૪૦૦ કિલો) - આઠથી દશ જેટલાં ગાડાંમાં ભરી અન્ય કોઈ વિચાર કર્યા વગર લોજ લઈ આવ્યા હતા.

આવા પર્વતભાઈ એક વખત મહારાજના દર્શન-સમાગમ માટે ગઢડા ગયા. તેઓ તો મહારાજ પાસે બેસી રહે, કથાવાર્તા સાંભળે અને દર્શન કરે. સાત દિવસ વીતી ગયા. મહારાજે એક દિવસ બ્રહ્મચારીને પૂછ્યું, ‘પર્વતભાઈ ક્યાં જમે છે?’

‘મહારાજ! એ તો દરબારમાં જમતા હશે.’ બ્રહ્મચારીએ કહ્યું.

મહારાજે જીવુબાને બોલાવી પૂછ્યું, તો તે કહે, ‘અહીં જમતા નથી? બ્રહ્મચારી જમાડતા હશે.’

મહારાજે પર્વતભાઈને બોલાવી પૂછ્યું, ‘તમે ક્યાં જમો છો?’

પર્વતભાઈએ વિનમ્રતાથી કહ્યું, ‘મહારાજ! દાળિયા ફાકી લઉં છું. આપના દર્શનમાત્રથી તૃપ્ત થઈ જવાય છે.’ પર્વતભાઈની આવી દેહાતીત સ્થિતિ અને કોઈ પણ અપેક્ષા વિનાનું જીવન જોઈ મહારાજ રાજી થઈ ગયા.

મહારાજની આજ્ઞાથી પોતે સંઘરેલું બધું જ અનાજ સમર્પિત કરી દેનાર પર્વતભાઈને સાત-સાત દિવસ સુધી ગઢડામાં કોઈએ જમવાનું પણ પૂછ્યું નહિ. તો પણ તેઓને મનદુઃખ થયું નથી. સત્સંગમાં ઢીલાશ આવી નથી. મહારાજ પ્રત્યે કે સંતો-હરિભક્તો પ્રત્યે અભાવ-મનુષ્યભાવ પણ આવ્યો નથી. પોતે નિરપેક્ષ રીતે સત્સંગ કરતા રહ્યા છે.

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ-૭૦માં કહ્યું છે, ‘હું સત્સંગ કરું તો મારો દેહ માંદો છે તે સાજો થાય, અથવા વાંઝિયો છું તે દીકરો આવે, કે દીકરા મરી જાય છે તે જીવતા રહે, કે નિર્ધન છું તે ધનવાન થઉં, કે ગામગરાસ ગયો છે તે સત્સંગ કરીએ તો પાછો આવે’ એવી જાતની જે પદાર્થની ઈચ્છા તે રાખીને સત્સંગ ન કરવો.’

આપણે પણ આવો અપેક્ષા રહિત અને કેવળ પોતાના કલ્યાણ માટે જ સત્સંગ કરીએ તો ભગવાન અને સંત રાજી થઈ જાય.

અનન્ય સમર્પણ

શ્રીજીમહારાજની ભક્તમાળમાં સુમેરૂ સમાન ભક્તરાજ એટલે દાદા ખાયર. શ્રીજીમહારાજ સાથે અનન્ય પ્રીતિથી જોડાયેલા દાદા ખાયર હંમેશા મહારાજની પ્રત્યેક આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર રહેતા. મહારાજ એમને ઘણી વાર કપરી કસોટીમાંથી પસાર કરતા, પરંતુ દાદા ખાયર એ પ્રત્યેક કસોટીમાંથી સારધાર પાર ઊતરતા. અને એટલે જ મહારાજ સૌને કહેતા, ‘દાદો તે દાદો. દાદો તો મારું સર્વસ્વ છે. તેના વગર હું રહી શકતો નથી.’

એક વાર મહારાજે દાદા ખાયરને બોલાવીને કહ્યું: ‘દાદા! આ ગરાસ તમારી બહેનોને લખી દો.’ મહારાજની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર દાદા ખાયરે કોઈ પણ જાતનો વિચાર કર્યા વગર તરત જ તમામ ગરાસ બહેનોને લખી આપ્યો. મહારાજે દાદાને કહ્યું: ‘તમારો હવે અહીં રહેવાનો હક નથી. રહેવું હોય તો નોકર થઈને રહો.’ દાદા ખાયર પોતાના જ ઘરમાં નોકર થઈને રહેવા લાગ્યા!

એક વાર સભામાં મહારાજે જાહેરમાં દાદા ખાયરને કહ્યું: ‘તમને નોકરીમાંથી છૂટા કરવામાં આવે છે. હાલ ને હાલ જતા રહો.’ આ સાંભળી સભામાં બેઠેલા ઘણાને મનમાં દ્વિધા થઈ કે ‘આવા ઉત્કૃષ્ટ ભક્તરાજ સાથે મહારાજ આમ કેમ કરતા હશે?’ પરંતુ દાદા ખાયરને આવો કોઈ પ્રશ્ન મનમાં ઉદ્ભવ્યો નહિ. એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના તેઓ મહારાજના ચરણસ્પર્શ કરી પત્ની જશુબા અને પુત્ર બાવા ખાયરને લઈને નીકળી ગયા. બાવા ખાયર ભૂખ લાગવાથી રડતો હતો. એટલે તેને છાનો રાખવા દાદા કોઠારમાં ચણા લેવા ગયા. તો હરજી ઠક્કરે ચણા આપવાની ના પાડી કે ‘મહારાજની આજ્ઞા નથી.’ દાદા ખાયર કોઈ પણ પ્રકારની દલીલ કર્યા વગર ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

દાદા ખાયર ગામને પાદર પહોંચ્યા હશે ત્યાં દરબારમાં મહારાજ અચાનક રડવા લાગ્યા અને કહ્યું, ‘દાદાને કોઈ પાછો બોલાવો.’ દાદા ખાયર પાછા આવ્યા એટલે મહારાજ તેમને બેટી પડ્યા. અને પછી બહેનો પાસેથી ગરાસ લઈ પાછો દાદાને આપ્યો.

આવી કઠણ પરીક્ષા કરી તો પણ દાદા ખાયર ડગ્યા નથી. કઠપૂતળીની જેમ મહારાજે દાદાને નચાવ્યા, તો પણ મહારાજ પ્રત્યે સંશય થયો નથી.

મહારાજના કહેવાથી દાદા ખાયરે પોતાનો સમગ્ર દરબાર સંતો-હરિભક્તોને રહેવા માટે સમર્પિત કરી દીધો હતો. મહારાજ વારંવાર ગઢડામાં સમૈયા-ઉત્સવ કરતા અને તેમાં હજારો ભક્તો આવે તેમની સાર-સંભાળ, રહેવા-જમવાની વ્યવસ્થામાં ઘણો ખર્ચ થતો. દાદા ખાયરના ગરાસનો પ્રશ્ન ભાવનગરની કચેરીમાં ચાલતો હતો. તેથી આર્થિક પરિસ્થિતિ પણ કથળેલી હતી. છતાં ક્યારેય દાદા ખાયર મહારાજ માટે, ભક્તો માટે ખર્ચ કરવામાં પાછું વળીને જોતાં નહિ. એટલું જ નહિ ક્યારેય મહારાજને પોતાની કથળેલી સ્થિતિ વિષે ફરિયાદ કરી નથી. તેઓને સંશય પણ થયો નથી કે મહારાજ તો સાક્ષાત્ ભગવાન છે તો મારું દુઃખ કેમ ટાળતા નહિ હોય?

મહારાજ દાદાના દરબારને પોતાનું ઘર માનીને ૨૮ વર્ષ સુધી રહ્યા. તેનું કારણ જણાવતાં મહારાજે કહ્યું હતું, ‘આ દાદા ખાયરને અમે દિવસમાં પાંચ ખાસડાં મારીએ તો પણ ખમે છે. અમે એને એક ઠેકાણે રહેવા દેતા નથી અને અત્યાર સુધી છપ્પન વાર ઉતારો ફેરવાવ્યો હશે, પરંતુ દાદો મનમાં ‘મહારાજ આમ શીદ કરતા હશે!’ એમ ક્યારેય સંકલ્પ કરતા નથી. આ કારણથી હું અહીં રહ્યો છું.’

દાદા ખાયર જેવો સમર્પણભાવ, ભગવાનના સ્વરૂપમાં દૃઢ નિષ્ઠા, નિઃસંશયપણું અને દિવ્યભાવ હોય તો ગમે તેવા સુખ-દુઃખની પરિસ્થિતિઓમાં સત્સંગમાંથી આપણો પગ પાછો ના હઠે અને શ્રીજીમહારાજ આપણા હૃદયને પણ પોતાનું ઘર માનીને અખંડ આપણી સાથે રહે.

‘જેને વ્યવહારે સુખી રહેવું હોય’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ એક વાર સભામાં વાત કરતાં કહ્યું, ‘શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે જે દશમો કે વીશમો ભાગ કાઢતા હોય તેનું ક્યાંય દજાય નહિ. ને ચોર લિયે નહિ. રાજા દંડે નહિ.’ આ સભામાં સંજળના સત્સંગી દરબાર માણસિયો ખુમાણ પણ બેઠા હતા. તેમણે સ્વામીના વચને શ્રદ્ધાથી પોતાની આવકમાંથી ધર્માદો આપવો શરૂ કર્યો. પોતાને દશ હજારની ઊપજ આવે તેમાંથી શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે ચોખ્ખો ધર્માદો તેઓ કાઢતા. ‘કોઈનો પાડ ન રાખે મુરારી, આપે વ્યાજ સહિત ગિરધારી’ એ ન્યાયે થોડા વખતમાં જ તેમને બે લાખ જેટલી બચત થઈ. તે રકમ તેમણે બે દેગડામાં ભરી ઓરડામાં ઊંડી દાટી દીધી.

તેમના ઘરમાં એક ચાકર રહેતો. વાંકમાં આવતા તે ચાકરને નોકરીમાંથી છૂટો કર્યો. તેને આ વાતની ખબર કે માલિકે ઓરડામાં રૂપિયા દાટ્યા છે. તેણે એક રાત્રે આ ધનના દેગડા ચોરી લેવાનો વિચાર કર્યો. માણસિયાનો દરબારગઢ નદી કાંઠે હતો. તે ચાકરે નદીમાંથી ભોંયરું ખોદી દરબારગઢ સુધી કાઢ્યું. પણ તેના હાથમાં પેલા દેગડાં આવ્યા નહિ. નિરાશ થઈને તે ચાલ્યો ગયો.

બીજે દિવસે સવારે માણસિયા ખુમાણના દીકરા જીવા ખુમાણે ઓરડામાં ભોંયરું ખોદેલું જોઈ બાપુને જગાડ્યા. તેણે કહ્યું, ‘બાપુ! કાલે રાત્રે ચોર દેગડાં ચોરી ગયાં છે.’ માણસિયો ખુમાણ કહે, ‘જીવા! જાય નહિ. મેં ભગવાનનો ભાગ ચોખ્ખો કાઢેલ છે.’ પછી ઓરડામાં તપાસ કરી તો દેગડાં એવા ને એવા જ હતા.

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે, ‘જેને વ્યવહારે સુખી રહેવું હોય તેણે ઠાકોરજીને પોતાની આવકનો દશમો-વીસમો ભાગ આપવો.’ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પણ કહેતાં: ‘ઠાકોરજીને દશમો-વીસમો ભાગ આપો એટલે નિર્વાસનિક.’ આમ, આ લોકની રીતે પણ સુખી થવાય અને નિર્વાસનિક પણ થઈ જવાય તે માટે ચોખ્ખો ધર્માદો નિયમિત કાઢવો જ જોઈએ.

‘ભગવાન અને સંતને અર્થે શું ન થાય’

ભૂજના લાધીબાઈ રામાનંદ સ્વામીના શિષ્યા હતા. રામાનંદ સ્વામીના ધામગમન બાદ ભૂજના રઘુનાથજીના મંદિરમાં રઘુનાથજીની મૂર્તિમાં તેમને શ્રીજીમહારાજના દર્શન થયા. ત્યારથી તેમને મહારાજ પ્રત્યે પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થઈ ગયો. તેઓ તન-મન-ધનથી શ્રીજીમહારાજને સમર્પિત થઈ, તેમનું અનન્ય ભાવથી ભજન કરવા લાગ્યા. મહારાજની કૃપાથી તેમને સમાધિ થતી.

લાધીબાના સંકલ્પથી મહારાજે ભૂજમાં અદ્ભૂત અન્નકૂટોત્સવ ઉજવ્યો હતો. તે સમયે મહારાજે સભામાં સ્વરૂપનિષ્ઠા દેવાવતાં કહ્યું: ‘અમારા સ્વરૂપની નિષ્ઠા દેઢ રહેશે તો કૃપા પણ સદા રહેશે. નિષ્ઠામાં સંકલ્પ-વિકલ્પ થાય, કુતર્ક થાય તો અમે લાચાર બની જઈશું.’ આ નિષ્ઠાના શબ્દો લાધીબાએ હૃદયસ્થ કરી લીધા.

એક વાર મહારાજે લાધીબાની દૃઢતા જોવા તેમને આજ્ઞા કરી કે, ‘તમે સાડલો ને ચૂડલો પહેરી, કપાળમાં ચાંદલો કરી, સેંથો પાડીને, ભીડને નાકેથી પાણીનું બેડું ભરીને અહીં આવો.’

એ વખતના રૂઢિચુસ્ત સમાજમાં એક વિધવા તરીકે લાધીબા માટે આ આજ્ઞા અત્યંત કપરી હતી છતાં તેમણે તો સુવાસિની જેવો વેશ કાઢ્યો. તેમને મનમાં કુતર્ક ન થયો કે સમાજ શું વિચારશે? માથે બેડું લઈ, કીર્તન ગાતાં-ગાતાં તેઓ તો ભરબજારમાંથી નીકળ્યા. સૌ કોઈ લાધીબાનો સુવાસિનીનો વેશ જોઈ આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. કોઈકે આ જોઈ મશ્કરીમાં પૂછ્યું, ‘લાધી! કોનું ઘર માંડ્યું?’

‘પુરુષોત્તમનારાયણનું!’ કેફમાં લાધીબાએ ઉત્તર વાળ્યો. તેઓ જ્યારે પાછા આવ્યા ત્યારે મહારાજ તેમની નિષ્ઠા જોઈ અતિશય રાજી થઈ ગયા.

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત લોયા ઉમાં કહ્યું છે, ‘જેને ભગવાનનો ને સંતનો માહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તેથી ભગવાનને અર્થે ને સંતને અર્થે શું ન થાય? એને અર્થે કુટુંબનો ત્યાગ કરે, લોકલાજનો ત્યાગ કરે, રાજ્યનો ત્યાગ કરે, સુખનો ત્યાગ કરે, ધનનો ત્યાગ કરે, સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે અને સ્ત્રી હોય તે પુરુષનો ત્યાગ કરે.’ આવો માહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય હોય ત્યારે ‘લોકો શું વિચારશે’ તેવા ભાવો ન રહેતા, કેવળ એક મહારાજ અને સત્પુરુષ સામે જ નજર રહે.

ઉત્તમ સમજણ

મહેમદાવાદ તાલુકાના નેનપુર ગામમાં શ્રીજીમહારાજના અનન્ય ભક્ત દેવજી ભગત રહેતા હતા. તેઓ દેહાતીત દશામાં વર્તતા હતા. તેઓ અને તેમનાં પત્ની કંકુબાઈ રાત-દિવસ મહારાજની ભક્તિમાં તદ્દીન રહેતા. એમને એક જ પુત્ર હતો. મહારાજની કૃપાથી તેને પણ નિરાવરણ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. ઘરે બેઠાં તે મહારાજના ચરિત્રો દેખતો અને મૂર્તિને અંતરમાં અખંડ ધારતો.

સંવત ૧૮૭૬નું વર્ષ હતું, દેવજી ભગતના દીકરાને વીસ વર્ષ થયા હતા. આથી, તેના સગપણના માંગા આવવા શરૂ થઈ ગયાં હતાં. દેવજી ભગત અને તેમના પત્નીએ મહારાજને મનોમન પ્રાર્થના કરી, ‘હે મહારાજ! આ અમારો પુત્ર કેવળ તમારો જ થઈને રહે, પણ આ લોકમાં માયાનો ન બને, એવી કૃપા કરજો.’

અને મહારાજે તેમના અંતરની પ્રાર્થના જાણે સાંભળી હોય તેમ પુત્રને એકાએક ધામમાં તેડી ગયા. સામાન્ય રીતે લોકમાં એકનો એક જુવાનજોધ દીકરો ધામમાં જાય તો માતા-પિતા પાગલ જેવા થઈ જાય. જ્યારે દેવજી ભગત અને તેમનાં પત્ની તો સ્થિર રહ્યાં અને વિચાર્યું કે દીકરાને મહારાજે અખંડ પોતાની પાસે સેવામાં રાખી લીધો!

પણ ‘લોક સૌ ખરખરો કરવા આવે, રોકકળ કરે અને એમને લીધે આપણે પણ રોવું પડશે, એના કરતાં ભજન-ભક્તિ ન કરીએ?’ આ વિચારથી દેવજી ભગતે તેમનાં પત્નીને કહ્યું, ‘હું જાઉં છું ખેતરે અને તું જા ગઢડા. આપણી ભેંસોના ધીનો ઘાડવો સાથે લેતી જા. ત્યાં મહારાજ અને સંતોને ઘેબરની રસોઈ આપજે. હું ખેતરે રોટલા ટીપી ખાઈશ. નિરાંતે ભગવાન ભજાશે.’

ઘરને તાળું મારી ભગત ખેતરે ગયા અને કંકુબાઈએ ગઢડાની વાટ લીધી. સગાં-વહાલાં તાળું જોઈ કાણે આવતાં બંધ થયાં. આ બાજું કંકુબાઈ ગઢડા પહોંચ્યા અને મહારાજને પગે લાગ્યા.

મહારાજે પૂછ્યું, ‘પટેલ સુખી તો છે ને?’

‘મહારાજ! પટેલ સુખી હતા ને હવે વધુ સુખી થયા.’

મહારાજ તો બધું જાણતા હતા, પણ સૌને આ દંપતીની નિષ્ઠા, સમજણના દર્શન થાય તે માટે પૂછ્યું, ‘શું થયું? વાત કરો.’

એટલે કંકુબાઈએ સાહજિકતાથી દીકરો ધામમાં ગયો તેની વાત કરી. દરબાદગઢમાં આ વાત સાંભળી સૌ હેબતાઈ ગયા. મહારાજ કહે, ‘આ ભગતની સમજણ તો જુઓ! જુવાન દીકરો ધામમાં ગયો તો પણ ધીની રસોઈ લઈને આવ્યા છે. ને પાંચ વરસનાં હીરુબા (પાંચુબાના દીકરી) ધામમાં ગયા તે દરબારમાં શોક મટતો નથી ને અમારો થાળ બંધ થયો. એ તો હીરુબાએ અમને

જમાડવાનો સંકલ્પ અધૂરો હતો તે દરબારમાં જન્મ લીધો હતો અને અમને થાળ જમાડી ધામમાં ગયા.' મહારાજની વાત સાંભળી દરબારગઢમાં સૌનો શોક ટળી ગયો.

જીવન છે એટલે સુખ-દુઃખ તો આવવાના જ, પરંતુ તેમાં ભગવાનને કર્તાહર્તા અને આપણા હિતેચ્છુ માની રાજી રહીએ તો અંતરે શાંતિ રહે અને સત્સંગ ચૂંથાઈ ન જાય. સૌ દેવજી ભગત અને કંકુબાઈની સમજણ ઉપર વારી ગયાં. આવી સમજાણના લીધે જ દેવજી ભગત શ્રીજીમહારાજની માળાના મણકામાં સ્થાન પામી ગયાં હતાં. આવી ઉત્તમ સમજણ સહિતનો સત્સંગ કરીએ તો આપણે પણ મહારાજની માળાના મણકામાં આવી જઈએ!

‘આ અમારા જતિ આવ્યા’

લોયા ગામના પરમ ભક્તરાજ સુરાખાયાર. પોતાનું સમગ્ર જીવન તેઓએ સત્સંગપરાયણ કરી દીધું હતું. શ્રીજીમહારાજ સાથે અસાધારણ સ્નેહથી જોડાયેલા તેઓ મહારાજના પરમ સખા હતા. સત્સંગની ધર્મમર્યાદા તેઓ દૃઢપણે પાળતા. એમનું બ્રહ્મચર્યવ્રત તો એવું હતું કે સ્વયં કામદેવ પણ તેમને ડગાવી શકતા નહિ.

એક વાર તેઓ કામપ્રસંગે જસદણ ગયા હતા. ઠાકોર સાહેબની હવેલીમાં તેમનો ઉતારો હતો. ઠાકોર સાહેબ સ્વામિનારાયણના દ્વેષી હતા. ‘સુરા ખાયરને ભ્રષ્ટ કરી સ્વામિનારાયણ ભગવાન અને તેમના ભક્તોની સમાજમાં ફજેતી કરવી’ એવો કુવિચાર તેમને આવ્યો.

રાત્રે બાર વાગે એક કુલટા સ્ત્રી તેમણે સુરા ખાયર પાસે મોકલી. સ્ત્રીએ બારણું ખખડાવ્યું. સુરા ખાયર સફાળા જાગી ગયા અને હાક મારી, ‘કોણ છે?’

સ્ત્રીએ દયામણા અવાજે કહ્યું, ‘અમે આ ઘરમાં રહીએ છીએ. મારા દીકરાને તાવ આવ્યો છે તેથી દવાની જરૂર છે. બારણું ઉઘાડો.’

શંકાશીલ હૃદયે સુરા ખાયરે ધીરે રહીને બારણું ખોલ્યું, ત્યાં તો સ્ત્રી સફાળી અંદર પેસી ગઈ. તે સ્ત્રી વિવિધ કુચેષ્ટાઓ કરવા માંડી. સુરા ખાયર એકદમ સજાગ થઈ ગયા અને પોતાની તલવાર ઉઘાડી. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પોતાની વાતમાં લખ્યું છે, ‘વિષયનો સંબંધ થયા મોર્ય તો બકરાની પેઠે બીવું. ને વિષયનો સંબંધ થઈ જાય તો ત્યાં સિંહ થાવું.’ સુરા ખાયરે સિંહ ગર્જના કરી. સ્ત્રીને ઉઘાડી તલવારથી ડરાવી તેને ઘર બહાર કાઢી મૂકી. પછી તો ‘અહીં રહેવામાં જોખમ છે’ એમ વિચારી રાતોરાત ઘોડો દોડાવી ગઢડા પહોંચી ગયા.

શ્રીજીમહારાજ દરબારગઢમાં સભા ભરીને બેઠા હતા તેટલામાં સુરા ખાયર આવ્યા. મહારાજે સુરા ખાયર તરફ નિર્દેશ કરી સભાજનોને કહ્યું, ‘આ અમારા જતિ આવ્યા. એકાંતમાં સ્ત્રીનો યોગ થયો પણ ભ્રષ્ટ ન થયા ને શુદ્ધ રહ્યા.’ એમ કહી મહારાજ સુરા ખાયરને ભેટી પડ્યા. કળિકાળમાં આવા નિયમ-ધર્મ પાળનાર આ દિવ્ય સત્સંગસમાજ રચીને ભગવાન સ્વામિનારાયણે ખરેખર કળિયુગમાં સતયુગ પ્રવર્તાવ્યો!

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત ગઢડા મધ્ય-ઉત્તમાં સમજાવ્યું છે, ‘જેને નિષ્કામી વર્તમાન દૃઢ હોય તો તે થકી અમે હજાર ગાઉ છેટે જઈએ તો પણ તેની પાસે જ છીએ; અને જેને તે નિષ્કામી વર્તમાનમાં કાચ્યપ છે ને તે જો અમારી પાસે રહે છે તોય પણ તે લાખ ગાઉ છેટે છે. અને અમને નિષ્કામી ભક્ત હોય તેના જ હાથની કરી સેવા ગમે છે.’

આપણે સત્પુરુષથી સ્થૂળ રીતે ગમે તેટલા દૂર હોઈએ પરંતુ અખંડ તેઓની પાસે રહેવાની ચાવી છે - નિષ્કામધર્મ. આજના ટેકનોલોજીના યુગમાં આ નિયમમાં સહજતાથી ગાફલાઈ આવી

જવાની શક્યતા રહે છે. સોશિયલ મીડિયા, ફિલ્મ, વેબસીરિઝ, ઈન્ટરનેટ વગેરેના અયોગ્ય ઉપયોગથી નિષ્કામધર્મમાં ભૂલ થવાની શક્યતાઓ વધી જાય છે. માટે જેનાથી નિષ્કામધર્મમાં ખોટ આવે તેવી પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરી, ટેકનોલોજીના વપરાશમાં વિવેક રાખી, ‘એક નારી સદા બ્રહ્મચારી’ એ નિયમ સારધાર પાળીએ તો આપણે પણ મહારાજ અને સત્પુરુષના ખોળામાં જ બેઠા છીએ!

મહારાજને કોની સાથે બને?

મૂળજી બ્રહ્મચારી શ્રીજીમહારાજની સેવા ખૂબ ભક્તિભાવથી કરતા. એક વખત ભાદરામાં શ્રીહરિએ તેઓને પોતાની મોજડી આપીને કહ્યું: ‘તમે આની પર તેલ ચોપડી દો. કોઈ બીજાને આપશો નહિ.’

મૂળજી બ્રહ્મચારી આજ્ઞા પ્રમાણે તેલ ચોપડવા લાગ્યા. તે વખતે વશરામભાઈ ત્યાં આવ્યા. ‘તમે તો મહારાજની સેવા રોજ કરો છો માટે આ સેવા મને આપો.’ એમ કહી મૂળજી બ્રહ્મચારી પાસેથી આગ્રહ કરી મોજડી લઈ લીધી અને તેઓ તેલ ચોપડવા બેઠા. તે વખતે શ્રીજીમહારાજ ત્યાંથી પસાર થયા. મહારાજે આ જોઈ બ્રહ્મચારીને કહ્યું: ‘મોજડી બીજાને આપવાની મેં તમને ના પાડી હતી છતાં આ વશરામ ભક્તને કેમ આપી?’ અંતર્યામી શ્રીહરિએ બ્રહ્મચારીની આકરી કસોટી કરતાં કહ્યું: ‘જાવ, તમે વિમુખ છો. આજથી જોડા પહેરશો નહિ. ગળ્યું-ચીકણું ખાશો નહિ.’ એમ કહી મૂળજી બ્રહ્મચારીને સેવામાંથી છૂટા કર્યા. બ્રહ્મચારી ડભાણમાં રામદાસભાઈ પાસે આવીને રહ્યા. છ માસ વીતી ગયા. ઉનાળામાં ડભાણિયા આંબાની કેરીઓ પાકી. તેમાંથી દોઢ મણ કેરીનો ટોપલો રામદાસભાઈએ મહારાજને મોકલવા તૈયાર કર્યો, પણ મહારાજ પાસે તે ટોપલો કોણ લઈ જાય? તેથી બ્રહ્મચારીએ તેમને કહ્યું: ‘મને આપો. હું લઈ જઈશ.’ પછી તેઓ ઉનાળાના સખત તાપમાં, ઉઘાડા પગે ચાલીને ગઢડા આવ્યા. શ્રીજીમહારાજ આગળ કેરીનો ટોપલો મૂક્યો. પગે લાગીને ‘જય સ્વામિનારાયણ’ કહ્યા. પરંતુ મહારાજ તો મોઢું ફેરવી ગયા પણ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ.

ગામમાં જતાં એક સુથારણ બાઈ બ્રહ્મચારીને ઓળખી ગઈ. તેણે પૂછ્યું: ‘બ્રહ્મચારી! હમણાં કેમ દેખાતા નહોતા?’ મૂળજી બ્રહ્મચારીએ પૂર્વે થયેલ પ્રસંગની વિગત કહી. પછી તે બાઈ બ્રહ્મચારીને પોતાને ઘેર તેડી ગઈ. ઘી, ગોળ, લોટ વગેરે સીધું આપ્યું, પરંતુ બ્રહ્મચારી તો કેવળ બાટી બનાવીને જમ્યા અને ઘી, ગોળ પાછાં મોકલાવ્યાં. તે બાઈએ પૂછ્યું કે ‘ઘી, ગોળ કેમ રહેવા દીધાં?’ ત્યારે બ્રહ્મચારીએ કહ્યું કે, ‘મહારાજે ગળ્યું-ચીકણું ખાવાની ના પાડી છે.’ વિમુખ કરી દીધા પછી પણ મૂળજી બ્રહ્મચારી શ્રીજીમહારાજે આપેલ પ્રાયશ્ચિત્ત છ-છ મહિનાથી સારધાર પાળતા હતા. બ્રહ્મચારીના અંતરમાં મહારાજ માટે કેવો અલૌકિક દિવ્યભાવ હશે!

પછી તો તે બાઈ બ્રહ્મચારીને લઈને મહારાજ પાસે ગઈ. મહારાજને ઠપકો આપતાં તેણે કહ્યું: ‘મહારાજ! આવા નમેરા (નિર્દય) કેમ થયા છો? આ બ્રહ્મચારી આવા તાપમાં ઉઘાડે પગે સાઠ ગાઉથી કેરીનો ટોપલો લાવ્યા ને તમે ‘જય સ્વામિનારાયણ’ પણ કહ્યા નહિ?’ શ્રીજીમહારાજે હસીને કહ્યું: ‘અમારી ક્યાં ના છે! તેમને બોલાવો.’ આ સાંભળી બ્રહ્મચારી તત્કાળ મહારાજની સેવામાં જોડાઈ ગયા. તરત જ મહારાજને રસ-રોટલી જમાડી રાજી કર્યા. શ્રીજીમહારાજે તેમનું વગર વાંકે અપમાન કર્યું, કાઢી મૂક્યા, જોડા ન પહેરવાનો તથા ગળ્યું-ચીકણું ન ખાવાનો નિયમ આપ્યો છતાં પણ તેમને જરાય ક્ષોભ ન થયો અને મહારાજમાં અખંડ વૃત્તિ રાખી ભજન કર્યું. તેથી જ ભગવાન

સ્વામિનારાયણે તેઓનું પ્રમાણ આપતાં કહ્યું છે: ‘બ્રહ્મચારી કોઈ દિવસ મૂંઝાતા નથી તેથી અમારે એમની સાથે ઘણું બને છે...’

ભગવાન અને ગુણાતીત સંતને આપણી સાથે ક્યારે બને? તો શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે, ‘ગમે તેવા વચનના ભીડામાં લઈએ અને એનું ગમતું મુકાવીને અમારા ગમતામાં રાખીએ તો પણ કોઈ રીતે દેહપર્યંત મૂંઝાય નહિ, એવો હોય તે પાકો સત્સંગી છે અને એવા હરિભક્ત ઉપર અમારે વગર કર્યું સહેજે જ હેત થાય છે.’ જો આવા સત્સંગી થઈએ તો મહારાજ અને સ્વામીશ્રીને આપણી સાથે બને.

શિર સાટે સત્સંગ

સુંદરિયાણા ગામમાં મોઢ વણિક જ્ઞાતિના શ્રેષ્ઠી હિમરાજ શાહ રહેતા. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના આગેવાન આ હરિભક્ત વદ્ધભ સ્વામીનું ભજન કરે. તેમના ત્રણ પુત્રોમાં સૌથી મોટા વનાશાને સત્સંગ થયો. વનાશા ઘણી વાર પિતાશ્રીને સ્વામિનારાયણ ભગવાનના મહિમાની વાત કરે, ત્યારે હિમરાજ શાહ કહે: ‘સ્વામી તો એક વદ્ધભ સ્વામી જ; બીજા બધા દેવતુલ્ય.’ એવી દૃઢ ટેકવાળા હિમરાજભાઈ હતા.

એક વખતે યોગમૂર્તિ ગોપાળાનંદ સ્વામી સુંદરિયાણામાં પધાર્યા. હિમરાજભાઈ સ્વામી પાસે કોઈ રીતે આવે તેમ નહોતા, પરંતુ વૈદકમાં નિષ્ણાત એવા હિમરાજભાઈ પરોપકાર ભાવનાથી સાધુ-સંતોની સેવા પ્રેમથી કરતા. ‘ગોપાળાનંદ સ્વામીની તબિયત નરમ છે’ એમ કહી, નાડી જોવાના બહાને વનાશાએ પોતાના પિતાને મંદિરમાં આવવા કહ્યું. તરત જ તેઓ સ્વામીની તબિયત જોવા પધાર્યા. ગોપાળાનંદ સ્વામી સૂતા હતા તેમની પાસે બેસી હિમરાજભાઈએ નાડી જોવા કાંડું પકડ્યું. ક્યાંય નાડી હાથમાં આવી નહિ. હાથ, પગ, કંઠ, સાથળ જ્યાં નાડી પકડવા જાય ત્યાંથી ખેંચાઈ જાય પણ તેમના હાથમાં ન આવે. આથી, તેમને ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું ને મનોમન વિચાર કરવા લાગ્યા કે, ‘આ કોઈ સામાન્ય મનુષ્ય નથી, પણ અષ્ટાંગયોગસિદ્ધ યોગીપુરુષ છે. જો શિષ્યમાં આટલું દૈવત હોય ત્યારે તેમના ગુરુ સ્વામિનારાયણ તો નક્કી ભગવાન હોવા જોઈએ.’ પોતે ગોપાળાનંદ સ્વામીના ચરણોમાં મસ્તક ઝૂકાવી દીધું ને મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી, વર્તમાન ધરાવી સત્સંગી થયા.

ત્યાર પછી તેઓ પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીજીમહારાજનું ભજન કરવા લાગ્યા. તેમના સગાં-સંબંધીઓથી આ સહન ન થયું. તેઓએ સ્વામિનારાયણનો આશરો મૂકી દેવા હિમરાજભાઈને ખૂબ સમજાવ્યા, પણ આ ભક્તરાજ પોતાના નિર્ણયમાં મક્કમ હતા. આથી સૌ નાતીલાઓએ ભેગા મળીને નક્કી કર્યું કે હિમરાજભાઈને નાતબહાર કરવા. તેઓ સાથે કોઈએ વ્યવહાર ન રાખવો. અને તેમના કોઈ પ્રસંગમાં જમવા પણ ન જવું. તે મુજબ છ વર્ષ પસાર થઈ ગયાં. હિમરાજભાઈનો અંતકાળ નજીક આવ્યો. પોતાના ત્રણ દીકરાઓ વનાશા, પુંજાશા, જેઠાશા તથા ભત્રીજા ભગાભાઈ - એ ચારેયને બોલાવીને હિમરાજભાઈએ શિખામણ આપી કે, ‘આ સંસાર તો નાશવંત છે. માટે ધીરજ રાખી અને કોઈથી ડર્યા વગર સત્સંગની ટેક દૃઢપણે રાખવી. શ્રીજી રીઝે એમ કરવું.’ એટલું કહી શ્રીહરિનું સ્મરણ કરતાં કરતાં હિમરાજભાઈએ દેહ મૂકી દીધો. પછી નાતના રિવાજ પ્રમાણે કારજ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો. હિમરાજભાઈની શાખ મોટી, તેથી દીકરાઓએ ગામોગામ કંકોતરી લખી. ઘી, ખાંડ, ગોળ વગેરે મોટા પ્રમાણમાં સીધું-સામગ્રી ખરીદીને તૈયાર કર્યું. બરાબર લાગ જોઈને સત્સંગ મુકાવવા નાતના અગ્રણીઓ આવ્યા અને કહ્યું કે, ‘સત્સંગ રાખશો તો સૌ તમને નાતબહાર મૂકશે અને વૃદ્ધ ડોસાનું કારજ બગડશે. માટે સ્વામિનારાયણની કંઠી તોડી નાખો, તો સૌ જમવા આવશે.’ ત્યારે વનાશા કહે: ‘મચ્છરના ભયથી કોઈ હવેલીનો ત્યાગ કરતું નથી. તેમ નાતનો

ડર રાખી સ્વામિનારાયણને નહિ મૂકીએ અને કંઠી નહિ તોડીએ. એ તો શિર સાટે છે.’ આ સાંભળી શેઠિયાઓએ છેવટનો ઉપાય દર્શાવતાં કહ્યું: ‘છેવટે કારજના દિવસ પૂરતી કંઠી કાઢી નાખો. અરે! એટલું પણ ન થઈ શકે તો લોકો જમી રહે ત્યાં સુધી ઓરડામાં ત્રણેય ભાઈઓ છૂપાઈ રહેજો.’ વગેરે ઘણી શરતો મૂકી. પણ આ ભાઈઓ મક્કમ હતા કે, ‘પૃથ્વી રસાતળ જાય તો પણ સત્સંગ છોડવો નથી.’

આથી ગામોગામ પત્રો પહોંચી ગયા કે, ‘હિમરાજભાઈના કારજમાં જે જમવા જશે તે નાતબહાર છે.’ આ સમાચાર મળવાથી વનાશાએ ભગાભાઈ તથા પોતાના દીકરા હીરાભાઈને ગઢપુર મોકલ્યા. બંને ભાઈઓએ શ્રીહરિને બધી પરિસ્થિતિની જાણ કરી અને સંતમંડળ સહિત સુંદરિયાણા પધારવા અંતરથી વિનંતી કરી. ‘આ ભાઈઓએ આપણા માટે નાતનો ત્યાગ કર્યો અને આવી દૃઢ ટેક રાખી!’ તે જાણી શ્રીહરિની આંખમાં ડર્ષાશ્રુ આવી ગયાં. તરત જ શ્રીહરિ સંતો-હરિભક્તો સહિત સુંદરિયાણા પધાર્યા. દરરોજ નવી-નવી રસોઈ કરાવી ત્રણે ભાઈઓએ શ્રીહરિ અને સંતો-હરિભક્તોને પ્રેમથી જમાડ્યા. મહારાજ પણ ભક્તો સાથે રાસ રમ્યા, સૌને રંગે રંગ્યા. એમ અનેક પ્રકારે સૌને ખૂબ સુખ આપ્યું. હિમરાજ શાહનું કુટુંબ તો ધન્ય ધન્ય થઈ ગયું.

સત્સંગ આપણો દિવ્ય પરિવાર છે. મહારાજ-સ્વામી આપણાં મા-બાપ છે અને સંતો-ભક્તો આપણાં સગા-સ્નેહી છે. આવો અલૌકિક પરિવાર મળ્યો, ત્યારે હવે આ લોકના સંબંધો માટે આવો દુર્લભ સત્સંગ છોડીએ અથવા તેમાં મોળપ આવવા દઈએ તો ખોટનો પાર જ ન કહેવાય ને!

સેવાનું વ્યસન

ગઢપુરમાં પ્રાતઃકાળે હરિભક્તો નિત્યનિયમ મુજબ શ્રીહરિના દર્શન કરવા અક્ષર ઓરડીએ જઈ રહ્યા હતા. તે સમયે સર્વની દૃષ્ટિ કૂતરાએ બગાડેલ ઓટા ઉપર પડતી. માંહોમાંહી સૌ વાતો કરતાં કે, ‘અરર! મહારાજના બેસવાના ઓટા ઉપર જ આ કૂતરાએ મળથી બગાડ્યું.’ ‘હવે મહારાજ સભા કરવા ક્યાં બિરાજશે?’ ‘બહુ ખોટું થયું’ ‘પણ શું થાય? કૂતરાનો સ્વભાવ જ આવો હોય.’

ગંદકી તો નજર સામે હતી, પણ સૌ તેની ચર્ચા કરી, ઉપેક્ષા-અણગમો દર્શાવી આગળ વધી રહ્યા હતા. થોડી વાર થઈ ત્યાં ઉકા ખાયર ઘેલા નદીમાં સ્નાન કરીને શ્રીહરિનાં દર્શન કરવા અક્ષર ઓરડીએ જતા હતા, ત્યાં તેઓની દૃષ્ટિ લીંબતરુ નીચેના આ ઓટા ઉપર પડી. તેમને થયું કે ‘થોડી વારમાં તો મહારાજ અહીં ઓટા ઉપર કથા કરવા પધારશે. હું આ સાફ કરી દઉં તો સૌને કથાનો સારી રીતે લાભ મળે અને મારી સેવા પણ થઈ જાય.’ તત્કાળ સાવરણી અને પાણી લઈ તેઓએ ઓટાને સાફ કરી નાખ્યો, ઘેલા નદીમાં જઈને ફરી સ્નાન કર્યું. પછી શ્રીહરિના દર્શન કરવા પધાર્યા ત્યારે અંતર્યામી હરિવરે સૌને પાઠ શીખવવા સામેથી તેઓને પૂછ્યું: ‘ભક્તરાજ! રોજ તમે વહેલા આવો છો, પરંતુ આજે મોડું કેમ થયું?’

ઉકા ખાયર તો મૂકસેવક હતા, પોતે કરેલી સેવાની વાત સ્વમુખે કરવા તેઓની જીભ ન ઊપડી. તેઓ મૌન રહ્યા. એક ભક્તે ઉપરનું વૃત્તાંત જણાવી, તેમના મોડા આવવાનું કારણ મહારાજને જણાવ્યું. સૌને એવી ધારણા હતી કે મહારાજ તેમને મોડા આવવા બદલ ઠપકો આપશે. ત્યાં તો શ્રીહરિ આ વાત સાંભળી ખૂબ જ રાજી થયા અને ઊભા થઈ તેમને ભેટી પડ્યા. છાતીમાં ચરણારવિંદ આપ્યાં. સર્વ સત્સંગીઓને સંબોધીને શ્રીહરિ બોલ્યા: ‘તમે બધાએ લીંબતરુ નીચે કૂતરાના મળથી બગાડેલો ઓટો જોયો હતો. છતાં તે સાફ કરવાનો સંકલ્પ કોઈને થયો નહિ. પરંતુ ઉકા ખાયરની જેમ જેને અમારું માહાત્મ્ય સમજાયું હોય તથા સેવાનું અંગ હોય તે જ આ સેવા કરી શકે.’

ઉકા ખાયરની સેવા માટેની શ્રદ્ધા અદ્ભૂત હતી. તેઓ તથા તેમના ધર્મપત્ની સવારના વહેલાં ઊઠી સ્નાન-પૂજાથી પરવારી દરરોજ દાદાના દરબારથી ઉન્મત ગંગા સુધીનો રસ્તો સાવરણીથી વાળી નાખતાં ને નાના-મોટા કાંકરા વીણી લેતાં, જેથી સંતો અને શ્રીહરિ પ્રાતઃકાળે સ્નાન કરવા પધારે ત્યારે કોઈને પગે કાંટા-કાંકરા વાગે નહિ. ઉનાળામાં તો રસ્તો વાળ્યા બાદ પાણી પણ છાંટી દેતાં, જેથી સૌને ઠંડકનો અનુભવ થાય. ઉકા ખાયરને સેવાનું આવું વ્યસન પડ્યું હતું. શ્રીહરિના સંબંધવાળા તમામ સંતો-હરિભક્તોનો મહિમા સમજી ઉકા ખાયર શ્રીહરિની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય તે માટે એકધારી સેવા કરતા. ઉકા ખાયર આખા સંપ્રદાયમાં તેમના નિર્માનીપણા માટે તથા સેવાના અંગ માટે પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીહરિએ તેમની સેવાથી પ્રસન્ન થઈ ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના

રપમા વચનામૃતમાં જણાવ્યું છે કે, 'જેને ઉકા ખાયરના જેવું સેવા કરવાનું વ્યસન હોય તેની વાસના તત્કાળ નાશ પામે છે.'

સેવાની આવી તકો ઘણી વાર આપણી નજરે પણ પડતી હશે. ત્યારે આ તો 'ક્રિયનવાળાની', 'ફેસિલિટીઝવાળાની', 'મેઈન્ટેનન્સવાળાની', 'સભાવાળાની' સેવા છે એમ વિચારીને ત્યાંથી ચાલી નીકળીએ છીએ કે ઉકા ખાયરની જેમ પોતાનું માનીને મહિમાથી સેવા કરી લઈએ છીએ? ઉકા ખાયરની જેમ સેવાની તક ઝડપી લઈ મહિમાથી, શ્રદ્ધાથી, નિર્માનીપણે કેવળ ગુરુહરિને રાજી કરવા કરીએ તો આપણને સેવાનું યથાર્થ ફળ મળે.

ભક્તનો સુહૃદ - મારો પ્રાણ

ઝીણાભાઈ શ્રીહરિના અનન્ય મહિમાવાળા ભક્તરાજ હતા. તેમને ભક્તોનો પણ એટલો જ મહિમા હતો. એક વાર તેઓ કોઈ કામ પ્રસંગે માંગરોળ ગયા. ત્યાં તેમને મહારાજના ભક્ત કમળશી વાંઝાની બીમારીના સમાચાર મળ્યા. તેથી તેઓની ખબર પૂછવા તેમના ઘેર ગયા. પરંતુ કમળશીભાઈની પરિસ્થિતિ જોઈને ઝીણાભાઈ વ્યથિત થઈ ગયા. કમળશીભાઈ ખાટલામાં પડ્યા હતા. દૈહિક ક્રિયાઓ બધી પથારીમાં જ થઈ જતી અને તેની સાફ-સફાઈ કોઈ કરતું નહિ. તેમના શરીર ઉપર માખીઓ બણબણતી હતી. ઝીણાભાઈને જોઈને કમળશીભાઈ રોઈ પડ્યા.

ઝીણાભાઈએ પૂછ્યું: ‘આમ કેમ?’

ત્યારે કમળશીભાઈએ કહ્યું: ‘કોઈ ચાકરી કરતું નથી એટલે આ દશા થઈ છે. હવે તો મહારાજ ધામમાં લઈ જાય તો સારું.’ એ સાંભળી ઝીણાભાઈએ તેઓના દીકરાઓને બોલાવ્યા. કોઈ સેવા કરવા તૈયાર નહોતું. આ જોઈ ઝીણાભાઈને દુઃખ થયું. તેમણે કહ્યું: ‘અમે કમળશીભાઈને અમારા ઘરે પંચાળા લઈ જઈએ તો?’ ત્યારે સૌ કહે: ‘તો તો સાલ જાય. તમ તમારે ઉપાડો એમને!’ ઝીણાભાઈએ બજારમાં ફરીને ત્રણ મજૂરો શોધ્યા. ચોથો મજૂર ન મળતાં ખાટલાનો ચોથો પાયો ઝીણાભાઈએ સ્વયં પોતાના ખભે લીધો. એક હાથમાં ઘોડીની લગામ લઈને પંચાળાના ઠાકોર માંગરોળની બજારમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા! થોડું અંતર કાપ્યું હશે ત્યાં ચોથો મજૂર મળી ગયો. કમળશીભાઈને ઝીણાભાઈએ ઘરમાં પોતાના જ ઓરડામાં નિવાસ આપ્યો ને ખંતપૂર્વક તેઓની સેવા-શુશ્રુષા કરવા લાગ્યા.

જ્યારથી આ કમળશીભાઈ પોતાના ઘરમાં આવ્યા ત્યારથી ઝીણાભાઈના બહેન અદીબા મોઢું ચડાવીને ફરતાં હતાં. પરંતુ પોતાના ભાઈ ગામઘણી હતા, તેમને કેમ કહેવું! એક વાર કમળશીભાઈને માથું દુખતું હતું, તેથી લેપ કરવા ઝીણાભાઈએ અદીબા પાસે વાટેલાં મરી મંગાવ્યાં. પરંતુ અદીબાએ કહ્યું: ‘મરી ખૂટી ગયાં છે.’ ઝીણાભાઈ આ વાક્ય ગળી ગયા. ચારેક દિવસ પછી ઝીણાભાઈએ પોતાને માથું દુઃખે છે એવો દેખાવ કરી મરી મંગાવ્યા. તો અદીબા તરત જ મરી વાટીને લાવ્યાં અને કહ્યું: ‘ભાઈ! લ્યો તમને કપાળ ઉપર લેપ કરી દઉં.’ ઝીણાભાઈએ વાટકો હાથમાં લીધો અને જોરથી તેનો ઘા કરી ફળિયામાં ફેંકી દીધો. પછી કહ્યું: ‘મરી ક્યાંથી મળ્યાં? એક ભક્તને મેં અહીં રાખ્યો છે તે તને ડંખે છે. તે શું હું નથી જાણતો! તું આજથી મારી બહેન નહિ. આ તારું મોં મને કદી બતાવીશ નહિ.’

ઝીણાભાઈએ એક ભક્તનો પક્ષ રાખી પોતાની બહેન સાથે અબોલા લઈ લીધા! આ વાત અદીબાએ મહારાજને કરી. શ્રીહરિએ ઝીણાભાઈને સમજાવ્યા. બહેને રડીને માફી માંગી. મહારાજના કહેવાથી ઝીણાભાઈએ અબોલા તોડ્યા. અંતિમ શ્વાસ સુધી તેઓએ કમળશી વાંઝાની સેવા કરી. એ સમયમાં જ્ઞાતિના ભેદભાવના કારણે કહેવાતી નીચી જ્ઞાતિના લોકો સાથે તિરસ્કારપૂર્ણ

વ્યવહાર સમાજમાં થતો. એવા સમયમાં ગામઘણી ઝીણાભાઈએ આ હરિજન ભક્તની ભક્તિભાવથી સેવા કરી હતી. એટલે જ ઝીણાભાઈ ધામમાં પધાર્યા ત્યારે મહારાજે સ્વયં તેઓની નનામીને કાંધ આપી હતી. જેટલાં ડગલાં કમળશીભાઈનો ખાટલો ઊંચકીને ઝીણાભાઈ ચાલ્યા હતા તેથી બમણાં ડગલાં ચાલી મહારાજે ઝીણાભાઈની સેવાને અમર શ્રદ્ધાંજલિ આપી દીધી.

મહારાજે કહ્યું છે કે, 'જે ભક્ત સુહૃદ થયો એ અમારો પ્રાણ થયો.' જો આપણે ભગવાનના ભક્તના સુહૃદ થઈએ - યથાશક્તિ સેવા, સરભરા, સહાયતા કરીએ - તો આપણે પ્રભુના પ્રાણ સમાન બની જઈએ. એથી મોટો લાભ જીવનનો બીજો શું હોઈ શકે!

ભક્તરાજ શિવલાલ શેઠ

મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના સમયમાં નવ લાખના આસામી ગણાતા શિવલાલ શેઠને સત્સંગના સંસ્કાર જન્મથી વારસાગત મળ્યા હતા. બાળપણથી જ ગોપાળાનંદ સ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, સિદ્ધાનંદ સ્વામી, યોગાનંદ સ્વામી, ભાયાત્માનંદ સ્વામી જેવા મહાસમર્થ સંતોનાં દર્શન તથા સેવા-સમાગમનો એમને સતત યોગ રહેલો. એટલે સંસારમાં સહેજે જ અનાસક્તભાવ સાથે તેમની ભક્તિની અભિરુચિ પોષાતી રહેલી.

શરૂઆતના સમયમાં તેઓ ગોપાળાનંદ સ્વામીનો વિશેષ સમાગમ કરતા. પરંતુ સ્વામી ધામમાં જવાના થયા ત્યારે તેઓને ભલામણ કરેલી કે ‘તમારે વ્યવહાર અને મોક્ષ બંને શીખવા હોય તો જૂનાગઢના જોગી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પાસે જજો.’ સ્વામીની આજ્ઞા મુજબ શિવલાલભાઈ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો અત્યંત ખપ અને મુમુક્ષુતાથી સમાગમ કરતા. સંપ્રદાયમાં તેઓની આર્થિક સેવા પણ ખૂબ મોટી રહેતી. ગઢપુરમાં જ્યારે હરિકૃષ્ણ મહારાજ પધરાવ્યા ત્યારે એ જમાનામાં તેઓએ ૨૨,૦૦૦ રૂપિયાનો ખર્ચ કરી અદ્ભૂત સમૈયો કરાવ્યો હતો. આવા મોટા દાતા હોવા છતાં તેઓની વિશેષતા એ હતી કે અત્યંત નિર્માનીપણે સત્સંગનો લાભ લેતા.

એક દિવસ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સભામાં વાતો કરતા હતા અને કોઈકના ચાવવાનો કટ-કટ અવાજ આવતો હતો. એટલે સ્વામીએ પૂછ્યું: ‘આ સભામાં હાડકું કોણ કરડે છે?’ વાત એમ હતી કે શિવલાલભાઈ સોપારી ચાવતા હતા. તેનો અવાજ આવતો હતો. બીજો કોઈ મોટો માણસ હોય તો પોતાની ઓળખ છૂપાવવા પ્રયત્ન કરે, પણ આવા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ હોવા છતાં શિવલાલભાઈ ભરસભામાંથી ઊભા થયા. બહાર જઈ સોપારી થૂંકી આવ્યા અને પાછા સભામાં આવીને બેસી ગયા. તે ઘડીથી પોતે સોપારી ન ખાવાનો નિયમ લીધો, પણ સ્વામીની ટોકણીથી શિવલાલ શેઠનું મન લેશ પણ દુભાયું-કચવાયું નહિ! આટલી મોટી આર્થિક સેવા અને પ્રતિષ્ઠા હોવા છતાં ભરસભામાં આવું અપમાન સહજતાથી સહન કરનાર શિવલાલભાઈના અંતરમાં સત્સંગનો ખપ કેવો હશે!

સ્વામીની કૃપાથી તેઓના જીવનમાં દષ્ટિનો સંયમ પણ પરાકાષ્ટાએ હતો. કુટુંબમાં કોઈ માંગલિક પ્રસંગે તેઓના સાળી એમને ઘેર આવેલાં. ભક્તિમય જીવન, બહોળું કુટુંબ અને સ્ત્રીઓ સાથે પ્રયોજન વગર વાતચીત ન કરવાની ટેવવાળા શિવલાલભાઈને, બે-ત્રણ માસથી સાળી ઘરમાં હોવા છતાં ખબર પડેલી નહિ. પરંતુ એક દિવસ તેઓ જમવા બેઠા હતા અને તેમનાં સાળી પીરસવા આવ્યાં. તેમનાથી ભાતમાં ઘી વધારે પડી ગયું, ત્યારે સહેજ ઊંચું જોવાઈ જતાં તેમની દષ્ટિ સાળી ઉપર પડી અને સ્વાભાવિક પૂછ્યું: ‘તમે ક્યારે આવ્યા?’ આ સાંભળી તેમનાં સાળી તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા કે મહિનાઓથી ઘરમાં રહેવા છતાં આંખ ઊંચી કરી સ્ત્રી સામે જુએ પણ નહિ તે દષ્ટિનો કેવો ગજબ સંયમ!

એમનું ધ્યાનનું અંગ પણ જબરું હતું. એક વખત પિતા ભગા દોશીએ એમને કહ્યું કે, ‘શિવલાલ! તારા જેવું ધ્યાન કરતાં મને શીખવાડ.’ ત્યારે શિવલાલભાઈ કહે: ‘બાપા! મારા જેવું ધ્યાન તમારાથી નહિ થાય, કારણ હું તો પહેલાં આપણી આ હવેલી અને બોટાદ શહેરને ફરતી આગ ચાંપું છું ને તેની રાખનો ઢગલો કરી, દેહને ખોટું કરીને તેના ઉપર બેસું છું...’

આ રીતે સત્સંગનાં સિદ્ધાંતો આત્મસાત્ કરી શિવલાલ શેઠ સેવા-ભક્તિ કરતા. અગ્રણી દાતા અને પ્રતિષ્ઠિત સદ્ગૃહસ્થ હોવા છતાં નિર્માનીપણે અને અત્યંત મુમુક્ષુતાથી સત્સંગ કરતા શિવલાલ શેઠનું જીવન આપણા સૌ માટે અત્યંત પ્રેરણાદાયી છે.

ભગતજીમય સ્વામી વિજ્ઞાનદાસજી

ઠાસરાના ગિરધરભાઈ વરતાલના કોઠારી શ્રી ગોરધનભાઈના ભત્રીજા થાય. પહેલેથી જ મુમુક્ષુ અને સાધુતાના ગુણે સંપન્ન. તેઓને અખંડ એવો વિચાર રહેતો કે કોઈ મોટા સ્થિતિવાળા સદ્ગુરુ મળે તો સાધુ થઈને તેમની પાસે રહેવું જેથી આ જન્મે જ બ્રહ્મસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય. તેઓએ વરતાલના ૧૯મા વયનામૃત અનુસાર એવું જાણ્યું હતું કે ભગવાન કે ભગવાનને મળેલા સંત મળે તો જ મોક્ષ થાય. આ વાત સાંભળી ગિરધરભાઈએ એવા સત્પુરુષ શોધી તેમનો સમાગમ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. એ સંકલ્પ સાથે તેઓ એવા સત્પુરુષને શોધવા સત્સંગમાં નીકળી પડ્યા.

ગઢડામાં માના ભગત સાથે ત્રણ માસ રહ્યા. કોટડામાં અઢી માસ રહ્યા. જૂનાગઢમાં મહાપુરુષદાસજી તથા રઘુવીરદાસજીનો સમાગમ કર્યો, પણ અંતરમાં હજુ શાંતિ ન થઈ. તેથી અમદાવાદમાં નિર્ગુણદાસજી પાસે બે માસ રહ્યા. ત્યાં પણ સંતોષ ન થતા ભૂજમાં અચ્યુતદાસજી પાસે અઢી માસ રહ્યા. અચ્યુતદાસ તો આત્માને અખંડ દેખતા એવી સ્થિતિવાળા હતા તો પણ તેમનું મન માન્યું નહિ. છેવટે થાકીને તેઓ વરતાલ પાછા આવ્યા. અહીં કોઠારની સેવા કરતા અને કોઠારનું કામ પતાવી હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ પાસે એક પગે ઊભા રહી માળા ફેરવતા. મહારાજને પ્રાર્થના કરતા.

તેમના તપ અને એકનિષ્ઠાથી પ્રસન્ન થઈ મહારાજે દર્શન દીધાં. ગિરધરભાઈ તો હર્ષપુલકિત થઈ ઊઠ્યા અને ગદ્ગદ કંઠે મહારાજને સ્તુતિ કરી: ‘હે મહારાજ! આપની મૂર્તિનું અખંડ સુખ આવે અને હૃદયમાં આપ અખંડ બિરાજો એવી સ્થિતિ કરી દો.’ ત્યારે મહારાજે પ્રસન્ન થઈને કહ્યું: ‘ભક્તરાજ! એવી સ્થિતિ તો એવા પરમ એકાંતિક સત્પુરુષને સેવો તો થાય. એવા સત્પુરુષ વર્તમાનકાળે પ્રાગજી ભક્ત છે, તેમને સેવો.’ આટલું કહી મહારાજ અદૃશ્ય થઈ ગયા.

ગિરધરભાઈને આશ્ચર્ય થયું કે, ‘મહારાજે કોઈ મોટા સદ્ગુરુ ન બતાવ્યા અને આ પ્રાગજી દરજી કે જે આખો દિવસ સભામંડપમાં સીવે છે તે બતાવ્યા!’ અંતઃકરણમાં સંકલ્પ-વિકલ્પ થવા માંડ્યા. શંકા-કુશંકામાંથી બહાર નીકળવા તેઓએ ફરીથી એ જ તપ આદર્યું. એક મહિના સુધીના તેઓના તપથી મહારાજે રાજી થઈને ફરી દર્શન આપ્યા અને હસતાં હસતાં કહ્યું: ‘ભક્તરાજ! એકાંતિક તો અત્યારે પ્રાગજી ભક્ત છે. દરજીના સ્વાંગ નીચે મારી મૂર્તિ અખંડ ધારી, એકાંતિક ધર્મ સિદ્ધ કરેલ બહુ મોટાપુરુષ છે. માટે વર્ણનું માન મૂકીને તેમને શરણે જશો ત્યારે શાંતિ થશે.’ આ ખાતરી આપી મહારાજ અંતર્ધાન થઈ ગયા.

આ ભક્ત માટે આટલું પૂરતું હતું. પછી તો ગિરધરભાઈએ ભગતજી મહારાજના ચરણારવિંદ પકડી લીધા. મન-કર્મ-વચને ભગતજીનો સમાગમ કરવા લાગ્યા. ગોરધનભાઈને પણ લાગ્યું કે હવે ગિરધરભાઈ ધોળે લૂગડે રહેશે નહિ તેથી તેઓને દીક્ષા અપાવી વિજ્ઞાનદાસજી નામ પાડ્યું. વિજ્ઞાનદાસ સ્વામી જેમ જેમ ભગતજીનો સમાગમ કરતા ગયા તેમ તેમ તેઓની સાધુતા વિશેષ ખીલી ઊઠી. ભગતજીના સંબંધથી તેઓ મહારાજની મૂર્તિ વિષે અનન્યભાવે જોડાઈ ગયા. ‘ભગતજી

એ જ પોતાનો આત્મા છે' એમ નક્કી કરી, દેહભાવથી પર થઈ ગયા. ત્રણે અવસ્થામાં ભગવાન સિવાય બીજો ઘાટ જ તેઓને થતો નહિ. ભગતજીમય થઈ ગયેલા વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ એકાંતિક સ્થિતિ સંપૂર્ણ સિદ્ધ કરી લીધી. રૂંવાડે રૂંવાડે ભગવાનનું અખંડ ભજન કરનાર તેઓને લોકોએ 'બંડિયા-બંડિયા' કરી તિરસ્કૃત કર્યા, પરંતુ તેઓએ આ લોકમાં પોતાનું જે કાર્ય - એકાંતિકમાં જોડાવું અને એકાંતિક ઓળખાવવા - એ સિદ્ધ કરવામાં પાછી પાની ન કરી. તેઓ જ્યાં જતાં ત્યાં મુમુક્ષુઓને ભગતજીમાં જોડતા. ભગતજીનો અપરંપાર મહિમા કહી સૌને એવું ઘેલું લગાડ્યું કે સત્સંગમાં ચોરે ને ચૌટે ભગતજીનું નામ ગુંજવા માંડ્યું. ગુરુમહિમાના આ પ્રચંડ પ્રવાહને રોકવા તેઓની છેક ખાનદેશમાં બદલી કરી દેવામાં આવી. અજાણ્યું સ્થાન, કોઈને સત્સંગનો વિશેષ પરિચય નહિ, પ્રાદેશિક ભાષા અજાણી, ત્યાંના લોકોની રીતભાત અને રહેણી-કરણી પણ જુદી છતાં વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ ત્યાં પણ સત્સંગની જમાવટ કરી. બધાને ભગતજીનો એવો મહિમા કીધો કે છેક ખાનદેશથી વહાણ ભરીને મુમુક્ષુઓ મહુવા ભગતજીનો લાભ લેવા આવવા લાગ્યા. આજે પણ ખાનદેશના સત્સંગમાં વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ કરેલા અપૂર્વ દાખડાને ગૌરવભેર યાદ કરવામાં આવે છે.

વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીની મુમુક્ષુતા, ભગતજી મહારાજમાં તેઓની અનન્ય અને અપાર પ્રીતિ, મુમુક્ષુઓને એકાંતિક સત્પુરુષની ઓળખાણ કરાવવાની અપરંપાર ધગશ આપણને અને આવનારી પેઢીને યુગો સુધી પ્રેરણા આપતી રહેશે.

દિવ્યભાવનો વિરલ દાખલો

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજના ચરણોમાં જીવન સમર્પિત કરીને ઉપાસના પ્રવર્તનનું મહાન કાર્ય કરનાર એક વિરલ સંત એટલે સદ્ગુરુવર્ય નિર્ગુણદાસજી સ્વામી. તેઓની સેવા માટે સ્વયં શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહેતા કે, ‘સત્સંગ પ્રવર્તનમાં નિર્ગુણ સ્વામીની સેવા ૧૪ આની છે, ને બાકી બધાંય બે આનીમાં આવી જાય!’ સંપ્રદાયના પ્રતિષ્ઠિત હોદ્દાઓ છોડીને, રોમ-રોમ ડંખે એવી અગવડોની પરંપરાઓ સહન કરીને તેઓએ અક્ષર-પુરુષોત્તમ ઉપાસનાનું પ્રવર્તન કર્યું હતું. આફ્રિકા રહેતા ભક્તોને પુસ્તક કદના પત્રો લખીને તેઓએ નિષ્ઠાનું અમૃત પાચું હતું. એવા મહાન સંતને ગુરુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યે કઈ કક્ષાનો દિવ્યભાવ, વફાદારી અને પક્ષ હતા તે સમજવા એક જ પ્રસંગ પર્યાપ્ત છે.

સારંગપુરમાં એક વખત તેઓનું ધોતિયું ફાટી ગયું. તેઓ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે નવું ધોતિયું માંગવા ગયા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ તેઓને કહે: ‘નહિ મળે. તમે દાંડિયું કરીને પહેરો (દાંડિયું કરવું એટલે જૂના ધોતિયાને વચ્ચેથી ફાડીને બંને છેડાઓથી સાંધીને ફરી પહેરવું).’ તે સમયે નિર્ગુણ સ્વામીએ લેશમાત્ર ફરિયાદ ન કરી કે, ‘હું આ સેવા લાવું છું અને તમે મને જ આપવાની ના પાડો છો.’ તેઓએ શાસ્ત્રીજી મહારાજની આજ્ઞા માથે ચડાવી. પરંતુ વિશેષ આશ્ચર્ય તો પછી બન્યું. એ સમયે એક બાવાજી યાત્રાએ જવા નીકળ્યા હતા. તેઓ ફરતાં-ફરતાં સારંગપુર આવી પહોંચ્યા. તેમને ધોતિયાની જરૂર હશે તો શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે માંગ્યું. શાસ્ત્રીજી મહારાજે તત્કાળ નવું જ ધોતિયું તાકામાંથી ફાડાવીને આપી દીધું. એટલે નિર્ગુણ સ્વામીએ રમૂજમાં પૂછ્યું: ‘એને આપો છો અને મને દાંડિયું કરવાનું કહો છો!’ તો શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહે: ‘તમારે તો સાક્ષાત્ મહારાજ-સ્વામીનો આધાર છે અને આ બાવાજીને તો કોઈનો આધાર નથી. માટે એને તો આપવું પડે.’

સંસ્થા માટે પોતાની જાત ઘસી નાખવા છતાં એક નવું ધોતિયું ન આપ્યું તોયે તેઓને ગુરુમાં લેશમાત્ર મનુષ્યભાવ નથી આવ્યો. આવા પ્રસંગ બનતા ત્યારે તેઓ તરત શાસ્ત્રીજી મહારાજનો અપરંપાર મહિમા કહેવા લાગતા. અખંડ દિવ્યભાવ, અપૂર્વ ઉત્સાહ અને આજીવન વફાદારી સાથે તેઓએ કરેલી સેવાઓ આપણા સૌ માટે કાયમી દીવાદાંડીરૂપ બની રહેશે.

બ્રહ્માંડ તૂટે, પણ દોરડું નહિ

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજના ભવ્ય સંકલ્પ અનુસાર સારંગપુર મંદિરનું નિર્માણકાર્ય ચાલી રહ્યું હતું. સંતો-ભક્તો આ સેવાયજ્ઞમાં રાત-દિવસ યાહોમ થઈને મંડ્યા હતા. તેમાંય મોટા-મોટા પોરબંદરી પથ્થરો ચઢાવતા મહાકાય સોમા ભગતને જોઈને તો સૌ કોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ જતા. ‘સ્વામી-શ્રીજીની સેવામાં કદાચ દેહ પડી જાય તો મહારાજની હજૂરમાં અક્ષરધામમાં બેસી જઈશું’ એવા દૃઢ નિશ્ચય સાથે તેઓ સેવા કરતા હતા. સોમા ભગતની અડગ ધીરજ અને સ્વામીશ્રીની આજ્ઞામાં અખૂટ વિશ્વાસનો પરચો એક પ્રસંગે સૌને મળી ગયો.

મંદિરના મધ્યખંડનો તરઘટનો પથ્થર ઉપર ચઢતો હતો. આશરે ૧૫૦ મણના (૩૦૦૦ કિલોના) આ પથ્થરને જાડા રાંઢવાના (દોરડાના) સાત બંધથી બાંધ્યો હતો. ‘સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ’ની ધૂન સાથે પથ્થર એક એક તસુ (ઈંચ) ઉપર જતો હતો. એટલામાં રાંઢવાનું એક બંધ તૂટ્યું, હજુ તો કોઈ નોંધ લે એટલામાં તો બીજું, ત્રીજું, ચોથું એમ છ-છ બંધ તૂટી ગયાં. હવે એક જ બંધ ઉપર પથ્થર એક બાજુ લટકી રહ્યો હતો. સૌને લાગ્યું કે પથ્થર પડશે તો નીચે ઘડીને તૈયાર મૂકેલા બીજા પથ્થરો પણ તોડી નાખશે. એટલે દોરડું કોઈએ છોડ્યું નહિ. હરિભક્તો દોડીને શાસ્ત્રીજી મહારાજને બોલાવી લાવ્યા. સ્વામીશ્રી એકદમ પધાર્યા અને એક બાજુ લટકતા પથ્થરને જોઈ એક હાથ ઊંચો કર્યો અને પછી કહ્યું: ‘પથ્થર હવે નહિ પડે.’ એટલે તેમાંથી એક જણે પૂછ્યું: ‘હવે ધીરે ધીરે પથ્થર નીચે ઉતારી લઈએ ને?’

ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘કેમ નીચે ઊતારવો છે? ઉપર ચઢાવી દો.’ ત્યાં ઊભેલા સોમા ભગત તરફ દૃષ્ટિ કરી સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘સોમા ભાગત! પથ્થર ઉપર ચડીને તૂટેલાં રાંઢવાં બાંધી દો.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજના આ શબ્દો સાંભળી સૌ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. એક જ બંધ ઉપર લટકી રહેલા આ પથ્થર ઉપર આવા મહાકાય સોમા ભગત ચઢી જાય તો તેમની અને પથ્થરની શી સ્થિતિ થાય? એ તો જેણે માથું હાથમાં લીધું હોય તેનાથી જ બને! પરંતુ સોમા ભગતને સ્વામીશ્રીની આજ્ઞામાં અક્ષરધામનું અવિચળ પદ દેખાતું હતું. ‘સ્વામીશ્રીનું વચન હેઠે પડવા જ ન દેવું’ - એવા દૃઢ નિષ્ઠાવાળા પાંત્રીસ વર્ષના આ મહાકાય જુવાન દોટ મૂકી પથ્થર ઉપર ચડી ગયા. તેમના વજનના હલેસાથી પથ્થર એવો હલ્યો કે નીચે દોરડું પકડી રાખનાર વીસ જણાને આંચકો લાગ્યો. સૌ ભયભીત થઈ હવે શું થશે તે જોવા લાગ્યા. એટલામાં તો વીજળીની ત્વરિત ગતિએ સોમા ભગતે તૂટેલા રાંઢવાના એક, બે, ત્રણ, એમ બંધ બાંધવા માંડ્યા. આ ક્રિયા કરતાં કરતાં પણ તેમની દૃષ્ટિ વારંવાર શાસ્ત્રીજી મહારાજ તરફ જતી. સ્વામીશ્રી નિશ્ચલતાથી અભય હસ્ત ઊંચો કરીને ઊભા હતા. તેથી સોમા ભગતને પાકડી ખાતરી હતી કે કદાચ બ્રહ્માંડ તૂટી પડે તો પણ આ પથ્થર તો નહિ જ પડે. ધીરે ધીરે તૂટેલા બંધ બાંધી સોમા ભગત નીચે ઊતર્યા અને શાસ્ત્રીજી મહારાજના ચરણોમાં નમી પડ્યા. આશીર્વાદનો એ જ અભયહસ્ત સોમા ભક્તના માથા ઉપર મૂકી, શાસ્ત્રીજી

મહારાજે તેઓની દષ્ટિમાં દષ્ટિ પરોવી અપાર રાજપાની લહાણી કરી દીધી. ત્યાં ઉપસ્થિત સૌના હૈયે-હોઠે એક જ વાત રમતી હતી: ધન્ય છે સોમા ભગતને અને ધન્ય છે એમની ગુરુભક્તિને!

ગુરુના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી જાનની બાજી લગાવી દેનાર આવા નિષ્ઠાવાન ભક્તોના આપણે વારસ છીએ. તેઓના પ્રસંગો નજર સમક્ષ હોય તો ગુરુને રાજી કરવાનો અવસર આપણે પણ લૂંટી શકીએ.

‘આ ટાણું કેમ ચૂકાય?’

સારંગપુર મંદિરમાં ધર્મકુળની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠાનો પ્રસંગ નજીક આવતો હતો. એ અરસામાં શાસ્ત્રીજી મહારાજ રઢુ પધાર્યા હતા. રઢુથી એક ગાઉ ઉપર પુરુષોત્તમપુરામાં આશાભાઈ, ઈશ્વરભાઈ અને મોતીભાઈની જમીન ને રહેઠાણ હતાં. આ સમય દરમ્યાન જ તેઓએ કપાસ, અનાજ વગેરેના ગંજ ભરવા માટે નવીન આલિશાન બંગલો કરાવ્યો હતો. તેમાં શાખ પ્રમાણે રાયરચીલું પણ સારું રાખ્યું હતું. બંગલામાં આ વર્ષનો પાક - ૬૦૦ મણ કપાસ, ૭૦૦ મણ ચણા અને ૧૦૦૦ મણ ઘઉં તથા બીજી પરચૂરણ વસ્તુઓ વેચાણ માટે તૈયાર થઈને પડી હતી. પરંતુ અકસ્માતથી કપાસમાં સળગતી દીવાસળી પડી ને આગ ચંપાઈ. જોતજોતામાં તો આગે વ્યાપક સ્વરૂપ પકડી લીધું ને તમામ માલ-મિલકતને અગ્નિની જ્વાળાઓ ભરખી ગઈ. જીવ બચાવી સૌ પહેરેલે કપડે ઘરમાંથી બહાર માંડ નીકળી શક્યાં. રઢુમાં આ સમાચાર આશાભાઈને મળ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજની કૃપાથી મળેલી જ્ઞાનદંષ્ટિથી તેમને કોઈ શોક ન થયો. પુરુષોત્તમપુરા આવીને જોયું તો બધું જ ભસ્મીભૂત થઈ ગયું હતું. કોઈનું પણ કાળજું તૂટી જાય તેવી પરિસ્થિતિ હતી, પણ આ પરિવારની દૃઢ સમજણ હતી કે પોતાની કસોટી કરવા ભગવાનનું જ આ કર્તવ્ય છે. માણસ મોકલી રઢુથી ખીચડી મંગાવી ત્યારે સૌ રાતનું જમવા ભેગા થયા. બીજે દિવસે શાસ્ત્રીજી મહારાજ પધાર્યા. નુક્સાન જોઈને ઘણા જ દુઃખી થયા. બંને ભાઈઓને સાંત્વન તો આપ્યું, પણ હજુ પરીક્ષા બાકી રહી હોય એમ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘આ તો આપણા જ કાર્યમાં વિઘ્ન આવ્યું. આપણે સારંગપુર મંદિરની મૂર્તિ માટે પૈસા લેવા આવ્યા અને આ ઉપાધિ આવી.’ આવી વિષમ પરિસ્થિતિમાં આવા ઉદ્ગારો સાંભળી બીજાને તો મનુષ્યભાવ આવી જાય, પણ આશાભાઈ, ઈશ્વરભાઈ અને મોતીભાઈ - આ ભક્તો જુદી માટીના હતા. તેઓને શાસ્ત્રીજી મહારાજ માટે સાક્ષાત્ ભગવાનનો ભાવ હતો.

આપત્કાળમાં પણ આજ્ઞાપાલન કરવાની તેમને તમન્ના હતી. આશાભાઈએ શરાફને ત્યાંથી વ્યાજે રકમ લાવવા મોતીભાઈને જણાવ્યું. રકમ આવતાં સ્વામીશ્રીને ચરણે ધરી. સ્વામીશ્રી તે જોઈ સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને પૂછ્યું: ‘આ ક્યાંથી લાવ્યા?’ આશાભાઈએ કહ્યું: ‘આપને માટે આભ-પાતાળ એક કરવાં હોય તો કરીએ. માટે આપ આ રકમ સ્વીકારો અને અમારા પર રાજી થાવ.’ સ્વામીશ્રી રાજી થઈ ગયા. પ્રેમથી આ ભક્તોને ભેટીને કહ્યું: ‘આ વિષમ પરિસ્થિતિમાં જ્યાં અન્ન-વસ્ત્રનું ઠેકાણું નથી ત્યાં વ્યાજે રકમ લાવીને આપવી તે કોઈથી થાય નહિ!’ ત્યારે મોતીભાઈએ કહ્યું: ‘અત્યારે તો જે મોજ આપી શકે એવા સમર્થ હોય તે જ માંગે. આપ તો શ્રીજીમહારાજનું સ્વરૂપ છો. જો આ અવસર ચૂકીએ તો તમે જે મોજ આપવા પધાર્યા છો, તે ટાણું અમારે જાય.’

સાનુકૂળતા હોય તો તો કદાચ સેવા થાય, પરંતુ પ્રતિકૂળતામાં, મુશ્કેલીના સમયમાં, વિપત્તિઓની વચ્ચે પણ સેવા થાય એ સમજણ કેવી? પોતાનું સર્વસ્વ બળીને રાખ થઈ ગયું હોય ત્યારે પણ ગુરુના વચને સમર્પિત થઈ જનારા આ ભક્તોના હૈયે કેવો ગુરુમહિમા હશે! સમર્પણનો આથી મોટો દાખલો દુનિયામાં ક્યાં મળે?

આફ્રિકા સત્સંગના જ્યોતિર્ધર - મગનભાઈ

અંધારખંડ તરીકે ઓળખાતા પૂર્વ આફ્રિકામાં અક્ષર-પુરુષોત્તમના અજવાળાં ફેલાવનાર ભક્તરાજ હતા મગનભાઈ પટેલ. ૩૧-૩૨ વર્ષની ઉંમર સુધીનું તેઓનું જીવન ખાવું-પીવું અને મોજશોખમાં વીત્યું હતું. પોતે કિલ્લેઝી સ્ટેશન પર રેલવે-માસ્તરની નોકરી કરતા. તુમાખીવાળો સ્વભાવ અને શિસ્તપાલનમાં જરાય બાંધછોડ ન ચલાવી લેવાની તેઓની પ્રકૃતિ. પરંતુ પૂર્વના સંસ્કાર અને ભગવાનની કૃપાથી તેઓ જ્યાં નોકરી કરતા હતા ત્યાં જ શાસ્ત્રીજી મહારાજના હરિભક્ત હરમાનભાઈ પટેલની બદલી થઈ. હરમાનભાઈના યોગે મગનભાઈને સત્સંગનો રંગ લાગ્યો. તેમાં પણ એક વખત તેઓ રજા ઉપર ભારત આવ્યા અને બોચાસણમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજના દર્શન થયા. પ્રથમ દર્શને જ તેઓને એવી દિવ્ય અનુભૂતિ થઈ કે તેઓએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને ગુરુ કરી લીધા. સ્વામીશ્રીના ચરણોમાં પડી ધ્રુસકે ને ધ્રુસકે રડવા માંડ્યા. ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેઓને આશીર્વાદ આપી કહ્યું કે, ‘તમારા પૂર્વના બધા જ ગુના માફ છે. હવે સત્સંગ કરજો અને કરાવજો.’

ત્યાર પછી તેઓએ સત્સંગ પ્રવર્તનનો જાણે મહાયજ્ઞ ચલાવ્યો. પોતાના યોગમાં નાના-મોટા જે આવે તેને સત્સંગની, ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને શાસ્ત્રીજી મહારાજના મહિમાની વાતો કરતા તેઓ થાકતા જ નહિ. પોતે સ્ટેશન માસ્તર તરીકે નોકરી કરતાં તેથી કોઈને વેગન છોડાવવું હોય તો મગનભાઈની મંજૂરી જોઈએ. મગનભાઈ કહેતા કે તમે થોડી વાર મારી કથાવાર્તા સાંભળો તો હું તમને મંજૂરી આપું. આમ, પરિચિત-અપરિચિત સૌ કોઈને સત્સંગની વાતો કરવાનો તેઓને જબરો વેગ લાગી ગયો હતો. સ્ટેશન પર ટ્રેનના બે-ત્રણ સમયના આવાગમન સિવાય બીજું કામ ન હોય તો તેઓ બીજા રેલવે સ્ટેશનો ઉપર નોકરી કરતાં ભક્તો સાથે કલાકો સુધી તાર દ્વારા સત્સંગની વાતો કરતા. એટલું જ નહિ, નિર્ગુણદાસ સ્વામીના સમાગમ અને વાંચનથી તેઓએ વચનામૃત ગ્રંથમાં પણ ખૂબ ઊંડાણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. રાતોની રાત તેઓ વચનામૃત ઉપર કથાવાર્તાનો બ્રહ્માનંદ રેલાવતા. સંધ્યા આરતીથી કથાનું મંગળ થાય અને સવારે સૌ દાતણ લઈને ઊભા થાય ત્યાં સુધી તેઓ કથવાર્તા કરતા! સત્સંગ પ્રવર્તન માટે તો તેઓએ સાંજના વાળુનો પણ ત્યાગ કરી દીધો હતો. ટરોરો, મ્બાલે, જીજા, કંપાલા, મસાકા, બ્લીકવે, બ્રુડોપા, બ્રુકેડીયા, નાઈગોન્ગેરો, નૈરોબી, મોમ્બાસામાં તેઓ ધૂમી વળ્યા અને કથાવાર્તાના અખાડા જમાવી સેંકડો જીવોમાં અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠા ધરબી દીધી.

શાસ્ત્રીજી મહારાજના ગુણગાન ગાતાં મગનભાઈ ગળગળા થઈ જતાં અને કહેતાં, ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજને સેવ્યે શ્રીજીમહારાજ સેવાઈ રહ્યા. જેને મરીને પામવા હતાં તે દેહ છતાં મળ્યાં છે.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજનો મહિમા કહેતાં કેટલીક વાર તો એવું બોલતા કે, ‘હું શું વધારે કહું? જીભ ઝાલીને કહું છું નહિતર જગત મારા ઠાઠા ભાંગી નાંખે. (ખૂબ માર મારે)’ તેઓને ભક્તોનો એવો મહિમા હતો કે હરિભક્તોની ચરણરજમાં આળોટે, અને પ્રાપ્તિનો એવો કેફ કે રાત્રે પથારીમાં ઊંછળે કે, ‘મને શાસ્ત્રીજી મહારાજ મળી ગયા!’ તેઓએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને વચન આપેલું કે, ‘ગઢપુરનું

મંદિર આફ્રિકાનું મંડળ પૂરું કરશે.’ તે વચન સિદ્ધ કરવા તેઓ હરિભક્તોને કહેતાં કે, ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહે ત્યારે એમના વચને વેચાઈ જવું પડે તોય શું? જ્યારે ગાય, બળદ, ભેંસ, બકરાના અવતાર થયા હોઈશું, ત્યારે ઘણી વાર વેચાયા હોઈશું. તો આ મનુષ્ય દેહે શાસ્ત્રીજી મહારાજનું વચન ‘ગઢપુર મંદિર પૂર્ણ કરો’ તે પાળતાં વેચાવું પડે તો પણ શું? ગુરુહરિના વચન પર મરી મીટવાનું છે.’ તેઓના શબ્દોમાં સત્પુરુષ કાજે સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી દેવાનો કેવો ઉમંગ છલકાય છે!

એક ગૃહસ્થ હોવા છતાં તેઓ એક સંત જેવું જીવન જીવી ગયા! બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહેતા કે, ‘હું મગનભાઈ દ્વારા આફ્રિકામાં કાર્ય કરી રહ્યો છું માટે તેમનો સમાગમ કરવો.’ માત્ર ૫૧ વર્ષની જિંદગીમાં મગનભાઈએ અનેક જિંદગીઓનું સાટું વાળી દીધું. મહિમાના મહાસાગરમાં મહાલતા મગનભાઈ ઉપાસના પ્રવર્તનની અપાર સેવા કરી શાસ્ત્રીજી મહારાજની માળાના મણકા બની ગયા.

મગનભાઈની જેમ આપણે પણ અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાના પ્રવર્તનની સેવામાં જિંદગી ખપાવી પ્રગટ ગુરુહરિની માળાના મણકા બની જઈએ તેમાં જ જીવનની સાર્થકતા છે.

સંપ્રદાયના વ્યાસ

હર્ષદભાઈ દવે એટલે સંપ્રદાયના અમર ઈતિહાસની ગાથા લખનાર, સંપ્રદાયના વ્યાસ, જેમનો જીવનમંત્ર હતો ‘અક્ષરપુરુષોત્તમની ઉપાસના દૃઢ કરો અને કરાવો.’ પોતાના જીવનકાળ દરમ્યાન ૬,૦૦૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને ગુણાતીત ગુરુવર્યોના જીવનચરિત્રો લખી તેઓએ સંપ્રદાયની મહાન સેવા કરી છે. આ ઉપરાંત પણ અન્ય સાંપ્રદાયિક સાહિત્યનું લેખન તેઓની કલમે થયું છે. પોતાની વિદ્વત્તા અને સાક્ષરતાના જોરે હજારો રૂપિયા કમાઈ શકનાર હર્ષદકાકાએ કોઈ અપેક્ષા વગર જીવનના છેદ્યા શ્વાસ સુધી નિષ્ઠાપૂર્વક સેવા કરી. યોગીજી મહારાજ તેમના માટે કહેતા કે, ‘હર્ષદભાઈના તો પગ ધોઈને પી જઈએ તો પણ ઓછું છે.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજ, યોગીજી મહારાજ અને પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - ત્રણેય ગુણાતીત ગુરુઓનો અંતરનો રાજીપો તેઓએ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તેનું કારણ હતું સેવાની સાથે તેઓના જીવનમાં જોવા મળતી નિષ્કામ ધર્મની દૃઢતા. સત્પુરુષે સ્વયં તેઓને આ બાબતે અત્યંત જાગૃત રહેવા જણાવ્યું હતું.

એક વખત યોગીજી મહારાજ ગોંડલ મંદિરના જૂના સભામંડપમાં કથાવાર્તા કરતા હતા. સામેથી હર્ષદકાકા સભામાં પ્રવેશ કરવા જતા હતા, ત્યાં એક મહિલા ભક્તે તેઓને રોક્યા. તે બહેન ડબ્બામાં ચોખ્ખો નાસ્તો બનાવીને લાવ્યા હતા. તેમણે હર્ષદકાકાને વિનંતી કરી કે આ ડબ્બો રસોડામાં ખાલી કરી મને ખાલી ડબ્બો પાછો આપી જાવ. હર્ષદકાકાએ એ મુજબ કરી ખાલી ડબ્બો એ મહિલાને પરત કર્યો. આ વાતની યોગીજી મહારાજને ખબર પડી.

સભા પછી જ્યારે કાકા યોગીબાપાને પગે લાગવા આવ્યા ત્યારે બાપાએ તેઓને કહ્યું કે, ‘આજે તમે ડબ્બો લીધો તે બરોબર ન કર્યું.’ હર્ષદકાકાએ કહ્યું કે, ‘બાપા! એમાં નાસ્તો હતો તે રસોડામાં ખાલી કરીને મેં ડબ્બો પાછો આપી દીધો એમાં ભૂલ શું થઈ? યોગીબાપા કહે: ‘ગુરૂ! તમે હાથોહાથ લીધું એ ખોટું કર્યું. તમારે એમ કહેવાય કે ડબ્બો નીચે મૂકો. પછી તમારે લેવાય અને ખાલી કરીને તમે ડબ્બો નીચે મૂકો પછી એ લઈ લે. આપણે હાથોહાથ આપ-લે ન કરાય. ભૂલ થઈ છે તો એક ઉપવાસ કરી લેજો.’

નિષ્કામ ધર્મની દૃઢતા માટે યોગીબાપાનો નાની બાબતમાં પણ કેટલો ખટકો હતો! હર્ષદકાકાની જેમ આપણે પણ ઉપાસના પ્રવર્તનની સેવામાં જોડાયાં છીએ, તો આપણી પણ જવાબદારી મોટી છે. સત્પુરુષને આપણી પાસે પણ આવા જ ઉચ્ચ પ્રકારના વર્તનની અપેક્ષા છે. જ્યારે નિષ્કામ ધર્મ અણિશુદ્ધ પાળીએ ત્યારે સત્પુરુષના અંતરનો રાજીપો થાય છે. હર્ષદકાકા એ બાબતે ખૂબ જાગૃત હતા.

એક વખત હર્ષદકાકાના ઘેર એક સત્સંગી બહેન આવ્યા. તે જ સમયે તેઓના ધર્મપત્નીને પડોશમાં રહેતા એક વૃદ્ધ મહિલાએ ઘરના કંઈક કામ માટે બોલાવ્યા. ગણતરીની મિનિટોમાં જ

તેઓ આ કામ પતાવીને પાછા ઘેર આવ્યા. હર્ષદકાકા તો પોતાના કામમાં મગ્ન હતા. પણ જેવા તેઓએ પોતાના ધર્મપત્નીને જોયા અને તેમને ખ્યાલ આવ્યો કે થોડા સમય માટે તેઓ ઘરની બહાર જઈને આવ્યા છે, તેઓએ કડક શબ્દોમાં પોતાના પત્નીને કહ્યું કે, ‘ભાન પડે છે કે નહિ, શિક્ષાપત્રીનો ઉપદેશ ખબર નથી? હું ઘરમાં એકલો હતો અને પેલા બહેન ઘરમાં હતા. તમે મને કીધું હોત તો હું ઘરની બહાર નીકળી જાત!’ પરસ્ત્રી સાથે એકાંતમાં ન રહેવાની શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પાળવાનો કેવો ખટકો!

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે, ‘એક નિષ્કામી વર્તમાન દેહ હોય તે ઉપરથી અમારે કોઈ દિવસ હેત ઓછું થાય નહિ...અને તે થકી અમે હજાર ગાઉ છેટે જઈએ તો પણ તેની પાસે જ છીએ.’ નિષ્કામ ધર્મની આ દૃઢતાને કારણે તેઓ ઉપર સત્પુરુષનો અપાર રાજીપો હતો. સેવાની સાથે નિષ્કામ ધર્મમાં અણિશુદ્ધ રહીશું તો આપણને પણ મહંતસ્વામી મહારાજ અખંડ સાથે અનુભવાશે અને ત્યારે જ આપણને તેઓના અંતરનો રાજીપો પ્રાપ્ત થશે.

અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી

દર્શનનો ખપ

ચોમાસાની ઋતુ હતી. ધીરો ધીરો વરસાદ પડતો હતો. કૃષ્ણ પક્ષની એ રાત્રે ચોતરફ મંદ શીતળ હવા પ્રસરી રહી હતી. શ્રીજીમહારાજ સભા ભરીને બેઠા હતા. સૌ સંતો શ્રીહરિની અમૃતવાણીનું રસપાન કરી રહ્યાં હતાં. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો ચકોર જેમ ચંદ્રને નીરખે તેમ શ્રીજીમહારાજના દર્શનમાં તન્મય થઈ ગયા હતા. કથા પૂરી કરી મહારાજ દરબારમાં બાઈઓને વાતો કરવા પધાર્યા. સંતો સૌ વિખરાયા ને પોતપોતાને સ્થાને જવા લાગ્યા.

મધરાત સુધી મહારાજનો લાભ લેવા છતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને હજુ દર્શનથી તૃપ્તિ થઈ નહોતી. તેથી તેઓ ભણનારા સાધુના ઓરડાની ભીંતે, નેવા નીચે ઊભા રહી મહારાજની પ્રતીક્ષા કરતા હતા. એટલામાં મુક્તાનંદ સ્વામી કોઈ કારણસર ઓરડાની બહાર આવ્યા અને અંધારામાં નેવાં નીચે કોઈ સંતને ઊભેલા જોઈ તેઓએ પૂછ્યું: ‘એ કોણ ત્યાં ઊભું છે?’ ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું: ‘એ તો હું ગુણાતીતાનંદ છું.’ એટલે મુક્તાનંદ સ્વામીએ ફરી પૂછ્યું: ‘અત્યારે મોડી રાત્રે ત્યાં કેમ ઊભા રહ્યા છો? જાઓ હવે સૂઈ જાઓ.’ તે સાંભળી સ્વામીશ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીની નજીક આવ્યા અને હાથ જોડી કહ્યું: ‘મહારાજ દરબારમાં વાતો કરવા પધાર્યા છે. હમણાં ઉતારે પોઢવા પધારશે, તેથી દર્શન કરવાના લોભથી ઊભો છું.’ આ સાંભળી મુક્તાનંદ સ્વામી તો આશ્ચર્યમુગ્ધ થઈ ગયા! મનોમન વિચારવા લાગ્યા કે, ‘અહો! અતિ શ્રદ્ધાળુ પુરુષ! નથી દેહની પડી કે નથી નિદ્રાની!’ એટલું વિચારી પોતે ઓરડામાં પોઢવા પાછા ગયા.

પરંતુ આસને બેસીને વિચાર કરવા લાગ્યા કે, ‘અહો! આ સાધુ મારી પાસેથી થોડા જ સમયમાં ધ્યાનનો પ્રબળ અભ્યાસ કરી, શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિના અંતરમાં અખંડ દર્શન કરે છે. છતાં પણ પ્રત્યક્ષ મહારાજની મૂર્તિનાં દર્શન માટે કેટલી આતુરતા છે!’ આ પ્રમાણે સ્વામીના જ વિચારમાં મુક્તાનંદ સ્વામીની રાત વીતી. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો ત્યાં અર્ધભીંજાયેલી સ્થિતિમાં લગભગ બે કલાક ઊભા રહ્યા. મોડી રાત્રે જ્યારે મહારાજ દરબારમાંથી પોઢવા માટે અક્ષર ઓરડીમાં પધારવા નીકળ્યા, ત્યારે અંધારામાં લબકઝબક દર્શન કરી સ્વામી ગામ બહાર એક વૃક્ષના થડની ઓથે જઈને પોઢી ગયા.

કોટિ બ્રહ્માંડ ઊડે રોમમાં રે, મૂળ ‘અક્ષર’ અવતાર;
હરિવર અંગોઅંગ મ્હાલતા, તોય નીરખ્યા પલવાર;
ઊભા અક્ષરબ્રહ્મ ભીંજતા...

જેઓના રૂંવાડે રૂંવાડે અનંત કોટિ બ્રહ્માંડો ઊડતાં ફરે છે અને જેઓએ શ્રીહરિને અંગોઅંગમાં ધારણ કર્યા છે, છતાં પ્રગટ મૂર્તિના દર્શનની કેવી તાણ! પ્રગટના ભક્તોએ પ્રત્યક્ષ ગુરુહરિના દર્શનનો કેવો ખપ રાખવો જોઈએ તેનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ છે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી.

દષ્ટિનો સંયમ

સંવત ૧૮૬૯ની સાલમાં કાઠિયાવાડમાં ભયંકર દુકાળ પડ્યો હતો. દુકાળના ભારને હળવો કરવા મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને બસો સંતોના મંડળ સાથે સુરત મોકલ્યા હતાં. આ મંડળમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ હતા. સંતોના ઉતારાની સામે ખંડિયેર મકાનમાં એક નીલ વાંદરું કોઈએ બાંધેલું હતું. વાંદરાની ચંચળતાથી સહેજે જ સૌની દષ્ટિ તેની ઉપર પડતી.

એક રાત્રે કથાપ્રસંગે, મુક્તાનંદ સ્વામીએ સૌ સંતોને કહ્યું: ‘જુઓ! આપણી ઈન્દ્રિયો કેટલી બધી ચંચળ છે! આપણને હંમેશાં તે છેતરે છે. સામેના મકાનમાં એક વાંદરું છે. તે તરફ દષ્ટિ કરવાની આપણે કાંઈ જરૂર નથી, છતાં આપણામાંથી કોઈ પણ એ વાંદરું જોયા વગર નહિ રહ્યા હોય. જેમણે એ ન જોયું હોય તે ઊભા થાય.’ મુક્તાનંદ સ્વામીનું એ વચન સાંભળીને સૌ સંતો સ્તબ્ધ થઈ ગયા! આ સમયે તે બસો સંતોમાંથી ફક્ત એક ગુણાતીતાનંદ સ્વામી હાથ જોડીને ઊભા થયા. તે જોઈને મુક્તાનંદ સ્વામી અતિશય આશ્ચર્ય પામ્યા અને કહ્યું: ‘અહો! બસો સાધુમાં વૃત્તિના નિરોધવાળા (સંયમવાળા) એક તમે જ નીકળ્યા. મારી પોતાની પણ દષ્ટિ તે તરફ ગઈ છે.’

ગુણાતીત સત્પુરુષો તો અનાદિ સિદ્ધ છે છતાં આ લોકમાં એવી રીતે વર્તે છે કે જાણે આદર્શ સાધક હોય. તેઓ આપણને સાધનાનો આદર્શ પૂરો પાડે છે. આધ્યાત્મિક માર્ગમાં દષ્ટિના સંયમથી ધર્મ-નિયમની દૃઢતા વધે છે. આપણી આંતરિક શક્તિઓ ઊજાગર થાય છે અને મન એકાગ્ર થાય છે. સૌથી મોટો લાભ તો એ કે આપણું સ્વામીબાપા સાથેનું જોડાણ વધે છે. જ્યારે આપણે ગુરુવર્યો સામે જોઈએ ત્યારે સહેજે અંતદષ્ટિ થાય છે કે શું મારા જીવનમાં દષ્ટિનો એવો સંયમ છે? શું મારી આંખો નિયમની પાળ ઊઠે છે? નિયમલોપથી મારી ઉપર સ્વામીબાપા રાજી થશે? આ પ્રશ્નોના પ્રામાણિક જવાબો આપણને આપણી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિના દર્શન કરાવે છે.

યાદ રહે કે આપણી દષ્ટિ ગુરુ ઉપર હોય કે ન હોય પરંતુ ગુરુની દષ્ટિ તો સતત આપણી ઉપર છે જ! અંતર્યામીથી કશું અજાણ નથી. આટલું અનુસંધાન પણ દષ્ટિનો સંયમ કેળવવામાં ખૂબ મદદરૂપ નીવડશે.

મારે તો પણ મીઠાં ફળ દે

મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કૃપાનંદ સ્વામીના મંડળમાં વિચરણ કરતા હતા. એક વખત આ સંતમંડળ ફરતું ફરતું શેત્રુંજી નદીના કાંઠે સાવર ગામમાં પધાર્યું. નદી કાંઠે ઉતારો કરી સંતો ગામમાં જોળી માંગવા ગયા. આ અરસામાં સ્વામિનારાયણના સાધુઓને હલકા પાડવા માટે દ્વેષીઓ તેમને ‘મુંડિયા’ કહી હડધૂત કરતાં. આ સંતોની સાધુતામાં કહેવાતા ભેખધારીઓને પોતાની માનહાનિ અને આજીવિકાનો નાશ દેખાતો. તેથી સર્વત્ર આ સંતો વિરુદ્ધ તેઓએ વિરોધનું વાવંટોળ જગાડ્યું હતું. જેનો પવન આજે સાવર ગામમાં પણ ફૂંકાયો. સાવર ગામનો ગરાસદાર ઊગો ખુમાણ ભેખના શબ્દોથી ભરમાઈને સત્સંગનો કટ્ટર દ્વેષી બની ગયો હતો. તેણે પોતાના નોકરોને હુકમ કર્યો કે, ‘આ બાવાઓને ગામની બહાર કાઢી મૂકો. છોકરાં ભેગા કરી તેમની પાછળ વહેતા મૂકો. ધૂળ, છાણાં ને પથરાનો વરસાદ તેમના ઉપર વરસાવો.’

દરબારનો હુકમ થતા જુવાન છોકરાઓનું ધણ (ટોળું) સાધુઓ પાછળ દોડ્યું. હાથમાંથી જોળીઓ આંચકી લીધી. પથરા, છાણાં અને ધૂળનો વરસાદ તેમના ઉપર કર્યો. બાવળની કાંટાળી સોટીઓથી નિર્દોષ સાધુઓને નિર્દય રીતે મારી, લોહીલુહાણ કરી ગામ બહાર કાઢી મૂક્યા.

કીડી જેવા જીવને પણ કદી ન દુખવતા સાધુઓની આવી કરુણ દશા થઈ. સંતો નદીકાંઠે ઝાડની ઓથે આવીને બેઠા. ભૂખના દુઃખથી અને મારથી ટેવાયેલા આ સંતો તો આનંદથી ‘સ્વામિનારાયણ’નું ભજન કરતા હતા. પરંતુ અસહ્ય મારની પીડાથી અમુક સંતોના મુખેથી સિસકારા નીકળી જતા. આ જોઈ નદીએ ઢોર પાવા આવેલા ભરવાડો અને પાણી ભરવા આવેલી સ્ત્રીઓ ચર્ચા કરવા લાગી કે, ‘દરબાર કેવો નિર્દય છે. બિચારા સાધુઓને મારીને કાઢી મૂક્યા. ભિક્ષા પણ લેવા દીધી નહિ. એવા ને ત્યાં દીકરો તે ક્યાંથી હોય!’ આ શબ્દો સંતોને કાને પડ્યા. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સૌ સંતોને કહ્યું: ‘દરબારનો દ્વેષ તો અણસમજણનો છે. આપણે તેને ઘેર દીકરો થાય તેવો સંકલ્પ કરીએ, તે દીકરાના પ્રસંગથી દરબારગઢમાં સંતોની જોળીઓ ટીંગાય.’ સંતોએ દરબારના ઘેર પારણું બંધાય તે માટે ધૂન કરી. જેમ ઝાડ પર પથરા નાખે તોય મીઠાં ફળ જ આપે, તેમ સંતોને માર્યા તોયે પરોપકારી સંતોએ બદલામાં દરબારને દીકરો આપ્યો.

આગળ જતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના આશીર્વાદથી ઊગા ખુમાણને ત્યાં જીવણા ખુમાણ નામે દીકરાનો જન્મ થયો. ફરી વાર સ્વામી એ ગામમાં પધાર્યા ત્યારે જીવણો ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો હાથ પકડીને સ્વામી સહિત સૌ સંતોને દરબારમાં લઈ આવ્યો. સીધું મંગાવી રસોઈ આપી. આ પ્રસંગે ઊગા ખુમાણની આંખોમાંથી પશ્ચાતાપના આંસુ સરી પડ્યા. સ્વામીએ તેના ગુના માફ કરી નિત્ય સ્વામિનારાયણ નામની પાંચ માળા કરવા આદેશ આપ્યો.

શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીહરિએ કરેલ આજ્ઞા, ‘... કુમતિવાળા દુષ્ટજન હોય ને તે પોતાને ગાળ દે અથવા મારે તો તે સહન જ કરવું અને તેનું જેમ હિત થાય તેમ જ મનમાં ચિંતવન કરવું પણ તેનું ભૂંડું થાય તેવો તો સંકલ્પ પણ ન કરવો.’ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની જીવનશૈલીમાં સહજ જોવા મળતી.

‘આ અમારાં તિલક’

ફૂલદોલનો સમૈયો કરવા ભગવાન સ્વામિનારાયણ સંતમંડળ સહિત પંચાળા પધાર્યા હતા. એક વખત સભામાં મહારાજે સૌ સંતોને અહીંની ચંદન જેવી પીળી માટીના ખડાં (ટૂકડાં) આપ્યાં અને સંતોને તિલક કરવાની આજ્ઞા કરી. બીજે દિવસે સવારે મહારાજે જોયું તો કોઈના કપાળમાં તિલક નહિ. મહારાજે કારણ પૂછ્યું ત્યારે સૌ કહે કે, ‘તિલક કરવું શેનાથી?’ મહારાજે આગલે દિવસે બધાને માટીના ખડા આપેલા તે યાદ કરાવ્યું. ત્યારે સૌ ભોંઠા પડી ગયાં, કારણ કે મહારાજની પ્રસાદી જાણી તે ખડા સંતો જમી ગયાં હતાં. પછી મહારાજે ફરીથી સૌને ખડા અપાવ્યાં. બીજે દિવસે સંતો કપાળમાં ચિત્ર-વિચિત્ર તિલક કરીને સભામાં આવ્યાં. આ ભેંસ-ભડકામણાં તિલક જોઈને મહારાજ ખૂબ હસ્યા. પછી પોતાના તિલક સમાન સંતની સૌને ઓળખાણ કરાવવા મહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના કપાળમાં પોતાના શુભ હસ્તે તિલક અને મધ્યે કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો. પછી સ્વામીને બતાવતાં સૌ સંતોને સંબોધીને કહ્યું: ‘જુઓ! આ અમારા તિલક!’ વળી, વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં મહારાજ બોલ્યા: ‘હું જેવો કોઈ ભગવાન નથી અને આ જેવા કોઈ સાધુ નથી.’ એમ પોતાના પુરુષોત્તમ સ્વરૂપની અનન્યતા અને સ્વામીના અક્ષર સ્વરૂપની અદ્વિતીયતા મહારાજે સૌને સમજાવી.

આ રીતે ઘણી વાર શ્રીહરિએ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની ‘અક્ષર’ તરીકેની ઓળખાણ સંતો-ભક્તોને કરાવી છે. સંવત ૧૮૬૬ના પોષ સુદ પૂનમે ડભાણમાં મૂળજી શર્માને દીક્ષા આપી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી નામાભિધાન કર્યું. એ સમયે પણ મહારાજે વાત કરી હતી કે, ‘આજે ભાદરામાં પ્રગટ થયેલા મૂળજી શર્મા જે અમારું મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મધામ છે તેને દીક્ષા આપતાં મને અત્યંત આનંદ થાય છે. એ અક્ષરબ્રહ્મધામ અધો-ઉર્ધ્વ પ્રમાણે રહિત છે. અને તેમાં હું મારા અનંત મુક્તો સાથે રહું છું.’ આ પ્રસંગને હરિલીલાકલ્પતરુ ગ્રંથમાં (૭/૧૭/૪૯-૫૦) પણ આલેખિત કર્યો છે. આવા તો અનેક પ્રસંગોએ પોતાના સર્વોત્તમ ભક્ત મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની ઓળખાણ કરાવી શ્રીહરિએ મોક્ષની ધારા અખંડિત રાખી છે.

અનાદિના સેવક

વરતાલમાં એક વખત શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કેટલાક માંદા સાધુની સેવામાં રોકાયા હતા. દરેકની રુચિ પ્રમાણે જમવાનું કરી આપે, ટેલ-ચાકરી કરે અને સહુની ગોદડીઓ પણ ધોઈ નાખે. આ જોઈ કેટલાક સાજા-સારા સાધુઓએ પણ પોતાની ગોદડીઓ, માંદા સાધુઓની ગોદડીઓ ભેગી ધોવા આપી દીધી. લગભગ અઢાર જેટલી ગોદડીઓ ભેગી થઈ હતી, પણ સ્વામી કોઈ ફરિયાદ કે અણગમા વગર પ્રેમથી સૌની સેવા કરતા. ગોમતી તળાવમાં ગોદડીઓ ધોઈ, બંને ખભા ઉપર ઊંચકી સ્વામીશ્રી મંદિરે આવતા હતા. પરિશ્રમથી શરીરે પરસેવો વળી ગયો હતો. સાથે ભીની ગોદડીઓનું પાણી શરીરના અંગો પર રેલાતું હતું.

બરાબર તે જ વખતે મહારાજ વાસણ સુથારને ઘેર જમીને મંદિરના હનુમાનવાળા દરવાજે આવ્યા. સ્વામીશ્રી તો મહારાજની મૂર્તિમાં વૃત્તિ પરોવી, અનિમિષ દૃષ્ટિએ દર્શન કરતાં ઊભા રહી ગયા. મહારાજ પણ સ્વામીની પ્રેમદોરીએ બંધાયેલા ત્યાં જ ઊભા રહ્યા. ભક્ત અને ભગવાનનું અલૌકિક દૃષ્ટિમિલન ચાલ્યું. થોડી વાર થઈ એટલે મહારાજે રજા માંગતાં પૂછ્યું: ‘સાધુરામ! હવે ચાલશું?’ એટલે સ્વામીએ દૃષ્ટિ ખેંચી લીધી. પછી મહારાજ સભામાં પધાર્યા. અહીં વિશિષ્ટ ચરિત્ર કરતાં મહારાજ શરીરે એકદમ અકળામણ બતાવવા લાગ્યા. એટલે સેવકો પંખો નાખવા લાગ્યાં, તો કોઈ ઠંડું પાણી લઈ આવ્યું. ત્યારે મહારાજ કહે: ‘મારે કાંઈ જોઈતું નથી, પણ પેલા સાધુએ મારે માથે ભાર મૂક્યો છે તે લઈ લો.’ મહારાજનો કહેવાનો ભાવ હતો કે ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના ખભે જે ગોદડીઓ છે તેનો ભાર મને લાગે છે.’ આ સાંભળી ભગુજી દોડ્યા અને સ્વામી પાસે જઈ એમના ખભા ઉપરથી ગોદડીઓ લઈ લીધી. તે મહારાજ પાસે લાવીને મૂકી. મહારાજે જેમની ગોદડીઓ હતી તેમને બોલાવ્યા. માંદા સાધુઓ તો પોતાની ગોદડીઓ લઈ ગયા, પણ જે સાજા હતા તે શરમાઈને આવી શક્યા નહિ. મહારાજે તત્કાળ સભા બોલાવી. મહારાજ જાણતા હતા કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો મારા અનાદિના સેવક છે. સંતો-ભક્તોની સેવામાં તે તો ક્યારેય પાછી પાની કરશે નહિ, પણ સૌને ખ્યાલ હોવો જરૂરી છે કે આ કોઈ સામાન્ય સાધુ નથી કે તેમની પાસે આપણે આવી ટેલ-ચાકરી કરાવીએ.

તેથી મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી વગેરે સદ્ગુરુઓને બોલાવીને પૂછ્યું: ‘આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કેવા સાધુ છે?’ ‘એ તો બહુ સારા સાધુ છે. કીર્તનો બહુ મોઢે છે ને વાતો પણ કરે છે. સેવા પણ ખૂબ કરે છે ને તપસ્વી પણ ભારે છે.’ સદ્ગુરુઓ બોલ્યા. ‘એ તો તમે ઉપલ્યા ગુણ કહ્યા, પણ એ તો બહુ સમર્થ સાધુ છે, કાં જે, જેમ સાણસામાં સાપ પકડે તેમ અમારી મૂર્તિને ત્રણેય અવસ્થામાં એમણે ઝાલી રાખી છે.’ મહારાજે કહ્યું.

તે સાંભળી હિન્દુસ્તાની (ઉત્તર ભારતથી આવેલા હિન્દીભાષી) મહાનુભાવાનંદ સ્વામી કહે: ‘મહારાજકુ ક્યું પકડા હૈ? છોડ દો.’ ત્યારે મહારાજે એમને સમજાવ્યું: ‘એણે તો અમને અખંડ પકડી રાખ્યા છે, પરંતુ અમને તેનું દુઃખ થતું નથી, પણ એમની જેમ બીજાને અમારી મૂર્તિ પકડવી કઠણ છે. આ સાધુ તો અમારા અનાદિના સેવક છે. આ સાધુ દ્વારા જ અમારી સર્વોપરી ઉપાસના આખા સત્સંગમાં પ્રવર્તશે. આ સાધુ જેવો અમારો અદ્ભૂત મહિમા જાણે છે તેવો બીજા જાણતા નથી. માટે આવા સાધુ પાસે સાજા સાધુ સેવા કરાવે, તે કેવું કહેવાય?’ આ પ્રમાણે મહારાજે સૌ સદ્ગુરુઓને સ્વામીનો મહિમા સમજાવ્યો.

સ્વામીના શરીરે રહેલી ગોદડીઓનો ભાર શ્રીજીમહારાજને અનુભવાય, અક્ષર અને પુરુષોત્તમ વચ્ચે કેવું એકાત્મ્ય છે!

બ્રાહ્મીસ્થિતિના ઘડવૈયા

એક વખત જન્માષ્ટમીનો સમયો કર્યા પછી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સોરઠ દેશમાં રઘુવીરજી મહારાજ સાથે વિચરણ માટે નીકળ્યા. રસ્તામાં રઘુવીરજી મહારાજે પેંડાની કોથળી કાઢીને એક પેંડો સ્વામીશ્રીને આપતાં કહ્યું: ‘આપણે મુકામે પહોંચતાં મોડું થશે. માટે આ પેંડો જમો.’

એટલે સ્વામીશ્રીએ પેંડો પાછો આપીને કહ્યું: ‘આપ આમ કરશો તો અમારે ને તમારે ભાઈબંધાઈ નભશે નહિ.’

પરંતુ રઘુવીરજી મહારાજે બહુ આગ્રહ કરીને કહ્યું: ‘અડધો તો જમો.’ એટલે સ્વામીશ્રીએ અડધા પેંડાના બે ભાગ કર્યા. તેમાંનો અર્ધો ભાગ જાગા ભક્તને આપ્યો અને અરધો હાથમાં લઈ થોડી વાર વિચારી રહ્યા ને પછી બોલ્યા, ‘પાંચસો પરમહંસ ગણું ઝાલીને કહે છે ઝેર છે, ખાઈશ નહિ.’

સ્વામીશ્રીનો આવો ત્યાગ-વૈરાગ્ય જોઈને રઘુવીરજી મહારાજે સ્વામીશ્રીને કહ્યું: ‘આપ આવી રીતે વર્તો છો તો અમારા શા હાલ થશે?’ ત્યારે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, ‘આપ તીર્થવાસી થઈને જૂનાગઢ આવો. જો હું તમારી ગ્રંથિઓ ગાળી ના નાખું તો હું ગુણાતીત નહિ.’

રઘુવીરજી મહારાજે પણ અત્યંત મુમુક્ષુતાથી સ્વામીશ્રીનું આ વચન ઝીલ્યું. સંવત ૧૮૧૭માં ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજને ગાદી સોંપી નિવૃત્ત થઈ જૂનાગઢ પધાર્યા. ચોમાસામાં સાડા ત્રણ માસ તેઓ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાથે તીર્થવાસી થઈને રહ્યા.

રસાસ્વાદ, નિદ્રા વગેરેનો ત્યાગ કરી રઘુવીરજી મહારાજ સ્વામીશ્રીના સમાગમનો અખંડ લાભ લેતા. સવારના મંગળા આરતી વખતે તૈયાર થઈ કથામાં આવી જતા અને શણગાર આરતી સુધી કથા સાંભળતા. પછી ઉતારે પધારી ખીચડી અથવા બાટી ને મગની દાળ ઝટ-ઝટ બનાવીને વળી કથામાં બેસી જતા. બપોરે ભોજન પછી પણ આરામ ન લેતાં સભામાં પધારી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો સાંભળતા.

તેમની આવી દૈવ શ્રદ્ધા અને નિર્માનીપણું જોઈ સ્વામીશ્રીએ તેમને લક્ષ્યમાં રાખી સર્વોપરી નિષ્ઠા, એકાંતિક ધર્મ વગેરેની અદ્ભૂત વાતો કરી પોતાના સંબંધે ગુણાતીત કરી દીધા. તેથી જ સ્વામીશ્રી કહેતા કે, ‘આખા વરતાલમાં એક રઘુવીરજી મહારાજે મને ઓળખ્યો.’ ‘મને ઓળખ્યો’ એટલે સ્વામીશ્રી અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર છે એ નિષ્ઠા તેમને થઈ ગઈ!

આ બાબતની ખાતરી બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે વરતાલના કોઠારી ગોરધનભાઈ પાસે કરી હતી. શાસ્ત્રીજી મહારાજે પૂછ્યું હતું કે, ‘આચાર્ય રઘુવીરજી મહારાજ ગુણાતીતનંદ સ્વામીને ‘અક્ષર’ માનતા એ વાત સાચી છે?’ ત્યારે ગોરધનભાઈએ વિશ્વાસ સાથે કહ્યું કે, ‘સત્તરની સાલમાં (સંવત ૧૯૧૭માં) રઘુવીરજી મહારાજ જૂનાગઢ સ્વામીનો સમાગમ કરવા ગયા ત્યારે સ્વામીરૂપ થઈ ગયા હતા.’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ તેઓની વાતોમાં કહ્યું છે કે, ‘જે શિષ્ય હોય તે ગુરુને મન સોંપે તો અંતઃકરણનું અજ્ઞાન ટાળી નાખે, પણ તે વિના તો ટળે નહિ.’ તેમ આપણે ગુણાતીત સત્પુરુષનો આશરો તો સ્વીકાર્યો છે, પણ જો તેઓને મન અર્પણ કરી દઈએ, રઘુવીરજી મહારાજની જેમ શ્રદ્ધા અને ખપથી તેઓનો સમાગમ કરીએ તો આપણે પણ બ્રાહ્મીસ્થિતિને પામી જઈએ.

સેવા કરે તે મહંત

મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ચાલીસ વર્ષ સુધી જૂનાગઢ મંદિરના મહંત તરીકે રહ્યા. પરંતુ પદનો મદ ક્યારેય તેઓને સ્પર્શી શક્યો નહોતો. શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી સેવા માની તેઓ આ મહંતપદને શોભાવતા હતા, જે તેઓના વર્તન દ્વારા સૌ કોઈને અનુભવાતું. એક વખત તરણેતરના મહંત ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મળવા માટે જૂનાગઢ મંદિરે પધાર્યા. ત્યારે મંદિરના પ્રાંગણમાં સ્વામી વાસીદું વાળતા હતા. મહંતજીએ સ્વામીશ્રીને પૂછ્યું કે, ‘આ મંદિરના મહંત ક્યાં મળશે?’ સ્વામીશ્રીએ નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો કે, ‘ઉપર જાઓ ત્યાં મળશે.’

થોડી વારમાં સ્વામી હાથ-પગ ધોઈ પોતાના આસને પધાર્યા. તરણેતરના મહંત તો સ્વામીશ્રીને જોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. તેઓએ નવાઈ પામતાં પૂછ્યું: ‘તમે મહંત! તમે તો હમણાં ચોક વાળતા હતા ને?’ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ હસતાં હસતાં કહ્યું: ‘અમારે ત્યાં તો સેવા કરે એ જ મહંત.’

ચાલીસ વર્ષથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ‘મહંત’ પદે બિરાજમાન હતા, તે પણ સૌના માટે આશ્ચર્યનો વિષય હતો. તેનો ફોડ પાડતાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું કે, ‘લોકોને દ્રવ્ય અને સત્તાનો મોહ છે. અમારી પાસે દ્રવ્ય તો શું પણ ધાતુની કોઈ ચીજ કે સારું વસ્ત્ર પણ નથી. અમારી પૂજામાં તિલકિયું અને ચાંદલિયું તે પણ લાકડાનાં છે. સ્ત્રી-દ્રવ્યનો ત્યાગ છે તેથી આ મહંતાઈ ટકી છે.’

ગુણાતીત રીત જગતથી નિરાળી છે. અહીં મોટપ સત્તા કે સંપત્તિથી નહિ, પણ સેવાથી છે. એ ગુણાતીત વારસો આજપર્યંત આપણા ગુરુવર્યોએ જાળવી રાખ્યો છે. આપણે પણ તેઓના પગલે પગલે ચાલવાનું છે. આપણાં મંદિરમાં ચાલતી સેવાઓમાં આજ્ઞા મુજબ અથવા યથાશક્તિ જોડાવાનું છે. તો જ આપણે ગુણાતીતના વારસ કહેવાઈએ, ખરું ને?

માન-અપમાન મેં એકતા

સંવત ૧૯૨૨ની સાલમાં ચૈત્રી પૂનમના સમૈયા ઉપર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી વરતાલ પધાર્યા હતા. ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર છે’ એ વાતનો પ્રચાર સ્વામીની ઈચ્છાથી સત્સંગમાં પ્રાગજી ભક્તે શરૂ કર્યો હતો. આ વાત કેટલાકને રુચતી નહિ. એટલે આ સમૈયામાં સૌએ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને ઠપકો દેવાનું નક્કી કર્યું હતું.

પૂનમના દિવસે સવારની સભામાં શુક્રમુનિના શિષ્ય હરિસ્વરૂપદાસજીની શિખવણીથી ગઢડાના કરુણાનંદ બ્રહ્મચારીએ કહ્યું કે, ‘આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ પ્રભુ થયા છે અને ભગવાનની જેમ લોકો તેમની પૂજા કરે છે. તેમના નખ, કેશ વગેરે પૂજે છે. તેમને કેમ કોઈ કાંઈ કહેતું નથી? તે સાંભળી શુક્રસ્વામીએ કહ્યું: ‘સ્વામી! તમે કેમ કાંઈ તજવીજ રાખતા નથી? તમારે ત્યાં જૂનાગઢમાં અનેક ઉપાધિઓ ઊપજે છે તેમાં શું તમારી મરજી છે?’ એટલું કહીને તેમણે સભાને સંબોધતાં કહ્યું, ‘મને કોઈ શુક્રજી કહેશો નહિ.’ પછી સ્વામીશ્રી તરફ ફરીને કહ્યું: ‘અને, સ્વામી! તમને બધા અક્ષર માને છે તે તમે અક્ષર મનાવશો નહિ.’ છોતેરાનો મેહ વરસે તેમ અપમાનની ઝડી વરસી રહી હતી. સ્વામીએ તો સ્વસ્થચિત્તે બધું સાંભળી લીધું. પછી ધીરગંભીર સ્વરે બોલ્યા કે, ‘પ્રભુ તો એક શ્રીજીમહારાજ છે, બીજા કોઈથી પ્રભુ થવાશે નહિ. આપણે તો સાધુ છીએ. પરંતુ જેટલામાં રાજાનું રાજ્ય, તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય હોય. જેવો રાજાનો હુકમ ચાલે, તેવો રાણીનો હુકમ પણ ચાલે અને જેવો ભગવાનનો પ્રતાપ, તેવો સાધુનો પણ પ્રતાપ કહેવાય.’ આ સાંભળી કોઈ કાંઈ બોલી શક્યા નહિ.

શ્રીહરિના પરમ એકાંતિક સંતનું ભરસભામાં આવું અપમાન જોઈ સીજીવાડાના પ્રભુદાસે ઊભા થઈને સભામાં પડકાર કર્યો કે, ‘આ રીતે સ્વામીને કહેવામાં શું કોઈની લાયકાત છે?’ એટલામાં કોઈ આચાર્ય ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજને બોલાવી લાવ્યું અને શણગાર આરતીનો ડંકો વાગ્યો એટલે સૌ આરતીનાં દર્શને ગયા. સ્વામી આચાર્ય મહારાજ સાથે મંદિરમાં દર્શને પધાર્યા. દર્શન કરી ઊતરતા હતા ત્યાં સામે માળી ગુલાબનો હાર અને ગજરા લઈને ઊભો હતો. આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞાથી માળીએ ગુલાબનો હાર સ્વામીને પહેરાવ્યો. આચાર્ય મહારાજ ઉતારે પધાર્યા. સ્વામી સાધુની ધર્મશાળામાં જતા હતા, ત્યાં સામે શુક્રમુનિના શિષ્ય હરિસ્વરૂપદાસ મળ્યા, એટલે સ્વામીએ પોતાની કોટમાંથી હાર કાઢી તેને પહેરાવ્યો અને બોલ્યા:

હળદી જરદી નવ તજે, ખટરસ તજે ન આમ;
ગુણીજન ગુણકો નવ તજે, અવગુણ ન તજે ગુલામ.

એમ કહી સ્વામી આગળ ચાલ્યા. ત્યાં અદ્ભૂતાનંદ સ્વામી, શુકસ્વામી તથા પવિત્રાનંદ સ્વામીએ પોતાને આસને બોલાવી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની પૂજા કરી, ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં અને સાકરનો પડો (ભેટરૂપે સાકર ભરેલો પરિયો) મૂકીને કહ્યું: ‘સ્વામી! અમારું બોલ્યું માફ કરજો.’

માન-અપમાનના આવા પ્રસંગોમાં પણ સ્વામીની આવી સ્થિરતા જોઈ સદ્ગુરુઓને પ્રતીતિ થતી કે સ્વામી ‘ગુણાતીત’ ખરા!

‘એ મોજ તો સવજી લઈ ગયો’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જૂનાગઢમાં નવી ધર્મશાળાનું બાંધકામ કરાવતા હતા. સ્વામીએ ધર્મશાળાના દરવાજા સામું જોઈ બાંધકામની સેવામાં રહેલા કૃષ્ણસેવાદાસ સ્વામીને કહ્યું, ‘આ દરવાજો આમ ને આમ રહે ને મોતિયો (છતની ધાર નીચે લગાવાતું કલાકારીગારીવાળું પાટિયું, બાર્જબોર્ડ) મળે કે નહિ?’

કૃષ્ણસેવાદાસે કહ્યું, ‘દરવાજો તો પાડવો પડે તો જ મોતિયો મળે.’

‘દરવાજો તો પાડવો નથી.’ સ્વામીએ કહ્યું.

બીજે દિવસે સવારે સ્વામી વતું (મુંડન) કરાવતા હતા. તે સમયે સવજી કડિયો દર્શને આવ્યો. સ્વામીએ વતું કરાવતાં કરાવતાં જ સવજીને પૂછ્યું, ‘આ દરવાજો એમ ને એમ રહે ને મોતિયો મળે કે?’

‘હા, મળે ને! હું મેળવી દઉં.’ સવજીએ એક ક્ષણનો વિચાર કર્યા વિના કહ્યું.

સવજીની વાત સાંભળી સ્વામી અતિશય રાજી થઈ ગયા અને અડધું વતું બંધ રખાવી, ઊભા થઈ સવજીને ભેટ્યા.

કૃષ્ણસેવાદાસને ભંડારમાં સમાચાર મળ્યા કે સવજીએ મોતિયો મેળવી આપવાનું કહ્યું તો સ્વામી તેને ભેટ્યા. એટલે તેઓ દોડતા સ્વામી પાસે આવ્યા અને કહ્યું, ‘સ્વામી! હું મોતિયો મેળવી દઉં.’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું, ‘એ મોજ તો સવજી લઈ ગયો.’

સત્પુરુષના વચનને વિશ્વાસપૂર્વક તત્કાળ માની લઈએ તો તેઓનો અપાર રાજીપો થતો હોય છે. સવજીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને રાજી કરવા હતા તો તેણે વિચાર્યું નહિ કે મોતિયો મળશે કે નહિ મળે. તેણે વિશ્વાસ રાખ્યો કે સ્વામીએ કહ્યું છે તો ગમે તેમ કરીને મોતિયો તો મળી જ જશે માટે આપણે સ્વામીનું વચન અધર ઝીલી લેવું. આવા રાજીપાના વિચાર સાથે તરત હા પાડી તો હજુ સવજી મોતિયો મેળવે તે પહેલા તેને સેવા કર્યાનું સ્વામીના રાજીપારૂપી ફળ પ્રાપ્ત થઈ ગયું.

આ રીતે સત્પુરુષની રૂચિમાં ભળી જઈ રાજીપાના વિચાર સાથે આપણી સેવા-ભક્તિ કે કોઈ પણ ક્રિયા કરીએ તો સત્પુરુષ આપણી ઉપર અદ્ભુત ઢળી જાય છે.

અનોખી માનતા

દર વર્ષના નિયમ પ્રમાણે એક વાર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ઊના વિચરણ અર્થે ગયા હતા. આ જ અરસામાં કોમી અથડામણને કારણે ઊનાના શેઠિયા વહ્નભજભાઈ, કરમચંદભાઈ તથા અન્ય લોકો ઊનાથી હળિયાદ સ્થળાંતર થઈ ગયા હતા. વહ્નભજ શેઠના ભાઈ કલ્યાણજી શેઠ સ્વામી સાથે વિચરણમાં હતા. તેમણે સ્વામીને શેઠિયાઓની વ્યથા રજૂ કરતાં કહ્યું, ‘સૌ શેઠિયા હળિયાદ આવીને રહ્યા છે. તે જો અહીં ઊના આવે તો આબરૂ જાય એમ છે અને ભાવનગર રહેવા જાય તો અહીં આ દેશમાં લાખો રૂપિયાની ઉઘરાણી બાકી છે તે મોટી ખોટ જાય. માટે ભારે સંકટ આવ્યું છે.’

સ્વામીએ ધીરજ આપતાં કહ્યું, ‘અમે કહીએ એમ કરો તો બધું દુઃખ મટી જાય.’

‘આપ કહેશો એમ કરીશું. આપ કહો તો રાધારમણદેવને ચાંદીના કમાડ, હિંડોળો વગેરે કરાવવાની માનતા રાખીએ.’ કલ્યાણજી શેઠે કહ્યું.

શેઠની વાતથી સ્વામી હસ્યા અને કહ્યું, ‘અમારે એ માનતા કરાવવી નથી. પણ અમારા વયને શ્રીજીમહારાજને સર્વોપરી સમજવાની માનતા કરો અને બીજાને સમજાવવાની માનતા કરો તો તમારું સર્વ દુઃખ તત્કાળ ટળી જાય.’

સ્વામીની વાત સાંભળી કલ્યાણજી શેઠે આશ્ચર્ય સાથે કહ્યું, ‘સ્વામી! સર્વોપરી પુરુષોત્તમનારાયણને સમજવાની આવી માનતા તે તો તદ્દન નવી કહેવાય. એમાં તો અમારે માટે તો મુક્તિ અને ભુક્તિ બંને આવી ગયાં. માટે આજથી અમે મહારાજને સર્વોપરી સમજીશું અને બીજાને પણ એ સર્વોપરી સ્વરૂપ સમજાવીશું.’

સ્વામીના વચને શેઠિયાઓએ મહારાજનું સર્વોપરીપણું સમજવાની માનતા રાખી તો થોડા સમયમાં જ નવાબે સામેથી સૌને બોલાવ્યા અને વાજતે-ગાજતે સામૈયું કર્યું. બધાનું દુઃખમાત્ર ટળી ગયું. દેશકાળને લઈને સમજણમાં જે ખામી આવી ગઈ હતી તે સ્વામીના વચને ટળી ગઈ અને શ્રીજીમહારાજના સર્વોપરી સ્વરૂપની નિષ્ઠા દૃઢ થઈ ગઈ.

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનું સૌથી મોટું કાર્ય હોય તો એ હતું - ભગવાન સ્વામિનારાયણના સર્વોપરીપણાનું પ્રવર્તન. જો ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ન પ્રગટ્યા હોત તો સ્વામિનારાયણ ભગવાનને લોકો અવતાર સમાન જ માની લેત. પરંતુ મહારાજની સર્વોપરી ઉપાસના સત્સંગમાં ગુણાતીતે પ્રવર્તાવી.

શ્રીજીમહારાજ સાથે વર્ષો સુધી ભેગા રહેલાઓને પણ મહારાજનું યથાર્થ સ્વરૂપ ઓળખવામાં ખામી રહી ગઈ હતી. તે ખામી ગુણાતીતે ટાળી. ૧૧૬ વર્ષના આત્માનંદ સ્વામીને જ્યારે મહારાજનું સર્વોપરીપણું ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સમજાવ્યું ત્યારે મહારાજ તેમને ધામમાં તેડી ગયા. મહારાજના ભાઈ રામપ્રતાપભાઈ, મહારાજના જમણા હાથ સમાન શુકાનંદ સ્વામી, સત્સંગની મા ગણાતા મુક્તાનંદ સ્વામી, પ્રેમાનંદ સ્વામી વગેરે અનેકને મહારાજની સર્વોપરી નિષ્ઠા ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ દઢ કરાવી હતી.

શ્રીજીમહારાજના યથાર્થ સ્વરૂપની વાતો જેવી અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કરી છે તેવી બીજા કોઈ પરમહંસોએ કરી નથી. તેથી જ કહેવાયું છે,

સંપૂર્ણ મહિમા શ્રીજીનો ને પતિપ્રતાની ટેક,
પેખો સંતો પાંચસો, પણ ગુણાતીત તો એક.

ગુણાતીત સંગે ગુણાતીત

કામરોળના દરબાર દાજીભાઈ સરકારી કામ પ્રસંગે જૂનાગઢ આવ્યા હતા. તેમણે સ્વામિનારાયણ મંદિરમાં ઉતારો રાખ્યો. મંદિરના મહંત ગુણાતીતાનંદ સ્વામી શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે મંદિરમાં જે કોઈ આવે તેની ઉતારા-પાગરણ-જમવાનું વગેરેથી સંભાવના કરતા. જે એક વાર ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મહેમાનગતિનો લાભ લે તે તેઓને ભૂલી શકતા નહિ.

સ્વામીએ દાજીભાઈને હોકામેડીમાં ઉતારો આપ્યો. દરબારો તથા ગરાસિયાઓ કે જેઓને સત્સંગ ન હોય અને હોકા, બીડી, અફીણ વગેરેની લત હોય તેમને માટે સ્વામીએ મંદિરમાં અલગ ઉતારો બાનાવ્યો હતો, જેનું નામ હોકામેડી રાખ્યું હતું. વ્યસનીઓને સ્વામી ત્યાં ઉતારા આપતા જેથી તેમને વ્યસન કરવામાં સંકોચ ન થાય. વળી, સત્સંગીઓને પણ તેઓના વ્યસનથી ત્રાસ ન ઉપજે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો ઈરાદો વ્યસનને પ્રોત્સાહન આપવાનો નહોતો, પરંતુ તેઓ સમજતા કે આવા લોકોને સીધો ઉપદેશ આપવા કરતાં તે મંદિરમાં આવી સત્સંગીઓનાં વર્તન જોશે તો તેમની કુટેવો આપોઆપ છૂટી જશે. દાજીભાઈ પણ આ માંહીના એક હતા તેથી તેમને હોકામેડીમાં ઉતારો આપ્યો.

સવારની સભામાં સ્વામીએ દાજીભાઈને પૂછ્યું, ‘દરબાર! ગુરુ કર્યા છે?’

દરબારે કહ્યું, ‘હું ગુરુ જ ગોતું છું. હજુ સુધી ગુરુ મળ્યા નથી. કાં જે જેને ગુરુ કરવા જાઉં છું તે દારૂના બે શીશા અને બે બકરા માંગે છે. એટલે મને વિચાર થાય છે કે એવું તો હું પણ કરું છું. એટલે એવા ગુરુ મારું શું ભલું કરે?’

દરબારની આ વાત સાંભળી સ્વામી હસ્યા અને કહ્યું: ‘દરબાર! આ ગુરુ તેવું માંગે એવા નથી.’ એમ કહીને સ્વામીએ કહ્યું: ‘દારૂ, માટી, ચોરી, વ્યભિચારનો ત્યાગ ને વટલવું-વટલાવવું નહિ, એ પાંચ નિયમો પળાવી સ્વામિનારાયણનું ભજન અમે કરાવીએ છીએ.’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની આ વાત સાંભળીને અને તેમનાં દર્શન કરીને દરબારનું હૈયું ટાહું થઈ ગયું. તેમના સંકલ્પો બધા બંધ થઈ ગયા. તેમનું અંતર સ્વામીશ્રી પ્રત્યે ખેંચાયું. તેથી તેમણે હાથ જોડીને કહ્યું: ‘સ્વામી! આજથી આપના વચને હું દારૂ નહિ પીવું તેમજ માંસ પણ નહિ ખાઉં. ચોરી તો હું કરતો નથી. તેમજ વટલવું-વટલાવવું હું હવે કરીશ નહિ.’ સ્વામીને મહાપુરુષ જાણી નિષ્કપટ થતાં દરબાર આગળ બોલ્યા, ‘પણ સ્વામી, મેં યુવાવસ્થામાં ત્રાંબાની ભસ્મ ખાધી છે ને ચકલાંની જીભો કપાવીને ખાધી છે, તેથી નિષ્કામ ધર્મ મારાથી પળે તેમ નથી.’

દરબારે નિષ્કપટપણે પોતાની હકીકત કહી દીધી, તેથી સ્વામી તેમના ઉપર રાજી થયા. પછી કહ્યું: ‘આ ચાર નિયમો તમે પાળજો. પાંચમું નિષ્કામ ધર્મ અમે તમને પળાવીશું.’ એમ કહીને સ્વામીએ દરબારને વર્તમાન ધરાવી સત્સંગી કર્યા અને સ્વામિનારાયણની પાંચ માળા પોતા તરફ દષ્ટિ રાખીને ફેરવવાની આજ્ઞા કરી. એટલે દરબારે સ્વામીશ્રી તરફ દષ્ટિ રાખી પાંચ માળા ફેરવી કે તરત જ સ્વામીએ તેમનાં નેત્રમાંથી કામ ખેંચી લીધો. સ્વામીની આ અસાધારણ કૃપાથી કામાદિક દોષના તેમના તમામ સંકલ્પો શમી ગયા! અંતરમાં શાંતિ શાંતિ થઈ ગઈ! રોજ પાંચ શેર દૂધ કાઢીને તેમાં શેર સાકર નાખીને પીતાં ને બશેર લોટની પૂરી જમી જતાં એવા બળવાન હતા, છતાં તેમને કામનો સંકલ્પ ઊઠતો નહિ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી થકી દરબાર નિર્દોષ થઈ ગયા.

આવા તો કંઈક ખારા જીવોને મીઠા કરી દેનાર વડવાનળ સમાન સત્પુરુષ હતા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી. પાપના પર્વત સમા લીલાખાનો મુંજો સૂરુ હોય કે બહારવટે ચડી લોકોને રંજાડતો બાબરિયાવાડનો વાલેરો વરુ - ગુણાતીતાના પ્રસંગમાં આવનાર હરકોઈ જીવમાંથી શિવ બની ગયા છે.

શ્રીજીમહારાજે સર્વ આશ્રિતોને આજ્ઞા કરી હતી, ‘વર્ષોવર્ષ એક માસ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો સમાગમ કરવા જે જૂનાગઢ જશે તેમની કસરમાત્ર ટળી જશે.’ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ જૂનાગઢમાં બ્રહ્મરૂપ થવાનો અખાડો ચલાવ્યો હતો, જેમાંથી ઘણા બ્રહ્મરૂપ પાક્યા હતાં. આવા બ્રાહ્મીસ્થિતિના ઘડવૈયા ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની પરંપરા આજે પણ મહંતસ્વામી મહારાજ રૂપે ચાલુ છે...

‘સ્વામી! તમે પંડે અક્ષર?’

મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી વરતાલ સમૈયો કરી ફરતાં ફરતાં સારંગપુર આવ્યા. અહીં વાઘા ખાયરને ઘેર સ્વામીનો મુકામ હતો. એક દિવસ વાઘા ખાયરે સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો: ‘સ્વામી! શ્રીજીમહારાજે કારિયાણીના ૧૨મા વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે ભગવાનનું ધ્યાન અને ભગવાનનું વચન એ સિવાય કારણ શરીરરૂપી મૂળ અજ્ઞાન ટળતું નથી, પણ હજુએ રાત્રે હું ઊંઘમાં જાઉં છું ત્યારે સ્વપ્નમાં એમ દેખાય છે કે જાણે ધીંગાણે ચઢ્યા હોઈએ (લડાઈમાં ગયા હોય) અને હાથ-પગ કપાણાં છે, એવા સ્વપ્નરૂપી સૂક્ષ્મ દેહના ભાવ હજુ ટળતાં નથી તો કારણ દેહના ભાવ તો ક્યારે ટળશે? અને મહારાજના અક્ષરધામમાં કારણ શરીરના ભાવ ટાળ્યા સિવાય શી રીતે જઈને રહેવાશે? એવા સંકલ્પ થયા કરે છે.’ એ સાંભળી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી હસ્યા અને કહ્યું: ‘વાઘા ખાયર! સૂક્ષ્મ અને કારણ શરીરના ભાવ ટાળવા હોય તો જૂનાગઢ આવો ત્યાં તમારા એ બધા ભાવ ટાળી નાખીશું.’

ત્યારે તેમણે સ્વામીને કહ્યું: ‘સ્વામી! મારે તો ભેગો એક ચાકર જોઈએ. તે ગરમ પાણી કરી આપે, મારા પગ દાબે અને મારો ખડિયો ઉપાડે. તે જો મળે તો હું આવું.’

ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું: ‘આ પ્રાગજી તમારો સેવક. આ લોક અને પરલોકની બધી સેવા એ કરશે. તેની સાથે ચાલજો અને તેની વાતો સાંભળજો.’ સારંગપુરથી સ્વામી ચાલ્યા અને ગઢડે પધાર્યા. રસ્તામાં વાઘા ખાયરની સેવા કરતાં કરતાં ભગતજી તેમને વાતો પણ કરતા.

એક વખત વાતવાતમાં ભગતજીએ તેમને ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે’ એવું કહ્યું. તેથી વાઘા ખાયર ભડક્યા અને કહ્યું: ‘પ્રાગજી! આવી વાત મારી આગળ કરીશ નહિ.

પછી તો વાઘા ખાયરે સ્વામીને ફરિયાદ કરી: ‘સ્વામી! આ પ્રાગજી તો તેમને ‘મૂળ અક્ષર’ કહે છે.’ એ સાંભળી સ્વામી મોંએ રૂમાલ દઈ હસ્યા અને કહ્યું: ‘એ તો ગાંડો છે. એની જોડ હવે રાખશો નહિ.’ પછી ગઢડાથી વાંકિયા સુધી ચાલ્યા, પણ વાઘા ખાયરને જોડ વગર ન ફાવ્યું. તેથી તેમણે સ્વામીને કહ્યું: ‘સ્વામી! સેવક વગર ફાવતું નથી.’ ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું: ‘પ્રાગજીની જોડ બાંધી આપી છે તે રાખશો અને ન ફાવે તો તેની વાતો સાંભળશો નહિ.’ ન છૂટકે વાઘા ખાયરે ભગતજીની જોડ રાખી અધૂરી મજલ કાપી. વળી, રસ્તામાં એક-બે વખત તો ભગતજીએ ‘સ્વામી મૂળ અક્ષર છે એમ સમજશો ત્યારે જ કારણ દેહના ભાવ ટળશે’ એવી વાત વાઘા ખાયરને કરી જ દીધી. જે તેઓને બિલકુલ રુચિ નહિ. એમ કરતા ચાલતાં-ચાલતાં સંઘ સાથે જૂનાગઢ પહોંચ્યા.

અહીં જૂનાગઢમાં વાડીમાં સ્વામીની આજ્ઞાથી સર્વે હરિભક્તો કાંકરા વીણવાની સેવા કરતા હતા. મહુવા મંડળ તો ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના સ્વરૂપની જ વાતો કરતું હતું. આ વાતો કરતાં તે સૌના અંતરનો આનંદ મુખારવિંદ પર છલકાતો હતો. તે જોઈ વાઘા ખાયરે વિચાર્યું: ‘આ બધાને આનંદ આવે છે એવો આનંદ મને કેમ નથી આવતો?’ એ વાત તેમણે દામા શેઠને કહી. ત્યારે દામા શેઠે કહ્યું: ‘તમે આ પ્રાગજી ભગતમાં વિશ્વાસ લાવી ‘સ્વામી મૂળ અક્ષર છે’ એમ સમજો, તો તમને પણ આનંદ થાય.’ ત્યારે વાઘા ખાયરે કહ્યું: ‘એ તો ભલે, હું સમજું. પણ સ્વામી પંડે કહે તો હું માનું.’ તે વાત દામા શેઠે ભગતજીને કહી; એટલે ભગતજીએ ધ્યાનમાં બેસી વૃત્તિએ કરીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને તેડાવ્યા.

સ્વામી સભામંડપમાંથી એક સાધુનો હાથ પકડી વાડીમાં આવ્યા અને પૂછ્યું: ‘પ્રાગજી! મને કેમ બોલાવ્યો?’ તે સાંભળી ભગતજી કહે: ‘સ્વામી! આ વાઘા ખાયરને આપને પ્રશ્ન પૂછવો છે.’ ત્યારે સ્વામીએ વાઘા ખાયરને કહ્યું: ‘પૂછો જે પૂછવું હોય તે.’

એટલે વાઘા ખાયરે કહ્યું: ‘સ્વામી! આ પ્રાગજી કહે છે કે આપ પોતે મૂળ અક્ષર છો. તે વાતનું નિરાકરણ કરી આપો.’ ત્યારે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે: ‘જેમ પ્રાગજી કહે છે તેમ જ છે.’ તે સાંભળીને વાઘા ખાયરે પૂછ્યું: ‘સ્વામી! તમે પંડે (પોતે) અક્ષર?’ એટલે સ્વામીએ હસીને મુખ હલાવી સંમતિ દર્શાવી. આથી વાઘા ખાયરને પરમ આનંદ થઈ ગયો અને નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઈ ગઈ. સુષુપ્તિ અવસ્થા જ મટી ગઈ! મહારાજની મૂર્તિ સાથે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને અખંડ જુએ એવી અલૌકિક સ્થિતિ તેમની થઈ ગઈ. એમ ભગતજી મહારાજે તેઓને સ્વામીના સ્વરૂપનો યથાર્થ નિશ્ચય કરાવી દીધો.

ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજે પણ આપણને ઘણા પ્રસંગોએ પોતાની ઓળખ આપતાં જણાવ્યું છે કે તેઓ ‘અક્ષર’ છે. જો આપણને પણ તેઓના આ પારલૌકિક સ્વરૂપમાં દૃઢ નિશ્ચય થઈ જાય તો છતી દેહે આપણને અક્ષરધામનો અનુભવ થઈ જાય!

બ્રહ્મસ્વરૂપ ભગતજી મહારાજ

માંગો માંગો ભગતજી

સંવત ૧૯૧૭માં (સને ૧૮૬૧માં) ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પ્રાગજી ભગતને સભામંડપમાં શોભે તેવી એક ચંદની (સભામંડપના ઉપરના ભાગ પર મૂકવામાં આવતો સુશોભિત મોટો ચંદરવો) સીવવાની આજ્ઞા કરી. રોજના ૧૮-૧૯ કલાકનો સતત પરિશ્રમ લઈને ભગતજી ભજનની રમઝટ બોલાવતાં બોલાવતાં ચંદની સીવતા. દસ દરજી જે કામ ૬૦ દિવસમાં કરે તે કામ પ્રાગજી ભગતે એકલે હાથે ૪૧ દિવસમાં પૂર્ણ કર્યું.

બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવવાના આવા ઉત્સાહથી સ્વામી અતિશય રાજી થઈ ગયા અને કહ્યું: 'પ્રાગજી! હું તારા ઉપર બહુ જ રાજી છું. માટે માંગ, તું જે માંગે તે આપું.' ભગતજી તો મૌન જ રહ્યા. એટલે સ્વામીએ કહ્યું: 'તારા મનમાં એમ હશે કે આ બાવા તને શું આપશે? પણ આ સાધુ કહે તેમ શ્રીજીમહારાજ કરે છે. માટે જે મંગીશ તે આપીશ.'

એમ કહીને સ્વામીએ જ સામેથી કહ્યું: 'હું તને કહું છું કે તું ઘરે જા અને મુંબઈ જજે. તને બાર મહિનામાં રૂ. ૬૦,૦૦૦ (હાલ આશરે ૮૦ લાખ રૂપિયા) મળશે. તે વડે સાધુનો સમાગમ કરી આનંદ કરજે.'

ભગતજી તો પોતાના લક્ષ્યમાં કટિબદ્ધ હતા. વળી, સ્વામીની રુચિ, અભિપ્રાય અને સિદ્ધાંત તેઓ જાણતા હતા. તેથી સ્વામીનું આ વચન પોતાની પરીક્ષા માટે જ છે એમ સમજી તેમણે હાથ જોડીને કહ્યું: 'તેર વર્ષ ગોપાળાનંદ સ્વામીનો તથા નવ વર્ષથી આપનો સત્સંગ હું કરું છું, તેમાં ધન કે સ્ત્રીમાં સુખ છે એવું તો સાંભળ્યું જ નથી. માટે જો આપ ખરેખરા રાજી થયા હો તો તમારું જ્ઞાન મને આપો, તમારું ઘર દેખાડો કે તમે ક્યાંના વાસી છો અને મારો જીવ સત્સંગી કરો તથા શ્રીજીમહારાજ એક અણું જેટલા પણ છેટા ન રહે, એ ત્રણ વર આપો.'

સ્વામી તો પ્રાગજી ભક્તની આ માંગણીથી સ્થિર થઈ ગયા અને છેલ્લી સ્થિતિનું જ્ઞાન સિદ્ધ કરવા તત્પર થયેલા આ ભક્તરાજને વળી છેલ્લી કસોટીએ ચડાવ્યા. સ્વામી કહે: 'તારે જ્ઞાનનું શું કામ છે? જા, હું વર આપું છું કે અક્ષરધામમાં હું તને તેડી જઈશ.' એમ ધીરજ જોવા કહ્યું.

પરંતુ ભગતજીએ તો સર્વ સુખનું પરિમાણ કરી મૂક્યું હતું. એટલે પોતાની એક જ વાત પકડી રાખી કહ્યું: 'જો આપ રાજી થયા હો તો મારે તો આ ત્રણ વરદાન જ જોઈએ છે. એ વિના તો પૃથ્વીનું રાજ્ય, ઈન્દ્રનું સ્થાન કે પ્રકૃતિપુરુષ આદિનું રાજ્ય મારે ન જોઈએ.' સ્વામી અપાર રાજી થઈ ગયા અને કહે: 'જો મરણિયો થાય તો આ જ્ઞાન મળે એવું છે. એ જ્ઞાન લેવું હોય તો ઘર મૂકીને અખંડ અહીં રહે ત્યારે સિદ્ધ થાય.'

હવે ભગતજી સામે બે વિકલ્પ હતા. સ્વામીએ વચન આપ્યું તે પ્રમાણે અક્ષરધામ તો પાકું થઈ જ ગયું છે, તો પછી રૂપિયા પ્રાપ્ત કરી ઘરે રહેવું કે પછી ઘરબારનો ત્યાગ કરી, સખત પરિશ્રમ, કઠોર સાધના કરી સ્વામીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું? આ બે વિકલ્પમાંથી ભગતજીએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો - સાધનાનો કઠણ માર્ગ પસંદ કર્યો.

સ્વામી પ્રસન્ન થઈને બોલી ઊઠ્યા: ‘વાહ પ્રાગજી! તમારો તો બળિયો જીવ છે. આવું હજી સુધી કોઈએ માંગ્યું નથી.’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના એ માયા પરના બ્રહ્મજ્ઞાનના પાત્ર બનવું, એ કાંઈ ‘લાપસીમાં લીટા’ જેવું સહેલું કામ ન હતું, પણ મસ્તક હાથમાં લઈ, પેટ કટારી મારીને રણસંગ્રામમાં લડવા જવા જેવી શૌર્યસભર વાત હતી. અને એમ કરનારાનાં ટોળાં ન હોય, તે તો સાવજ સમા શૂરવીર જોઈએ. ભગતજી મહારાજ એવા સિંહપુરુષ હતા. ભગતજી મહારાજનું આ ચરિત્ર સાધકમાત્ર માટે દીવાદાંડી સમાન છે.

અનુવૃત્તિ એ જ ભક્તિ

એક વાર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સંતો હરિભક્તોને લઈ સાંખડાવદરના બીડ તરફ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં માળિયામાં રોકાયા. જમ્યા પછીની બાર વાગ્યાની કથા ચાલતી હતી. તે સમયે મંદિરના આંબાવાડિયામાં સૂકાતા આંબા જોઈ સ્વામી બોલ્યા, ‘આ આંબા પાણી વગર સૂકાય છે.’

ત્યાં ઉપસ્થિત ઘણાએ સ્વામીના આ શબ્દો સાંભળ્યા. પણ કોઈને આ શબ્દોનો મર્મ પકડાયો નહિ. પરંતુ ભગતજી તરત જ સ્વામીની અનુવૃત્તિ સમજી ગયા. ઘણી વખત અનુવૃત્તિ સમજી શકાય પણ તેના પાલનમાં ઘણો ભીડો પડે તેમ હોય તો અનુવૃત્તિ પાળી શકાતી નથી. આપણે હોઈએ તો કહીએ કે, ‘હા, સ્વામી! આ અત્યારે ઉનાળો છે અને પાણીની થોડી તકલીફ છે એટલે સૂકાય.’ બળિયા હોઈએ તો કહીએ કે આ વાડી સંભાળનારનું મેનેજમેન્ટ બરાબર નથી. અને એમ કહી શું-શું કરી શકાય તેનું આખું લિસ્ટ આપી દઈએ. અને ધારો કે આપણને સીધી આજ્ઞા થાય તો આપણે મદદમાં ૧૫-૨૦ માણસો માંગીએ.

અહીં ૩૦૦ આંબાને પાણી પાવાનું હતું. ફક્ત સ્પ્રીન્કલર ચાલુ કરી દેવાનું ન હતું. દેગડાં પણ શોધવાના હતા અને નદીમાંથી જાતે દેગડાં ભરીને પ્રત્યેક આંબાને પાણી પાવાનું હતું. દેહનો અતિશય ભીડો પડે તેમ હતો. પણ ભગતજીને સ્વામીને રાજી કરવાનો ખપ હતો તો સ્વામીએ સીધી આજ્ઞા નહોતી કરી છતાં પણ ભગતજી મહારાજ ભીડાને સહર્ષ સ્વીકારી સ્વામીની અનુવૃત્તિના પાલનમાં જોડાઈ ગયા.

ભગતજી કોઈને કહ્યા વગર જાતે બે દેગડાં શોધી નદીમાંથી પાણી ભરી-ભરીને લાવવા માંડ્યા. દરેક આંબાને ચાર-ચાર દેગડાં પાણી પાયું. આ રીતે એક ઘડી દિવસ બાકી રહ્યો ત્યાં સુધીમાં ૩૦૦ આંબાને પાણી પાયું. ઉતાવળથી જાય અને પાણીના દેગડાં ભરીને આવે એમાં ભગતજીના બધાં વસ્ત્ર પલળી ગયાં.

આ પ્રસંગ ઉપર થોડો વિચાર કરીએ તો ખ્યાલ આવે એમ છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની એક અનુવૃત્તિના પાલન માટે ભગતજીએ કેટલો ભીડો વેઠ્યો! ૧૫ લિટરનો એક દેગડો હોય તો ૧ આંબાને ૬૦ લિટર પાણી પાયું. ૩૦૦ આંબાને કુલ ૧૮૦૦૦ લિટર પાણી પાયું. ધારો કે બે આંબા વચ્ચે ૧૦ ફૂટનું અંતર હોય અને નજીકના આંબાથી નદીનું અંતર ધારો કે ૫૦ ફૂટ ગણીએ. એક સાથે બે દેગડા પાણી ભરીને આવે. તો ગણતરીના આધારે આશરે ૪૪ કિ.મી.નું અંતર ભગતજીએ કાપ્યું હશે! હવે બપોરે ૧૨ વાગે સ્વામીએ આ વાત કરી કે આંબા સૂકાય છે ને ભગતજીએ પાણી પાવાનું શરૂ કર્યું. સેવા પતાવી સાંજે આશરે સાડા છ વાગે સભામાં ભગતજી પહોંચ્યા. એટલે કે સાડા છ કલાકમાં ૪૪ કિ.મી.નું અંતર ભરેલા પાણીના દેગડા સાથે! એટલે ૧ કલાકમાં ૬.૫ કિ.મી.!

કેટલી ત્વરાથી ભગતજીએ સેવા કરી હશે! આવી ત્વરા સત્પુરુષની આજ્ઞા પાળવામાં હોય ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થવાય!

ભગતજીની આવી સેવા જોઈ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી રાજી થકાં બોલ્યા, ‘મારી અનુવૃત્તિ અને રાજીપા સારું એણે દેહને ગણ્યું નથી અને ફક્ત મને જ રાજી કરવો એ જ ઈશક છે. તેથી મારો ઘણો રાજીપો એના ઉપર થયો છે.’

‘ભક્ત્યાનુવૃત્ત્યા’ - ‘અનુવૃત્તિ એ જ ભક્તિ’ આ ભક્તિસૂત્રનું અક્ષરશઃ પાલન ભગતજી મહારાજે જીવનભર કર્યું હતું.

ગુણાતીત ઉપર મારો દેહ કુરબાન છે

ગુણાતીતાનંદ સ્વામી થકી સર્વોપરી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રાગજી ભગત તત્પર થયા હતા. તે માટે ઘરબાર છોડી અખંડ સ્વામીની સેવામાં તેઓ મરણિયા થઈ ગયા. ગમે તે રીતે દેહના ચૂરેચૂરા કરી સ્વામીને રાજી કરી લેવા એવો દૃઢ નિશ્ચય પ્રાગજીએ કર્યો હતો. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ પ્રાગજીની આ દૃઢતાને વારેવારે ચકાસતા.

સંવત ૧૯૧૭ના વર્ષમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ મંદિરમાં જૂની હવેલી તોડી, નવી હવેલીના બાંધકામનું કાર્ય શરૂ કર્યું. તેમાં સ્વામીએ પ્રાગજીને જોડ્યા. પાયા ખોદવાની સેવામાં પ્રાગજીની શ્રદ્ધા જોવા સ્વામીએ તેના મંડળમાં માત્ર બે કે ત્રણ જ સાધુ નિમ્યા. જ્યારે અન્યના દસ-દસના મંડળ બનાવ્યા. છતાં આવો પક્ષપાત નજર સામે લાવ્યા વગર પ્રાગજી તો તીવ્ર વેગથી સેવામાં જોડાઈ ગયા. અને સ્વામીની કૃપાથી તેમના મંડળનું પાયા ખોદવાનું કાર્ય સૌ પ્રથમ પૂરું થયું.

પાયાનું કામ પૂરું થયા પછી તેમાં રેતી ધોઈને નાખવાની હતી. આમાં તો લૂગડાં પલળે ને બગડે. એટલે દરેક જણ એક અથવા બીજી યુક્તિ કરી ખસી ગયું. પછી સ્વામીએ પ્રાગજીને આજ્ઞા કરી. પ્રાગજી સવારથી કામ શરૂ કરે. પહેલાં તો મોટા તપેલામાં પાણી ભરી, અંદર દસ-પંદર ટોપલા રેતી નાખે. પછી હાથે ગાળીને ટોપલા ભરે અને માથે ઉપાડી, દોટ મૂકી પાયામાં નાખી આવે. તેમાં બધાં લૂગડાં પલળી ગયાં તો પણ ટોપલો લઈને દોટ મૂકે અને ઘડીભર પણ વિસામો ખાય નહિ. આવી રીતે સવારથી સાંજ સુધી સ્વામીની મરજી પ્રમાણે અવિરતપણે સેવા કરી. ત્યારે સ્વામી રાજી થઈ બોલ્યા, ‘આને સાધુને રાજી કરતાં આવડશે ખરું.’

એવી જ કપરી સેવા હતી - ચૂનો કાલવવાની. તેમાં હાથ-પગ ફાટી જાય અને વળી ચૂનાની ગરમીથી આંધળા પણ થવાય, એવી બીકથી તે સેવા કરવા કોઈ તૈયાર થયું નહિ. સ્વામીની આજ્ઞાથી પ્રાગજીએ દેહના જોખમવાળી આ સેવા પણ પોતાને માથે ઉપાડી લીધી. મંદિરની સામેના વંડામાંથી બાર-બાર મણ ચૂનાના કોથળા, ચાર-પાંચ જણા તેમના ઉપર ચડાવે, કોઈ કોઈ વખત તો જોરથી ફેંકે પણ ખરા! પરંતુ પોતે તો સ્વામીની મૂર્તિ ધારી, સ્વામી જ પોતાની કસોટી અનેક દ્વારે, અનેક પ્રકારે કરી રહ્યા છે એમ સમજતા.

ચૂનાના કોથળા હવાડામાં નાંખી, પાણી નાંખી પલાળી રાખે. પછી જેમ માટી કચરે, તેમ ચૂનાના હવાડામાં પોતે ઊતરી કચરે. તેમને આ પ્રમાણે ચૂનાનું કામ કરતા જોઈ કેટલાક તેમને કહેતા કે, ‘આ ચૂનાના છોરથી આંધળો થઈશ, હાથ-પગ ફાટી જશે.’

ત્યારે પોતે કેફથી બોલતા, ‘આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ઉપર મારો દેહ કુરબાન છે.’

આ પ્રમાણે કેવળ સ્વામીને જ પ્રસન્ન કરવા, બે દિવસ ઉપવાસ અને ત્રીજે દિવસે એક સમય જમવાનું તેવા કઠણ તપ સાથે સાડા ત્રણ વર્ષ સુધી તેમણે હવેલીનું કામ અવિરતપણે કર્યા જ કર્યું.

સ્વામીના મુખમાંથી સરેલું એક-એક વચન ભગતજી અદ્ધર ઝીલી લેતા, તેને હેકું પડવા દેતા નહિ. એકવાર સ્વામીએ પ્રાગજીને આજ્ઞા કરી, ‘પ્રાગજી! ગિરનારને અહીં બોલાવી લાવ.’ ભગતજી તો તરત જ ઉપડ્યા ગિરનારને બોલાવવા! લોકોએ કહ્યું, ‘પ્રાગજીમાં અક્કલ જ ક્યાં છે? ગુરુ તો કહે પણ વચન પાળવામાં પણ વિવેક જોઈએ.’

પ્રાગજીએ સાધનાની ઉત્તમ રીત બતાવતાં કહ્યું: ‘ગુરુની તમામ આજ્ઞા અવિચારીપણે શિષ્યએ પાળવી જોઈએ. હું તો ગિરનારને માથું અડાડી કહીશ કે સ્વામી બોલાવે છે. મારે તો આજ્ઞા પળાઈ ગઈ. પછી ગિરનાર ન આવે તો એ વિમુખ કહેવાશે.’

‘ગુરુની આજ્ઞામાં બુદ્ધિને તાળું મારી દેવું’ આ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સાધનાનો આદર્શ હતા, ભગતજી મહારાજ. સાચા ગુરુના વચનમાં બુદ્ધિના ડોળ મૂકીને પરમ શ્રદ્ધાથી ઝંપલાવવાનું હોય છે. મહંતસ્વામી મહારાજ કહે છે કે મન લડાવવાથી આજ્ઞા નહિ પળાય, હૃદય લડાવવું પડશે. એટલે કે તર્ક-વિતર્કના ત્રાજવે ગુરુવચનોને તોળ્યા વગર દૃઢ વિશ્વાસથી યાહોમ થઈ જઈએ, એ જ આપણી આધ્યાત્મિક સાધનાની સિદ્ધિનું રહસ્ય છે.

અડસઠ તીરથ

જૂનાગઢમાં અન્નકૂટના ઉત્સવ પછી રસોઈના બધાં ઁઠા વાસણો પ્રાગજી ભક્ત ઊટકતા હતા. તે ઁઠવાડનું બધું પાણી ચોકડીની બાજુમાં એક મોટી કૂડીમાં ભેગું થતું હતું. એટલામાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ત્યાં કૂડી પાસે આવીને ઊભા રહ્યા. કૂડીમાં પડતા ઁઠવાડના પાણીનો સ્વામીના ચરણને સ્પર્શ થતો હતો. સ્વામીએ પ્રાગજી ભક્તને પૂછ્યું, ‘અલ્યા પ્રાગજી! અડસઠ તીરથ ક્યાં હશે?’

ભગતજી સ્વામીના આ પ્રશ્નનો મર્મ સમજી ગયા. તેમણે જોયું કે સ્વામીના ચરણના સ્પર્શવાળું પાણી કૂડીમાં પડે છે. ‘અડસઠ તીરથ મારા સંતને ચરણે...’ એ પ્રતીતિ સાથે ભગતજીએ તરત જ ઁઠવાડની કૂડીમાં ઝંપલાવ્યું. ઁઠવાડના પાણીને પોતાના શરીર ઉપર નાંખી-નાંખીને આનંદથી ન્હાવા લાગ્યા!

અન્ય સૌ કોઈ તો પ્રાગજીની આ લીલાને આશ્ચર્યવત્ નિહાળી રહ્યા. કેટલાકે કહ્યું, ‘પ્રાગજી તો ગોબરો છે, ગંદો છે. ઁઠવાડનું ભાન નથી.’

સત્પુરુષના મહિમાથી અજાણ આવા અજ્ઞાની લોકોને જોઈ સ્વામી હસવા લાગ્યા અને કહ્યું, ‘સાચો મહિમા જ્યારે જીવમાં ઊતર્યો હોય ત્યારે જ આમ થાય.’ પછી પ્રાગજી ભગતને કહ્યું, ‘પ્રાગજી! હવે બસ થયું. ચોખ્ખા પાણીથી નાહી લે. આવો અવસર ફરી મળે એવો નથી, તે તે લઈ લીધો.’

આવી હતી ભગતજી મહારાજની મહિમાદૃષ્ટિ! જ્યારે આવી મહિમાદૃષ્ટિ સત્પુરુષની પ્રત્યેક ક્રિયામાં હોય ત્યારે ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણના આવરણ ભેદાઈ જાય છે અને એક સત્પુરુષ સિવાય બીજું કંઈ રહેતું નથી. સત્પુરુષનો આવો અપાર મહિમા સમજવાથી જ તેમના વિષે આપણી પ્રીતિ વધતી જાય છે. (વચનામૃત વરતાલ ૧૧)

અક્ષરની મોરલી વગાડી

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની કૃપાથી ભગતજીને પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થયો. જેમ શ્રીજીમહારાજ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને વશ હતા, તેમ જ ભગતજીને પણ વશ થઈ ગયા. અને ત્યારબાદ સત્સંગની ધુરા સોંપતા હોય તેમ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ ભગતજીને સર્વે આશ્રિતોના ગુરુપદે સ્થાપ્યા અને બધાને ઉપદેશ આપી, પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શુદ્ધ કરવાની આજ્ઞા પણ કરી. તેમાં પણ વિશેષ આજ્ઞા કરતાં સ્વામીએ ભગતજીને કહ્યું, ‘તું મારો અનન્ય શિષ્ય છે, તો મારી આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ સત્સંગમાં મૂળ અક્ષરનું સ્વરૂપ પ્રસિદ્ધ કર.’

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની આ આજ્ઞા અનુસાર ભગતજીએ છડે ચોક અક્ષરની મોરલી વગાડવી શરૂ કરી. જેમ પતંગિયું અગ્નિમાં પડીને ભસ્મ થઈ અગ્નિરૂપ થઈ જાય છે, તેમ ભગતજીએ આવનાર દુઃખરૂપ અગ્નિની ઉપાધિમાં સ્વામીની આજ્ઞાથી હસતે મુખે પ્રવેશ કર્યો. કોઈને રુચે કે ન રુચે, પણ ‘સ્વામી અક્ષર છે’ એવો જબરજસ્ત ઉદ્બોધ તેઓએ કર્યો. તેને કારણે જમતી વેળાએ કે નાના-મોટા પ્રસંગોએ સૌ તેમને હડધૂત કરવા માંડ્યા. કેટલીક વાર તો વિરોધીઓ અપશબ્દોનો મારો પણ ચલાવતા.

એક વાર ભગતજીએ ઊનાના કમા શેઠને સ્વામી મૂળ અક્ષર છે, તે વાત કરી. આ વાતથી ઉશ્કેરાઈને કમા શેઠે ભગતજીને ધોલ મારી દીધી. પણ ભગતજીએ હસતાં મોઢે સહન કરી લીધું. અરે! ભગતજીની ઓળખાણ સત્સંગમાં કેવી અપાતી? કે આખા સત્સંગમાં જેમનું સૌથી વધારે અપમાન થતું હોય, છતાં જે સ્થિર અને શાંત હોય તે ભગતજી જાણી લેવા.

મૂળ અક્ષરનો ઉદ્બોધ જેમ જેમ થતો ગયો તેમ તેમ સત્સંગના મોવડીઓ પણ તેના વિરોધમાં ભળ્યા. કેમ કરીને ભગતજીની આ પ્રવૃત્તિ બંધ કરાવવી, તેના ઉપાય શોધવા માંડ્યા. અને અંતે ભગતજીને સત્સંગમાંથી વિમુખ કર્યા એટલે ભગતજીને જૂનાગઢ મંદિર છોડવાનું થયું. જૂનાગઢથી વિદાય લેતી વખતે ભંડારી કુંજવિહારીદાસે ભાથાના લાડુમાં ઝેર ભેળવી દીધું. મહુવા જતા રસ્તામાં ભગતજીએ પ્રસાદ સમજીને થોડો લાડુ ખાધો. પરિણામે ઝેરની અસર સમગ્ર શરીરમાં વ્યાપી ગઈ, જે જીવનભર તેમને સહન કરવી પડી હતી. છતાં ઝેર ખાઈને પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે તે વાત કરવામાં ભગતજી આળસ્યા નહિ.

વિમુખ થયા પછી પણ ભગતજી મંદિરની બહાર ઓટલા ઉપર બેસીને પણ સૌને અક્ષરની વાત કરતા. અમદાવાદ મંદિરેથી જ્યારે સ્વામી બહાર પધરામણીએ જાય ત્યારે ભગતજી સૌને કહે, ‘આ અક્ષરધામ ચાલ્યું જાય છે, દર્શન કરી લ્યો.’ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને બતાવીને કહે, ‘આ સૂતું છે તે અક્ષર છે, આ બોલે છે તે અક્ષર છે, આ ચાલે છે તે અક્ષર છે.’ આ રીતે જૂનાગઢમાં જ

લગભગ ૧૫૦ સાધુ અને ૨૦૦ હરિભક્તોને ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે’, તેની પ્રતીતિ કરાવી.

સારંગપુરના વાઘા ખાયર, મહુવાના ફૂલચંદભાઈ, દામોદર શેઠ વગેરે અગ્રગણ્ય હરિભક્તો, મેવાસાના હરિભક્તો, વંથળીના દેવજીભાઈ, રાજકોટના મંગળજી ઠક્કર વગેરે હરિભક્તો તેમજ જૂનાગઢના કોઠારી ત્રિકમદાસ, અમદાવાદના નિર્ગુણદાસ સ્વામી તથા વૃંદાવનદાસ, સદ્ગુરુ પવિત્રાનંદ સ્વામી વગેરે મોટેરા સંતોને પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના અક્ષરપણાની નિષ્ઠા ભગતજીએ કરાવી હતી.

અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાના પ્રવર્તનના ઇતિહાસમાં ભગતજી મહારાજનું બહુમૂલ્ય પ્રદાન એ છે કે એક વખતના જૂનાગઢ પૂરતાં જ સીમિત રહેલાં, ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે’ તે જ્ઞાનને તેઓએ સમગ્ર સંપ્રદાયમાં છતરાયું (છતું) કર્યું. ભગતજીની જેમ દેહની પરવા તજી સંસ્થા, સિદ્ધાંત અને સત્પુરુષના મહિમાનું પ્રવર્તન કરીએ તે મોટામાં મોટી સેવા છે.

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ

સ્વામિનારાયણની પૂરી નિષ્ઠા

સંવત ૧૯૩૯માં સુરતમાં ઘનશ્યામ મહારાજની મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાનો ઉત્સવ હતો. આ ઉત્સવમાં જ શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને ભગતજી મહારાજનો સૌ પ્રથમ મેળાપ થયો હતો. ભગતજીના પ્રથમ દર્શને જ શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેઓને ગુરુ તરીકે સ્વીકારી લીધા.

એક દિવસ ભગતજીએ યજ્ઞપુરુષદાસજીને કહ્યું: ‘સાધુરામ! સ્વામિનારાયણની પૂરી નિષ્ઠા કરી છે કે નહિ?’ ભગતજીના આ પ્રશ્નથી યજ્ઞપુરુષદાસને આશ્ચર્ય થયું અને હાથ જોડીને કહ્યું, ‘મહારાજ સર્વોપરી પુરુષોત્તમનારાયણ છે એવી નિષ્ઠા મેં દૃઢ કરી છે.’

આ સાંભળી ભગતજી મહારાજ હસ્યા અને કહ્યું, ‘એ તો એકલી નારાયણની નિષ્ઠા થઈ, પણ જ્યાં સુધી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ‘મૂળ અક્ષર છે’ એવી નિષ્ઠા ન થાય, ત્યાં સુધી સ્વામિનારાયણની નિષ્ઠા પૂરી થઈ ન કહેવાય.’

આ સાંભળી વિચક્ષણ બુદ્ધિવાળા યજ્ઞપુરુષદાસજી બોલ્યા: ‘મારા ગુરુ વિજ્ઞાનાનંદજી બહુ જ અનુભવી, વિદ્વાન અને વળી, શ્રીજીમહારાજના મળેલા સાધુ છે. તેમણે મને આવી વાત કરી નથી તો આપ આ નવીન વાત ક્યાંથી લાવ્યા?’

યજ્ઞપુરુષદાસજીની સ્પષ્ટ વાતથી ભગતજી રાજી થયા અને બોલ્યા: ‘તમારા ગુરુ પણ આ વાત જાણે છે.’

આ સાંભળી યજ્ઞપુરુષદાસજીએ એક યુક્તિ વિચારી અને ભગતજીને કહ્યું: ‘જો, આપ મારા ગુરુ પાસે આ વાત કહેવરાવો તો હું માનું.’

બીજે દિવસે સવારે ભગતજી મહારાજ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને આસને પધાર્યા. યજ્ઞપુરુષદાસજી પ્રથમથી જ આસન નીચે સંતાઈ ગયા હતા. ભગતજીએ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને કહ્યું: ‘સ્વામી! તમારા વખતમાં સ્વામી ‘મૂળ અક્ષર’ છે એવી જે વાત થતી હતી તે આજે કહો!’

ભગતજીની આ વાત સાંભળી સ્વામીએ આજુબાજુ જોયું અને પછી ધીરેથી બોલ્યા: ‘સ્વામી ‘મૂળ અક્ષર’ છે એ વાત મેં ઘણી વાર મહારાજ પાસેથી જ સાંભળી છે. વળી, ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ એ વાતનું ઘણું જ પ્રતિપાદન કરતા. તેથી એ વાત મારા જીવમાં છે.’

આ વાત કરી એટલે યજ્ઞપુરુષદાસજી તેમના ઢોલિયા (નીચેથી પોલાણ/જગ્યાવાળો પલંગ/ખાટલો) નીચેથી નીકળ્યા અને સ્વામી તરફ જોઈ તેમને કહ્યું: ‘આ વાત તમે મને કેમ અત્યાર સુધી ન કહી?’

આથી વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને તેમને જોઈ આશ્ચર્ય થયું, પણ પછી પોતાના વિશ્વાસુ સેવક જાણી કહ્યું: ‘હજુ મહારાજનું પુરુષોત્તમપણું જ સત્સંગમાં ઘણાને સમજાતું નથી, ત્યાં સ્વામી ‘અક્ષર’ છે એવી ઘેડ (સમજણ) કેમ બધાંને બેસે? પણ હવે તમે આ વાત સાંભળી છે તો તે સાચી છે અને જીવમાં એ પ્રમાણે સમજી રાખશો.’

પરંતુ હવે કેવળ પોતાના પૂરતું જ આ જ્ઞાન રાખે તો તે શાસ્ત્રીજી મહારાજ શાના! અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાન સાચું છે તો તેનું વિશ્વભરમાં પ્રવર્તન થવું જ જોઈએ, એવો દૃઢ સંકલ્પ શાસ્ત્રીજી મહારાજે કર્યો. અને આ રીતે ઉપાસના પ્રવર્તનનો સુદૃઢ પાયો આ પ્રસંગથી નંખાયો.

ચંદ્ર ને ચકોરીની પ્રીતડીના જેવું

શાસ્ત્રીજી મહારાજને ભગતજી મહારાજનું એવું ઘેલું લાગ્યું હતું કે તેઓના દર્શન કર્યા વિના કે તેમની વાતો સાંભળ્યા વિના રહેવાય જ નહિ. જ્યારે જ્યારે ભગતજી મહારાજનો યોગ મળે ત્યારે સમાગમ માટે દોડી જતા.

પરંતુ ઘણીવાર ભગતજી મહારાજ શાસ્ત્રીજી મહારાજના પોતા પ્રત્યેના જોડાણની પરીક્ષા કરતા. એક વાર યજ્ઞપુરુષદાસજી અને બીજા સંતો મહુવા ભગતજીના દર્શને ગયા. ત્યારે ભગતજી મહારાજે ઠપકો આપતાં કહ્યું, ‘બધા હરિભક્તો શું કહેશે એની શરમ ન આવી? તમે સૌ આ નદીમાંથી જ પાછા જાઓ.’ એમ કહી ભગતજી નીકળી ગયા. ભગતજીના પુણ્યપ્રકોપમાં આનંદ માનનારા યજ્ઞપુરુષદાસજી તો ભગતજીની પાછળ પાછળ ગયા. યજ્ઞપુરુષદાસજીની નિર્દોષભાવથી ભરપૂર મુખાકૃતિ જોઈ ભગતજીનો ક્રોધ ઓસરી ગયો.

ભગતજી મહારાજ અમદાવાદ બિરાજતા હતા. તે સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજ મહેમદાવાદમાં હતા. તેઓ મહેમદાવાદના મંદિરમાં જે હરિભક્તો આવે તેમને ભગતજીનો મહિમા સમજાવી દર્શન-સમાગમ માટે અમદાવાદ મોકલે. હરિભક્તોને સ્ટેશન સુધી વળાવવા જાય. વળી, જ્યારે અમદાવાદથી કોઈ હરિભક્ત ભગતજીનો સમાગમ કરીને આવે ત્યારે તેમને મળીને ભગતજીના સર્વ સમાચાર જાણી લે. આવો અપાર ગુરુમહિમા!

હરિભક્તોની વાતો સાંભળી શાસ્ત્રીજી મહારાજને પણ ભગતજીના દર્શનની તાલાવેલી જાગી. તેઓ અમદાવાદ આવી પહોંચ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજને આવેલા જોઈ ભગતજીએ વદતાં કહ્યું, ‘શું કામ આવ્યા?’ સંતો ભગતજીના દર્શને દોડી-દોડીને જતા. આથી કેટલાક દ્વેષીઓ ઉપાધિ કરતા કે ‘ભગતજીના શિષ્યો છકી ગયાં છે અને વર્ણાશ્રમની મર્યાદામાં રહેતા નથી.’ તેથી વધુ ઉપાધિ ન થાય તે માટે ઘણી વાર ભગતજી સંતોને આવો ઠપકો આપતા. પરંતુ આવા ઠપકાના શબ્દો સાંભળીને પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજને તો આનંદ આનંદ થઈ ગયો. પછી તો ભગતજીએ રાજી થકાં તેમને દર્શન-સમાગમનું સુખ આપ્યું.

એવી જ રીતે એક વાર યજ્ઞપુરુષદાસજી, વિજ્ઞાનદાસજી વગેરે સંતો ભગતજીના દર્શન કરવા પેટલાદ ગયા. ભગતજીને સંદેશો મોકલ્યો કે સાધુ મંદિરમાં આવ્યા છે. ભગતજીએ હરિભક્તો સાથે કહેવરાવ્યું કે, ‘જેવા આવ્યા છો તેવા જ પાછા જાઓ. આજ્ઞા લોપીને કેમ આવ્યા છો?’ એમ કહી મંદિરની બહાર કાઢી મૂક્યા.

શાસ્ત્રીજી મહારાજ ભગતજી મહારાજ ઉપર ૧૧ ઓગસ્ટ ૧૮૮૬ના રોજ પત્ર લખે છે, 'હમારે પણ આપનાં દર્શન થયાં આજરોજ બે વર્ષ પુરાં થયા, ત્યાર પછી આપનો સમાગમ નથી, તેમજ દર્શન નથી. માટે દયા કરી દર્શન-સમાગમનું સુખ આપશો.' શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાંચ-પાંચ પત્રો લખે પણ ભગતજી એકનો પણ ઉત્તર ન આપે.

આવી કપરી પરીક્ષાઓમાં પણ ભગતજીના દર્શન-સમાગમની તાણમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજને ઊણપ આવી નથી. ઉલટાનું તેઓ કેફથી કહેતાં, 'માછલાને પાણીને વિશે જેવું હેત, એવું મારે ભગતજીને વિષે હેત.' આવું 'ચંદ્ર અને ચકોરી' જેવું અપ્રતિમ જોડાણ જ્યારે સત્પુરુષને વિષે થાય, ત્યારે જ સર્વે અર્થ સિદ્ધ થાય છે. (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય-૨)

જાગા ભક્તની બંધી તોડી

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના કૃપાપાત્ર શિષ્ય જાગા ભક્ત જૂનાગઢમાં પોતાના આસને ઉપાસનાની અદ્ભૂત વાતો કરતા. મોટા મોટા સદ્ગુરુઓ તથા હરિભક્તો તેમની પાસે બેસી કથાવાર્તા સાંભળતા. આથી, જાગા ભક્તનો વધતો જતો મહિમા અને પ્રતાપ દેખી કેટલાક દ્વેષીઓના પેટમાં ઈર્ષ્યાનું તેલ રેડાયું.

તે વખતે જૂનાગઢમાં જીભાઈ કોઠારી હતા. ભગતજી મહારાજને વિષે ગુરુભાવવાળા આ કોઠારી જરા ભોળા અને સરળ સ્વભાવના હતા. દ્વેષીઓએ કોઠારીને જાગા ભક્ત વિષે ઊંધું-છતું કહી કાનભંભેરણી કરી. કાયા કાનના કોઠારીને દ્વેષીઓની વાત ગળે ઊતરી ગઈ. જાગા ભક્તનો યથાર્થ મહિમા ન જાણનાર કોઠારીએ મંદિરમાં ફરમાન બહાર પાડ્યું - ‘જાગા ભક્તને ઓરડે સાધુ-હરિભક્તે કથા સાંભળવા જવું નહિ અને જે જશે તેને મંદિરમાંથી વિમુખ કરવામાં આવશે.’ વળી, જાગા ભક્તને પણ સભામંડપમાં કથાવાર્તા કરવાની બંધી કરવામાં આવી. આ ફરમાનને વરતાલના મુખ્ય કોઠારી ગોવર્ધનભાઈનો પણ ટેકો મળ્યો.

આ ફરમાનથી જૂનાગઢના તમામ હરિભક્તોને ઘણું દુઃખ થયું. પરંતુ જીભાઈ કોઠારીના ફરમાન આગળ કોઈ કાંઈ બોલી શક્યું નહિ. સ્વામી જાગા ભક્ત તો આ પ્રસંગથી અતિ ઉદાસ થઈ ગયા. સદા સર્વદા મહારાજ અને સ્વામીના લીલાચરિત્રોનું ગાન કરવાવાળા અને તેમાં જ આનંદ માનનારા અને તેમની જ ઉપાસના પ્રવર્તાવવાના આગ્રહવાળા સ્વામી જાગા ભક્તને કથાવાર્તા એ જ ભક્તિ હતી, એ જ જીવન હતું. તે જીવન તેમનાથી છીનવી લીધું તેથી જાગા ભક્ત અત્યંત દુઃખાઈ ગયા.

જાગા ભક્તની બંધીના સમાચાર શાસ્ત્રીજી મહારાજને રાજકોટ મળ્યા. તરત જ શાસ્ત્રીજી મહારાજે કોઠારી જીભાઈને સ્વામી જાગા ભક્તના મહિમાનો એક લાંબો પત્ર લખીને તૈયાર કર્યો, પરંતુ તેમને વિચાર થયો કે પત્ર લખવા કરતાં પણ રૂબરૂ જવું એ વધારે ઠીક છે; એટલે તે કાગળ ફાડી નાંખ્યો અને તે જ દિવસે પોતે જૂનાગઢ પહોંચી ગયા.

ઠાકોરજીના દર્શન કરી, સીધા જ જાગા ભક્તના ઓરડે પોતે દર્શને જતા હતા ત્યારે કેટલાકે કહ્યું, ‘ત્યાં જવાની બંધી છે.’

‘મારે માટે બંધી નથી.’ નીડરતાથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું અને જાગા ભક્તના ઓરડે પહોંચી ગયા.

જાગા ભક્તે અતિશય આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું: ‘તમે અહીં શી રીતે આવ્યા? અહીં આવવાની તો બંધી થઈ છે.’

ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું: ‘બંધી હવે આજથી તૂટી. માટે આપ તેની ચિંતા ન કરો. હું કોઠારીને સમજાવી બધી વ્યવસ્થા કરું છું!’ એમ કહી પોતે પોતાના આસને પધાર્યા.

આ બાજુ મંદિરમાં બધે ‘હો...હા...’ થઈ ગઈ. ‘યજ્ઞપુરુષદાસ બંધી હોવા છતાં પણ જાગા ભક્તને ઓરડે ગયા અને તેમને દંડવત્ કર્યા’- એ વાતનો સૌ જોરશોરથી ઊહાપોહ કરવા માંડ્યા. પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજને તેની પરવા નો’તી.

તે જ રાત્રે શાસ્ત્રીજી મહારાજે કોઠારી જીભાઈને બોલાવ્યા. સવારના ચાર વાગ્યા સુધી શાસ્ત્રીજી મહારાજે જાગા ભક્તનો અપરંપાર મહિમા સમજાવ્યો. આથી કોઠારી જીભાઈને પોતાની ભૂલ સમજાઈ ગઈ. તરત જ નાહી-પરવારી, ચંદન-હાર લઈ કોઠારી જીભાઈ જાગા ભક્તને આસને પહોંચ્યા. કોઠારીએ અત્યંત પરિતાપ સાથે જાગા ભક્તની ચંદનથી પૂજા કરી અને હાર પહેરાવી દંડવત્ કર્યા. કોઠારી જીભાઈએ તમામને જાગા ભક્તના આસને આવવાની છૂટ કરી આપી અને જાગા ભક્તને સભામાં આવી વાતો કરવાની પણ પ્રાર્થના કરી.

આ રીતે, વિમુખ થવાની બીક રાખ્યા વગર કે કોઈની શેહશરમમાં આવ્યા વિના શાસ્ત્રીજી મહારાજે જાગા ભક્તનો પક્ષ રાખ્યો. આ રીતે, આપણે પણ કોઈના દબાવમાં આવ્યા વિના, લોકલાજની ચિંતા કર્યા વગર શ્રીજીમહારાજ, સત્પુરુષ અને તમામ હરિભક્તોનો શિરસાટે પક્ષ રાખવો જોઈએ.

આદર્શ ગુરુભક્તિ

સ્વામી યજ્ઞપુરુષદાસજી - શાસ્ત્રીજી મહારાજ - રાજકોટમાં રહી વિદ્યાભ્યાસ કરી રહેલા. લગભગ એક વર્ષથી તેમને ભગતજીનો યોગ થયો ન હતો. આથી તેઓને ભગતજીના દર્શનની તાલાવેલી જાગેલી. તેવામાં સંવત ૧૯૫૩માં જૂનાગઢમાં જન્માષ્ટમીનો સમૈયો આવતો હતો. આ સમૈયે આચાર્ય વિહારીલાલજી મહારાજ પણ આવવાના હતા.

યજ્ઞપુરુષદાસજીને વિચાર આવ્યો, ‘ભગતજીને જન્માષ્ટમીના સમૈયે જૂનાગઢ તેડાવીએ. જે સ્થળે ભગતજીનું અપમાન થયું હતું અને ઝેર આપીને વિમુખ કરી સત્સંગમાંથી કાઢી મૂક્યા હતા, એ જ સ્થળે જો ભગતજીનું અપાર સન્માન થાય તો સંપ્રદાયમાં ભગતજીનો દિગ્વિજય થાય.’

પોતાના ગુરુનો મહિમા સર્વત્ર પ્રવર્તે તેવી અપાર ગુરુભક્તિ દાખવતાં યજ્ઞપુરુષદાસજીએ ભગતજીને જૂનાગઢ તેડાવવા ચક્રો ગતિમાન કર્યા. અતિ વ્યવહારકુશળ અને અપાર બુદ્ધિપ્રતિભા ધરાવતા યજ્ઞપુરુષદાસજીએ વિચાર્યું કે, જો ભગતજી સીધા જ જૂનાગઢ પધારશે તો દ્વેષીઓને વિરોધ કરવાનો મોકો મળી જશે. પણ જો આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞાનો કાગળ આવી જશે તો કોઈ વિરોધ કરી શકશે નહિ.

તેઓએ ભગતજીના હેતવાળા ગુજરાતના હરિભક્તોને ભગતજીને જૂનાગઢ તેડાવવા સંબંધી કાગળો લખ્યા. સર્વ હરિભક્તો તો રાજી રાજી થઈ ગયા. હરિભક્તોના પત્રો આચાર્ય મહારાજ ઉપર આવવા માંડ્યા કે, ‘ભગતજીને જન્માષ્ટમી ઉપર જૂનાગઢ તેડાવો.’ વળી, યજ્ઞપુરુષદાસજીએ પણ આચાર્ય મહારાજ ઉપર રાજકોટથી પત્ર લખી કહ્યું: ‘આ વખતે ગુજરાતના હરિભક્તોની જૂનાગઢ સમૈયા ઉપર આવવાની ઈચ્છા છે અને જો ભગતજીને સમૈયે તેડાવો તો ગુજરાતના હરિભક્તોને ઘણો જ ઉત્સાહ રહે અને સૌને કથાવાર્તાનું પણ સુખ આવે.’

આચાર્ય મહારાજ ઉપર આ પત્રોની ધારી અસર થઈ અને ભગતજીને જૂનાગઢ પધારવાનો મહોરછાપવાળો કાગળ ભગતજીને અને યજ્ઞપુરુષદાસજીને મોકલાવ્યો.

પત્ર મળતાં જ યજ્ઞપુરુષદાસ જૂનાગઢ પહોંચી કોઠારી જીભાઈને મળ્યા અને ભગતજીના સ્વાગતની તમામ તૈયારીઓ કરી લીધી. જન્માષ્ટમીના સમૈયા ઉપર આચાર્ય મહારાજ અને ભગતજી મહારાજ જૂનાગઢ સાથે પહોંચ્યા. અહીં, યજ્ઞપુરુષદાસજીએ આચાર્ય મહારાજ માટે બે ઘોડાની બગી અને તેવી જ બીજી બે ઘોડાની બગી ભગતજી માટે પણ તૈયાર રાખેલી હતી. જેવો આચાર્ય મહારાજનો ઉતારો અને વ્યવસ્થા હતી, તેવી જ ભગતજીની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી.

જૂનાગઢના નાગર બ્રાહ્મણો, જૂના સંતો-હરિભક્તો વર્ષો બાદ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના મુખનું પાન એવા ભગતજીને જોઈને હર્ષપુલકિત થઈ ગયા.

આ રીતે, જૂનાગઢમાં ભગતજીનું અપૂર્વ સન્માન યજ્ઞપુરુષદાસજીએ કરાવ્યું. સંવત ૧૮૨૧ની સાલમાં જે સ્થાનમાંથી આચાર્ય મહારાજની જ આજ્ઞાથી વિમુખ થઈને ભગતજીને નીકળી જવું પડ્યું હતું, તે જ સ્થાનમાં આજે વર્ષો બાદ આચાર્ય મહારાજની જ આજ્ઞાથી ફરી ભગતજીને આવવાનું થયું.

ભગતજી મહારાજ વિષેની શાસ્ત્રીજી મહારાજની આવી આદર્શ ગુરુભક્તિરૂપ આ અપૂર્વ પ્રસંગની સ્મૃતિથી ‘આપણાં કામાદિક દોષો બળી જાય છે’, એમ શાસ્ત્રીજી મહારાજે જ વરદાન આપેલ છે.

‘શ્રીજીમહારાજ કર્તાહતા છે’

ભગવાન સ્વામિનારાયણે વરતાલ પ્રકરણના ૧૩મા વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે, ‘(જેમ) ચમકના પર્વતને સમીપે વહાણ જાય ત્યારે તેના ખીલા ચમકના પાણા પાસે તણાઈ જાય છે. તેમ ભગવાનની જે મૂર્તિ રાજારૂપે છે ને સાધુરૂપે છે, તે મૂર્તિનું જ્યારે જે જીવ શ્રદ્ધાએ કરીને દર્શન કરે છે તેનાં ઈન્દ્રિયો ભગવાન સામાં તણાઈ જાય છે.’ એટલે જ ગુણાતીત સત્પુરુષને ચમકનો પર્વત કહે છે. તેઓનો દિવ્ય પ્રભાવ જ એવો હોય છે કે મુમુક્ષુઓ સ્વાભાવિક રીતે તેઓ તરફ ખેંચાય.

શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજી પણ વરતાલથી વિચરણ માટે જે સ્થાનમાં જતાં ત્યાં ભક્તો-ભાવિકો ભેગા થઈ જતાં. સ્વામીશ્રીનો આ વધતો પ્રતાપ દ્વેષીઓને અસહ્ય થઈ ગયો હતો. તેથી તેઓ સત્સંગમાં ઉપાધિ કરતા. આ દ્વેષાગ્નિને ઠારવા એક વાર કોઠારી ગોરધનભાઈએ યજ્ઞપુરુષદાસજીને ખાનગીમાં બોલાવી જણાવ્યું કે, ‘તમો જ્યાં જ્યાં જાઓ છો ત્યાં મોટા સમૈયા-ઉત્સવ થાય છે અને લોકો તમારામાં ઘણા જ તણાય છે. તેથી ત્યાગીવર્ગને ઘણો જ રાગદ્વેષ થયો છે અને તમારો પ્રતાપ સહન થતો નથી. માટે ત્યાગીવર્ગ તરફથી તમને ઉપાધિ ઘણી જ થશે એમ મને લાગે છે. તો તમારે સૌનું મળતું રાખીને, ઉપદેશ દેવાનું ઓછું કરવું એવી મારી ભલામણ છે.’ કોઠારીના આ હિતના વચન યજ્ઞપુરુષદાસજીએ સ્વસ્થતાપૂર્વક સાંભળ્યાં. સ્વામીશ્રી દૃઢપણે માનતા કે જે પણ કંઈ ઐશ્વર્ય-પ્રતાપ જણાય છે તે તો શ્રીજીમહારાજનું કર્તવ્ય છે. તેથી વિનમ્રતાથી તેઓએ કોઠારીને જવાબ આપ્યો કે, ‘અમારે હરિભક્તોને ઉપદેશ દેવા માટે ગામડે ગામડે ફરી શકાય નહિ, કેમ કે થોડો વખત ગુજરાતમાં ફરવાનું હોય અને પાછું સારંગપુર જવાનું હોય. એટલે એકાદ-બે દિવસ એક સ્થળે ભેગા થઈ કથાવાર્તા, ભજન-સ્મરણનો આનંદ અનુભવીએ છીએ, અને તેમાં લોકો જો તણાય અને ઐશ્વર્ય-પ્રતાપ દેખે તો તે શ્રીજીનું જ કર્તવ્ય છે. તેમ છતાં આપ સર્વને અમારા વચનમાં વિશ્વાસ ન હોય અને અસંતોષ રહેતો હોય તો આવતી સાલનો સમૈયો અને વચનામૃતની કથાની યોજના, હરિભક્તો વરતાલમાં જ કરશે. એટલે આપની શંકા દૂર થશે.’

યજ્ઞપુરુષદાસજીની આવી દિવ્યભાવની વાણી સાંભળી કોઠારીએ કહ્યું: ‘સ્વામી! મને તો કંઈ વહેમ કે શંકા નથી, પરંતુ ભેખધારી કોશ અને કોદાળો લઈને તમારું મૂળ ઉખેડવા કટિબદ્ધ થયા છે, તેથી મને મૂંઝવણ અને અજંપો થાય છે.’ આ શબ્દોમાં ગોરધનભાઈ કોઠારીનો યજ્ઞપુરુષદાસજી પ્રત્યેનો પ્રેમ અને આદર હતા. સ્વામીશ્રીને કોઈ તકલીફ ન પડે તેવી તેઓની અંતરની ઈચ્છા હતી. પરંતુ ઉપાધિથી ગભરાઈને મહિમાની વાતો કરવામાં પાછી પાની કરવી એ આ સિંહપુરુષની પ્રકૃતિ બહાર હતું.

સ્વામીશ્રીએ તેઓને જણાવ્યું: ‘આપણે કોઈ ક્રિયાના ધણી થઈશું તો તેનો ભાર આપણને વળગશે, પરંતુ ‘શ્રીજીમહારાજ કર્તાહર્તા છે’ એમ સમજીશું તો શ્રીજી આપણને કોઈ આંચ આવવા દેશે નહિ. છતાં પણ જો દુઃખ આવશે તો શ્રીજી કસણી કરે છે તેમ જાણી, આપણને શુદ્ધ કંચન જેવા કરવા તાવે છે તેમ માનીશું, પણ મનમાં તો ઉપાધિને દેખીને મૂંઝવણ પામવી જ નથી.

વળી મહારાજે તો કહ્યું છે: ‘મને ભગવાન મળ્યા છે, તો જે જીવ મારો સંગ કરે તેની આગળ હું કલ્યાણની વાત ન કરું ત્યારે મારું જ્ઞાન તે શા કામમાં આવ્યું?’ એમ વિચારીને ઉપદેશ કર્યા નિમિત્ત કાંઈ થોડી ઘણી ઉપાધિ રહે તોપણ પરમેશ્વરની વાત કર્યામાં કાયરપણું રાખે નહિ.’ માટે આપણે તો શ્રીજીની આજ્ઞા અનુસાર તેમનો મહિમા કહેવામાં ઉપાધિથી બીવું નહિ.’ સ્વામીશ્રીના શબ્દે-શબ્દે મહારાજના કર્તાપણા પ્રત્યેની તેઓની અડગ શ્રદ્ધાના દર્શન થતાં હતાં, જે સાંભળી કોઠારી ગોરધનભાઈ તો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. સ્વામીશ્રીની ધીરજ અને નિષ્ઠાને મનોમન વંદી જ રહ્યા.

જીવનમાં સ્થિર રહેવા માટે ‘કર્તાપણાની નિષ્ઠા’ના આ વચનો શિલાલેખ સમાન છે. સંસાર-વ્યવહાર હોય કે સેવાપ્રવૃત્તિ, આ વચનોને નજર સમક્ષ રાખીશું તો વિઘ્નોના વાવાઝોડાં વચ્ચે આપણે પણ ચટ્ટાન જેવા અડગ રહી શકીશું.

‘શ્રીજીએ જ ક્યું છે’

અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનને છડેયોક કરવા માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજે અક્ષરપુરુષોત્તમની જોટે મૂર્તિ પધરાવવાનો સંકલ્પ કર્યો. સંવત ૧૯૫૮ના અરસામાં ધર્મકુળના કુંજવિહારીપ્રસાદ તેમજ નિર્મળદાસ આદિ કેટલાક સાધુ અમદાવાદ ગાદીમાંથી છૂટા પડ્યાં હતાં. તેઓને પોતાનું એક અલગ શિખરબદ્ધ મંદિર કરવાનો સંકલ્પ હતો. પરંતુ આવું મોટું મંદિર કરવું તે તેમના હાથની વાત ન હતી. તે સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજ સારંગપુર હનુમાનજી મંદિરના મહંત હતા. સ્વામી નિર્મળદાસજીએ લીમડીમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજને મંદિર માટેની મુશ્કેલીઓ જણાવી.

અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનને ઉદ્ધાટિત કરવાનો અમૂલ્ય અવસર આવ્યો છે તેમ જાણી શાસ્ત્રીજી મહારાજે શરત મૂકતાં કહ્યું, ‘જો તમે આપણા ઈષ્ટદેવ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામી અને તેમના ઉત્તમ ભક્ત અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની જોટે મૂર્તિઓ પધરાવો તો અમો તમને જે પ્રકારે માંગો તે મદદ કરીએ અને મહારાજ પણ તમારી સહાયતામાં રહેશે.’ સ્વામી નિર્મળદાસજીએ વચન આપતાં કહ્યું, ‘જો તમે વઢવાણમાં જમીન અમને અપાવો તો અમે મહારાજ અને સ્વામીની મૂર્તિઓ પધરાવીશું.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની ભલામણથી વઢવાણના ઠાકોર સાહેબે ભોગાવાને કાંઠે મંદિર માટેની જમીન આપી અને પ્રથમ અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિરના શ્રીગણેશ થયા. પછી તો શાસ્ત્રીજી મહારાજે વરતાલમાં રહ્યા થકાં વઢવાણ મંદિર માટેની પ્રવૃત્તિ કરી, જયપુર હરિભક્તને મોકલી અક્ષરપુરુષોત્તમની મૂર્તિ તૈયાર કરાવડાવી.

સંવત ૧૯૬૧ના મહા સુદ ૫ (૯ ફેબ્રુઆરી), વસંતપંચમીના મહાપવિત્ર દિવસે મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા હતી. વઢવાણમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ ન બેસે તે માટે વિરોધીઓએ ઘણા ધમપછાડા કર્યાં. મૂળીમાં તે માટેની સભા પણ યોજી. પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પોતે નિર્ભય હતા. શાસ્ત્રીજી મહારાજે અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠાવાળા અને પોતાના હેતવાળા તમામ હરિભક્તોને વઢવાણ પ્રતિષ્ઠામાં મોકલ્યા.

કુંજવિહારીપ્રસાદજીએ અક્ષરપુરુષોત્તમની મૂર્તિ મધ્ય ખંડમાં પધરાવવાનું વચન આપ્યું હતું. પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજે હરિભક્તોને ચેતવતાં વાત કરી, ‘વિરોધ થાય તો પણ મૂર્તિઓ મધ્ય ખંડમાં જ પધરાવવાનો આગ્રહ રાખજો. જો બહુ વિરોધ થાય તો બાજુના ખંડમાં પણ પધરાવી દેશો.’

નિર્વિઘ્ને મધ્ય મંદિરમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ બેસે એવી કોઈ શક્યતા હતી જ નહિ. ભયંકર વિરોધની વચ્ચે પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજના હરિભક્તોએ હિંમત દાખવી, અક્ષરપુરુષોત્તમની મૂર્તિ પ્રથમ ખંડમાં પધરાવડાવી. આ રીતે આ ધરા ઉપર સૌ પ્રથમ વાર અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ વઢવાણમાં બિરાજ્યા અને ઉપાસનાનો પ્રથમ દિગ્વિજય થયો!

મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા ધામધૂમથી થયાનો તાર મોડી રાત્રે શાસ્ત્રીજી મહારાજને વરતાલ મળ્યો. એ કાગળ લઈ શાસ્ત્રીજી મહારાજ સીધા જ કોઠારી ગોરધનદાસ પાસે ગયા અને કેફથી કહ્યું, ‘વઢવાણમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ દેવ બેઠા.’

આ વાત સાંભળી કોઠારી એકદમ ઊંડા ઊતરી ગયા. પછી કહે: ‘મારો સંકલ્પ હતો કે મારી હયાતીમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ બેસવા જ ન દેવા, પણ તે આજ એ કામ કર્યું.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજે નિષ્ઠાના બળે કહ્યું, ‘મને પણ સંકલ્પ હતો કે તમારી હયાતીમાં જ મહારાજ અને સ્વામી બેસે તો સારું. તે આજે મારો સંકલ્પ પૂરો થયો.’

કોઠારી ગોરધનદાસે નિઃસાસો નાખી કહ્યું: ‘શ્રીજી કરે તે ખરું.’ ત્યારે શ્રીજીમહારાજના કર્તાપણાના બળથી શાસ્ત્રીજી મહારાજ બોલ્યા: ‘શ્રીજીએ જ કર્યું છે.’ ‘પોતાના દ્વારા આજે શ્રીજીમહારાજ જ પોતે કાર્ય કરી રહ્યા છે’ એવી સ્વસ્વરૂપની ઓળખાણ પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજે આ શબ્દોથી કરાવી દીધી.

આ રીતે પોતાના અપ્રતિમ પ્રતાપથી અને અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજના કર્તાપણાની નિષ્ઠાથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે સનાતન-વૈદિક અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંતને મૂર્તિમાન કરી દીધો!

ઉપાસના પ્રવર્તનની ધગશ

પીજના જેઠાભાઈ વડોદરા કલાભવનમાં અભ્યાસ કરતા હતા. તે સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજ વડોદરાના વાડી વિસ્તારમાં આવેલ સ્વામિનારાયણ મંદિરમાં રહેતા હતા. ગોવિંદભાઈ માસ્તર, ઉદ્ધાસરામભાઈ વગેરેના સમાગમથી જેઠાભાઈને ભગતજી પ્રત્યે હેત થયું હતું. તેથી તેઓ મંદિરે અવારનવાર આવવા લાગ્યા. અહીં તેઓને શાસ્ત્રીજી મહારાજનો સમાગમ થયો. શાસ્ત્રીજી મહારાજને જેઠાભાઈમાં એક ઉત્તમ મુમુક્ષુ દેખાયા.

એક દિવસ સાંજે ઠાકોરજી જાગ્યા પછી શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને જેઠાભાઈ મળ્યા. થોડી પ્રદક્ષિણા કરી સાંજે ૬ વાગે પ્રદક્ષિણામાં જ બંને બેઠાં. શાસ્ત્રીજી મહારાજ જેઠાભાઈને અક્ષરપુરુષોત્તમની વાતો કરવા લાગ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ વાતો કરવામાં મશગૂલ થઈ ગયા અને જેઠાભાઈ વાતો સાંભળવામાં! ક્યારે સંધ્યા આરતી થઈ, શયન આરતી થઈ અને રાત્રિની નીરવ શાંતિ પથરાઈ ગઈ તેની તેઓને ખબર પડી નહિ. જ્યારે ટાવરમાં સવારના ચારના ટકોરા વાગ્યા ત્યારે બંનેની જાણે સમાધિ તૂટી. સતત ૧૦ કલાક સુધી શાસ્ત્રીજી મહારાજે જેઠાભાઈને વાતો કરી!

વર્ષો પછી આ પ્રસંગને યાદ કરતા જેઠાભાઈએ એક પત્રમાં લખ્યું હતું: ‘શું સ્વામીનો વાતો કરવાનો ઉમંગ! મને પણ ભગતજી મહારાજનો નવો પ્રસંગ થયેલો. સ્વામીશ્રીએ ૧૦ કલાક લાગટ વાતો કરી. પછી અમારે હેત થયું. ભગતજી મહારાજ પાસે ચાર વખત મહુવે જઈને સમાગમ કર્યો ને મોટાપુરુષની દૃષ્ટિ થઈ ગઈ.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની હૃદયભેદક વાતોથી જેઠાભાઈને અક્ષરે સહિત પુરુષોત્તમની નિષ્ઠા દૃઢ થઈ ગઈ. હજુ ભગતજીના દર્શન થયા ન હતા, છતાં ભગતજી મહારાજ પરમ એકાંતિક સત્પુરુષ છે તેવી પ્રતીતિ આવી ગઈ. અને પછી પોતાનું સમગ્ર જીવન અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનના પ્રવર્તન માટે સમર્પિત કરી દીધું. દીક્ષા લઈ પીજના જેઠાભાઈ સ્વામી નિર્ગુણદાસ બન્યા.

શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહેતા: ‘સત્સંગમાં ૧૪ આની સત્સંગ નિર્ગુણ સ્વામીએ પ્રવર્તાવ્યો છે.’ આવા શાસ્ત્રીજી મહારાજની ઉપાસના પ્રવર્તનની સેનાના સેનાપતિ નિર્ગુણદાસ સ્વામીને તૈયાર કરનાર હતા - શાસ્ત્રીજી મહારાજ.

‘પોતાના સંગમાં આવનારને કેમ કરીને અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠા દૃઢ કરાવું’ એવી ધગશ હંમેશા શાસ્ત્રીજી મહારાજને રહેતી. તે માટે તેઓએ નથી જોયો સમય કે નથી જોયો પોતાનો દેહ! આપણે પણ એ જ શાસ્ત્રીજી મહારાજના પુત્રો છીએ. આપણે પણ આ ઉપાસના પ્રવર્તનની સેવામાં જોડાયા છીએ. શાસ્ત્રીજી મહારાજની જેમ સમય, સંજોગો જોયાં વગર, ભીડાને ગણકાર્યા વગર, ઉત્સાહથી આપણા સંગમાં આવનારને સંસ્થા, સત્પુરુષ અને સિદ્ધાંતની વાત કરીએ તો ગુરુહરિનો અપાર રાજપો પ્રાપ્ત થાય છે.

વરતાલથી મહાપ્રસ્થાન

અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનના પ્રવર્તન માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજ માથું હાથમાં લઈને ફરતા. કેમ કરીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ અક્ષરપુરુષોત્તમની વાત કરતા અટકે તે માટેના તમામ પ્રયત્નો દ્વેષીઓ કરતા. વરતાલના કોઠારી ગોરધનદાસજીએ એક વાર શાસ્ત્રીજી મહારાજને ચેતવતાં કહ્યું હતું: ‘ભેખધારી કોશ અને કોદાળો લઈને તમારું મૂળ ઉખેડવા કટિબદ્ધ થયા છે.’ આ વચનની સત્યતાને પુરવાર કરતા પ્રસંગો પણ બન્યા. વરતાલમાં મંદિર ઉપર દર્શન કરતી વખતે ઘનશ્યામદાસે સ્વામીશ્રીના સાથળમાં સોયો ઘોંચ્યો, જેથી સાથળેથી લોહીની ધાર છૂટી હતી. વળી સુકૃતજીવનદાસે સ્વામીશ્રીને લાતો પણ મારી હતી. અરે! વરતાલમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજની હાજરી જ સૌને ખૂંચતી.

પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ તો, ‘કેસરી સિંહને રે જેમ શંકા મળે નહિ મનમાં; એકાએકી રે નિરભે થઈ વિચરે વનમાં.’ એ રીતે નિર્ભય થકાં ઉપાસનાની વાતો કરતા. એમાં પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજે માયાને સામેથી છંછેડી. સંવત ૧૯૬૧ની ચૈત્ર સુદ પૂનમની (૧૯ એપ્રિલ) વરતાલની જાહેર સભામાં શાસ્ત્રીજી મહારાજના કહેવાથી ગલભાઈએ અક્ષરપુરુષોત્તમની જય બોલાવી.

આ પ્રસંગથી દ્વેષીઓ વધુ વિફર્યા. હવે તો યજ્ઞપુરુષદાસના નામમાત્રથી દ્વેષીઓના હૃદયમાં વૈરાગ્નિની જ્વાળાઓ ભભૂકવા લાગતી. સ્વામીશ્રીના હેતવાળા હરિભક્તોને પણ વિરોધના વાવાઝોડાં જોઈ એવી ભીતિ અંતરમાં થઈ કે હવે વધુ સમય શાસ્ત્રીજી મહારાજ વરતાલમાં રહી શકશે નહિ.

સંવત ૧૯૬૨નો કાર્તિક પૂર્ણિમાનો ઉત્સવ નજીક આવતો હતો. સૌને આ સમયે કાંઈક નવાજૂની થશે તેવો ભય હતો. દ્વેષીઓએ હવે શાસ્ત્રીજી મહારાજનું કાસળ કાઢી નાખવાનો છેલ્લો કક્ષાનો નિર્ણય કરી લીધો હતો.

સંવત ૧૯૬૨ કાર્તિક સુદ બારસને દિવસે સવારે શાસ્ત્રીજી મહારાજને એકાદશીના પારણાની ખીચડીમાં ઝેર આપ્યું. પરંતુ મહારાજ-સ્વામીના ચાર હાથ શાસ્ત્રીજી મહારાજ ઉપર હતા. તેથી તેઓ ઝેર પણ પચાવી ગયા. આથી દ્વેષીઓ ધૂંઆપૂંઆ થઈ ગયા.

કાર્તિક સુદ તેરસને દિવસે દ્વેષીઓએ નક્કી કરી લીધું કે ‘શાસ્ત્રી ભંડારમાં જમવા આવે એટલે ઊંચકીને સળગતા ચૂલામાં નાંખી દેવા.’ પરંતુ આગલા દિવસના પ્રસંગથી આ વખતે શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે ૨૫-૩૦ હરિભક્તો પણ ભંડારમાં આવ્યા. જેવો ઉશ્કેરાટ વધ્યો કે તરત જ પાંચ હરિભક્તો શાસ્ત્રીજી મહારાજને ઊંચકી ભંડારની બહાર નીકળી ગયા.

કાર્તિક સુદ ચૌદશને દિવસે હેતવાળા હરિભક્તો શાસ્ત્રીજી મહારાજના મંડળને બોચાસણ જવાની ચિકી લખાવવા કોઠારી ગોરધનદાસજી પાસે ગયા. પરંતુ કોઠારીનું આચાર્ય લક્ષ્મીપ્રસાદજી સામે

ચાલે એવું ન હતું. કોઠારીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યે હેત હતું, તેથી હરિભક્તોને અંતિમ ચેતવણી આપતાં કહ્યું, ‘આ વખતે શાસ્ત્રીને મૂકીને જશો નહિ.’ કોઠારીના આ શબ્દોથી સૌ ચેતી ગયા.

હેતવાળા હરિભક્તોએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને વરતાલથી નીકળી જવા કહ્યું. ત્યારે દઢતાથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહી દીધું, ‘વરતાલથી છૂટા થવાની વાત કરશો નહિ. ભગતજી મહારાજે મને કહ્યું છે: ‘તમારા કટકા કરી નાખશે તો હું સાંધી દઈશ, પણ વરતાલનો દરવાજો છોડશો નહિ.’ માટે અમારે બહાર નીકળવાનો સંકલ્પ જ નથી.’ દેહનો નાશ થતો હોય તો ભલે થાય, પણ ગુરુનું વચન ઉથામવું નહિ. આવી ઉત્કૃષ્ટ ગુરુભક્તિ શાસ્ત્રીજી મહારાજમાં જોઈ સૌ કોઈ નતમસ્તક થઈ ગયા.

કાર્તિક સુદ પૂનમના દિવસે ગુણાતીત જ્ઞાનના પ્રવર્તક શ્રીકૃષ્ણજી અદાશ્રીએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને વરતાલથી નીકળવા માટે સમજાવ્યા. અદાશ્રી પ્રત્યે શાસ્ત્રીજી મહારાજને અપૂર્વ માન હતું. ‘સાક્ષાત્ ભગતજી મહારાજ જ તેઓમાં રહીને બોલ્યા છે.’ એમ જાણી શાસ્ત્રીજી મહારાજે વરતાલથી મહાપ્રસ્થાન કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

સંવત ૧૯૬૨ કાર્તિક વદ પડવાના દિવસે સવારે અંતિમ ઉપાય તરીકે મોટેરા હરિભક્તો આચાર્ય લક્ષ્મીપ્રસાદ પાસે સ્વામીશ્રીના મંડળ માટે ચિઠ્ઠી લેવા ગયા. આચાર્ય લક્ષ્મીપ્રસાદ અકળાઈને ઉદ્વતાઈથી બોલ્યા: ‘એને કોણ ચિઠ્ઠી આપે? બધો દેશ પડ્યો છે. જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાય.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજને જ્યારે આ વાત કરી ત્યારે ગંભીર થઈ સ્વામીશ્રી બોલ્યા: ‘આપણે તો મંદિર અને સત્સંગથી જુદું પડવું નથી, પણ કદાચ મહારાજની મરજી હોય તો બહાર નીકળવું પડે.’

નીકળતાં પહેલા શાસ્ત્રીજી મહારાજે હરિકૃષ્ણ મહારાજની સ્તુતિ કરી: ‘મહારાજ! અમારે જુદું પડવાનો જરાય સંકલ્પ નથી, પણ જો આપની ઈચ્છાથી જુદા પાડતા હો, તો આપ અમારી અખંડ ભેગા રહેજો.’

આ પ્રમાણે મહારાજને અખંડ સાથે રહેવાની પ્રાર્થના સાથે વરતાલના હીર શાસ્ત્રીજી મહારાજ મંદિરના હનુમાનજીવાળા આગળના દરવાજાથી બહાર નીકળ્યા. તે વખતે શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે માત્ર પાંચ સાધુ અને લગભગ દોઢસો જેટલા હરિભક્તો હતા.

શ્રીજીના હૃદયગત અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનના પ્રવર્તન માટે વરતાલની સુખ-સાહ્યબીયુક્ત સુંવાળી પથારીને ઠોકર મારીને એક કાંટાળા માર્ગે શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રયાણ કર્યું.

‘અમે અને વરતાલ એક જ છીએ’

અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનના પ્રવર્તન માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજ વરતાલથી બહાર નીકળ્યા પછી પણ દ્વેષીઓ તરફથી તેઓને ઘણાં કષ્ટો આવ્યાં. તેઓને મારવા માટે દ્વેષીઓની એક ટૂંકડી ગામોગામ ફરતી. આ બધું સાધુતા રાખીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ સહન કરતા. મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે: ‘સાધુને કોઈ ગાળ દે, મારે તો પણ સહન કરવું અને તેનું હિત થાય એમ જ મનમાં ચિંતવન કરવું.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજ આ પ્રમાણે જીવતા હતા. પોતે ક્યારેય વરતાલનું અહિત થાય તેવું તો કર્યું જ નથી, ઊલટાનું કોઈ અહિત કરતું હોય, વિરોધમાં બોલતા હોય તો તેઓને વાર્યા છે.

એક સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજ આણંદમાં હતા. અન્ય એક વિશાળ અને પ્રસિદ્ધ સંપ્રદાયના ધર્મગુરુ તેઓને મળવા માંગતા હતા. તેઓ શાસ્ત્રીજી મહારાજની વિદ્વત્તાથી સુપેરે પરિચિત હતા. તેથી તેમને મનમાં એમ હતું કે, ‘યજ્ઞપુરુષદાસજી વરતાલથી હવે છૂટા પડ્યા છે, તો પોતાની સાથે તેમને ભેળવી વરતાલવાળાનો શાસ્ત્રાર્થમાં પરાજય કરવો.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજ તેમનો ઉદ્દેશ સમજી ગયા અને કહેવરાવ્યું: ‘કૌરવો સામે યુદ્ધ કરવાનો વિચાર કરતા રાજાઓએ પાંડવોનો અભિપ્રાય જાણવા એક રાજાને સંન્યાસીના વેશમાં પાંડવો પાસે વનમાં મોકલ્યો. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહેવરાવ્યું કે કૌરવો સામેના તમારા યુદ્ધમાં અમે તથા કૌરવો એક છીએ. એટલે અમો ૧૦૫ છીએ. તેમ તમારી સામે તો અમે અને વરતાલ એક છીએ.’

પેલા ધર્મગુરુને આવા સંદેશાની અપેક્ષા ન હતી. શાસ્ત્રીજી મહારાજની અજાતશત્રુતા અને વરતાલ પ્રત્યેનો પક્ષ જોઈને તેઓને શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યે અપૂર્વ માન થયું અને કહેવા લાગ્યા: ‘આખા સંપ્રદાયમાં શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસનો વિદ્વત્તામાં અને સાધુતામાં જોટો નથી.’

ભગવાન સ્વામિનારાયણે વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ ૨૭માં કહ્યું છે: ‘એવી સામર્થ્યે યુક્ત થકો પણ અન્ય જીવનાં માન-અપમાનને સહન કરે છે એ પણ મોટી સામર્થ્ય છે; કાં જે, સમર્થ થકા જરણા કરવી તે કોઈથી થાય નહિ, એવી રીતે જરણા કરે તેને અતિ મોટા જાણવા.’ એવા અજાતશત્રુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ હતા.

‘હે સ્વામી! આપ દયા કરી બિરાજો’

અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનને મૂર્તિમાન કરી અનંત જીવો માટે મોક્ષમાર્ગ મોકળો (સરળ) કરવા બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે વરતાલથી મહાપ્રસ્થાન કર્યું. સંવત ૧૯૬૨ની કાર્તિક સુદ પૂનમે (૧૩ નવેમ્બર ૧૯૦૫) સ્વામીશ્રીએ વરતાલનો દરવાજો છોડ્યો. નાણાં, માણાં, પાણાં વગર ઝોળી ઉપર મુસ્તાક (મક્કમ) રહી તેઓએ બોચાસણમાં મંદિર નિર્માણનું કાર્ય ઉપાડ્યું હતું. પાંચ સંતો અને મુઠ્ઠીભર હરિભક્તો સાથે સ્વામીશ્રી વરતાલથી નીકળ્યા હતા, પણ મહારાજ-સ્વામીનો સબળ સંગાથ હતો. તેથી માત્ર દોઢ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં તો બોચાસણ ગામમાં મંદિરની મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાની શરૂઆઈઓ ગુંજ ઊઠી. સંવત ૧૯૬૩ની વૈશાખ વદ દશમના (૫ જૂન ૧૯૦૭) શુભ દિવસે પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત નક્કી થઈ ગયું.

પ્રતિષ્ઠાના શુભમુહૂર્તમાં સૌએ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ ઉપાડી મધ્યખંડમાં પ્રસ્થાપિત કરી. ત્યાર બાદ અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ જે મહારાજની મૂર્તિ કરતાં વજનમાં હલકી હતી, તે મૂર્તિ ઘણા માણસોએ ઊંચકી, પણ ઊંચી જ ન થઈ. એક તસુ પણ મૂર્તિ ખસી નહિ. સૌએ અથાગ પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ વ્યર્થ! છેવટે સૌ થાકીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે આવ્યા અને વાત કરી: ‘મહારાજની મૂર્તિ તો સ્વસ્થાને પધરાવી, પરંતુ સ્વામીની મૂર્તિ ઊપડતી નથી. બધાએ બહુ મહેનત કરી અને સૌ થાક્યા છે.’ એટલે સ્વામીશ્રી તરત જ યજ્ઞશાળામાં પધાર્યા. કારીગરના હાથમાંથી ટાંકણું લઈ સ્વામીશ્રીએ પ્રથમ અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને પ્રાર્થના કરી: ‘હે સ્વામી! આપના સારુ વરતાલથી નીકળ્યા. અપમાન, તિરસ્કાર અને સંકટ આપના સારું સહન કર્યાં. તો હવે આપ દયા કરી બિરાજો.’ એમ કહી સ્વામીશ્રીએ મૂર્તિ નીચે ટાંકણું ભરાવ્યું, એટલે તરત જ મૂર્તિ ઊંચી થઈ અને સૌએ તે મૂર્તિ તેના સ્થાનકે પધરાવી દીધી!

લૌકિક રીતે આવી પરિસ્થિતિમાં એવું સૂચન થાય કે, ‘મૂર્તિ નથી ઊપડતી તો થોડા વધુ માણસો ભેગા થઈને ઉપાડો’ અથવા અન્ય કોઈ યુક્તિથી કળ-બળનો પ્રયોગ કરીને મૂર્તિ ઊંચકવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે. પરંતુ આ પ્રસંગ અલૌકિક હતો અને શાસ્ત્રીજી મહારાજ જેવા પુરુષ પણ અલૌકિક હતા. તેથી તેઓએ આવતાંની સાથે પ્રાર્થના કરી. સૌ કોઈને સ્વામી-શ્રીજીમાં તેઓની અવિચળ શ્રદ્ધાના દર્શન થઈ ગયાં. સ્વામીશ્રીની અરજીથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ મંદિર ઉપર બિરાજમાન થઈ ગયા. જેથી સૌને સિદ્ધાંતની સત્યતા પણ હૃદયે જડાઈ ગઈ. કદાચ સૌને આ અનુભવ કરાવવા જ ભગવાને આવો પ્રસંગ ઊભો કર્યો હશે! તે સાથે મહાપ્રતાપી શાસ્ત્રીજી મહારાજે બોચાસણમાં શ્રીઅક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની પ્રતિષ્ઠા કરી, સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં ઉપાસનાનો દિગ્વિજય કરી દીધો!

મહંતસ્વામી મહારાજ કહે છે કે, ‘મહારાજ-સ્વામી સાચા છે, આપણો અક્ષરપુરુષોત્તમનો સિદ્ધાંત સાચો છે, સત્પુરુષ સાચા છે.’ ગુરુહરિના વચનમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને ઉપાસના પ્રવર્તનની આ સેવામાં મંડીએ તો આપણા હૃદયમંદિરમાં પણ અક્ષરપુરુષોત્તમની પ્રતિષ્ઠા થઈ જાય.

‘તમારા શિષ્યો તમારી સોનાની મૂર્તિ પધરાવશે’

ગુજરાતી સાહિત્યના સાક્ષર, સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાન અને વરતાલ કમિટીના સભ્ય શ્રી દોલતરામ કૃપાશંકર પંડ્યા શાસ્ત્રીજી મહારાજના ગુણાનુરાગી હતા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ જ્યારે વરતાલ હતા ત્યારે દોલતરામભાઈ તેઓની વિદ્વત્તા અને સાધુતાથી આકર્ષાયા હતા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ વરતાલથી છૂટા પડ્યા ત્યારે દોલતરામભાઈને મનમાં પ્રશ્ન રહી ગયો હતો કે, ‘સ્વામીશ્રી શા માટે વરતાલથી બહાર નીકળ્યા હશે?’ પરંતુ તેઓને વિશ્વાસ તો હતો કે, ‘સ્વામીશ્રી સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ તો કોઈ કાર્ય કરે નહિ.’

સંવત ૧૯૭૨માં શાસ્ત્રીજી મહારાજ નડિયાદ પધાર્યા હતા. વર્ષોથી પોતાના મનમાં રહેલી દ્વિધાના સમાધાન માટે દોલતરામભાઈએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને પોતાના ઘરે આમંત્ર્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ વરતાલથી નીકળ્યા એના ૧૦ વર્ષ પછી દોલતરામભાઈને તેઓનાં દર્શન થયા, એટલે તેઓ આનંદિત થઈ ગયા.

દોલતરામભાઈને હજુ મનમાં એવું રહ્યા કરતું કે, ‘સ્વામીશ્રી વરતાલ સાથે ભેગા થાય.’ એટલે તેઓએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને પૂછ્યું, ‘સ્વામી! આપને ભેગા થવાનો વિચાર છે?’

શાસ્ત્રીજી મહારાજે વિનમ્રતાપૂર્વક પણ દઢતાથી કહ્યું: ‘અમારે તો ભેગા થવાનો વિચાર છે. પણ ગઢડા મધ્ય-૨૧મું વયનામૃત વરતાલવાળા સ્વીકારે તો ભેગા થવામાં અમારે વાંધો નથી.’

દોલતરામભાઈએ જીજ્ઞાસાથી કહ્યું: ‘સ્વામીજી! હું જાણું છું કે આપ સિદ્ધાંત સિવાય બહાર પડો જ નહિ. માટે આપ મને ગઢડા મધ્ય-૨૧ની વાત અને આપનો સિદ્ધાંત સમજાવો.’

દોલતરામભાઈની શુદ્ધ મુમુક્ષુતા જોઈ શાસ્ત્રીજી મહારાજે વયનામૃત ગઢડા મધ્ય-૨૧ના આધારે શાસ્ત્રોના રહસ્યરૂપ અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંત તેઓને સમજાવ્યો. ‘પ્રત્યક્ષ ભગવાન અને પ્રત્યક્ષ સંતનું માહાત્મ્ય સમજાય ત્યારે જ કલ્યાણનો મુદ્દો હાથ આવો આવ્યો કહેવાય.’ એમ કહી મહારાજના પુરુષોત્તમપણાની અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ છે તે સંબંધી વાતો વયનામૃત અને ઐતિહાસિક પ્રસંગોના આધારે શાસ્ત્રીજી મહારાજે સમજાવી. અને અંતમાં કહ્યું: ‘શ્રીજીમહારાજના આ સિદ્ધાંત અનુસાર જ, તેઓના જ સંકલ્પથી બોચાસણમાં અમે મંદિર રચ્યું છે અને તેમાં મધ્ય મંદિરમાં પુરુષોત્તમ શ્રીજીમહારાજની સાથે અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિ પધરાવી છે.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની હૃદયભેદક અને પ્રમાણો સહિત વાત કરવાની શૈલીથી દોલતરામભાઈ મંત્રમુગ્ધ (પ્રભાવિત) થઈ ગયા. ‘સ્વામીએ સહિત નારાયણની નિષ્ઠા થાય એ જ સાચી સ્વામિનારાયણની નિષ્ઠા’ એ અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંતની દૃઢતા તેઓને થઈ ગઈ.

અહોભાવથી તેઓએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને કહ્યું: ‘સ્વામી! આ તો જે કાર્ય કરવા માટે મહારાજને અવતાર ધરી ફરી આવવું પડે, તે કાર્ય આપે કર્યું છે. આપની મહત્તા અપાર છે. આજે તો આપે મહારાજ અને સ્વામીની ધાતુની મૂર્તિ પધરાવી છે, પણ ભવિષ્યમાં તમારા શિષ્યો તમારી સોનાની મૂર્તિ પધરાવશે.’

આ રીતે એક સાક્ષરના હૃદયમાં પણ અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠા શાસ્ત્રીજી મહારાજે કરાવી દીધી. એવો અદ્ભૂત પ્રતાપ હતો શાસ્ત્રીજી મહારાજનો!

‘અક્ષરપુરુષોત્તમ માટે મુંડાવ્યું છે’

અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાના ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિરો રચવાનો શાસ્ત્રીજી મહારાજે આરંભ કર્યો હતો. બોયાસણમાં સૌ પ્રથમવાર મધ્ય મંદિરમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ પધરાવી શાસ્ત્રીજી મહારાજે ઉપાસનાની દુંદુભિ (મોટું નગારું) વગાડી હતી. ઉપાસનાનું આવું બીજું ભવ્ય મંદિર શાસ્ત્રીજી મહારાજે પોતાની આગવી કળાસૂઝથી સારંગપુરમાં બાંધ્યું.

સારંગપુરનું મંદિર ન થવા દેવા માટે વિઘ્નો તો ઘણાં આવ્યાં. ન હતાં નાણાં, ન હતાં પાણાં, ન હતાં દાણાં, કે ન હતાં માણાં; વળી દ્વેષીઓ તરફથી સતત કરવામાં આવતો વિરોધ - આવાં તો કંઈક કષ્ટોની વચ્ચે પણ મહારાજની ઈચ્છાથી અને શાસ્ત્રીજી મહારાજના અપ્રતિમ પ્રતાપથી મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાનો અવસર આવી પહોંચ્યો. હવે દ્વેષીઓએ છેલ્લો દાવ અજમાવી જોયો.

લીમડીના ઠાકોર સાહેબે સારંગપુર મંદિર માટે ૨૪ એકર જમીન આપી હતી. દ્વેષીઓએ ઠાકોર સાહેબના કાનમાં વિષ રેડ્યું: ‘આ શાસ્ત્રી તો તેમના ગુરુ જાગા અને પ્રાગાની મૂર્તિઓ પધરાવશે. આપણા ઈષ્ટદેવ તો રાધાકૃષ્ણ કહેવાય. તેમની જ મૂર્તિઓ મધ્ય મંદિરમાં બેસે તો જ સંપ્રદાયની રીત પ્રમાણે મંદિર થયું કહેવાય.’ ઠાકોર સાહેબના હૃદયમાં આ શબ્દો ઘર કરી ગયાં.

ઠાકોર સાહેબે શાસ્ત્રીજી મહારાજને પૂછ્યું: ‘સ્વામીજી! અમે આપને આ મંદિર માટે જમીન આપી છે, તે માટે અમે એમ સાંભળ્યું છે કે આપ જાગા-પ્રાગાની મૂર્તિઓ બેસારવાના છો. આપણે તો અહીં મહાપ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ અને રાધાજીની મૂર્તિઓ બેસારવાની વાતચીત થઈ હતી, તો આપ કઈ મૂર્તિઓ પધરાવવાના છો?’

સ્વામીશ્રી આ સાંભળી હસી પડ્યા. પછી ગંભીર થઈને કહે: ‘પ્રાગજી ભક્ત કે જાગા ભક્તની મૂર્તિઓ પધરાવવાનો અમને સ્વપ્નમાં પણ સંકલ્પ નથી. વળી, રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ મંદિરમાં ચઢતાં પ્રથમ દેરામાં જ પધરાવવાની છે.’ તે સાંભળી ઠાકોર સાહેબ બોલ્યા, ‘મધ્યમંદિરમાં તો રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ જ બેસવી જોઈએ.’

તે સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજનાં નેત્ર ઉપરના ભ્રમર ઊંચા થઈ ગયાં અને ઠાકોર સાહેબની આંખોમાં આંખ પરોવી, પરભાવમાં આવીને કહ્યું, ‘ઠાકોર સાહેબ! આ દેહે જે કષ્ટ સહન કર્યાં છે તે મહાપ્રભુ શ્રી સહજાનંદ સ્વામી અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સારુ સહન કર્યાં છે અને આ મુંડાવ્યું છે તે પણ અક્ષરપુરુષોત્તમ માટે જ મુંડાવ્યું છે. માટે મધ્ય મંદિરમાં તો અક્ષરપુરુષોત્તમની જ મૂર્તિઓ બેસશે.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની આવી નિષ્ઠાભરી સિંહગર્જનાથી ઠાકોર સાહેબે હાથ જોડી કહ્યું, ‘સ્વામીજી! આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો અને અમારા બોલ્યા સામું જોશો નહિ.’

આ રીતે ઠાકોર સાહેબના દબાવમાં આવ્યા વગર, ‘જો ઠાકોર સાહેબ નારાજ થઈને જમીન પાછી લઈ લેશે તો?’ એવી કોઈ પણ પ્રકારની બીક રાખ્યા વગર કેવળ અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠાના બળે શાસ્ત્રીજી મહારાજે મંદિરોનું નિર્માણ કર્યું છે.

શાસ્ત્રીજી મહારાજ કેફથી કહેતાં,

‘આપણે તો અક્ષરપુરુષોત્તમના બળદિયા છીએ.’

‘અક્ષરપુરુષોત્તમની વાત કોઈ મારા માથા ઉપર બેસીને કરે તો પણ ઓછું છે.’

‘અક્ષરપુરુષોત્તમ માટે વેચાઈ જવું પડે તો પણ ઓછું છે.’

‘આ મુંડાવ્યું છે તે અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ માટે મુંડાવ્યું છે.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજના આ ચાર મહાવાક્યોની હૃદયમાં દૃઢતા સાથે આપણી સેવા-ભક્તિ કરવી.

કલ્યાણનું સદાવ્રત

સંવત ૧૯૮૦ની સાલમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજ પરમ ભક્તરાજ કુબેરભાઈના આગ્રહથી ભાવનગર પધાર્યા હતા. સાથે યોગીજી મહારાજ, નિર્ગુણદાસ સ્વામી વગેરે સંતો પણ હતા. એક દિવસ શાસ્ત્રીજી મહારાજે કુબેરભાઈને બોલાવી કહ્યું, ‘આજે અમારે ગામમાં ઝોળી માંગવા જવું છે.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની આ ઈચ્છાથી કુબેરભાઈ હેબતાઈ ગયા. તેઓએ કહ્યું: ‘દયાળુ! અહીં મારું ઘર અને બીજા સત્સંગીઓનાં પણ ઘણાં ઘર છે. છતાં આપ ગામમાં ઝોળી માંગવા જાઓ તે અમને કેટલું શરમભર્યું લાગે?’

શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું, ‘કુબેરભાઈ! તમારી સેવા તો અપાર છે. પરંતુ શ્રીજીમહારાજે જાતે ઝોળી માગી હતી અને પરમંહસો પાસે પણ ઝોળી મંગાવી હતી. તેથી અનેક મુમુક્ષુ જીવોને દર્શન થાય અને તેમનું કલ્યાણ થાય - એ જ હેતુ મહારાજનો હતો. આપણે પણ મહારાજની આજ્ઞાનુસાર ઝોળી માંગવા જવું છે.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજની દૃઢતા આગળ કુબેરભાઈ કાંઈ બોલી શક્યા નહિ. ભાવનગરની શેરીઓમાં ‘નારાયણ હરે, સચ્ચિદાનંદ પ્રભો’ની આહ્લોક શાસ્ત્રીજી મહારાજે ગુંજાવી. ‘કુબેરભાઈ જેવા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ, સાધુ સાથે ઝોળી માંગવા નીકળ્યા છે’ તે વાત આખા ગામમાં પ્રસરતાં સૌ કોઈ આ દશ્ય જોવા ઉમટી પડ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજની સૌમ્ય મૂર્તિ જોઈ ભાવનગરવાસીઓ આકર્ષાયા. સૌએ ઝોળી છલકાવી દીધી.

ઝોળીના એક તરફનો છેડો શાસ્ત્રીજી મહારાજે અને બીજી તરફનો છેડો યોગીજી મહારાજે પકડ્યો હતો. બંને ગુણાતીત સત્પુરુષો આજે અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની ઝોળી ફેલાવી કલ્યાણનું સદાવ્રત ખોલતાં ભાવનગરની શેરીએ શેરીએ ફરતા હતા.

આ રીતે શાસ્ત્રીજી મહારાજે સારંગપુર, નડિયાદ, ભાદરણ, ધર્મજ વગેરે ગામોમાં પણ ઝોળી માગી હતી. એક વખત નિર્ગુણદાસ સ્વામીએ પૂછ્યું, ‘અમે બધાં આપની સેવામાં જ તત્પર છીએ, તો આપ શા માટે ઝોળી માંગવા નીકળો છો?’ ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજ બોલ્યા હતા, ‘અક્ષરપુરુષોત્તમ માટે તો શ્વપચને ઘેર વેચાઈ જવું પડે તો પણ ઓછું છે. આ મારી ઝોળીમાં જેનો જેનો કણકો આવશે તે તમામને મારે અક્ષરધામમાં લઈ જવા છે.’

‘અક્ષરપુરુષોત્તમની વાત મારા માથે બેસીને કરે તોય ઓછું છે!’

સન ૧૯૩૬ના અધિક ભાદરવા માસમાં અમદાવાદના હરિભક્તોની વિનંતીથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે સત્સંગિજીવનનું પારાયણ યોજ્યું હતું. સાબરમતીના તટ ઉપર કાશી વિશ્વનાથના મંદિરમાં આયોજિત એ પારાયણમાં શ્રીજીસ્વરૂપદાસ સ્વામી કથાનો લાભ આપતા. સાંજે છ વાગ્યે શાસ્ત્રીજી મહારાજ કથામૃત વરસાવતા. ત્યારબાદ તેઓની આજ્ઞાથી પ્રોફેસર જેઠાલાલ સ્વામિનારાયણ ‘અક્ષરપુરુષોત્તમ ચરિતમ્’ ગ્રંથમાંથી અધ્યાય વાંચતા. તેઓ શાસ્ત્રીજી મહારાજના જ આસન ઉપર બેસીને કથા કરતા. ગુરુના આસન પર બેસી શિષ્ય કથા કરે તે કેટલાક હરિભક્તોને ગમ્યું નહિ. કારણ કે તેમાં ગુરુની ગરિમા અને મર્યાદા ન સચવાતી હોય એવું લાગ્યું. તેથી સૌ વતી બબુભાઈ કોઠારીએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને ફરિયાદ કરતાં કહ્યું: ‘આ પ્રોફેસર તો આપના જ આસન પર બેસીને કથા કરે છે! આ યોગ્ય ન કહેવાય.’

પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ માટે તો ‘અક્ષરપુરુષોત્તમ’ જ પોતાનું સર્વસ્વ હતા. અક્ષરપુરુષોત્તમનું આ જ્ઞાન જગદતરાયું કરવા તો તેઓએ પોતાનું અસ્તિત્વ ઓગાળી દીધું હતું. તેથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે બબુભાઈને ઠપકો આપતાં કહ્યું: ‘પ્રોફેસર અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજનાં ચરિત્રોની કથા કરે છે! આવી કથા તો મારા આસન પર શું, મારા માથા પર બેસીને કરે તો પણ ઓછું છે!’ બબુભાઈ તો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. અક્ષરપુરુષોત્તમના પ્રખર પ્રવર્તક શાસ્ત્રીજી મહારાજની નિષ્ઠાનો આ ટંકાર સાંભળી તેઓનું મસ્તક ઝૂકી ગયું.

નિષ્ઠાપ્રવર્તનની સેવા કરનાર ભક્ત માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજના અંતરમાં કેટલો મહિમા છે! આ સેવકને સ્વામીશ્રી પોતાના મસ્તક પર બેસાડવા તત્પર છે! આપણે સૌભાગ્યશાળી છીએ કે એ જ અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાના પ્રવર્તનની સેવા આપણને પણ પ્રાપ્ત થઈ છે. વળી, આપણી સાથે આ સેવામાં જોડાયેલા કાર્યકરોનો આપણે કેવો મહિમા સમજવાનો છે તેનો દૃષ્ટિકોણ પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજ શીખવી રહ્યા છે. કદાચ, પ્રકૃતિવશાત્ કોઈના વાણી-વ્યવહાર અરુચિકર લાગે, પણ આખરે ‘તે સેવા તો અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની કરે છે’ એવો મહિમા સમજીએ તો આપણું તેઓ સાથેનું વર્તન મહિમાભરેલું રહે. ગુરુહરિની જેમ ઉમંગથી આપણે પણ આ સેવામાં જોડાઈશું અને જે ભક્તો આ સેવામાં જોડાયા છે તેઓનો મહિમા સમજીશું તો સ્વામીશ્રીના હૃદયમાં આપણને સ્થાન અચૂક મળી જશે.

શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રવર્તાવેલ સમાધિ પ્રકરણ

ભગવાન સ્વામિનારાયણે અદ્વિતીય સમાધિ પ્રકરણ ચલાવ્યું હતું. આ સમાધિ પ્રકરણ દ્વારા તેઓએ હજારો મુમુક્ષુઓને પોતાના સર્વોપરી સ્વરૂપની દૃઢ નિષ્ઠા કરાવી હતી તથા પૃથ્વી પરના પોતાના અવતરણની સૌને પ્રતીતિ કરાવી હતી. વચનામૃત ગઢડા મધ્ય રરમાં કહ્યું છે: ‘ભગવાનનો જેવો પ્રતાપ છે તેવો જ એ સાધુનો પણ પ્રતાપ છે.’ એ વચનાનુસાર ભગવાન સ્વામિનારાયણના ત્રીજા આધ્યાત્મિક વારસદાર શાસ્ત્રીજી મહારાજે પણ દિવ્ય સમાધિ પ્રકરણ પ્રવર્તાવ્યું હતું.

સંવત ૧૯૮૫ના મહા સુદિ છઠને દિવસે સારંગપુરમાં શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની પ્રતિષ્ઠાનો અવસર હતો. શાસ્ત્રીજી મહારાજના વરદ હસ્તે ધામધૂમથી પ્રતિષ્ઠા સંપન્ન થઈ. સંધ્યા આરતીના સમયે શાસ્ત્રીજી મહારાજ મંદિર ઉપર હરિકૃષ્ણ મહારાજનાં દર્શન કરી રહ્યા હતા. તેઓની બાજુમાં વરતાલના આચાર્ય લક્ષ્મીપ્રસાદના પુત્ર રાધારમણપ્રસાદ હતા. શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેઓને કહ્યું: ‘તમે મહારાજની મૂર્તિ સામું અનિમિષ નેત્રે જોઈ રહો.’

શાસ્ત્રીજી મહારાજના વચને રાધારમણપ્રસાદ મૂર્તિમાં એકાગ્રચિત્તે જોડાઈ ગયા. મૂર્તિના દર્શન કરતાં કરતાં રાધારમણપ્રસાદને સમાધિ લાગી ગઈ અને નિશ્ચેતન થઈ ગયા. તેઓને આવી સ્થિતિમાં જોઈ હરિભક્તો ગભરાઈ ગયા અને શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે આવીને કહ્યું: ‘રાધારમણપ્રસાદને કંઈ થઈ ગયું છે. સૂઈ રહ્યા છે અને કશું બોલતા નથી.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજે કહ્યું: ‘તેમને સમાધિ થઈ છે. ભગતજીએ પ્રભુદાસ મારફત કહેવરાવ્યું હતું કે, ‘આપણા મંડળમાં સમાધિ પ્રકરણ મહારાજ શરૂ કરવાના છે.’ તે હવે શરૂ થયું છે.’

આ રીતે શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા શ્રીજીમહારાજે સારંગપુરથી સત્સંગમાં સમાધિ પ્રકરણ પ્રવર્તાવ્યું. સંતમંડળમાં સાધુ ધર્મસ્વરૂપદાસજી અને સાધુ અક્ષરજીવનદાસને સમાધિ થતી. હરિભક્તોમાં વઢવાણના પોપટલાલ સોનીને બોચાસણના સભામંડપમાં સમાધિ થઈ હતી. મહારાજે તેઓને સમાધિમાં સાકરનું બનાવેલું શિખરબદ્ધ મંદિર આપ્યું હતું.

સ્ત્રી હરિભક્તોમાં ખેંગારજીભાઈના માતૃશ્રી જેઠીબાને મહારાજ સમાધિ દ્વારા દર્શન દેવા લાગ્યા. તેઓના ઘરે આ દિવ્ય સમાધિ જોવા ઘણાં લોકો ઊમટતાં. પ્રખર શૈવમતવાદી અને શુદ્ધ વેદાંતી શંકરલાલ ઠાકરનાં પુત્રી હસમુખબહેન જેઠીબાની સમાધિના દર્શને આવ્યાં હતાં, ત્યારે તેમનાં ઉપર મહારાજે ચંદનના છાંટણાં છાંટ્યાં અને તેઓને પણ સમાધિની શરૂઆત થઈ. પછી તો તેઓના પિતાશ્રી શંકરલાલભાઈને પણ સમાધિ થઈ. રાજકોટના શ્રી મણિબાને પણ સમાધિ થતી હતી.

મુંબઈ, અમદાવાદ, સુરતમાં તો જાહેરમાં સમાધિનો કાર્યક્રમ થાય. જનસમુદાયને છાપાંઓ દ્વારા જાહેર આમંત્રણ અપાય. મહારાજ સમાધિમાં કેળાં, દ્રાક્ષ, કંકુ, બદામ, સાકર વગેરેની

પ્રસાદી આપે. તે પ્રસાદ આકાશમાંથી હાથમાં પડતો સૌ જુએ અને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ જાય. તે સમયના અમદાવાદના વર્તમાનપત્રોમાં પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રવર્તાવેલ આ સમાધિ પ્રકરણના સમાચાર છપાયા હતા.

પ્રસિદ્ધ ગાંધીવાદી પોલેન્ડવાસી શ્રી મોરીસ ફીડમેન (સ્વામી ભારતાનંદ) પણ આ સમાધિનાં દર્શન કરવા અમદાવાદ આવ્યા હતા. સમાધિસ્થ અવસ્થા, આકાશમાંથી અચાનક હાથમાં પડતો સાકર, બદામનો પ્રસાદ વગેરે જોઈને તેઓ પણ અભિભૂત થઈ ગયા હતા.

આ રીતે સમાધિ પ્રકરણથી સમગ્ર સત્સંગમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા શ્રીજીમહારાજે એવો પ્રૌઢ પ્રતાપ જણાવ્યો કે સત્સંગની વૃદ્ધિ અતિ અપાર વેગથી થવા લાગી. ભારતના એક સમયના કાર્યકારી વડાપ્રધાન શ્રી ગુલઝારીલાલ નંદાજી, પ્રોફેસર શ્રી જેઠાલાલ સ્વામિનારાયણ, પુનિત મહારાજ, પારસી શ્રીમતી જરબાનુ સોરાબજી મિસ્ત્રી, શ્રી કિશોરલાલ મશરૂવાળા, અમદાવાદ સ્ટેટ ટ્રાન્સપોર્ટ ડિવિઝનલ ઓફિસર શ્રી વ્રજલાલ મહેતા વગેરે પ્રતિષ્ઠિત લોકોને આ સમાધિના દર્શને સત્સંગ થયો.

‘ભગવાન સ્વામિનારાયણ આજે શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા પ્રગટ છે’ એવી પ્રતીતિ સૌને આ સમાધિ પ્રકરણ દ્વારા થઈ હતી.

તમે જીવ્યા અમારે કાજ

સદ્ગુરુ નિર્ગુણદાસ સ્વામીના અથાગ પુરુષાર્થથી ખાનદેશમાં સત્સંગનો વિકાસ નોંધપાત્ર રીતે થઈ રહ્યો હતો. એમાં પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ અહીં પધારે તો તો સોનામાં સુગંધ ભળે, અહીંના સત્સંગને સારી એવી પુષ્ટિ મળી રહે. તેથી નિર્ગુણદાસ સ્વામીએ શાસ્ત્રીજી મહારાજને અહીં પધારી ભક્તોને લાભ આપવા પત્રો લખ્યાં હતાં. શાસ્ત્રીજી મહારાજ પણ ખાનદેશના ભક્તોને લાભ આપવા માટે ભાંગતી તબિયતે જવા તૈયાર થઈ ગયા હતા.

તે માટે સારંગપુરથી અમદાવાદ ઊતરવા જાળિલા રોડ સ્ટેશને સ્વામીશ્રી આવી પહોંચ્યા. એ રાત્રે જમણો પગ ઝલાઈ ગયો (વા થયો હોવાથી) હોવા છતાં ટ્રેન પકડવા સ્વામીશ્રી અહીં પહોંચ્યા, પણ રસ્તે આવતા ગાડામાં બીજો પગ પણ ઝલાઈ ગયો! પોતે એક ડગલું પણ માંડી શક્યા નહિ. સેવક સંતો નારાયણસ્વરૂપદાસજી અને ચતુર્ભુજ સ્વામીએ ઊંચકીને શાસ્ત્રીજી મહારાજને ગાડામાંથી ઉતાર્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજના મનમાં અત્યંત વસવસો થવા લાગ્યો કે ખાનદેશના હરિભક્તોને લાભ આપવા નહિ જઈ શકાય. જાળિલા સ્ટેશનેથી નિર્ગુણદાસ સ્વામીને તેઓએ લખેલા પત્રમાં તેઓની શારીરિક પરિસ્થિતિનું હૃદય દ્રવી જાય તેવું દર્શન થાય છે: ‘...અમો તે તરફ (ખાનદેશ) આવવા સારુ પાંચ જણ તૈયાર થઈને અમદાવાદ થઈને શુકવારે અટલાદરા જઈશું. પરંતુ સ્વામી-મહારાજની મરજી શું છે તે કળાતું નથી. આજ રાત્રે જમણા પગે આખામાં વા આવી ગયો છે. છતાં વિચાર ન બદલતાં નીકળ્યા. પરંતુ ડમણિયામાંથી ઊતરતાં બિલકુલ ચલાયું નહિ. બીજા પગે પણ દર્દથી પીડા થતી હતી. ઊંચકીને માસ્તરના ઘરે લાવ્યા છે. હવે ગાડીમાં ઊંચકી બેસાડશે. અમદાવાદ ને ત્યાંથી અટલાદરા તો જઈશું, પણ ત્યાં ગયા પછી જો પગે નહિ મટે ને વધારો થશે તો અવાશે નહિ. ઘણું કરીને સે’જ (થોડું) મટશે, ને પગે ચલાશે, તો જરૂર આવીશ. માટે અકસ્માત થયે નહિ અવાય, તો રાજી રહેશો. આશાભાઈ વિગેરે આવશે, તો મોકલીશું. એ જ, મટશે તો અમો પાંચ જણા તો જરૂર આવીશું...’

‘વિચાર ન બદલતાં નીકળ્યા.’ આ વાક્યમાં તેઓના અચળ નિર્ણયની દૃઢતા ઝબકી રહી છે. ‘સહેજ મટશે, ને પગે ચલાશે, તો જરૂર આવીશ’ આ શબ્દોમાં એક એક હરિભક્તોને રાજી કરી લેવાની કેવી અદમ્ય ઝંખના છે. બંને પગે વા છે, એક ડગલું મંડાતું નહોતું, છતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજનું વિચરણ અવિરત ચાલુ રહેતું. સત્પુરુષોએ આપણને સુખી કરવા માટે પોતાના દેહને વાટી નાંખ્યો છે. એટલે જ તેઓનું ઋણ ચૂકવવાની ભાવનાથી સૌ ભક્તોનું અંતર ગાઈ ઉઠે છે: ‘તમે જીવ્યા અમારે કાજ, અમે જીવશું તમારે કાજ, વ્હાલા શાસ્ત્રીજી મહારાજ...’

બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ

‘સ્વામી રાજ થશે ને!’

બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ પૂજ્ય કૃષ્ણચરણદાસ સ્વામીના મંડળમાં વિચરણ કરતા. જ્યાં જ્યાં આ મંડળ જતું ત્યાં યોગીજી મહારાજની સેવા-ભક્તિ અને નિર્મળ વાત્સલ્યની સુવાસ પ્રસરતી જતી. એક વખત તેઓનું મંડળ કુકાવાવ ગામે પધાર્યું.

સ્વામીશ્રી જ્યાં જાય ત્યાં સેવા શોધી કાઢતા. એ વખતે પિત્તળના વાસણનું ચલણ હતું. સ્વામીશ્રીને વાસણને કલાઈ (ધાતુની ચળકાટ વધારવા અને કાટ થતો અટકાવવા કરાતી પ્રક્રિયા) કરવાનું પણ સારું ફાવતું. ભગવાનભાઈ જોઈતી ચીજવસ્તુ લાવી આપે. યોગીબાપા ભજન કરતાં કરતાં વાસણને કલાઈ કરતા જાય. કલાઈ કરી ભગવાનભાઈને વાસણ બતાવીને પૂછે: ‘કલાઈ કેવી થઈ? સ્વામી રાજ થાશે ને?’ યોગીજી મહારાજના અંતરમાં ગુરુને રાજી કરવાની તમન્ના અખંડ રહેતી. કૃષ્ણચરણદાસ સ્વામી કલાઈ કરેલા વાસણ હાથમાં લઈને ચારે તરફ ફેરવીને જોતાં, પછી મંડળના બધા સંતોને દેખાડતા જ્ઞાનજીવનદાસ સ્વામીની (યોગીજી મહારાજની) પ્રસંશા કરતાં કહેતા: ‘જ્ઞાનજી તો સાત સમેલિયા છે. બધી ક્રિયા શીખી લે. એકેય ક્રિયામાં પાછા ન પડે. ભગવાન અને સંતને રાજી કરતાં બહુ આવડે.’

‘સ્વામી રાજ થશે ને?’ યોગીબાપાના આ ચાર શબ્દોમાં જાણે સાધનામાત્રનો સાર છુપાયેલો છે. કારણ કે બધા સાધનોની સિદ્ધિ ગુરુના રાજીપાથી જ થાય છે. રાજીપો એ જ આપણી કમાણી છે. સ્વામીબાપાના રાજીપાથી જ અંતરમાં ધન્યતા અને કૃતાર્થતાનો અનુભવ થાય છે. ‘મહંતસ્વામી મહારાજ રાજી થશે ને?’ આ પ્રશ્નમાંથી દરેક ક્રિયાને પસાર કરીને તેને અનુરૂપ જીવન બનાવીએ એ જ આપણી સાધના.

ખમવું એ સાધુતા

બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજે સાધુતાની વ્યાખ્યા એક જ શબ્દમાં આપી - 'ખમવું' એ સાધુતા.' યોગીબાપાના અંતરમાંથી વહી પડેલા આ ઉદ્ગારો તેમના અનુભવોમાંથી ઝબકોળાઈને આવ્યા છે. યોગીજી મહારાજ એવા મહાપુરુષ હતા કે જેઓએ પોતાના જીવનમાં અકલ્પ્ય પીડા સહન કરી, પણ મુખારવિંદ ઉપરથી બ્રહ્માનંદ પળમાત્ર ઓસર્યો નહિ. એવું લાગે કે જાણે દુનિયામાત્રનું દુઃખ યોગી બાપાએ સહન કરી લીધું અને છતાંય દુનિયામાત્રનો આનંદ ભોગવી લીધો.

સ્વામી કૃષ્ણચરણદાસના આશીર્વાદ મેળવીને જૂનાગઢ મંદિર છોડનાર સાત સંતોનું નેતૃત્વ વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીનું હતું. વિજ્ઞાનદાસ સ્વામી સાથે યોગીજી મહારાજે ૧૭ વર્ષ સુધી વિચરણ કરેલું. ગુરુ વિજ્ઞાનદાસ અને શિષ્ય યોગીજી મહારાજની પ્રકૃતિમાં આકાશ-પાતાળની ભિન્નતા હતી. ગુરુ અતિશય ક્રોધી, શિષ્ય અતિશય શાંત; ગુરુ દુરાગ્રહી, શિષ્ય સદા અનુકૂળ; ગુરુ અસહિષ્ણુ, શિષ્ય સહનશીલ. યોગીજી મહારાજની સાધુતા ગુરુને મન લાચારી હતી. પરિણામે, એમની વચ્ચે એવા પ્રસંગો ઊભા થતા જેમાં ગુરુની ક્રોધાવશ અવસ્થાના દર્શન થતાં. યોગીજી મહારાજ ગુરુનો ક્રોધ કે એમના તરફથી થતી મારઝૂડ કશી જ ફરિયાદ વિના ગળી જતા. એટલું જ નહિ, પણ ગુરુ વિષે મનમાં કોઈ હીણો વિચાર પણ પ્રગટ થવા ન દેતા.

એક વખત વિજ્ઞાનદાસ સ્વામી તથા અન્ય સંતોને જમાડીને યોગીજી મહારાજ મંદિરના મેડે ભંડારમાં જમવા બેઠા. તેઓ હંમેશાં ઊભા પગે જમવા બેસતા. બે ગોઠણ વચ્ચે નીચું માથું રાખી નીરસભાવે પાત્રમાં પાણી નાખી મેળાવીને ઉતાવળે જમી લેતા. આમ, જમવાની તૈયારી કરતા હતા ત્યાં વિજ્ઞાનદાસ સ્વામી આવી પહોંચ્યા. એમની ક્રોધવૃત્તિ સળવળી ઊઠી. એકાએક આવેગ આવી જતાં તેમણે બાજુમાં પડેલી સાણસી લીધી અને પૂરા જોશથી યોગીજી મહારાજના જમણા પગમાં પિંડી (દીયણ નીચે પાછળની તરફ માંસનો લોચો) ઉપર સાણસી વડે ચીપટી ભરી. યોગીજી મહારાજના પગ બહુ પાતળા હતા અને પિંડી જાણે માંસ વગરની હોય તેમ પાતળી છતાં પોચી હતી. સાણસીની સખત ચીપટીથી પિંડીમાંથી ચામડી સાથે માંસ બહાર આવી ગયું અને લોહીની ધાર છૂટી. જરા જેટલો પણ ઊંકાર કર્યા વગર, જાણે કશું જ બન્યું નથી એમ માફી માંગવા યોગીજી મહારાજ ઊભા થવા ગયા, પણ ઊભા થવાની તાકાત પગમાં રહી નહોતી. પગનું બંધન છૂટતાં, સખત વેદના અનુભવતાં એ ત્યાં જ ઢળી પડ્યા. શિષ્યને કણસતા છોડી કઠોરહૃદયી ગુરુ ત્યાંથી તરત ચાલ્યા ગયા. પાછળથી બીજા ભક્તોએ એમના પગે પાટાપીંડી કરાવી, પણ પગની એ પિંડીમાં કાયમ માટે પડેલું કાળું ચાહું એમણે વેઠેલી અપાર યાતનાઓનું જીવનભર નિશાન બનીને રહ્યું.

આવું ઘોર કર્મ કરનાર વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ એક વાર સોખડામાં ખુદ્ધા મેડા ઉપરથી યોગીજી મહારાજને ધક્કો મારીને ઠેઠ મંદિરના ફળિયામાં ફેંકેલા! લગભગ ચૌદ-પંદર ફૂટ ઉપરથી આમ નીચે પડતાં માણસની શી સ્થિતિ થાય એ કલ્પી શકાય એમ છે, પણ શ્રીજીમહારાજે યોગીજી મહારાજની રક્ષા કરી લીધી અને એ બચી ગયા હતા.

એક વખત તો વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ માઝા મૂકી દીધી. એક દરબારે રસોઈ માટે સીધું આપ્યું. તેમાં ઘીની તપેલી આપવી ભૂલી ગયા. ભોજન વખતે ઘી વગરની કોરી રોટલી જોઈ દરબાર અકળાઈ જેમ-તેમ સંભળાવી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીએ વગર વાંકે યોગીજી મહારાજ ઉપર ચૂલામાંથી બળતું લાકડું લઈને મારઝૂડ કરી. આખા શરીરે સોળ પડી ગયા. છાતીમાં લાલ ચકામા ઉપસી આવ્યા. બેસુમાર મારથી યોગીજી મહારાજ મૂર્છાવશ થઈ બેભાન થઈ ગયા. મારીને થાક્યા એટલે જોગીને પ્રાયશ્ચિતનો એક ઉપવાસ આપી ગુરુ આરામમાં ગયા! કલ્પી પણ ન શકાય એવો ઘોર શારીરિક ત્રાસ વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીશ્રી પર ગુજારતા. તેમ છતાં યોગીબાપા કહેતા કે, ‘ગુરુ મારે તો હું ઊભો રહું! ગુરુ રાજી થાય ને! ટોકે તો આપણે આગળ વધીએ.’

જેની સાથે આપણે એક દિવસ પણ વીતાવી ન શકીએ એવા વ્યક્તિ સાથે યોગીજી મહારાજે ૧૭ વર્ષ સુધી દિવસ-રાત કાઢ્યા. બે-ત્રણ પ્રસંગો જ હૈયું વલોવી નાખે છે, તો સત્તર-સત્તર વર્ષો સુધી હસતા મુખે આ પીડા સહન કરનાર યોગીબાપાની સાધુતાનો તાગ ક્યાંથી મળે? આ પ્રસંગોને આંખો સામે રાખીએ તો સત્સંગમાં કે જીવનમાં આપણને કાંઈ સહન કરવું પડતું હોય તેવું લાગે ખરું?!

પ્રેમના કોળિયા

એક વાર યોગીજી મહારાજ સંતો સાથે નારાયણ ધરે સ્નાન કરવા પધાર્યા. તે વખતે જૂના મંદિર - મૂળીના બે સાધુઓ ઉત્તમચરણદાસ તથા નારાયણપ્રસાદદાસ પણ ત્યાં આવ્યા હતા. તે બંનેનો યોગીજી મહારાજને મારવાનો દુષ્ટ આશય હતો. યોગીજી મહારાજ નારાયણ ધરામાં સ્નાન કરવા ઊતર્યા એટલે તેઓ પથ્થર લઈને કિનારા પર આવ્યા. અમાસના સમૈયાને કારણે ઘણાં હરિભક્તો અહીં આવ્યા હતાં, તેઓ સ્નાન કરતા હોવાથી આ સાધુઓને પથ્થર મારવાની તક મળી નહિ. પરંતુ યોગીજી મહારાજ બહાર નીકળ્યા ત્યારે અપશબ્દોથી પ્રહાર કરવામાં આ સાધુઓએ કંઈ જ બાકી ન રાખ્યું. યોગીજી મહારાજને મન તો અપમાન એ સાધુતાના શણગાર હતા, તેઓ હસતાં હસતાં ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

સમય જતાં યોગીબાપાને અપશબ્દો બોલનાર આ સાધુ નારાયણપ્રસાદદાસ એક વાર યાત્રાએ નીકળ્યા. કારિયાણી જવું હતું, પરંતુ રસ્તામાં તેને કાચ વાગ્યો. વરસાદ હોવાથી ધામાં પાણી ચઢી ગયું અને પગ પાક્યો. એક સાધુ સાથે બોટાદ સ્ટેશને ઊતરી, ઘોડાગાડી કરીને બંને સારંગપુર આવ્યા. માર્ગમાં ખૂબ જ ગારો હતો. એટલે ઘોડાગાડીવાળાએ અહીંથી કારિયાણી જવાની ના પાડી અને ભાડુ લઈને તે બોટાદ ચાલ્યો ગયો. સારંગપુર હનુમાનજીના દર્શન કરવા ગયા પણ મંદિરના દરવાજા બંધ થઈ ગયા હતા. વરસાદ વરસતો હતો.

પોતે જૂના મંદિરના સાધુ છે તેથી નવા મંદિરમાં તેમને ઉતારો નહિ મળે તેવી તેમને ધારણા હતી. પગ પાક્યો હતો એટલે નારાયણપ્રસાદને પીડા ખૂબ થતી હતી. ન છૂટકે તેમણે રાત્રિના અગિયાર વાગ્યે સારંગપુર મંદિરના દ્વાર ખટખટાવ્યાં. રાત્રિની કથા-ચેષ્ટા કરી સૌ સૂઈ ગયા હતા. ફક્ત યોગીજી મહારાજ સૂવાની તૈયારી કરતા હતા. ત્યાં ચોકિયાત પાર્ષદે ખબર આપ્યા કે બે અજાણ્યા સાધુ આવ્યા છે અને મંદિરમાં ઉતારો માગે છે. યોગીજી મહારાજ દરવાજા સુધી લેવા ગયા અને આવકાર આપ્યો. પછી જમવા માટે આગ્રહ કર્યો. ભંડારમાં રસોઈમાં કશું વધ્યું ન હતું. તેથી ઠાકોરજીના થાળની પૂરી, અથાણું અને મગજના લાડુ આપ્યાં. બંને સાધુઓ ખૂબ જ ભૂખ્યા થયા હતાં. કોળિયે કોળિયે તેઓ યોગીજી મહારાજનો પ્રેમ મમળાવી રહ્યા. સ્વામીશ્રીએ તેમને સૂવા માટે આસનો પણ તૈયાર કરી આપ્યાં. તે બંને સાધુઓ આસન પર આવ્યાં એટલે યોગીજી મહારાજે તેઓને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે નારાયણપ્રસાદદાસે કહ્યું: ‘કારિયાણી દર્શને જવું છે, પરંતુ વરસાદને લીધે ગાડીવાળાએ અહીં ઉતારી મૂક્યા છે.’ એમ કહી, વહેલી સવારે કારિયાણી જવાની ઈચ્છા દર્શાવી.

વહેલી સવારે યોગીજી મહારાજે તેમને ગાડું જોડાવી દીધું. નારાયણપ્રસાદદાસ યોગીજી મહારાજને ઓળખી ગયા હતા. ‘જે મોઢે જોગીને ગાળો ભાંડી’તી તે જ મોઢામાં જોગીએ પ્રેમથી કોળિયા મૂક્યા છે.’ પશ્ચાતાપનું ઝરણું હૈયેથી વહી પડ્યું. એ જ ક્ષણે તેના અંતરમાંથી ઉદ્ગાર સરી પડ્યો: ‘યોગી મહારાજ! આપ સાચે જ અજાતશત્રુ છો. આપને કોઈ પ્રત્યે વેરભાવના નથી. આપનું હૃદય કેવળ પ્રેમથી જ ભરેલું છે.’ પરંતુ યોગીજી મહારાજે તરત એમના મોઢા ઉપર હાથ મૂકી દીધા. કડવા ભૂતકાળને ભૂલી જવાનો તેમાં સંકેત હતો. ‘પોતે કોઈ ઉપકાર નથી કર્યો, પોતાના વ્યક્તિ માટે આટલું તો થઈ જ શકે ને!’ એ ભાવના જોગી મહારાજના મુખારવિંદ પર છલકતી હતી. આવા અજાતશત્રુ પુરુષ દુનિયામાં ક્યાં મળે!

ભક્તોના સામાનને દંડવત્

૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૫૬ના રોજ યોગીજી મહારાજ દક્ષિણના તીર્થોની ટ્રેનયાત્રામાં પધાર્યા. ૪૫ દિવસની આ યાત્રામાં ૬૫૦ જેટલા હરિભક્તોનો સંઘ જોડાયો હતો. ચિદમ્બરમૂથી સેતુબંધ રામેશ્વર જતાં પહેલાં પોંડિચેરી જવાનું નક્કી થયું. પોંડિચેરીમાં સૌ યાત્રિકો અરવિંદ આશ્રમ જોવા ગયા હતા. સ્વામીશ્રી ટ્રેન ઉપર જ રોકાયા હતા. જોડના એક સાધુ સાથે વિનુભાઈ (મહંતસ્વામી મહારાજ) અને જશભાઈ યોગીબાપા સાથે ટ્રેનમાં રોકાયા હતાં. સ્નાનવિધિથી પરવાર્યા પછી સ્વામીશ્રી કહે: ‘હાલો, પ્રસાદીની ગાડીની પ્રદક્ષિણા કરીએ.’ મીટરગેજના લાંબા લાંબા ૧૮ ડબ્બા હતા. પ્રદક્ષિણા ઘણી મોટી થઈ. દોઢ પરિક્રમા પછી યોગીજી મહારાજ ટ્રેનને દંડવત્ કરવા લાગ્યા. જશભાઈ કહે: ‘બાપા! દંડવત્ કોને કરો છો?’

સ્વામીશ્રી કહે: ‘હરિભક્તોને દંડવત્ કરું છું.’

‘તે તો એકેય નથી. બધા આશ્રમ જોવા ગયાં છે.’

સ્વામીશ્રીએ તરત જ કહ્યું: ‘હરિભક્તોનો સામાન તો છે ને!’

યોગીજી મહારાજની મહિમાની આ પરાકાષ્ટા નિહાળતાં ઉપસ્થિત સૌ સ્તબ્ધ બની ગયાં!

શિષ્યો ગુરુને વંદન કરે એવું તો દુનિયામાં જોવા મળે, પણ ગુરુ શિષ્યોના સામાનને દંડવત્ કરે તેવું વિરલ દૃશ્ય તો ક્યાં જોવા મળે?!

૧૯૫૪ની સાલમાં યોગીજી મહારાજ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા નિમિત્તે બંધિયા પધાર્યા હતા. તેઓની સાથે ફરતા સૌ યુવકો રાત્રે મંદિરના ચોકમાં સૂતા હતા. એવામાં યોગીબાપાને લઘુ કરવા જવાનું થયું. તે સમયે વિનુભાઈ પણ જાગી ગયા. તેમણે જોયું તો સ્વામીશ્રી દંડવત્ કરી રહ્યા હતા. વિનુભાઈ એકદમ ઊઠીને દોડ્યા. સ્વામીશ્રીને ઊભા કર્યા અને પ્રશ્નસૂચક નજરે સ્વામીશ્રી સામે જોઈ રહ્યા કે આમ કોને દંડવત્ કરતા હતા? મંદિરના સિંહાસનની દિશા પણ નહોતી. વળી, જે તરફ દંડવત્ કરતા હતા તે તરફ તો સૌ સૂતા હતા. જીજ્ઞાસાવશ વિનુભાઈએ પૂછ્યું ત્યારે યોગીબાપા કહે: ‘યુવકોને! બધા મુંબઈ જેવા શહેરનો ત્યાગ કરીને ભીડો ખમે, સેવા કરે, એટલે હેત આવી ગયું. મહિમા સમજવો પડે ને!’ વિનુભાઈએ અહોભાવ અને આશ્ચર્ય સાથે ફરી પૂછ્યું: ‘બાપા! આવી રીતે કેટલી વાર દંડવત્ કર્યા હશે?’ ત્યારે વાતને ટાળતાં યોગીબાપા કહે: ‘કાંઈ નહિ, થાય એટલું કરીએ.’

મધરાતે કોઈને ખ્યાલ ન આવે તેમ યોગીબાપા યુવકોને દંડવત્ કરતા હતા. તેઓનું અંતર કેટલી નિર્દભતા, નિર્મળતા અને મહિમાથી છલકાતું હશે! ખરેખર, યોગીરાજની મહિમાદૃષ્ટિનો જોટો જડે તેમ નથી. સૌનો આવો મહિમા સમજી સેવા કરીએ તો આપણા અંતરમાં પણ યોગીજી મહારાજની જેમ ઉત્સાહ અને આનંદના ફૂવારા છૂટે.

ગંજીપામાંથી ગુણગ્રહણ

એક વાર યોગીજી મહારાજ ટ્રેનમાં સંતો સાથે સારંગપુર આવી રહ્યા હતા. આ દરમ્યાન 'સ્વામીની વાતો' અને 'વચનામૃત' ઉપર નિરૂપણ કરી યોગીજી મહારાજે સૌને ખૂબ આનંદ કરાવ્યો. વઢવાણ સ્ટેશનેથી કેટલાક યુવાનો ટ્રેનમાં ચઢ્યા. યોગીજી મહારાજ તો અલમસ્ત સ્થિતિમાં કીર્તનો ગાઈ રહ્યા હતા. પેલા યુવાનોએ ટ્રેન શરૂ થતાં ગંજીપો એટલે કે પત્તા રમવાનું શરૂ કર્યું. તેમને આ કીર્તનોથી વિક્ષેપ પડતો હતો. તેથી તેમાંના એકે યોગીબાપાને કહ્યું: 'ઓ સાધુ મહારાજ! ભજન બંધ કરો. અમારે અહીં પત્તા રમવા છે અને તમે નકામા ઘાંટા તાણો (અવાજ કરો) છો.' આ સાંભળી યોગીજી મહારાજ કીર્તન બોલતા બંધ થઈ ગયા.

પરંતુ ગંજીપો રમનારા રમતમાં એટલા બધા મશગૂલ થઈ ગયા હતા કે તેમને રાણપુર સ્ટેશને ઊતરવાનું હતું, તે સ્ટેશન ચૂકાઈ ગયું અને બોટાદ પહોંચી ગયા. રાતના ૨ વાગી ગયા હતા, એટલે આખી રાત ઠંડીમાં હેરાન થયા. વળી, રાણપુરથી બોટાદ સુધીનો 'ટિકિટ ચાર્જ' પણ આપવો પડ્યો. તેથી સાથેના કોઈ બોલી ઊઠ્યા: 'આપણને કીર્તન ગાવા ન દીધાં તેથી કેવી દશા થઈ!' તરત જ યોગીજી મહારાજે તેમને કહ્યું: 'ગુરુ! એવું ન બોલાય, આપણે તેમનો ગુણ લેવો. જેવો ગંજીપો રમવાનો તેમને વેગ છે, તેવો જ આપણે ભગવાન ભજવાનો વેગ રાખવો જોઈએ.'

યોગીજી મહારાજની આંખો, મન કે હૃદય અવગુણ જોઈ જ શક્તાં નહિ. તેઓના જીવનમાં ગુણ અને મહિમાને જ પ્રવેશ હતો. અભાવ-અવગુણ માટે 'નો એન્ટ્રી'નું કાયમી બોર્ડ તેઓએ લગાવી દીધેલું. યોગીજી મહારાજના જીવનમાંથી પ્રેરણા લઈ વિરોધ કરનારનો પણ ગુણ જ ગ્રહણ કરવાની ટેવ પાડીએ તો ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ અંતરે શાંતિ રહે. ગુણગ્રહણ અને મહિમાદૃષ્ટિ સત્સંગમાં ટકવા અને ચડતા રંગ સાથે આગળ વધવા માટે અનિવાર્ય છે.

હેયાના હેત ન ભૂલાય

‘બળવંત! કેમ ઊઠ્યા?’

‘સ્વામી! મારે દાદા બાપુને જગાડવા છે.’ નાના દસ વર્ષના બળવંતે જવાબ આપ્યો.

‘શું કામ પડ્યું?’ અક્ષરદેરીના મહંત યોગીજી મહારાજનો વહાલભર્યો સ્વર સંભળાયો.

‘મારે દિશાએ (શૌચક્રિયા માટે) જવું છે’ બાળકે સામે દૂર પથારીમાં બેઠેલા સાધુ તરફ દીનનજરે જોઈને કહ્યું.

‘ઓહો, એમાં શું, હું તમને લઈ જઈશ. દાદા બાપુને ન જગાડશો.’

હાથમાંની માળા પથારીમાં મૂકી યોગીબાપા ઊભા થયા. ચોમાસાના એ દિવસો હતા. બહાર ભારે ગાજવીજ સાથે વરસાદ વરસતો હતો. ખૂણામાં પડેલો એક કોથળો ઉપાડતાં યોગીબાપા કહે: ‘બળવંત! આ કોથળો માથા પર ઓઢીને શરીરે લપેટી લેજો. હું પાણી ભરી લાવું એટલે તમને બહાર લઈ જાઉં.’ યોગીબાપાએ નાના તગારામાં થોડો ગારો નાંખી આંબલીના ઝાડ નીચે બે પથરા વચ્ચે તગારું ગોઠવી દીધું. પાણી ભરેલો પિત્તળનો લોટો પણ મૂકી દીધો. આંબલીના થડ પાસે આ ગોઠવ્યું હતું, જેથી બાળક વધુ પલળે નહિ. પછી ઓરડીના બારણા પાસે આવી ધીમેથી કહે: ‘બળવંતસંગ, આવો.’ બાળક ઊઠીને ચાલ્યો. યોગીબાપા પોતાના બે હાથ વડે કોથળાને માથા પર ઓઢાડીને બળવંતને આંબલીના ઝાડ નીચે લાવ્યા. અને કહે: ‘અહીં દિશાએ જઈ આવો.’ સ્વામીશ્રી થોડે દૂર જઈને ઊભા. બળવંતસિંહ દિશાએ જઈ ઊભો થયો એટલે બાપાએ બીજા લોટાના પાણીથી તેના હાથ માટી વડે ધોવડાવ્યા. પછી બાળકને કહે: ‘બળવંતસંગ, ઓરડીમાં પગ લૂછણિયું પડ્યું છે તે ઉપર પગ લૂછીને પથારીમાં હવે સૂઈ જાવ.’ યોગીબાપાના વેણે વેણે હેત નીતરતું હતું. ક્ષણમાં બાળક બરાબર નિદ્રાધીન થઈ ગયો. યોગીજી મહારાજ આંબલી પાસે આવી વિષ્ટાનું તગારું ઊંચકી, થોડે દૂર ચાલીને ગટરમાં નાંખી, ધોઈ સાફ કરી ઊંધું વાળીને ફરી આંબલી પાસે મૂકી દીધું. વરસાદ ધોધમાર પડતો હતો. વચ્ચે વચ્ચે થતાં વીજળીના ચમકારાથી અને આ સ્થાનના અનુભવના આધારે યોગીરાજે આ બધી ક્રિયા અંધારામાં આટોપી.

એ પછી હસ્તપ્રક્ષાલન કરી, બન્ને લોટા માંજી યોગીબાપાએ સ્નાન કર્યું. ભીનાં લૂગડાં બળપૂર્વક નીચોવ્યાં ને ઓરડીમાં બાંધેલી દોરી પર સૂકવ્યાં. એ વખતે મોડી રાત્રે બાર ઉપર એક વાગ્યાનો સમય થઈ ગયો હશે. મુશળધાર વરસતા વરસાદમાં તરબોળ ભીજાયેલા યોગીબાપાના મુખ પર પ્રેમ, દયા અને કરુણાના ભાવો ઝગારા મારી રહેલાં. મધરાતે અડવાળના અગરસંગબાપુના પૌત્ર બળવંતસંગની સેવા કરનારા અક્ષરદેરીના મહંત યોગીજી મહારાજના હૃદયમાં ભક્તોની સેવાનો કેવો સાગર ઘૂઘવતો હશે!

સત્પુરુષની આવી નિઃસ્વાર્થ સેવા-સરભરા અને અકારણ કરુણા માણનારા સેંકડો ભક્તોના હૃદયમાંથી એ જ ઉદ્ગારો ઉઠે છે: ‘હેયાના હેત ન ભૂલાય, સ્વામી! તારા હેયાના હેત ના ભૂલાય!’

યુવાહૃદયના માલમી

યોગીજી મહારાજ સાથે યુવકોને ખૂબ ગમી ગયું હતું. કેમ કે યોગીજી મહારાજ તેમને જ અનુલક્ષીને વાતો કરે, રમાડે, જમાડે અને રમૂજની છોળો ઉડાડે. વળી, યુવકોના અંગત જીવનમાં પણ એટલો જ રસ લે.

યોગીજી મહારાજ મુંબઈ કપોળવાડીમાં બિરાજમાન હતા. આફ્રિકાના યુવક દિનેશભાઈ મુંબઈમાં અભ્યાસ અર્થે આવેલા. તેઓને યોગીજી મહારાજ પ્રત્યે બહુ હેત. પરંતુ તેઓ સિનેમાના શોખીન હતા. એક દિવસ યોગીજી મહારાજનાં દર્શન કરી તે ફિલ્મ જોવા ગયા. સ્વામીશ્રીએ સાંજે સ્નાન કરતાં દષ્ટિમાં રાખ્યું કે ‘આજે દિનેશ નથી આવ્યો.’ તેમની રાહ જોઈ અને જમવા માટે થાળી પણ તૈયાર રખાવી. થોડી વારે તે આવ્યા. એટલે સ્વામીશ્રીએ પ્રસન્ન થકા પૂછપરછ કરી. દિનેશભાઈએ પણ નિષ્કપટભાવે કહી દીધું, ‘બાપા! સિનેમા જોવા ગયો હતો.’

સ્વામીશ્રીએ નિર્દોષભાવે પૂછ્યું: ‘એમાં શું આવે? માંડીને વાત કરો.’

દિનેશભાઈ કહે, ‘સંસાર સ્વાર્થી છે, સુખ નથી. લગ્ન પછી છૂટાછેડા લે. એવું આવે.’

સ્વામીશ્રી એકદમ પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરતા કહે: ‘ઓ... હો... હો! એવું શીખવાનું દેખાડે! તો નિત (રોજ) જજો!’ પછી ધીરે રહીને કહે: ‘સાંજે સભામાં બેસવાનું. ટેમ (સમય) થાય એટલે જવાનું. અમે પૂછીએ કે ક્યાં જાવ છો? તો ‘કોલેજમાં’ એમ કહેવાનું...’ યોગીજી મહારાજે તેમને આવી કળા શીખવાડી.

આવું બે-ત્રણ દિવસ ચાલ્યું. દિનેશભાઈ સભામાંથી ઊઠે એટલે સ્વામીશ્રી કહે: ‘દિનેશ! કોલેજનો ટેમ થઈ ગ્યો. બરાબર ભણજો...’ પછી સાંજે તે આવે, ત્યારે બધું વિગતવાર પૂછે.

એક રાત્રે તે ફિલ્મ જોઈને આવ્યા અને જમીને સ્વામીશ્રીની રૂમમાં ગયા. તેમને જોઈને સ્વામીશ્રી એકાએક બેઠા થયા ને કહે, ‘દિનેશ! મને છાતીમાં બહુ દુઃખે છે. તું દવા કર ને!’

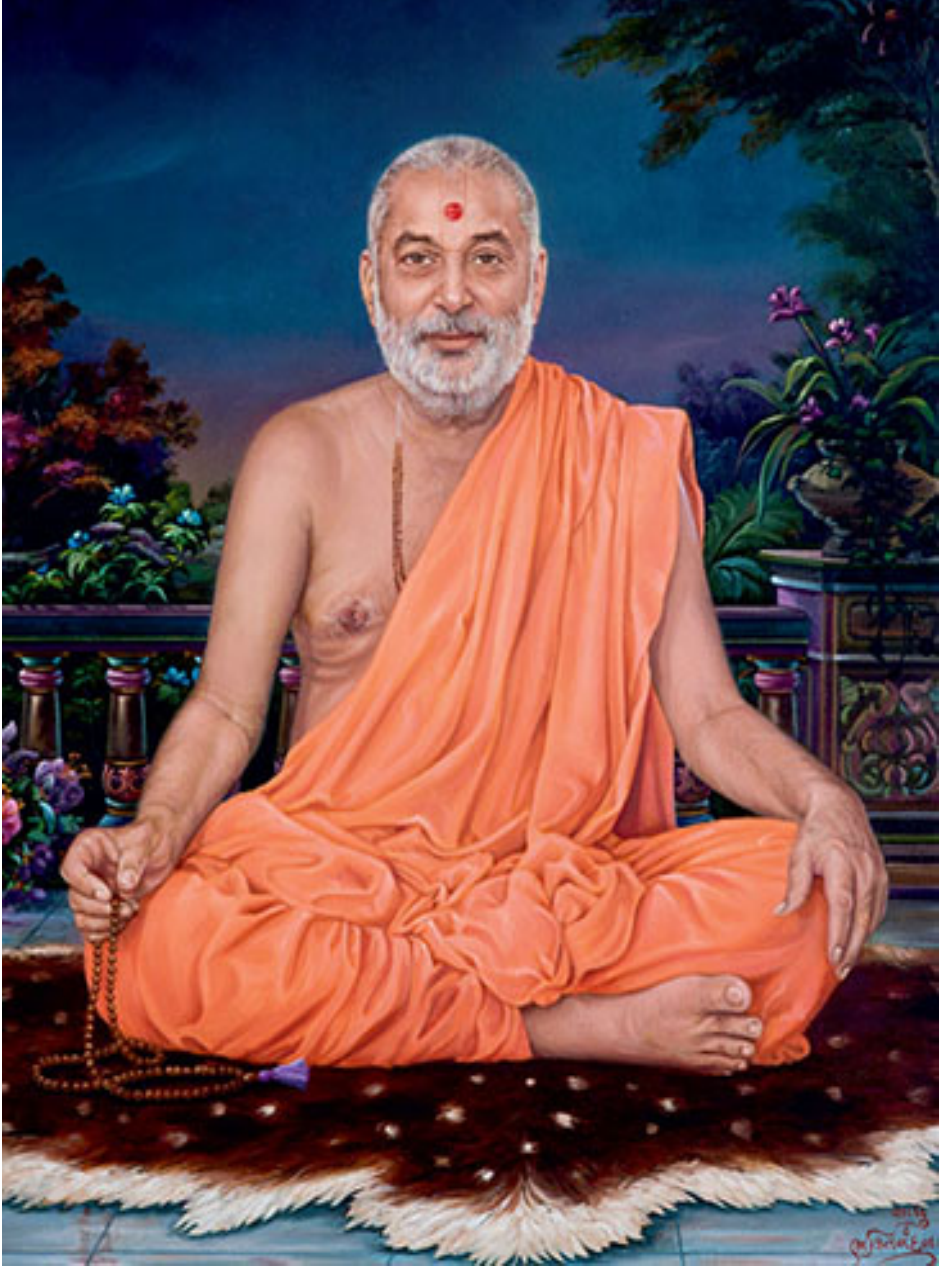
દિનેશભાઈ તો એકદમ ગભરાઈ ગયા અને બહાર ડોક્ટરને બોલાવવા જતા હતા, ત્યાં યોગીજી મહારાજે તેઓનો હાથ પકડી કહ્યું: ‘ના, તું જ દવા કર. બહુ દુઃખે છે!’

દિનેશભાઈને તો શું કરવું તે સૂઝ્યું જ નહિ. તેઓ એકદમ ગભરાઈ ગયા. એટલામાં યોગીજી મહારાજે ધીરે રહીને કહ્યું, ‘જો તું ફિલ્મ જોવાનું બંધ કરે તો મને મટી જાય.’

દિનેશભાઈ તો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. એક જ યુવકનું નિયમ બહાર આચરણ યોગીજી મહારાજની છાતીમાં દુઃખાવારૂપે હોય છે, તે વાતની તેમણે ક્યારેય કલ્પના પણ કરી નહોતી. તેઓ અંદરથી હલી ગયા. તેમણે માફી માગી મનોમન શપથ લીધા કે, ‘હવેથી ક્યારેય કોઈ પણ ભોગે સિનેમા જોવી નહિ!’

આ રીતે યોગીજી મહારાજે પોતાની અનોખી રીતથી એક યુવકને સમજાવી તેની કુટેવ ટાળી. ‘સૌ પ્રથમ હેત-પ્રેમ કરીને શાંતિથી પોતાની વાત સમજાવવી’ આવી યોગીજી મહારાજની રીત આજે પ્રત્યેક માતા-પિતા માટે આદર્શરૂપ છે.

આજે માતા-પિતા આગ્રહ, જોર-જબરજસ્તી કરી પોતાની રુચિ-ઈચ્છા સંતાનો ઉપર લાદવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જેનાથી માતા-પિતા અને સંતાનો વચ્ચે જનરેશન ગેપ વધતો જાય છે. પરંતુ એક સંસ્કૃત સુભાષિતમાં કહ્યું છે, ‘પ્રાપ્તે તુ ષોડશે વર્ષે પુત્રં મિત્રવદાયરેત્’ સંતાનો સાથે મિત્રની જેમ વર્તી તેઓને યોગ્ય દિશામાં વાળવા. આવી રીતે યુવાનોને સંસ્કારિત કરવાની એક અનોખી રીતથી જ યોગીજી મહારાજે એક આદર્શ, નિયમ-ધર્મયુક્ત યુવાસમાજ તૈયાર કર્યો હતો.

બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

ગુરુભક્તિનો સેતુ

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજની આજ્ઞાથી પ્રમુખસ્વામી મહારાજે સન ૧૯૪૬ થી ૧૯૫૦ના સમયગાળા દરમ્યાન સારંગપુર મંદિરના કોઠારી તરીકેની સેવા સંભાળી હતી. આ અરસામાં સારંગપુર મંદિરના દરવાજા આગળથી વહેતી ફલ્ગુ નદી પર પુલ બાંધવાનું કાર્ય સ્વામીશ્રીએ ઉપાડેલું. શાસ્ત્રીજી મહારાજની ઈચ્છા હતી કે, ‘આ પુલ ચોવીસ ફૂટ પહોળો કરવો.’ પરંતુ તે વખતે સારંગપુર ગામની વસ્તી હજારથી ઓછી. આવનારા યાત્રાળુઓના વાહનોની સંખ્યા પણ ઘણી જ મર્યાદિત. વળી, આછી આવક. ટાંચા સાધનો. આવાં અનેક પરિમાણોને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વામીશ્રી તથા બાંધકામની દેખરેખ રાખનાર હરિભક્ત અર્જુનભાઈએ મળીને નક્કી કર્યું કે, ‘પુલ સોળ ફૂટ પહોળો થશે તોય એક સાથે બે વાહન આવે ને જાય, તેમાં કાંઈ મુશ્કેલી નહિ પડે. માટે મોટો પુલ બાંધીને ખર્ચો શા સારુ વધારવો?’

આવા વિચાર સાથે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ શાસ્ત્રીજી મહારાજને મળવા માટે અટલાદરા પહોંચ્યા. સાંજે ચાર-પાંચ વાગ્યાના સુમારે તેઓ શાસ્ત્રીજી મહારાજને મળ્યા અને પુલની પહોળાઈ અંગે વાત કરી. શાસ્ત્રીજી મહારાજે વાત સાંભળી લીધી પણ કોઈ પ્રતિભાવ આપ્યો નહિ.

પછી તે જ દિવસની રાત્રે શાસ્ત્રીજી મહારાજે સ્વામીશ્રીને પોતાના ઓરડામાં બોલાવ્યા અને ‘ભક્તચિંતામણિ’માંથી ૮૬મું પ્રકરણ વાંચવાની આજ્ઞા કરી. સ્વામીશ્રી પોતાના સુમધુર કંઠે તે પ્રકરણની કડીઓ ગાવા લાગ્યા:

‘શશિ સૂરજ શેષ સિંધુ, સર્વે રહે અમારા વચનમાં;
વારિ વસુધા વહનિ, મરુત ડરે વળી મનમાં.
તેહ સર્વે એમ જાણે, જે વડા થાય વચનથી;
એવાં વચન આજનાં, તમે જાણ્યાં છે કે જાણ્યાં નથી?
એવાં વચન જો જાણો અમારાં, તો પાળો સહુ સુજાણ;
એવું ન મનાય અંતરે, તો કેમ માન્યું છે કલ્યાણ?
માટે સહુ સુજાણ છો, વળી સાંભળી છે બહુ વારતા;
છોટાં મોટાં વચન અમારાં, તેને રખે વિસારતાં...’

જ્યારે સ્વામીશ્રીનું ગાન પૂરું થયું ત્યારે શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેઓને પૂછ્યું: ‘આમાં જે વાત આવી તેમાં તું કાંઈ સમજ્યો?’

‘હા.’ સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું.

‘શું સમજ્યો?’

‘પુલ ચોવીસ ફૂટનો કરવાનો છે.’ સ્વામીશ્રીના આ ઉત્તરથી શાસ્ત્રીજી મહારાજ અત્યંત રાજી થઈ ગયા. ભાવથી સ્વામીશ્રીને ભેટી ખૂબ આશીર્વાદ આપ્યા. પોતાના મનનું મૂકી ગુરુની મરજી અનુસાર સેવા-ભક્તિ કરીએ એ જ સાચી ગુરુભક્તિ છે. પ્રસંગ ઊભો કરી સ્વામીશ્રીએ આપણને સૌને ગુરુભક્તિની આદર્શ રીત સમજાવી દીધી.

આપણે પણ આપણી સેવામાં કોઈ નિર્ણય લેવાનો થાય ત્યારે પોતાના મનના વિચારો કે માન્યતાઓથી નહિ, કોઈ અનુભવના આધારે નહિ, કોઈ તર્કથી નહિ કે કોઈ સહકાર્યકારોના મંતવ્યોથી નહિ, પરંતુ સત્પુરુષની મરજી/રુચિ શું છે, આપણને આજ્ઞા શું થઈ છે, તેના આધારે કરવાનો છે. આ રીતે કરીએ એ જ સાચી ગુરુભક્તિ અને આ રીતે કરેલી સેવાથી જ ગુરુનો રાજીપો થાય.

નીચી ટેલ મળે તો માને ભાગ્ય જો

સન ૧૯૫૫માં સારંગપુરમાં જળઝીલણીનો ઉત્સવ ધામધૂમથી ઊજવાયો. સમગ્ર ગુજરાતમાંથી ઘણાં હરિભક્તો આ પ્રસંગે આવેલાં. બીજે દિવસે બારસના પારણાં કરી સૌ ભક્તો વીખરાયાં. મંદિરમાં રોકાયેલા સૌ સંતો-ભક્તોએ પણ બપોરે જમી-પરવારી આરામ માટે લંબાવ્યું.

સેવક ધર્મજીવનદાસ સ્વામીએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આરામ માટે પથારી તૈયાર કરી દીધેલી. સ્વામીશ્રી પથારીમાં સૂતા એટલે સેવક સંત પણ બાજુમાં આડે પડખે થયા. પરંતુ થોડી વારે સેવકની આંખ ખૂલી તો સ્વામીશ્રીની પથારી ખાલી દીઠી. તે જોઈ તેઓ સફાળા બેઠા થઈ ગયા અને તપાસ કરવા નીકળ્યા.

સ્વામીશ્રીને શોધતાં શોધતાં તેઓ મંદિરના સાવ પાછલા ભાગે આવ્યા. તેઓએ તે સમયે જે દૃશ્ય જોયું તેનાથી ચક્રિત થઈ ગયા! સ્વામીશ્રી ગાતરિયું એક કોરે મૂકી, ધોતિયાનો કછોટો મારી (નીચેનો ભાગ વાળીને કમરે ખોસવો), એક હાથમાં સાવરણો અને બીજા હાથમાં પાણી ભરેલી ડોલ લઈને, લોકો માટેના મળથી ખરડાયેલાં જનરલ સંડાસ સાફ કરી રહેલા!

સંસ્થાના પ્રમુખની આ નમ્રતા અને સેવાભાવના સેવકને પચાવવી અઘરી થઈ પડી! તેઓ તરત જ સ્વામીશ્રી પાસે દોડી ગયા અને તેઓને રોકતાં પૂછ્યું, ‘આપ આ શું કરો છો? અમે કરી દઈશું.’

સેવાના વ્રતધારી સ્વામીશ્રી કહે, ‘એકથી બે ભલા. તમે પાણી લઈ આવો ને હું સાવરણો ફેરવું!’ એમ કહેતાં પુનઃ ગંદકી સાફ કરવા મંડી પડ્યા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ન કોઈને આદેશ કર્યો કે ન કોઈને સલાહ-સૂચન આપ્યા કે ‘આપણે બરાબર સફાઈ રાખવી જોઈએ.’ તેઓ પોતે સેવા કરવા મંડી પડ્યા.

‘સેવાધર્મ પરમ ગહન છે’ - એવું શાસ્ત્રકારોએ ભલે લખ્યું હોય, પણ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ માટે આ સેવાધર્મ શ્વાસોચ્છવાસ જેટલો સહજ હતો! આ એક જ પ્રસંગમાં આપણને પ્રમુખસ્વામી મહારાજની નિર્માનીતા, ધણીની જેમ સેવા કરવાની ભાવના અને નીચા પ્રકારની સેવા કરવામાં પણ તેઓનો અનેરો ઉત્સાહ દેખાય છે.

‘આવો મહિમા હોય તો કામ થઈ જાય’

૧૯૪૨ની સાલમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજને સારંગપુરમાં પગમાં ‘વા’ની બીમારી વળગેલી. તેથી લગભગ એક મહિના સુધી તેઓ સારંગપુરમાં રોકાયેલા. એક વાર શાસ્ત્રીજી મહારાજ સહેજે જ બોલ્યા, ‘જો નારાયણ સ્વામી સારંગપુર આવે અને ભક્તચિંતામણિની કથા સંભળાવે તો શરીર સારું થઈ જાય.’

શાસ્ત્રી નારાયણસ્વરૂપદાસ (પ્રમુખસ્વામી મહારાજ) તે સમયે અટલાદરા મંદિર-બાંધકામની સેવામાં હતા. તેઓએ જેવી આ વાત સાંભળી કે તરત જ ખભે પોટલું અને માથે રાતને લઈને જોડિયા સંત સાથે સારંગપુર જવા નીકળી પડ્યા. તે સમયે વરસાદનું જોર પુષ્કળ હતું, પરંતુ તે પ્રમુખસ્વામી મહારાજના પ્રબળ વેગને ખાળી શકે તેમ નહોતું.

સવારે ત્રણ વાગ્યે અમદાવાદ જવા માટે તેઓ વડોદરા સ્ટેશને પહોંચી ગયા. પરંતુ ટ્રેનમાં પાર વિનાની ગિરદી. વળી, વરસાદને કારણે ડબ્બાઓના દરવાજા પણ બંધ. સ્વામીશ્રી પહેલેથી ડબ્બા જોતાં જોતાં છેઢા ડબ્બા સુધી ગયા. વળી, પાછા છેઢા ડબ્બાથી છેક આગળ સુધી આવ્યા, પણ કોઈ બારણું ખોલે નહિ. ટ્રેન નીકળવાની તૈયારીમાં જ હતી.

‘કોઈ પણ ભોગે શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે પહોંચી જ જવું છે’ તેવા નિર્ધાર સાથે સ્વામીશ્રી એન્જિન પછીના ત્રીજા ડબ્બાના ફૂટબોર્ડ પર લટકી ગયા. જેમ જેમ મુસાફરી આગળ વધતી ગઈ તેમ તેમ મુશ્કેલીઓ પણ વધતી ચાલી. વરસાદની સખત ઝડીઓ, સુસવાટા મારતો પવન અને એન્જિનના ડબ્બામાંથી ઊડતી કોલસાની ઝીણી ભૂકી પોતાની સૂકલકડી કાચા ઉપર સહન કરતાં કરતાં સ્વામીશ્રીની યાત્રા આગળ વધી રહી હતી. એકબાજુ ફૂટબોર્ડની પાતળી પટ્ટી પર પગને મજબૂત રાખવાનો હતો; તો બીજી બાજુ સળિયો પકડેલા હાથની પકડ ઢીલી ન પડે તે જોવાનું હતું. આવી જોખમભરી હાડમારી વેઠીને સ્વામીશ્રી અમદાવાદ આવી પહોંચ્યા.

અમદાવાદથી સ્વામીશ્રીને બેસવાની જગ્યા મળી ગઈ. બપોરના લગભગ સાડા ત્રણ વાગ્યે બોટાદ સ્ટેશને પહોંચ્યા. આખી રાત અને બીજા દિવસની બપોર સુધીની કપરી મુસાફરીનો થાક હતો. વળી, બોટાદથી સારંગપુરના રસ્તા ઉપર પાણીના પૂર ફરી વળ્યા હતા. એટલે કોઈ વાહન પણ મળ્યું નહિ. સ્વામીશ્રીએ ચાલવાનું શરૂ કર્યું. તે વખતે બોટાદથી સારંગપુર આવવા માટે હાલ જે પાકી સડક છે તેવો રસ્તો પણ નહોતો. કાચા રસ્તે સ્વામીશ્રી પાણી ડહોળતાં ડહોળતાં ચાલવા લાગ્યા. વોકળા(નાની નદી)ના પાણી છાતી અને ગળાને ડૂબાડતાં પૂરપાટ વહી રહ્યાં હતાં. ‘હવે પછીના પગલે નીચે શું આવશે?’ તે અનિશ્ચિત જ હતું. તેમાં સ્વામીશ્રી કેવળ શાસ્ત્રીજી મહારાજના વિશ્વાસે પગલાં માંડી રહ્યા હતા.

તેઓની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈને જ જાણે ભગવાને એક ભરવાડને ત્યાં મોકલ્યો. તે ભરવાડે સ્વામીશ્રીને કહ્યું: ‘ચાલો, હું તમને પાર ઉતારું.’ આમ કહી તેણે સ્વામીશ્રીને પોતાની લાકડીનો છેડો પકડીને પોતાની પાછળ પાછળ આવવાનું કહ્યું. આ રીતે દોરતો દોરતો તે સ્વામીશ્રીને ઠેઠ સારંગપુર સુધી લઈ આવ્યો.

સારંગપુર આવીને સ્વામીશ્રી સીધા જ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે પહોંચી ગયા. શાસ્ત્રીજી મહારાજ ખાટલા પર સૂતા હતા. સ્વામીશ્રી ભીના વસ્ત્રે જ દંડવત્ કરવા લાગ્યા. પોતાના પ્રાણ સમાન સ્વામીશ્રીને જોતાં જ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પણ ખાટલામાંથી બેઠા થઈ ગયા અને આશ્ચર્યથી પૂછ્યું: ‘આવા વરસાદમાં તું ક્યાંથી?’

‘આપની મરજી હતી એટલે અવાયું.’ એક જ વાક્યમાં સ્વામીશ્રીની ગુરુભક્તિ દર્શાઈ રહી. એ ઉત્તરમાં પોતે વેઠેલી પારાવાર તકલીફોનો એક હરફ સુધ્યાં નહોતો.

સહેજમાં બોલાયેલા પોતાના એક વચનને અદ્ભૂત ઝીલી, દેહની દરકાર રાખ્યા વગર કષ્ટોની આંધીઓ પાર કરી આવેલા સ્વામીશ્રી ઉપર શાસ્ત્રીજી મહારાજ અપાર રાજી થઈ ગયા અને બોલ્યા, ‘આવો મહિમા હોય તો કામ થઈ જાય...’ પછી ઊભા થઈ સ્વામીશ્રીના લૂગડાં ભીનાં હતાં, છતાં તેઓને પ્રેમપૂર્વક ભેટ્યા અને રાજીપો દર્શાવ્યો.

ઘણી વખત સત્પુરુષની આજ્ઞા પાળવામાં કે સેવા કરવામાં આપણને આપણો કમ્ફર્ટ ઝોન આડો આવે છે. દેહને કષ્ટ પડે ત્યારે થોડાંક ઢીલા પડી જઈએ છીએ. પરંતુ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની જેમ પોતાના કમ્ફર્ટ ઝોનમાંથી બહાર આવી, સત્પુરુષ માટે શું ન થાય? એવા ઉત્સાહ-મહિમા સાથે સેવા-ભક્તિ કરીએ તો સત્પુરુષનો અપાર રાજીપો પ્રાપ્ત થાય છે.

મરજી અનુસાર વર્તનારા

યોગીજી મહારાજનો અમૃત મહોત્સવ ક્યાં ઊજવવો તેની મીટિંગ ગોંડલમાં ચાલતી હતી. યોગીજી મહારાજની ઈચ્છા તો પોતાના પ્રિય સ્થાન ગોંડલમાં જ ઊજવવાની હતી, પરંતુ વડીલ સંતો-હરિભક્તો પાસે પોતાની રુચિ કહી શકતા નહોતા. મોટા સ્વામીની ઈચ્છા આ ઉત્સવ અટલાદરામાં કરવાની હતી, સંસ્થાના સેક્રેટરી મગનભાઈની ઈચ્છા બોચાસણમાં કરવાની હતી. તે સમયે યોગીજી મહારાજની જ રુચિ-અભિપ્રાય અનુસાર પોતાનું જીવન જીવનારા પ્રમુખસ્વામી મહારાજે મીટિંગમાં કહ્યું, ‘અમૃત મહોત્સવ તો ગોંડલમાં જ કરીએ, કારણ કે યોગીજી મહારાજનું પ્રિય સ્થાન છે.’

તે સમયે પાણીની તંગી હતી. એટલે આ વાત સાંભળીને મોટા સ્વામી બોલી ઊઠ્યા, ‘ઉનાળામાં તું પાણી ક્યાંથી લાવીશ?’ ‘બાપા છે ને! એ લાવશે!’ ગુરુના ભરોસા ઉપર ઉકેલનો ભાર મૂકતાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કહ્યું. આ સાંભળી મોટા સ્વામી વધુ અકળાયા અને બોલ્યા, ‘બાપા કંઈ પાણી લાવવા ઓછા નવરા છે?’ ‘જરૂર પડે તો ભાદર ડેમમાંથી હું પાણી લાવીશ.’ ગુરુની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે દેહના ચૂરેચૂરા કરવા માટે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ તૈયાર થઈ ગયા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની દૃઢતા અને યોગીજી મહારાજની ઈચ્છાથી અમૃત મહોત્સવ ગોંડલ ઊજવવાનું નક્કી થયું. મીટિંગ પતાવી સૌ બહાર નીકળ્યા ત્યારે યોગીજી મહારાજે અતિશય રાજી થઈને પ્રમુખસ્વામી મહારાજને પોતાના બેય હાથે ધબ્બા મારી આશીર્વાદ આપ્યા.

ભાદર ડેમથી ગોંડલનું અંતર આશરે ૩૦ કિ.મી. થાય! યોગીજી મહારાજની એક ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પાણીની આટલી લાંબી પાઈપલાઈન નાખવા તૈયાર થઈ ગયા હતા! પાંત્રીસ એકરની વિશાળ ભૂમિ ઉપર ઊજવાનાર અમૃત મહોત્સવની સઘળી જવાબદારી તેઓના શિરે જ હતી. પાણીથી લઈને પ્રકાશન અને મંડપથી લઈને મહેમાનની સરભરા સુધીના તમામ વિભાગોની દેખરેખમાં ઘણી વાર રાતો-રાત તેઓ જાગ્યા છે. આ સેવાની સ્મૃતિ કરતાં તેઓએ એક વાર કહેલું, ‘ગોંડલમાં તો સૂતો જ નથી. હજુ સૂતો ન હોઉં ત્યાં ઊભો કર્યો જ હોય! ખાવા બેઠો ને ઊભો કર્યો! પણ સ્વામીની દયાથી કોઈ જાતનો થાક કે બિમારી કશું જ થયું નથી.’ ગોંડલમાં આ ઉત્સવ ઊજવવામાં તેઓને ઘણી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાનો થયો હતો. પરંતુ તેઓએ કેવળ યોગીજી મહારાજ તરફ જ કાયમ દષ્ટિ રાખી છે!

ઘણી વાર પોતાના આયોજન, પોતાની ઈચ્છા, પોતાની સુવિધા જોવામાં અને તે પ્રમાણે વર્તવામાં સત્પુરુષની ઈચ્છા-મરજી શું છે તે દષ્ટિ બહાર નીકળી જાય છે. પરંતુ જ્યારે કેવળ સત્પુરુષની જ મરજી-રુચિ નજર સામે રહે અને તે પ્રમાણે વર્તીએ ત્યારે જ સત્પુરુષનો અતિશય રાજીપો પ્રાપ્ત થતો હોય છે.

ગુરુપ્રધાન જીવન

પ્રમુખસ્વામી મહારાજના જીવનમાં પોતાના ગુરુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને યોગીજી મહારાજ જ હંમેશા પ્રધાન રહ્યા હતા.

ગઢડા મંદિરના કોઠારી હરિજીવનદાસ સ્વામીને યોગીજી મહારાજ વિશે ખૂબ ભાવ પણ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ અન્ય મંદિરોની સાધારણ આર્થિક સ્થિતિ સામે ગોંડલ મંદિરની રિદ્ધિ-સિદ્ધિ જોઈને મનમાં યોગીજી મહારાજ વિશે મનોમંથન ચાલ્યા કરતું. તેઓને એમ લાગતું કે, ‘યોગીજી મહારાજ ગોંડલ મંદિરનું વિશેષ ધ્યાન રાખે છે. ગઢડાના મંદિર સામે લક્ષ્ય આપતા નથી.’

એક વખત પોતાની આ મનોવ્યથા તેઓએ પોતાના ખાસ મિત્ર પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આગળ ઠાલવી. તેઓએ કહ્યું, ‘યોગીજી મહારાજને કેમ કોઈ કહેતું નથી? બીજા તો ન કહે પણ તમે સંસ્થાના ધણી છો. તો તમારે કહેવું જોઈએ.’

પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પ્રમુખ તરીકેના અધિકારથી નહિ પણ સ્નેહીજનની આત્મીયતાથી હરિજીવનદાસને સમજાવતાં કહ્યું, ‘જીવમાં વ્યવહારનું પ્રધાનપણું હોય ને આપણું ધાર્યું ન થાય તેથી મોટાપુરુષનો અભાવ આવે કે ‘આટલું ઠીક કરતા નથી.’ પણ એવું સમજો કે આ યોગીજી મહારાજ એ શાસ્ત્રીજી મહારાજ જ છે! તેમાં રોમનોય ફેર નથી. વળી, તમે મારી સત્તાની વાત કરતા હો તો યોગીજી મહારાજની આજ્ઞા બહાર હું મારી કોઈ સત્તા સમજ્યો જ નથી. શાસ્ત્રીજી મહારાજે મને આજ્ઞા કરી છે કે યોગીજી મહારાજની આજ્ઞામાં રહીને સત્સંગ દીપાવવો. ત્યારથી જ મેં ગાંઠ વાળી છે કે યોગીજી મહારાજ જે કહે તે સવા સોળ આની!’ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની વાતોથી હરિજીવનદાસના અંતરમાં રહેલી કસર ટળી ગઈ.

યોગીજી મહારાજના પ્રત્યેક ચરિત્રને વિષે, તેઓના પ્રત્યેક વચનને વિષે પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું મન સદા નિઃશંક જ રહેતું.

પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પાસે ભગવાન સ્વામિનારાયણની પ્રસાદીની માળા હતી, જે તેઓને યોગીજી મહારાજના કહેવાથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે આપી હતી. આ રીતે શ્રીજીમહારાજ, શાસ્ત્રીજી મહારાજ અને યોગીજી મહારાજ ત્રણેયની સ્મૃતિ આ માળા સાથે સંકળાયેલી હતી.

એક દિવસ શાસ્ત્રીજી મહારાજના સમયના એક જૂના હરિભક્ત આ પ્રસાદીની માળા પોતાના સંબંધીઓને દર્શન કરાવવાના બહાને લઈ ગયા અને પછી પાછી આપી જ નહિ! પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અવારનવાર માળા પરત આપવાની વાત યાદ કરાવે, પણ તે હરિભક્ત વાયદો આપ્યા કરે. પછી તો તે હરિભક્તે યોગીજી મહારાજને જણાવ્યું કે ‘પ્રમુખસ્વામીને કહી દો

કે મારી પાસે માળા ન માંગે.’ યોગીજી મહારાજે પ્રમુખસ્વામી મહારાજને કહ્યું, ‘પ્રસાદીની માળા પાછી લેવાનો સંકલ્પ હવે ન કરતા.’

ત્યાર બાદ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ઘણી વખત કહેતાં, ‘એક વાર યોગીજી મહારાજે કહ્યું પછી કોઈ દિવસ તે માળા સંબંધી સંકલ્પ મને થયો નથી.’

પોતાની મનગમતી વ્યક્તિ-વસ્તુ સાથે સંઘાયેલ પ્રીતિ તોડવી ઘણી કઠણ હોય છે. પરંતુ પ્રાણસમા સંભારણારુપ માળાને ગુરુના એક વચને પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પોતાના સ્મૃતિ ખજાનામાંથી બરતરફ કરી દીધી! આવું તો જ શક્ય બને જો ગુરુપ્રધાન જીવન હોય! જો ગુરુ સામે, તેમના વચન, તેમની આજ્ઞા, તેમની રુચિ સામે દૃષ્ટિ હોય તો સત્સંગમાં, સેવામાં ક્યારેય મૂંઝવણ ના થાય, કોઈ પ્રશ્ન જ ન રહે. આ રીતે આપણે પણ મહંતસ્વામી મહારાજને આપણા જીવનના કેન્દ્રમાં રાખી સેવા-ભક્તિ કરીએ...

સ્વામી! કરુણા અપરંપાર

૬ ડિસેમ્બર ૧૯૭૩ની માગશર સુદ એકાદશી ઇતિહાસમાં અમર થઈ ગઈ છે. કારણ કે આ દિવસે પ્રમુખસ્વામી મહારાજની કરુણાગંગાએ ભક્તવત્સલતાની હદ વાળી દીધી. વાસદ ખાતે સવારે સાડા આઠ વાગ્યે તેઓ પ્રાતઃપૂજાથી પરવાર્યા ત્યારે એકાદશીનો નિર્જળા ઉપવાસ હોવાથી અલ્પાહારને તો અવકાશ જ નહોતો. તેથી રોજની જેમ પધરામણીઓની ઈચ્છા ધરાવનારની યાદી તૈયાર થઈ. તેમાં કુલ પંદર પધરામણીની નોંધ થઈ હતી. ‘પંદરની પચીસ પધરામણી થશે’ એવી ગણતરી તો સૌને હતી; પરંતુ આજે પધરામણીની સંખ્યામાં આઠ ગણો ધરખમ વધારો થઈ ગયો! બપોરે પોણા ત્રણ વાગ્યે પધરામણીઓ વિરમી ત્યાં સુધી સ્વામીશ્રીએ એકાદશીના નિર્જળ ઉપવાસમાં સળંગ ૧૨૨ પધરામણીઓ કરી દીધી!

જ્યારે ઉતારે આવ્યા ત્યારે સૌ થાક્યા હતા, છતાં ઉપવાસના દિવસે બપોરે ન સૂવાની ટેકને જાળવી જાણનારા સ્વામીશ્રી આરામને બદલે સેવાકાર્યમાં પરોવાયા. તેઓ પત્રો વાંચતા જાય અને પ્રત્યુત્તર પાઠવતા જાય. પરંતુ આ પત્રવ્યવહાર દરમ્યાન માલૂમ પડ્યું કે સ્વામીશ્રીના શરીરમાં ૧૦૨ ડિગ્રી તાવ ધખી રહ્યો છે! આથી ચોંકી ઊઠતાં ડોક્ટર સ્વામીએ પૂછ્યું: ‘હમણાં તાવ ચડ્યો?’ ‘ના. સવારથી જ કસર જેવું હતું!’ ભક્તોને રાજી કરવા તેઓએ આ તકલીફની કોઈને જાણ પણ થવા ન દીધી. સાડા પાંચ વાગ્યે સ્વામીશ્રી નિશ્ચિત કાર્યક્રમ મુજબ આગળ વધવા તૈયાર થઈ ગયા! સૌએ કાર્યક્રમ મુલતવી રાખવાની વિનંતી કરી પણ સ્વામીશ્રી તાવતૂટ્યા શરીરે ઓડ, ભરોડા થઈને સાંજે સાત વાગ્યે સુંદલપુરા આવી પહોંચ્યા. તાવ હજીયે તેઓના શરીરને પીંખી રહેલો. છતાં દાંત કકડાવતી ઠંડીમાં રાત્રે નવ વાગ્યે સભામાં પધારી સૌને રાજી કર્યાં. સભા બાદ ચેષ્ટાગાન કરીને રાત્રે બાર વાગ્યે સ્વામીશ્રી આરામમાં પધાર્યા! ભક્તોના ભાવ પૂરા કરવા સ્વામીશ્રીએ દેહના ભાવોને કચડી નાંખ્યાં. આખા દિવસનો આ ભીડો જોઈ સાથી સંતો-ભક્તોનું અંતર ગાઈ ઉઠ્યું: ‘કાયા નિચોવી કર્યા કૃતારથ, અમૃતના પાનાર, સ્વામી! કરુણા અપરંપાર!’

જેમ માળી એક એક ફૂલ-છોડને જતન કરીને ઉછેરે છે, તેમ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે એક-એક ભક્તદેહની ખેવના જીવની જેમ કરી છે. ૧૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૦ના રોજ પંચમહાલ જિલ્લાનું મલાવ ગામ તેનું સાક્ષી બન્યું. એ રાત્રે સ્વામીશ્રીએ પાછી ગામે જતાં ગાડી મલાવ બાજુ લેવડાવી, કારણ કે તેઓને ગઈકાલે આ ગામમાં રહેતા એક બાળક શંભુએ પોતાને ઘેર પધારવાનું આમંત્રણ આપેલું. પરંતુ મલાવ સુધી પહોંચવાનો રસ્તો અંગોની તોડ-મરોડ કરે તેવો નીકળ્યો. છતાં એ ઊબડ-ખાબડ કેડી ખેડતાં સ્વામીશ્રી પેલા ચાર વર્ષીય શિશુના નાના એવા ઘરમાં પહોંચી ગયા. પધરામણીનાં પૂજન-આરતી થયાં. પણ અહીં-તહીં ઘેલો થઈને ફરતો શંભુ આરતી ઉતારવાના લાભથી બાકાત રહી જતાં સ્વામીશ્રીએ તેને પૂછ્યું: ‘તેં આરતી ઉતારી?’ ‘ના.’ ‘તો લે. ઉતાર

આરતી.’ આમ કહેતાં સ્વામીશ્રીએ પોતાના હાથમાં ઠાકોરજીની પટમૂર્તિ પકડી રાખીને ફરીથી આરતી કરાવી. તે વખતે પેલા બાળકનું મોં ખીલી ઊઠ્યું. તેને આનંદ હતો - ‘બાપા’ ને વધાવ્યા-પધરાવ્યાનો. ‘બાપા’ને આનંદ હતો - બાળકને રાજી કર્યાનો. આવાં તો અઢી લાખથી વધુ ઘરોમાં પધરામણી કરનાર પ્રમુખસ્વામી મહારાજને યાદ કરતાં સૌ ભક્તો-ભાવિકો એક જ અનુભવ વહાવે છે: ‘પ્રમુખસ્વામી! તારી કરુણાનો કોઈ પાર નથી.’

આ છે બ્રાહ્મીસ્થિતિ

૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૭૪નો દિવસ ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખાવાનો હતો. ગુરુપદે બિરાજ્યા બાદ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પ્રથમ વિદેશયાત્રા આ દિવસે શરૂ થવાની હતી. આગલા દિવસે જ પોદાર કોલેજમાં સ્વામીશ્રીનો ભવ્ય વિદાય સમારંભ યોજાયો હતો. આજે પણ ગુરુહરિને ભાવભરી વિદાય આપવા માટે એરપોર્ટ ઉપર હજારો ભક્તોની મેદની ઊમટી હતી. સૌને દર્શન-આશીર્વાદ અર્પી સ્વામીશ્રીએ પોતાની વિદેશયાત્રા આરંભી.

મુંબઈથી ઉપડેલ વિમાને જ્યારે આફ્રિકાના નૈરોબીના એરપોર્ટ ઉપર ઉતરાણ કર્યું ત્યારે ત્યાં એકત્રિત થયેલા આફ્રિકાના હરિભક્તોએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના જયનાદથી વાતાવરણ ભરી દીધું. ભક્તો સૌ આતુર હતા પોતાના પ્રાણપ્યારા ગુરુહરિના દર્શન માટે. આ બાજુ પ્લેનમાં બેઠેલા સંતો-હરિભક્તો પણ આતુર હતા કે, ‘આફ્રિકાના હરિભક્તો મળશે અને સ્વામીશ્રીના સાંનિધ્યમાં સૌને ખૂબ સુખ આવશે.’ સર્વત્ર ઉત્સાહ-આનંદની ભરતી આવી હતી.

પરંતુ થોડી વારમાં જ આનંદની ભરતીના સ્થાને ચિંતા અને વ્યથાની ઓટ આવવી શરૂ થઈ. ટૂંક સમયમાં જ એરપોર્ટ ઓથોરિટીનો એક અધિકારી આવ્યો અને પોતાના હાથમાં રહેલ કાગળનો આદેશ વાંચતા કહ્યું, ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજને એરપોર્ટ પર ઉતરવાની પરવાનગી નથી.’ આ સાંભળી સૌના હોશકોશ ઊડી ગયા. સૌ એક પળ પૂરતાં તો ભાન ભૂલી ગયા કે શું ચાલે છે!

પરંતુ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આ ફરમાન સાંભળ્યા પછી પણ સ્થિર હતા. હાથમાં માળા ફેરવતાં તેઓ શાંતિથી બેઠા હતા. ન તો તેઓએ આ આદેશની તપાસ કરવાની તજવીજ કરી કે ન તો આવા ઘોર અપમાનથી વિચલિત થઈ ગાજવીજ કરી! છ સંતો અને ત્રણ હરિભક્તોને ઉતરવાની આજ્ઞા કરી પોતે પાછા જવાનો નિર્ણય તેઓએ તુરંત લઈ લીધો.

પરંતુ તેટલામાં બીજો આદેશ આવ્યો, ‘પ્રમુખસ્વામી અને બીજા કોઈ પણ ઊતરી શકશે નહિ.’ કસ્ટમમાં ગયેલો સામાન પણ પાછો મોકલી દેવાયો. પ્લેનમાં સૌ અવાક બની ગયા. બહાર એરપોર્ટ ઉપર ઊભેલા ભક્તોના ચહેરા પણ પોતે લાવેલ હારની સાથે કરમાઈ ગયા. પાંચેક હરિભક્તો તો આ આઘાતથી બેભાન થઈ ગયા.

કંઈક ગેરસમજણને કારણે ઊભી થયેલ આ પરિસ્થિતિથી જે વિમાનમાં ભારતથી આવ્યા હતા તે જ વિમાનમાં પાછું જવાનું થયું. વિમાનમાં બેઠેલ સૌનાં હૃદય હચમચી ઊઠ્યાં હતાં. આફ્રિકા આવતી વખતે સૌને જે આનંદ હતો તે અપમાનની આ જવાળામાં બાષ્પીભવન થઈ ગયો હતો. પરંતુ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના કરમાં માળા ફરી રહી હતી, મુખ ઉપર એ જ ધીર-ગંભીર હાસ્ય

હતું, આવતી વખતે જેવો આનંદ હતો તેવો જ આનંદ પાછા વળતી વખતે પણ હતો. તેઓ પરિસ્થિતિથી પરેશાન થયા ન હતા, વિપત્તિથી વિચલિત થયા ન હતા અને અપમાનથી અકળાયા ન હતા!

આવા સમયે કોઠારી ભક્તિપ્રિયદાસ સ્વામીની ડાયરીમાં સ્વામીશ્રીએ ગીતામાં વર્ણવેલ સ્થિતપ્રજ્ઞતાનો દસ્તાવેજ કરી આપતાં લખ્યું: ‘મહારાજ-બાપાની મરજી હોય તેમ થાય, માટે રાજી રહેવું. તેઓ જેમ રાખે તેમ રહેવું. કોઈ પ્રકારનું દુઃખ માનવું નહિ. અક્ષરરૂપ થઈ મહારાજની ભક્તિ કરવી એટલે કોઈ દુઃખ ન થાય.’ જીંદગીના જંઝાવાતોમાં અડીખમ ઊભા રહેવા માટે પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આ વચનો વેદ સમાન છે.

આ સમયે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ ગીતામાં કહેલ ‘એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ’ના પ્રત્યક્ષ દર્શન સૌને પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં થયા.

દેહ તણી પરવા તજી

૧૯૭૭ની સાલમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અમેરિકા પધાર્યા હતા. સ્થાનિક કાર્યકરોએ સ્વામીશ્રીને અમેરિકા ખાતેનો કાર્યક્રમ બતાવ્યો. તેમાં કેટલીક જગ્યાએ પ્રવાસ માટે પ્લેનની વ્યવસ્થા કરેલી. સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘પ્લેનની મુસાફરી કેન્સલ કરાવો. આપણે બધે મોટરમાં ફરીશું.’ હરિભક્તોના વ્યવહારની ચિંતાથી સ્વામીશ્રીએ લીધેલ આ નિર્ણયમાં તેઓને અપાર ભીડો પડવાનો હતો. પરંતુ સ્વામીશ્રીને પોતાના દેહ કરતા હરિભક્તોની ચિંતા વધારે હતી. ભારત કરતાં ત્રણ ગણો મોટો આ દેશ સ્વામીશ્રી મોટર માર્ગે રાતોની રાતો ઉજાગરા કરીને ખૂંદી વળ્યા.

અમેરિકાના આ વિચરણમાં સ્વામીશ્રીએ નથી જોયો પોતાનો સમય કે નથી જોઈ પોતાની દૈહિક સ્થિતિ. ૬ સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૭ના રોજ આખા દિવસમાં ૨૫૦ માઈલની મુસાફરી કરી રાત્રે પોણા બાર વાગ્યે સ્વામીશ્રી બોસ્ટન પધાર્યા. આખા દિવસની મુસાફરીનો થાક, વળી બપોરનો આરામ પણ મળ્યો ન હતો. રાત્રિ ભોજનનો પણ મેળ પડ્યો ન હતો. સ્વામીશ્રી પથારીમાં આરામ કરવા માટે જતા જ હતા ત્યાં રાત્રે બાર વાગ્યે એક હરિભક્તે પોતાના ઘરે પધરામણીએ આવવાની વિનંતી કરી. સ્વામીશ્રી તરત જ પધરામણીએ જવા તૈયાર થઈ ગયા. આર્લિંગ્ટન રહેતા એ હરિભક્તને રાજી કરી સ્વામીશ્રી પાછા જ્યારે ઉતારે આવ્યા ત્યારે દોઢ વાગી ગયા હતા!

૧ સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૭ના રોજ સવારે નાસ્તો કરીને પધરામણીએ નીકળેલા સ્વામીશ્રી ન્યૂ હેવનમાં બપોરના ભોજન માટે પધાર્યા ત્યારે સાંજના પોણા પાંચ વાગ્યા હતા! આ જ યાત્રામાં એક જ હરિભક્ત માટે ડલાસથી ઓસ્ટીન પધાર્યા અને તેઓને રાજી કરી પુનઃ જ્યારે ડલાસ પધાર્યા ત્યારે રાત્રિના ૨:૩૦ વાગ્યા હતા. ફિલાડેલ્ફિયામાં સવારે ચાર વાગ્યા સુધી સ્વામીશ્રીએ પધરામણીઓ કરી હતી!

૧૦ ઓક્ટોબર ૧૯૭૭થી સ્વામીશ્રીના કઠિનતમ વિચરણનો દોર શરૂ થયો. ૪૦૦ માઈલનું અંતર કાપી રાત્રે ત્રણ વાગ્યે સ્વામીશ્રી કેન્સાસ સીટી આવ્યા. બીજે દિવસે ૧૧ ઓક્ટોબરના રોજ ૨૦૦ માઈલ કાપી બપોરે બે વાગે વિચિટામાં ભોજન લીધું. ત્યાંથી રાત્રે દસ વાગ્યે નીકળી, આખી રાત મુસાફરી કરી ૪૫૦ માઈલનું અંતર કાપી ૧૨ ઓક્ટોબરની સવારે છ વાગે કોલોરાડો રાજ્યના પેબ્લો ગામે પહોંચ્યા. સવારે ૧૦૦ માઈલ વટાવી લીટલટન આવ્યા. એ જ રાત્રે સ્વામીશ્રી લીટલટનથી ૮૦૦ માઈલ દૂર આવેલ લાસ વેગસ જવા રાત્રે આઠ વાગ્યે નીકળ્યા. આ સળંગ ત્રીજી રાત્રિ સ્વામીશ્રીએ મોટરમાં વિતાવી. ૧૩ ઓક્ટોબરના રોજ બપોરે ચાર વાગ્યે લાસ વેગસમાં ઠાકોરજી જમાડી ફરી પ્રવાસ આરંભ્યો અને ૭૦૦ માઈલની મુસાફરી કરી ૧૪ ઓક્ટોબરની સવારે સવા પાંચ વાગ્યે કેલીફોર્નિયાના ડબ્લીન નગરમાં પધાર્યા ત્યારે સળંગ ચોથી

રાત પણ મુસાફરીમાં પસાર થઈ. છેલ્લા ચાર દિવસમાં સ્વામીશ્રીએ મોટરમાર્ગે આશરે ૩૦૦૦ માઈલનું અંતર કાપ્યું હતું! આવી તો કેટલીય રાતો સ્વામીશ્રીએ મોટરમાં ગાળી હતી!

પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ક્યારેય મુસાફરી દરમ્યાન મોટરમાં સૂએ નહિ. રાતની મુસાફરીમાં પણ સ્વામીશ્રી જાગતા રહે. વળી, સવારે જે સ્થળે પહોંચે ત્યાં પધરામણી, સભા વગેરે કાર્યક્રમ આપો દિવસ ચાલે. એટલે દિવસ દરમ્યાન પણ આરામ મળે નહિ.

૧૯૭૭નું પરદેશનું વિચરણ યાદ કરતા પ્રમુખસ્વામી મહારાજે એક વાર કહેલું, ‘૭૭ વખતે તો સવારથી ચક્કર ચાલુ થાય તે રાત્રે ૧૨:૦૦ કે ૧:૦૦ વાગ્યે સૂવા પૂરતા ભેગા થઈએ. ઉતારે આવીએ એટલે કોઈ કોઈને પૂછે નહિ, સીધા ધબ્બ દઈને પથારીમાં. સૂવાનું બીજે, પૂજા ત્રીજે ને નાસ્તો ચોથે ઠેકાણે હોય. ત્યાંથી પધરામણી ચાલુ થાય. બપોરે જમવાનું જુદી જ જગ્યાએ હોય. એ દૂર દૂર જઈએ, જમીએ ત્યાં બે-ત્રણ વાગી જાય. ચાર-પાંચ વાગે પધરામણીમાં જવાનું થાય. તે રાત્રે ૧૨:૦૦ વાગ્યા સુધી બધું ચાલે.’

આ રીતે ૯૨ દિવસમાં ૨૯ રાજ્યો અને ૧૫૦ કેન્દ્રોમાં હરિભક્તોને લાભ આપવા પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ૧૬૨૩૫ માઈલનો મોટર-પ્રવાસ કર્યો હતો! ‘દેહ તણી પરવા તજી’ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કેવળ આપણાં માટે, આપણને રાજી કરવા માટે આવું ભીડાભર્યું વિચરણ કર્યું છે. આવા ગુરુહરિના ઋણ કેમ કરીને ચૂકવાય!

વિચરણ એક કલ્યાણયાત્રા

પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું સરનામું કયું? આ પ્રશ્નનો કોઈ કાયમી જવાબ ન હતો. ‘સંત તો ચલતા ભલા’ની રીતે સ્વામીશ્રી સતત વિચરતા રહ્યા. શરીર, સુવિધા કે સમયની પરવા કર્યા વગર તેઓ ૧૭,૦૦૦થી વધુ ગામડાઓ ખૂંદી વળ્યા હતા. આદિવાસીના કૂબાઓથી લઈને અમીરોની મહેલાતો સુધી સ્વામીશ્રી નાત-જાત, ગરીબ-તવંગર, ભક્ત-ભાવિક, દેશ-પરદેશના સઘળા સીમાડા વટાવી અવિરત ઘૂમતા રહ્યા. જેમ ગંગા પાપ ધોઈને પાવન કરે છે, તેમ સ્વામીશ્રીની વિચરણગંગા જ્યાં જ્યાં પહોંચી ત્યાં તેણે વ્યસન-દૂષણના મેલ ધોયા. ધર્મ-નિયમ અને સેવા-ભક્તિના અમૃત સીંચી લાખોના જીવનને જીવવા લાયક બનાવ્યા. કોઈ અંગત સ્વાર્થ વગર ચાર-ચાર દાયકાઓ સુધી તેઓએ કરેલું ભીડાભરેલું વિચરણ તેઓની આંતરિક સચ્ચાઈ અને કલ્યાણભાવનાનું સાક્ષી છે.

૧૯૭૮ની સાલમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે સુરત પાસેના આદિવાસી ગામડાઓમાં એક મહિના સુધી વિચરણ કર્યું હતું. આદિવાસી ભાઈઓને વ્યસનની ચુંગાલમાંથી છોડાવી સદાચારી જીવનની પ્રેરણા આપતાં સ્વામીશ્રી અહીંના લોકોને જાણે નવજીવન આપી રહ્યા હતા. એક મહિનાના અંતે પધરામણીની કુલ ભેટ મળી સાડા ઓગણપચાસ રૂપિયા (૪૯.૫ રૂપિયા) થઈ હતી. અહીં વિચરણ પૂર્ણ કરી સ્વામીશ્રી સુરત પધાર્યા. સુરત પહોંચતા આ વર્ષે ઉજવાનાર ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવ માટે સેવાની લખણી થઈ. માત્ર અડધા કલાકમાં સાત લાખ રૂપિયાની સેવા લખાઈ ગઈ! કોઈએ કહ્યું કે, ‘સ્વામી! આપણે ગામડાઓમાં ૧ મહિના સુધી વિચરણ કર્યું ને ૪૯ રૂપિયાની સેવા થઈ અને અહીં અડધો કલાકમાં સાત લાખ રૂપિયાની!’ ત્યારે પ્રમુખસ્વામી મહારાજના હૃદયની કલ્યાણભાવના વહી પડી: ‘યાદ રાખો, આપણે રૂપિયા માટે વિચરણ કરતા નથી. ત્યાં આદિવાસી ભાઈઓએ વ્યસનો છોડ્યા, માંસાહાર છોડ્યો. તેઓએ સદાચારી જીવન જીવવાના સંકલ્પ કર્યા ને, એ મારે મન અબજો રૂપિયા કરતા અધિક છે.’

આવી સચ્ચાઈ અને નિઃસ્વાર્થ ભાવનાથી વિચરતા પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આદિવાસીથી લઈને અમેરિકાવાસી સુધી સૌ કોઈના હૃદય સિંહાસન પર બિરાજતા હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય?!

પ્રમુખપ્રતિજ્ઞા

૨૧ મે ૧૯૫૦ના દિવસે અમદાવાદની આંબલીવાળી પોળમાં એક ઐતિહાસિક ઘટના બની. બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે ૨૮ વર્ષના શાસ્ત્રી નારાયણસ્વરૂપદાસની સંસ્થાના પ્રમુખ તરીકે વરણી કરી. પરંતુ એ દિવસ વિશેષ અમર થઈ ગયો, પ્રમુખસ્વામી મહારાજે લીધેલી ‘પ્રમુખપ્રતિજ્ઞા’થી! જેના શબ્દો હતા: ‘હું આજે આપ ગુરુશ્રી તેમ જ આ સભા સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે મારું કર્તવ્ય બરાબર બજાવી, આપની સંસ્થાને મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર રહી આપનો કૃતકૃત્ય બનીશ. આપે આ અક્ષર-પુરુષોત્તમ જ્ઞાનરૂપી બગીચો ખીલવ્યો છે તેની પૂરતી રીતે અભિવૃદ્ધિ થાય તેના માટે દરરોજ સંપૂર્ણ કાળજી અને ખંત રાખી, સેવા કરી, સમગ્ર સત્સંગના આશીર્વાદ મેળવવા અભિલાષા રાખું છું તે પણ આપશ્રી પૂર્ણ કરશો.’

ઈતિહાસના ચોપડે સુવર્ણ અક્ષરે અંકિત થયેલા આ શબ્દો છે, કારણ કે આ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો છે. ૨૧ મે ૧૯૫૦થી ૧૩ ઓગસ્ટ ૨૦૧૬ - જીવનના આ ૬૭ વર્ષોમાં, અંતિમ શ્વાસ સુધી એક પણ ક્ષણ એવી નથી કે તેઓએ આ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન ન કર્યું હોય!

૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૮૦ના દિવસે સવારે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અમેરિકાના મેરીલેન્ડ રાજ્યના નાનકડા ટેન્ટેલોન શહેરમાં અલ્પાહાર કર્યા બાદ પોતાના ઉતારે જવા નીકળ્યા. આ સમયે સ્વામીશ્રી ડાબા પગની મોજડીમાં પોતાનો જમણો પગ નાખતા હતા. ત્યારે સહચારી સંતે આમ થવાનું કારણ પૂછ્યું. સ્વામીશ્રી બોલી ઉઠ્યા કે ‘બરાબર દેખાતું નથી.’ આ સાંભળતા જ સંતોએ તાત્કાલિક દવાખાને જવાની વાત કરી. પરંતુ એ જ દિવસે સાંજે ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વિશતાબ્દીની ઉદ્દઘોષ સભાનું આયોજન થયું હતું. એટલે સ્વામીશ્રીએ તબીબી તપાસને મુલતવી રાખી. હકીકતે સ્વામીશ્રીને છેલ્લા લગભગ ૯ મહિનાથી આંખોની આ તકલીફ કનડી રહી હતી, પરંતુ તેઓના મનમાં હતું કે હરિભક્તોએ રજાઓ લઈ રાખી હોય, જાહેરસભાઓ માટે હોલ બુક કરાવી રાખ્યા હોય અને હવે કાર્યક્રમમાં ફેરફાર કરીએ તો હરિભક્તોને આર્થિક રીતે પણ ફટકો પડે તથા તેઓનું આયોજન વેરવિખેર થઈ જાય.’ ભક્તોને તકલીફ ન પડે તે માટે પોતાની આંખોને દાવ પર મૂકી સ્વામીશ્રી સતત ૨૭૦ દિવસો સુધી દેશ-દુનિયાના ૩૨૯ કેન્દ્રોને ખૂંદી વળ્યા! કારણ કે તેઓને હૈયે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો ધબકતા હતા કે ‘મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર થઈ આપનો કૃતકૃત્ય થઈશ.’

૧૦ જુલાઈ ૧૯૮૪ના રોજ ડલાસ ખાતે જ્યારે નિદાન થયું કે સ્વામીશ્રીને ફોઝન શોલ્ડરની તકલીફ છે ત્યારે તમામ સંતો આશ્ચર્ય પામ્યા કારણ કે સ્વામીશ્રીએ કોઈને પણ આ દુખાવાની જાણ થવા દીધી નહોતી. તપાસ કરતાં ખ્યાલ આવ્યો કે એક મહિના પૂર્વે પોકોનો

માઉન્ટેન મુકામે યોજાયેલી શિબિરમાં કિશોરોને રાજી કરવા સ્વામીશ્રીએ ક્રિકેટ અને બેઝબોલનું બેટ ઘુમાવેલું. એમાં જ તેઓને ખભાના સાંધાની પેશીઓમાં સોજો ચડી ગયેલો. આ વાતની જાણ સંતોને એક મહિના પછી થઈ ત્યાં સુધી સ્વામીશ્રીએ ફોજન શોલ્ડરના દુખાવા સાથે વિચરણ, જાહેરસભાઓ, મંદિરોનું ભૂમિપૂજન, પ્રતિષ્ઠા, મુલાકાત કે પત્રલેખનના કાર્યક્રમોમાં લેશમાત્ર ઓટ આવવા દીધી નહોતી! ૭૩ વર્ષની ઉંમરે પણ પ્રમુખપ્રતિજ્ઞા તેઓની નજર સામે હતી કે ‘મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર થઈ આપનો કૃતકૃત્ય થઈશ.’

૨૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૮ના રોજ બાયપાસ સર્જરીના એક માસ બાદ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ડોક્ટર દયાનંદ નાયકના ક્લિનિક ઉપર ચેક-અપ માટે પધાર્યા. ચેક-અપના અંતે ડોક્ટરે સ્વામીશ્રીને સૂચન કરતાં કહ્યું: ‘ડિસેમ્બર સુધી સંપૂર્ણ આરામ જ કરવો. વ્યક્તિગત મુલાકાતો સદંતર બંધ કરી દેવી. કદાચ તે શક્ય ન બને તો રોજ ફક્ત પાંચ જ વ્યક્તિઓને મળવું. વિચરણ પણ સંપૂર્ણ સ્થગિત કરી દેવું. છતાં તે કરવું જ હોય તો એક સ્થળે ઓછામાં ઓછું એક મહિનો રોકાવું. પ્રવચન પણ અઠવારિયે એક જ વાર આપવું...’ આ તમામ સૂચનાઓ સ્વામીશ્રી સાથે સેવામાં રહેલા પૂજ્ય અક્ષરવત્સલદાસ સ્વામી પોતાની રોજનીશીમાં નોંધી રહેલા. જેવા ગાડીમાં બેઠા ને તરત જ સ્વામીશ્રીએ અક્ષરવત્સલદાસ સ્વામીને કહ્યું કે ‘ડોક્ટરોએ આપેલી સૂચનાઓ તમારે કોઈને કહેવી નહિ’ પણ વાત અહીંથી અટકી નહિ, પરાકાષ્ઠા તો એ હતી કે સ્વામીશ્રીએ સભામાં અક્ષરવત્સલદાસ સ્વામી પાસે એવી જાહેરાત કરાવડાવી કે ‘હવે સ્વામીશ્રીને પૂર્વવત્ વિચરણ કરવાની અનુમતિ ડોક્ટરોએ આપી દીધી છે!’ ડોક્ટરોની સલાહથી સદંતર વિરુદ્ધ વર્તવા સ્વામીશ્રી તૈયાર થયા. એમાં એમના જ સ્વાસ્થ્યને જોખમ હતું. પરંતુ તેઓએ પ્રતિજ્ઞાના એ શબ્દોને જીવી બતાવ્યા કે ‘મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર થઈ આપનો કૃતકૃત્ય થઈશ.’

૯ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૪ના રોજ સ્વામીશ્રીની બાયપાસ સર્જરી કરનાર ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમ્ તેઓના દર્શન માટે પધાર્યા હતા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજને અમેરિકાની ધરતી પર જોઈ અપાર આશ્ચર્ય સાથે તેઓએ સંતોને કહ્યું કે ‘મને મનાતું જ નથી કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ મારી સામે અહીં અમેરિકામાં છે.’ ત્યાર પછી સ્વામીશ્રી તરફ જોઈને તેઓએ કહ્યું: ‘How much pain must you have endured on that flight?! You must truly love your devotees.’ (એ હવાઈ મુસાફરી દરમ્યાન આપે કેટલી પીડા સહન કરી હશે! ખરેખર, આપ આપના ભક્તોને ખૂબ પ્રેમ કરો છો.) પરંતુ સ્વામીશ્રીને મન એ ભીડો નહિ, ભક્તિ હતી. કારણ કે તેઓ તો ગુરુ સમક્ષ કરેલી પ્રતિજ્ઞાના એ શબ્દો ચરિતાર્થ કરી રહ્યા હતા કે ‘મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર થઈ આપનો કૃતકૃત્ય થઈશ.’

ભૌતિક રીતે દેહ છોડી દીધા બાદ પણ તેઓએ ચાર-ચાર દિવસ સુધી દર્શન આપ્યા. જેથી દૂર દેશથી આવેલા અનેક ભક્તોને તેઓની અંતિમ ઝાંખી થઈ જાય. દેહ મૂકી દીધા પછી પણ ‘પ્રમુખપ્રતિજ્ઞા’ તો અમર જ રહી!

એ જ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આપણને મહંતસ્વામી મહારાજરૂપે મળ્યા છે. આપણું કર્તવ્ય તો હવે એટલું જ રહ્યું કે આપણે પણ આપણા ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજને વચન આપીએ કે ‘મારા દેહની પરવા કર્યા સિવાય પૂર્ણ રીતે વફાદાર થઈ આપનો કૃતકૃત્ય થઈશ.’ અને છેલ્લા શ્વાસ સુધી એ પ્રતિજ્ઞાને જીવી બતાવીએ.

પુરુષોત્તમ બોલ્યા પ્રીતે

વચનામૃત ગઢડા મધ્યના ૧૩મા શ્રીજીમહારાજે પોતાના સર્વોપરી સ્વરૂપની વાતો કરી છે. તેની પૂર્વભૂમિકા બાંધતાં મહારાજે કહ્યું છે કે, ‘આ જે મારે વાત કરવી છે તે કાંઈ દંભે કરીને નથી કરવી તથા માને કરીને નથી કરવી તથા પોતાની મોટ્યપ વધારવા સારુ નથી કરવી. એ તો એમ જાણીએ છીએ જે, ‘આ સર્વે સંત તથા હરિભક્ત છે તેમાંથી એ વાત કોઈને સમજાઈ જાય તો તેના જીવનું અતિ રૂંડું થાય,’ તે સારુ કરીએ છીએ.’ ભગવાન આ પૃથ્વી પર પ્રગટ થાય છે પણ માયિક દષ્ટિના કારણે આપણે તેઓને ઓળખી શકતા નથી અને ભગવાનના સ્વરૂપની યથાર્થ ઓળખાણ વિના ભવબંધનમાંથી મુક્તિ થતી નથી. તેથી જ ભગવાન અને ગુણાતીત સંત જીવો પર કરુણા કરીને પ્રસંગોપાત પોતાના યથાર્થ સ્વરૂપની ઓળખાણ આપે છે.

૮ ઓગસ્ટ ૧૯૯૧ના દિવસે બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ સંતો સાથે હવાઈમાર્ગે લીલોન્ગવેથી દારેસલામ જઈ રહ્યા હતા. આ પ્રવાસ દરમ્યાન શુક્રમુનિદાસ સ્વામીએ સ્વામીશ્રીને પૂછ્યું: ‘બાપા! આપે હમણાં મહિમા ગાવાની વાત કરી, તો આપને કેવા સમજવા?’ ‘પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ શ્રીજીમહારાજ સર્વોપરી સાક્ષાત્ જ છે. રોમેરોમમાં મહારાજ છે. શ્રીજીમહારાજના અખંડ ધારક છે.’ વિમાનની ઘરેરાટીમાં પણ સ્પષ્ટ સંભળાય તેમ સ્વામીશ્રી બોલ્યા. વળી ઉમેર્યું: ‘તમે ગાવ છો ને કે ‘સંત તે સ્વયં હરિ...’ એમની આંખમાં જોનારા ભગવાન છે. બોલનારા, જમનારા, સાંભળનારા ભગવાન જ છે. એમાં રોમનોય ફેર નથી. આ તો દેહ જુદો દેખાય છે, પણ સાક્ષાત્ મહારાજ જ છે. કોઈ રાગ, દ્વેષ, દોષો છે જ નહિ. નિર્મળ, પવિત્ર અંતઃકરણ છે. મનુષ્યભાવ બતાવે, પણ દિવ્ય જ છે. આ સર્વોપરી નિશ્ચય છે. આપણે જે જીવનો સત્સંગ કરવાનો છે એ જીવનો સત્સંગ આવી દૃઢતા થાય એ છે. ક્યારેય ન ડગે એવી જીવમાં નિષ્ઠા થાય એ સત્સંગ સાચો. બીજે ક્યાંય હેત, પ્રીત, આત્મબુદ્ધિ નહિ. અહીં જ! આ સર્વોપરી છે. આ સાક્ષાત્ મહારાજ છે. આ દૃઢતા હોય તો ક્યારેય મૂકીને ચાલ્યું ન જવાય. અખંડ આજ્ઞામાં રહેવાય. મનધાર્યું ન થાય. મહિમા રહે. શંકા-કુશંકા ન થાય. બધું દિવ્ય દિવ્ય જ દેખાય. બધાને એમ કે ‘અમે અંતર્યામી નથી.’ પણ અમે અંતર્યામી છીએ. તમે દુનિયાને છોડે જઈને જે કરો છો તે હું જાણું છું, દેખું છું.’ સામાન્ય રીતે તો સત્પુરુષને પોતાનું ઐશ્વર્ય-સામર્થ્ય છુપાવવા પર જ સતત તાન હોય છે, પરંતુ ક્યારેક જ આવી રીતે કૃપા કરીને તેઓ સ્વસ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવે છે. સ્વામીશ્રીના મુખેથી રેલાઈ રહેલી સ્વસ્વરૂપની આ વાતો સાંભળતા સૌ કોઈને ‘પુરુષોત્તમ બોલ્યા પ્રીતે’નું પ્રત્યક્ષ દર્શન થઈ ગયું.

આ જ સ્વરૂપ આપણને ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજરૂપે પ્રગટ મળ્યું છે. તેઓના સ્વરૂપની આવી દૃઢતા કરી સેવા-ભક્તિ કરીએ તે જ સત્સંગનો સાર છે.

વિનમ્રતાની મૂર્તિ

સન ૧૯૮૪માં મહેસાણા ખાતે પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો ૭૪મો જન્મજયંતી મહોત્સવ હતો. વળી, આ જ દિવસે તેઓએ એક ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિરની ભેટ મહેસાણાને આપી હતી.

આગલે દિવસે સાંજની સભામાં નારાયણમુનિદાસ સ્વામી, ઋષિરાજદાસ સ્વામી વગેરેએ સ્વામીશ્રી પાસે પહોંચી વાત માંડી કે, ‘આવતીકાલે જન્મજયંતીની સભા બાદ વ્યક્તિગત દર્શન માટે હરિભક્તો ચાર હરોળમાં આવે તેમ વિચાર્યું છે.’

હજારો હરિભક્તો સ્વામીશ્રીને વધાવવા માટે આવવાના હતા, તેથી વ્યક્તિગત દર્શનમાં બને એટલો ઓછો સમય જાય અને સ્વામીશ્રી સમયસર પોતાના ઉતારે પધારે તેવા વિચારથી આ પ્રકારનું આયોજન વ્યવસ્થાપકોએ કર્યું હતું.

પરંતુ સ્વામીશ્રીને આ આયોજન રૂચ્યું નહિ. તેઓએ પૂછ્યું, ‘ચાર વ્યક્તિ એક સાથે કઈ રીતે આવે?’

‘કેમ? જેમ બે આવે તેમ ચાર આવે!’ સંતોના આ જવાબથી સ્વામીશ્રી મૌન રહ્યા. સ્વામીશ્રીના મુખ ઉપર આ નવા આયોજન પ્રત્યેનો અણગમો સ્પષ્ટ વર્તાતો હતો. કારણ કે તે મુજબ કરવાથી હરિભક્તોને બરાબર મળી ન શકાય તેમ તેઓને લાગતું હતું. તેઓને પોતાના સમયની કે ભોજનની પરવા ન હતી, પરંતુ હરિભક્તો રાજી થાય તે જ મનમાં હતું.

સ્વામીશ્રીની નારાજગી જોઈ પ્રસ્તાવ મૂકનારા સંતો પણ ખિન્ન થઈ ગયા. તેઓએ સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે, ‘આપની રૂચિ મુજબ કરીશું.’

પરંતુ સ્વામીશ્રી બોલ્યા, ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે કે, ‘સંત કહે તેમ કરવું શ્રેષ્ઠ છે અને મનધાર્યું કરવું તે કનિષ્ઠ છે.’ માટે તમે બધાએ જે વિચાર્યું છે તે બરાબર છે.’

ગુરુ હોવા છતાં શિષ્યની મરજી અનુસાર વર્તનારા પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આવી ઉત્કૃષ્ટ સરળતામાં સંતો ભીજાઈ ગયા. તેઓએ સ્વામીશ્રીની રૂચિ અનુસાર બે હરોળમાં જ દર્શનની વ્યવસ્થા ગોઠવી દીધી.

બીજે દિવસે સવારે પોતાના ૭૪મા જન્મદિનના પ્રભાતે નારાયણમુનિદાસ સ્વામીને પૂજાનું પુષ્પ આપતાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું, ‘આખી રાત મેં વિચાર કર્યો કે તમે બધાએ કેટલુંય વિચારીને આયોજન કર્યું હોય અને હું બદલી નાંખું તે ઠીક નથી. માટે તમે જેમ વિચાર્યું છે તેમ જ રાખજો.’

જે દિવસે હજારો હરિભક્તો પોતાને વધાવવા માટે ઊમટ્યા છે તે દિવસે જ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આ વિનમ્રતા સૌને નતમસ્તક કરી ગઈ.

અનાદિ સિદ્ધ

વિશ્વના પશ્ચિમ ગોળાર્ધમાં અક્ષરપુરુષોત્તમનો ડંકો વગાડવા માટે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ૧૦૦ સંતો સાથે ૧૯૮૫માં લંડન પધાર્યા હતા. કળા-કોતરણીયુક્ત, સનાતન હિંદુ સંસ્કૃતિના મૂલ્યોને ઉજાગર કરતું ભવ્ય શિખરબદ્ધ મંદિર જોઈને સ્થાનિક યુરોપિયનો પણ પ્રભાવિત થયાં હતાં. આવા ભવ્ય મંદિરના સર્જક પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પ્રત્યે પણ ઘણાને આકર્ષણ થયું હતું.

આવા જ એક ભાવિક કેરેબિયન શ્રી મેલ્વિન પોતે મંદિર-નિર્માણના કાર્યમાં કામ કરતા હતા. તેઓ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના બ્રહ્મચર્યવ્રતની વાત સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા હતા કે આજના જમાનામાં પણ આવું અષ્ટાંગ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર કોઈ છે!

એક દિવસ જ્યારે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ મંદિરનું નિરીક્ષણ કરવા પધાર્યા ત્યારે શ્રી મેલ્વિન તેઓ પાસે પહોંચી ગયા. પોતાની પડછંદ કાયા પ્રમુખસ્વામી મહારાજના ચરણોમાં નમાવતાં તેઓએ પૂછ્યું: 'Since how many years are you observing this rule of not seeing women?' - આપ કેટલાં વર્ષોથી મહિલાઓને ન જોવાનો નિયમ પાળી રહ્યા છો?

‘૬૦ વર્ષથી.’ બાજુમાં ઊભેલા બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામી વચ્ચે જ બોલ્યા. તેઓએ અદારમા વર્ષે સ્વામીશ્રીએ સ્વીકારેલા ત્યાગાશ્રમના અનુસંધાનમાં એવી ગણતરી કરી હતી.

‘ના, એને કહો - ૭૫ વર્ષથી.’ તરત જ તે સુધારતાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કહ્યું.

આ સાંભળતાં જ મેલ્વિન સહિત સૌ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયાં. સૌને પ્રમુખસ્વામી મહારાજના શબ્દોમાં શ્રીજીમહારાજનાં આ વચનોનો જ પડઘો સંભળાઈ રહ્યો કે, ‘અમે જન્મ્યા છીએ તે દિવસથી કરીને આજ દિવસ પર્યંત સદાય નિર્દોષપણે છીએ.’ (વચનામૃત ગદ્ડા મધ્ય-૩૩)

આવા આજન્મશુદ્ધ હતા - પ્રમુખસ્વામી મહારાજ. અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીત સત્પુરુષમાં જે ગુણો હોય છે તે તેઓએ કોઈ સાધના કરીને કેળવેલા ગુણો નથી હોતાં, પરંતુ તેમનામાં રહેલા ગુણો અનાદિ સિદ્ધ હોય છે. આજે મહંતસ્વામી મહારાજ પણ એવા જ અનાદિ સિદ્ધ અક્ષરબ્રહ્મ સત્પુરુષ છે.

સેવાનો ઉચ્ચ આદર્શ

૨૬મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૧. સવારે ૮:૪૬ વાગ્યે આવેલ તીવ્ર ભૂકંપે ભૂજ તેમજ સમગ્ર ગુજરાતને હચમચાવી મૂક્યું. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આ સમયે બોયાસણમાં હતા. ભૂકંપની ભયાનકતાનો અંદાજ લાવીને તરત જ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ભૂકંપગ્રસ્તોને તાત્કાલિક સહાય પહોંચાડવાની સૂચના આપી.

ભૂકંપ આવ્યાના સવા કલાકમાં જ ભૂજના આપણા મંદિરે રાહત રસોડાનું પ્રથમ આંધણ મૂકાઈ ગયું અને ૪,૦૦૦ અસરગ્રસ્તોને ગરમાગરમ ભોજન પૂરું પાડ્યું. અહીંથી એક સુવ્યવસ્થિત, સુઆયોજિત અને સુદીર્ઘકાળ સુધી ચાલનારા સેવાના આદર્શરૂપ એક રાહતકાર્યનો પ્રારંભ થયો.

એક દિવસ અટલાદરા મંદિર ખાતે ભૂકંપપીડિતો માટે તૈયાર થઈ રહેલા ફૂડ-પેકેટ્સની કાર્યવાહી જોવા પ્રમુખસ્વામી મહારાજ રસોડામાં પધાર્યા. ફૂડ-પેકેટ્સમાં ૧૫૦ ગ્રામ ગાંઠિયા અને ૭૫ ગ્રામ બુંદી જોઈને તેઓએ ભંડારી સંતને વાત કરી, ‘આમાં બે-બે આથેલાં મરચાં પણ મૂકજો. ખાવામાં સારું લાગે.’ વળી, રસોઈ માટે વપરાશમાં લેવાતા અનાજને પણ સાફ કરીને વાપરવાની તેમજ રસોઈ માટે ગાળેલું પાણી જ વાપરવા જેવી નાની-નાની ચીવટ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે રખાવી.

વિરાટ ફલક પર વિસ્તરેલાં કાર્યોમાં આવી સૂક્ષ્મ વિગતોની તકેદારી પણ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે રખાવી છે. તેની હદ તો ત્યારે આવી જ્યારે ભૂકંપગ્રસ્તોને અપાતી ઘરવખરીમાં તેઓએ નખ કાપવા માટે નેઈલ-કટર, ઘર વાળવા માટે સાવરણી, કપડાં સૂકવવા માટે દોરી, મહિલાઓ માટે ચાંદલાના પેકેટ વગેરે નિત્ય વપરાશમાં આવતી વસ્તુઓ પણ મૂકાવી. કોઈ પણ સરકારી કે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ દ્વારા થતાં રાહત કાર્યોમાં અપાતી વસ્તુઓમાં આવી વસ્તુઓ કદાચ પ્રથમ જ વાર અપાતી હતી! આનું કારણ એ હતું કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ લોકોના હૃદય સુધી પહોંચ્યા હતા.

વિશ્વવિખ્યાત સમાચાર સંસ્થા રોઈટર્સના એક અધિકારીએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આ રાહતકાર્યની પ્રસંશા કરતાં કહ્યું હતું, ‘સાઉથ આફ્રિકા, તુર્કી અને અન્ય કેટલીય કુદરતી હોનારતોનાં રાહત કાર્યોમાં મેં ભાગ લીધો છે, પરંતુ અહીંયા તમે જેવો રાહત કેમ્પ શરૂ કર્યો છે તેવો મેં ક્યાય દીઠો નથી, કારણ કે તમે લોકોને અને તેમની લાગણીઓને સમજીને કામ કરો છો.’

ભૂકંપથી હચમચી ઊઠેલાં ૪૦૯ ગામો તેમજ ભૂજ અને મોરબીના ૧૦૭ શહેરી વિસ્તારોમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આદેશથી ૬,૫૦૦ સ્વયંસેવકો તથા ૧૮૦ સંતો રાત-દિવસ

જોયા વગર સેવામાં લાગી ગયાં હતાં. ૧૧ જેટલાં સ્થળોએ ધમધમતા રાહત રસોડામાં રોજ સવાર-સાંજ ૪૦,૦૦૦ જેટલા પીડિતો ભોજન ગ્રહણ કરતા હતા. દોઢ મહિનાની સમયાવધિમાં ૧૮,૦૦,૦૦૦ (૧.૮ મિલિયન)થી વધુ મનુષ્યોની આંતરડી પ્રમુખસ્વામી મહારાજે ઠારી હતી.

લોકોને ઘરેઘરે રાહત-સામગ્રી, ભોજન પહોંચાડતી આવી જ એક ગાડીને અંજાર તરફ જતાં રસ્તામાં ભયંકર અકસ્માત નડ્યો. તેમાં એક સંતને ગંભીર ઈજા થઈ હતી અને એક સંત તો બેભાન થઈ ગયા હતા. તાત્કાલિક ઉપચારની જરૂરિયાત જણાતાં સૌ એક આંતરાષ્ટ્રીય સેવાભાવી સંસ્થાની કામચલાઉ અસ્પતાલમાં પહોંચ્યા. પરંતુ ત્યાં સંતો-હરિભક્તોને એક બીજો અકસ્માત નડ્યો હોય તેવો આંચકો લાગ્યો. આફતગ્રસ્તોની સહાય કરવાનો દાવો કરતા આ સંસ્થાના કાર્યવાહકોએ કઠોરતાપૂર્વક કહ્યું, ‘અમે ભૂકંપ-પીડિતોને જ સારવાર આપીએ છીએ, અકસ્માતમાં ઘાયલ થયેલાને નહિ.’ આવી લાગણીશૂન્યતાથી સૌ ચકિત થઈ ગયા. જીવન-મરણ વચ્ચે જોલાં ખાતા સંતને બતાવી સારવાર કરવાની બહુ આજીજી કરી. પરંતુ એ સેવાભાવીઓએ સેવા કરવાની ધરાર ના પાડી દીધી. એવામાં તાત્કાલિક સારવાર ન મળતા તે સંત ધામમાં ગયા!

સૌ આ પ્રસંગથી ખૂબ ગુસ્સે થઈ ગયા. નવાઈની વાત તો એ હતી કે આ સંસ્થાના ૪૫૦ જેટલા કર્મચારીઓ આપણા જ રાહત રસોડામાં રોજ ભોજન લેતાં હતાં! સૌએ નક્કી કર્યું કે હવે તે લોકો આપણે ત્યાં જમવા આવે ત્યારે કહી દેવું કે, ‘અમે ભૂકંપગ્રસ્તો માટે જ રસોડું ખોલ્યું છે, બીજા માટે નહિ.’

જ્યારે પ્રમુખસ્વામી મહારાજને સમગ્ર પ્રસંગની જાણ થઈ ત્યારે સૌને ધીરજ આપતાં તેઓએ કહ્યું, ‘ભલે એ લોકો મદદરૂપ ન થયા, પણ આપણે તો તેઓની સેવા કરવી અને સહકાર આપવો.’ પોતાના એક સંતાનસમા સંતને ખોઈ બેસનાર પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો આ પ્રતિભાવ તેઓની સેવાભાવના, સાધુતા અને અજાતશત્રુતાના દર્શન કરાવી ગયો.

Akshardham Response

૨૪ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૨નો દિવસ ઈતિહાસના ચોપડે બે સ્વરૂપે અંકિત થયો છે. ગાંધીનગર અક્ષરધામમાં બનેલી આતંકવાદની કરુણ ઘટનાના રૂપે અને તેના પ્રત્યુત્તર સ્વરૂપે પ્રમુખસ્વામી મહારાજે દાખવેલી પ્રગાઢ સ્થિરતા અને અજાતશત્રુતાના રૂપે. આખું જગત સ્તબ્ધ બની જાય એવો કાતિલ આતંક પોતાના ઘેર જ છવાયો હોય ત્યારે, આકુળ-વ્યાકુળ થવાને બદલે સ્વસ્થતાપૂર્વક એનો ઉકેલ લાવવાની પ્રક્રિયામાં પરોવાઈ જવું, સ્થિર મનથી સમગ્ર અનુયાયી વર્ગ અને અસંખ્ય ચાહકોને પણ સ્થિર બનાવી રાખવાનું કૌવત બતાવવું, શુદ્ધ હૃદયની સહાનુભૂતિથી સૌને શાંતિ અને સંયમ જાળવવા સમજાવવા - એ સામાન્ય માનવી નહિ, પણ પારલૌકિક વ્યક્તિનું જ વિરાટ ગજું કરી શકે.

આ દિવસે સાંજે ૪:૫૦ વાગ્યે સારંગપુર બિરાજમાન સ્વામીશ્રીને ફોન દ્વારા આ સમાચાર મળ્યા. એ વખતે તેઓ કચ્છમાં સંસ્થા દ્વારા ચાલી રહેલા ભૂકંપરાહત પુનર્વસન પ્રવૃત્તિની એક મીટિંગમાં વ્યસ્ત હતા. જરા પણ સ્વસ્થતા ગુમાવ્યા સિવાય તેઓએ સૌને કહ્યું: ‘અક્ષરધામમાં આતંકવાદીઓ આવ્યા છે. ઘણી હિંસા થઈ છે. પણ આપણે સૌ ઠાકોરજીને પ્રાર્થના કરીએ કે હવે વધુ હિંસા ન થાય, ખુવારી ન થાય, અને એ પકડાઈ જાય.’ આટલું કહી સ્વામીશ્રી તુરંત પ્રાર્થનામાં પરોવાઈ ગયા. રાષ્ટ્રપતિ તેમજ દેશ-વિદેશના અનેક મહાનુભાવોના સહાનુભૂતિ દર્શાવતા ફોન આવવા લાગ્યા હતા. સ્વામીશ્રી ગાંધીનગરમાં ચાલી રહેલી કાર્યવાહી સાથે ફોન દ્વારા સતત સંપર્કમાં હતા. રાતના ૯:૦૦ વાગ્યા પહેલાં મલ્ટીમીડિયા થિયેટર સિવાય લગભગ બધેથી દર્શનાર્થીઓને બહાર લાવી દેવાયાં હતાં. ત્યારબાદ આતંકવાદીઓના અંધાધૂંધ ગોળીબારોને લીધે મોડી રાત્રે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો કે મલ્ટીમીડિયા થિયેટરમાં રોકવામાં આવેલા દર્શનાર્થીઓને રાત્રિભર ત્યાં જ સલામત રીતે રાખવાં. સ્વામીશ્રીને મોડી રાત્રે ફોનમાં આ સમાચાર આપવામાં આવ્યા ત્યારે તેમણે એ સૌ માટે પીવાનું પાણી, ચા-નાસ્તો તથા બાથરૂમ-જાજરૂની વ્યવસ્થા તાત્કાલિક ધોરણે કરાવી.

બીજી તરફ સ્વામીશ્રી એ બાબતે પણ સતર્ક હતા કે અક્ષરધામ પરના આ હુમલાનો પ્રતિસાદ પુનઃ પ્રતિહિંસામાં ન જ પરિણમવો જોઈએ. સ્વામીશ્રી આખી રાત જાગતા જ રહ્યા હતા. રાત્રે ૧૨:૩૫ વાગ્યે તેમને ફોન દ્વારા સમાચાર મળ્યા કે નવયુવાન સેવાભાવી સંત પરમેશ્વરદાસ સ્વામી આતંકવાદીઓની ગોળીઓનો ભોગ બન્યા છે ત્યારે સ્વામીશ્રીએ ઘણો ખેદ અનુભવ્યો. પરંતુ સાથે સાથે તેમણે એ પણ વિચારી લીધું કે આ ધર્મસ્થાન પરના હુમલાથી આઘાત પામેલા સમાજને સવારે એવી ખબર પડશે કે એક ભગવાધારી સંત પણ આ આતંકવાદીઓનો ભોગ બન્યા છે ત્યારે લોકોની લાગણી ખૂબ દુભાશે. સૌનો આક્રોશ અનેકગણો વધી જશે. અને પરિણામે કદાચ ફરીથી

ગુજરાત અશાંતિની આગમાં ધકેલાઈ જશે. આથી તાત્કાલિક ફોન કરીને તેમણે તમામ વર્તમાનપત્રોમાં અને ટી.વી. માધ્યમોમાં શાંતિની અપીલ કરાવડાવી. એનો અદ્ભૂત પ્રભાવ રહ્યો. સતત બે દિવસ સુધી ગુજરાત અને ભારત બંધ રહ્યાં. મુંબઈ જેવું મહાનગર સ્વયંભૂ સજ્જડ બંધ રહ્યું. ભારત અને સમગ્ર વિશ્વના નેતાઓ પણ આ બંધના એલાનથી ચિંતિત હતા, કદાચ ફરીથી આ બંધ દરમ્યાન હિંસા ફાટી નીકળશે તો? પરંતુ સ્વામીશ્રીની શાંતિની અપીલનો સુખદ પ્રતિસાદ સાંપડ્યો હતો. અમદાવાદ જેવા સંવેદનશીલ શહેરથી લઈને સમગ્ર ભારતમાં હિંસાની કોઈ નોંધપાત્ર ઘટના ન બની! સૌએ અદ્ભૂત સંયમ દાખવ્યો. વિશ્વના અનેક ચિંતકોએ તેનો યશ સ્વામીશ્રીને આપ્યો.

અક્ષરધામ જેવા એક પવિત્ર ધર્મસ્થાન પરનો આ પ્રહાર હર કોઈ માટે અસહ્ય હતો. હિંદુત્વની લાગણીથી રસાયેલા અનેક લોકો માટે આ કારમો ઘા હતો. પરંતુ સ્વામીશ્રીનો એક જ સ્વર સૌને શાંતિ આપતો હતો: ‘આ સમય એકતા અને સહાનુભૂતિથી શાંતિ જાળવવાનો છે. પ્રાર્થના કરો - ક્યારેય, ક્યાંય પણ, કોઈના પર પણ આવો અત્યાચાર ન થાય...’ સ્વામીશ્રીની નજરમાં સમસ્ત સમાજનું હિત તરવરતું હતું. એક પ્રસિદ્ધ સંગઠનના નેતાએ સ્વામીશ્રીને કહ્યું: ‘સ્વામી! આ એવો પ્રસંગ હતો કે આપે માત્ર ઈશારો કર્યો હોત તો લોકો કંઈનું કંઈ કરી નાંખત! પરંતુ આપની શાંતિની અપીલને કારણે ગુજરાત અને ભારતમાં આજે શાંતિ છે.’ જર્મનીમાં આતંકવાદની વૈશ્વિક સમસ્યા માટે યોજાયેલી એક આંતરાષ્ટ્રીય પરિષદમાં સ્વામીશ્રીના આ ધીરજના અભિગમને બિરદાવવામાં આવ્યો અને વિશ્વના નિષ્ણાતોએ એને માટે ‘અક્ષરધામ રિસ્પોન્સ’ શબ્દ પ્રયોજતાં કહ્યું: ‘આતંકવાદી દુર્ઘટના વખતે આવું ધૈર્ય જ તેનો યથોચિત ઈલાજ છે!’

આપત્તિનું આભ તૂટે ત્યારે પણ અચળ શ્રદ્ધા, પ્રગાઢ સ્થિરતા અને અજાતશત્રુતાથી પ્રતિભાવ આપવાનો પાઠ આપણાં ગુરુઓએ આપણને શીખવ્યો છે.

‘કાંકરી જેટલોય ભાર નથી’

સન ૨૦૦૩માં દિલ્હીમાં સ્વામિનારાયણ અક્ષરધામનું બાંધકામ પૂરજોશમાં ચાલી રહ્યું હતું. એકરો સુધી ફેલાયેલી આ ભૂમિ ઉપર ચારે કોર પથ્થરોના ગંજ ખડકાયેલા હતા, જે આ કાર્યની વિરાટતાના દર્શન કરાવી રહ્યા હતા. આ સંદર્ભમાં એક વાર પૂજ્ય બ્રહ્મવિહારી સ્વામીએ પ્રમુખસ્વામી મહારાજને કહ્યું: ‘સ્વામી! આ પથ્થરો કોઈને ભેટમાં આપી દઈએ તો પણ તેના છાતીના પાટિયાં બેસી જાય કારણ કે આટલું મોટું તંત્ર સાચવવું કેવી રીતે? જ્યારે આપ તો બધું નિશ્ચિંતતાથી તેમ છતાંયે વ્યવસ્થિત રીતે સંભાળી રહ્યા છો.’ આ સાંભળી સ્વામીશ્રી હળવાશથી કહે: ‘આટલા બધા પથરાં પડ્યાં છે, પણ અમને અમારી છાતી ઉપર કાંકરીનોય ભાર નથી, કારણ કે અમે ક્યાં કરીએ છીએ? બધું ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને ગુરુ યોગીજી મહારાજ ગોઠવે છે. એમની ગણતરી પ્રમાણે જ ચાલે છે.’ સ્વામીશ્રી પાસે પહાડ જેટલા પથ્થરોના ભારને કાંકરીથી પણ હલકો કરી નાખવાનો ઉપાય હતો - ભગવાનને સર્વકર્તા માનવા! એટલે જ તેઓ સદૈવ ચિંતામુક્ત રહેતા.

‘ભગવાન અને ગુરુ જ બધું કરે છે’ એ સ્વામીશ્રીના ઔપચારિક શબ્દો નહોતા, પરંતુ તેઓની રગેરગમાં વહેતી નક્કર પ્રતીતિ હતી. એની વિરુદ્ધનો એક શબ્દ પણ સાંભળવો એમને આકરો લાગી જતો. દિલ્હીનું અક્ષરધામ પૂરું થઈ ગયા પછી એક વખત સંતો સાહજિક રીતે એમને કહેવા લાગ્યાં કે, ‘આપે આ જબરજસ્ત કાર્ય કર્યું છે.’ ત્યારે એમણે આ વાતમાં બિલકુલ સંમતિ દર્શાવી નહિ અને ‘બધું ભગવાન અને ગુરુએ જ કર્યું છે’- એમ સૌને સમજાવવા લાગ્યા. હકીકતે બધું કાર્ય એમણે જ કર્યું હતું, એ નિર્વિવાદ હતું. આથી સંતો આ વાતને અત્યંત દૃઢતાપૂર્વક વળગી રહ્યાં. આ દરમ્યાન સ્વામીશ્રી બાથરૂમમાં પધાર્યા. ત્યારે એકાંતમાં તેઓ બોલી રહ્યા હતા: ‘હું આ લોકોને સમજાવવા માટે આટલો બધો પ્રયત્ન કરું છું કે ભગવાન જ બધું કરે છે, હું કાંઈ જ કરતો નથી, પરંતુ આ લોકો કેમ સમજવા તૈયાર નથી?’ સેવક સંતે આ શબ્દો સાંભળ્યા. સૌને વિશેષ આશ્ચર્ય તો ત્યારે થયું કે આ દુઃખથી દ્રવિત થઈ ઉઠેલા સ્વામીશ્રીની આંખોમાં આંસું આવી ગયાં. મંચ ઉપર તો સન્માનનો કળશ ભગવાનના શિરે અર્પણ કરી શકાય, પરંતુ એકાંતમાં પણ હૈયું સન્માન સ્વીકારવામાં અપરાધભાવ અનુભવે એ સાધુતા જુદી! એ કર્તાપણની નિષ્ઠા જુદી!

બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજના દીક્ષિત સંત સદ્ગુરુવર્ય સંતવલ્લભ સ્વામી કહેતા કે ‘કોઈ વ્યક્તિ એક દિવસ પણ પ્રમુખસ્વામીની ગાદીએ બેસીને સંસ્થાનો વ્યવહાર સંભાળે તો ગાંડો થઈ જાય!’ પરંતુ આટલી ગંજાવર પ્રવૃત્તિઓની વચ્ચે સ્વામીશ્રી સદા હળવાશ ભોગવતા. ૪ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૪ના રોજ લંડનમાં સ્વામીશ્રીને કોઈએ પૂછ્યું: ‘આટલી બધી પ્રવૃત્તિમાં આપ આટલા ફેશ કઈ રીતે રહો છો?’ પ્રત્યુત્તરમાં સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું: ‘આજ્ઞાથી કરીએ છીએ. માથે લેતાં નથી.

‘હું કરું છું’ એવો ભાવ લાવ્યા વિના ભગવાન ને ગુરુમાં ખોવાઈ જવું. આવ્યું તોય ભગવાનની ઈચ્છા ને ગયું તોય ભગવાનની ઈચ્છા એમ સમજવું. તો બોજો ન રહે. સુખ રહે.’

પ્રચંડ કાર્યશક્તિથી વિશ્વને અજોડ પ્રદાનો આપનાર પ્રમુખસ્વામી મહારાજની જીવનવીણામાંથી સતત એક જ નાદ ગુંજતો રહ્યો હતો: ‘ગુરુહરિ એક જ કર્તાહર્તા, આપણ શું કરનાર?’ સ્વામીશ્રીની આ જીવનશૈલી આપણને પણ પહાડ જેવા માનસિક બોજાને કાંકરી જેવો નગણ્ય કરવાની રીત શીખવે છે. બસ! એટલું જ માનવાનું છે - ‘કર્તાહર્તા ભગવાન છે, જે કરે છે એ મારા સારા માટે જ છે.’ તો આપણને શાંતિ રહેશે અને આપણા તરફથી લોકોને પણ શાંતિ રહેશે.

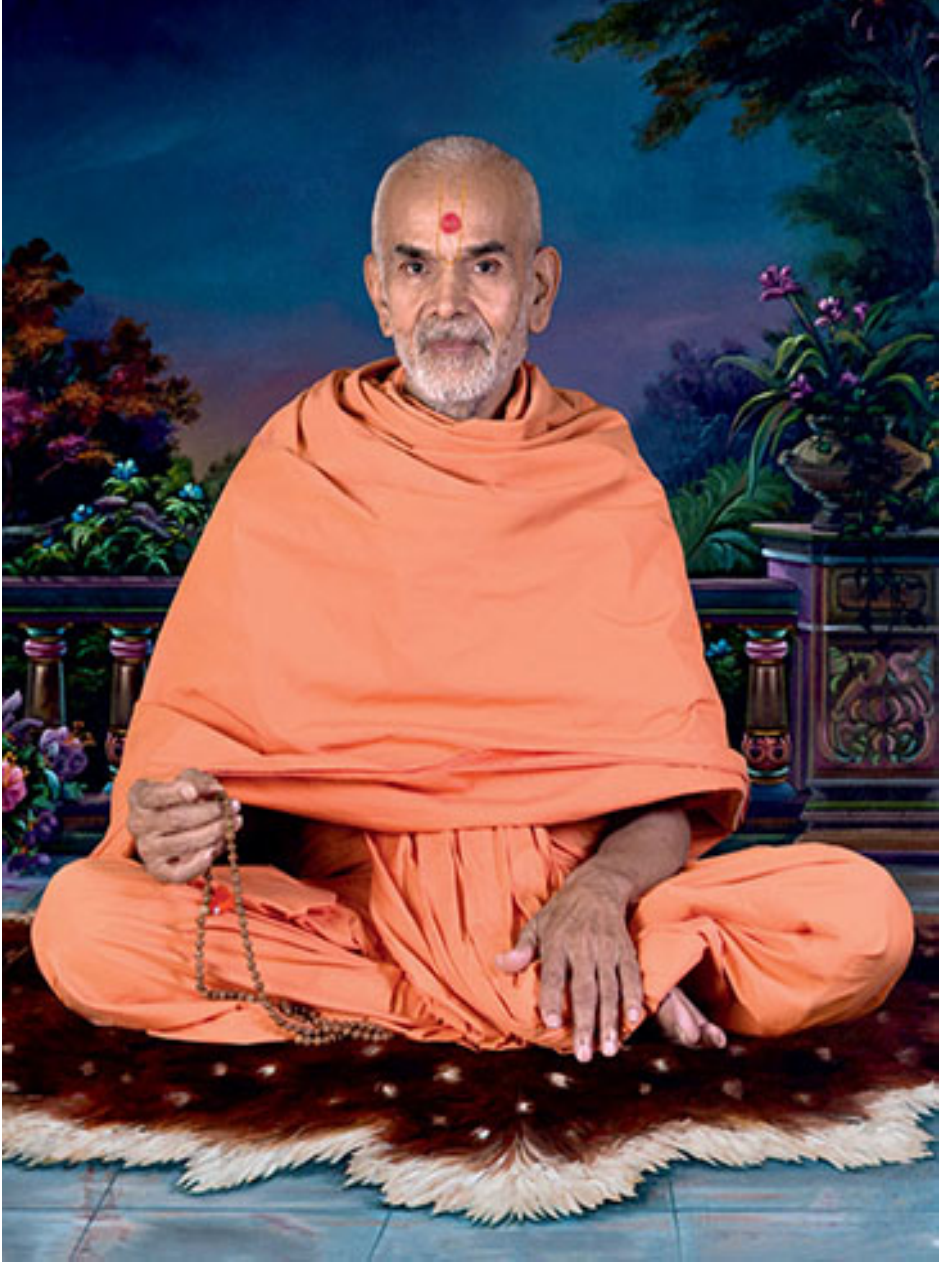
કાયમી પ્રોજેક્ટ

સન ૨૦૦૫ - દિલ્હી અક્ષરધામના ઉદ્ઘાટન સાથે સંસ્થામાં જાણે નવો યુગ આવ્યો. ગિનિસ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડ દ્વારા 'World's Largest Comprehensive Hindu Temple' તરીકે અક્ષરધામની નોંધ લેવાઈ. તે પણ પાંચ વર્ષના રેકોર્ડ સમયમાં તૈયાર થયું તે હકીકતે તો સમગ્ર વિશ્વને મંત્રમુગ્ધ કરી દીધું. વિશ્વપ્રસિદ્ધ સામયિક રીડર્સ ડાયજેસ્ટ દ્વારા 'The Seven Wonders of the 21st Century' (૨૧મી સદીની સાત અજાયબીઓ)માં દિલ્હી અક્ષરધામને જાહેર કરવામાં આવ્યું. અહીં પધારનાર પ્રત્યેક મહાનુભાવ પ્રમુખસ્વામી મહારાજને આ કાર્ય માટે અભિનંદન આપતા થાકતા ન હતા. અક્ષરધામ ઉદ્ઘાટન પૂર્વે થયેલી જાહેર સભાઓમાં મોટા માંઘાતાઓ સ્વામીશ્રીના બે મુખે વખાણ કરતાં. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પર પ્રશસ્તિ પુષ્પો અને સન્માનોની જાણે હેલી વરસી રહી હતી. પરંતુ 'જલકમલવત્' સ્થિતિ ધરાવતા સ્વામીશ્રી આ સન્માનસભાઓમાં માળા ફેરવતા અત્યંત નિર્લેપ થકા બેસતા. તેઓનું મન અખંડ ભગવાનના ભજનમાં તક્ષીન રહેતું, કારણ કે અક્ષરધામ તેઓને મન કોઈ વિશ્વવિક્રમી સ્મારક નહિ, પણ ઈષ્ટભક્તિ અને ગુરુભક્તિ હતી. તેનો સાક્ષી બની રહ્યો ૨૪ નવેમ્બર ૨૦૦૫નો દિવસ.

આજે સાંજે વિશ્વપ્રસિદ્ધ હાર્ટસર્જન ડૉ. સુબ્રહ્મણ્યમ્ સ્વામીશ્રીની મુલાકાતે પધાર્યા હતા. તેઓએ અક્ષરધામનાં દર્શનની સ્વાનુભૂતિ રજૂ કરતાં સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે, 'હું અક્ષરધામમાં પ્રવેશ્યો અને શાંતિ સિવાય જાણે કે બધી જ વસ્તુઓ અંતરમાંથી નીકળી ગઈ હોય એવા અનુભવો થયાં.' આટલું કહી તેઓએ સ્વામીશ્રીને માર્મિક પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, 'આપનો હવે પછીનો પ્રોજેક્ટ કયો છે?'

'સત્સંગ કરાવવો, ભજન કરવું-કરાવવું, વિશ્વમાં શાંતિ પ્રસારે, સૌમાં ભક્તિ વધે ને સારી ભાવના થાય એ પ્રોજેક્ટ ચાલુ જ છે અને સાથે-સાથે આ મંદિરો થતાં જાય છે.' સ્વામીશ્રીએ જણાવ્યું.

'ભજન'ના મુખ્ય પ્રોજેક્ટના કેવળ એક ભાગરૂપે તૈયાર થયું હતું - દિલ્હી અક્ષરધામ! પ્રમુખસ્વામી મહારાજના જીવનની પ્રત્યેક પળમાં 'ભગવાનનું ભજન' એ જ મુખ્ય મિશન રહ્યું હતું. ભજન તેઓનો વ્યવસાય હતો, માળા તેઓની મૂડી અને ભગવાન તેઓનું સર્વસ્વ. એવા સ્વામીશ્રીના પ્રત્યેક કાર્યમાં દુનિયાને ભગવાનનો ચમત્કાર દેખાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! સ્વામીશ્રીના પંથે આપણા જીવનમાં પણ પ્રવૃત્તિની નહિ, પણ ભગવાનની પ્રધાનતા રહે ત્યારે આપણી સેવા સાર્થક થઈ કહેવાય.

પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંતસ્વામી મહારાજ

गुरुवयने यूरेयूरा

એક વાર યોગીજી મહારાજ ગોંડલમાં હતા. તે દરમ્યાન ઉકરડો સાફ કરવાની સેવાનું કાર્ય ચાલુ હતું. આ સેવામાં યોગીબાપાએ સંતોને જોડ્યા. સંતો બધા ટોપલાં ભરી-ભરી ઉકરડો ખટારામાં ઠાલવતા હતા. એવામાં યોગીબાપાએ મહંતસ્વામી મહારાજને યાદ કર્યા કે, ‘મહંતસ્વામી ક્યાં છે?’ કોઈએ કહ્યું, ‘એમને અત્યારે ૧૦૩ ડિગ્રી તાવ છે. એટલે આરામમાં છે.’ યોગીબાપા કહે, ‘બોલાવો એમને. સેવા કરશે તો મટી જશે.’

ત્યાં ઉપસ્થિત કેટલાકને મનમાં થયું કે ‘આવા સખત તાવમાં પણ યોગીબાપા કેમ સેવામાં બોલાવે છે? અને સેવા કરવાથી કાંઈ તાવ થોડો મટતો હશે!’ પરંતુ આવા કોઈ વિચારો કર્યા વગર મહંતસ્વામી મહારાજ યોગીબાપાનો સંદેશો સાંભળી કથળતા શરીરે ઉકરડો ઉથાપવાની સેવામાં જોડાઈ ગયા અને બે કલાક સુધી સેવા કરી! ઉકરડો ઉથાપવા જેવી સેવા તો સાજા-સમા શરીરેય ન ગમે, ત્યારે આટલા તાવ-તૂટતા શરીરે આ સેવા મહંતસ્વામી મહારાજે કેવી રીતે કરી હશે?!

આ પ્રસંગની સ્મૃતિ કરતાં એક વખત મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું હતું: ‘યોગીબાપાએ કહ્યું હતું કે ‘સેવા કરવાથી તાવ મટી જશે’, છતાં તાવ તો મટ્યો જ નહિ! પણ તે સેવા યાદ રહી ગઈ.’ મહંતસ્વામી મહારાજને યોગીબાપા પ્રત્યે શંકા પણ ઉદ્ભવી નથી કે ‘બાપાએ કહ્યું હતું છતાં તાવ તો મટ્યો નહિ.’ તેઓને કેવળ યોગીબાપાના રાજીપા સામી દષ્ટિ હતી.

આ રીતે ગુરુના એક વચને મહંતસ્વામી મહારાજે દેહના ચૂરેચૂરા બોલાવી દીધા છે. ગુરુને રાજી કરવાની આવી તત્પરતા જ્યારે આવે ત્યારે જ આપણા ઉપર તેઓની દષ્ટિ થાય છે અને આપણામાં તે દષ્ટિ ઝીલવાની ખરી પાત્રતા આવે છે.

‘સકલ દિવ્ય દિવ્યમ્’

મહંતસ્વામી મહારાજને પાર્ષદી દીક્ષા આપ્યા બાદ સૌ તેઓને વિનુ ભગત તરીકે ઓળખતા. સન ૧૯૫૭ થી ૧૯૬૦ સુધી વિનુ ભગતને યોગીજી મહારાજે પોતાના લાડીલા સેવક તરીકે પોતાની સાથે જ રાખ્યા હતા. યોગીજી મહારાજની ઘડતરશૈલી નિરાળી હતી. દીક્ષા પૂર્વે વિનુભાઈએ યોગીબાપાના અપાર વાત્સલ્યનો આસ્વાદ માણ્યો હતો. તેથી તેઓને મનમાં હતું કે દીક્ષા લઈને યોગીબાપા સાથે જોડાઈશું ત્યારે તો કેવી મજા આવશે! પરંતુ પાર્ષદી દીક્ષા લીધા પછીના શરૂઆતના ત્રણેક મહિના તો વિનુ ભગત માટે કપરી કસણી સમા બની રહ્યા. કારણ કે દીક્ષા બાદ તો યોગીજી મહારાજે એક વિશિષ્ટ ચરિત્ર કર્યું. સતત ત્રણ મહિના સુધી તેઓ તો જાણે વિનુ ભગતને ઓળખતા જ નથી તેવી રીતે વર્ત્યા.

ત્રણેક મહિના પછી વિનુ ભગત યોગીબાપા સાથે ભાવનગર પહોંચ્યા. હરિજયંતીના ઉપવાસનો દિવસ હતો. આથી, વિનુ ભગતને રાત્રે ઊંઘ આવતી નહોતી. ઉપવાસને કારણે યોગીબાપા પણ જાગતા હતા. રાત્રે તેઓ વિનુ ભગત પાસે ગયા ને તેઓને ઉઠાડીને કહ્યું: ‘મને ને તમને ઊંઘ આવતી નથી, તો હાલો આપણે ગોષ્ઠિ કરીએ.’ પછી પ્રેમથી ઘણી બધી વાતો કરી. યોગીબાપા છેલ્લે કહે: ‘તમે કસોટીમાં પાસ થઈ ગયા!’ એમ કહી ખૂબ રાજીપો દર્શાવ્યો. પછી યોગીબાપાએ કૃપાનો ધોધ વરસાવતાં કહ્યું: ‘તમને ૧ લાખ ૭૮ હજાર માળાનું પુણ્ય આપું છું.’ તે વખતે ભગવાન સ્વામિનારાયણના જન્મને ૧૭૮ વર્ષ પૂરાં થતાં હતાં એટલે તે આંકને લક્ષ્યમાં રાખીને યોગીબાપાએ વિનુ ભગતને અંતરના ઊમળકા સાથે મોજ આપી દીધી. પરંતુ ત્રણ મહિનાના આ સમયગાળા દરમ્યાન મહંતસ્વામી મહારાજને યોગીજી મહારાજમાં લેશ પણ મનુષ્યભાવ ન આવ્યો. અંતરમાં એવી મૂંઝવણ પણ ન થઈ કે યોગીબાપાએ યુવકમાં આટલો લાભ આપ્યા પછી મારી સાથે અચાનક બોલવા-ચાલવાનો વ્યવહાર કેમ બંધ કરી દીધો? મહંતસ્વામી મહારાજ કહે છે કે એ વખતે પણ તેઓએ યોગીબાપાના આ ચરિત્રને દિવ્ય લીલા તરીકે જ જોઈ હતી.

પ્રમુખસ્વામી મહારાજની ૮૫મી જન્મજયંતીએ સ્વામીશ્રીને પ્રાર્થના કરતાં મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું હતું કે, ‘સ્વામી! તમે બોલો, ન બોલો, જુઓ, ન જુઓ, હસો, ન હસો.... બધું દિવ્ય જ લાગે છે.’ ગુરુમાં દિવ્યભાવની તેઓની આ રીત પહેલેથી જ ચાલી આવે છે. એટલે જ તો વિનુભાઈને જ્યારે યોગીબાપાએ એક પછી એક એમ સળંગ પાંચ દિવસ સુધી નિર્જળા ઉપવાસ કરાવ્યા, તોય તેઓને યોગીબાપાના વચનમાં શંકા ન થઈ. વિનુભાઈની તો છઠ્ઠા દિવસે પણ ઉપવાસ કરવાની તૈયારી હતી. આ પ્રસંગની સ્મૃતિમાં એક વાર મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું હતું કે, ‘બહુ બહુ તો શું થશે? દેહ પડી જશે, પણ યોગીબાપા રાજી થાય છે ને’ તેથી છઠ્ઠા દિવસે પણ ઉપવાસ કરવાની તૈયારી સાથે હું યોગીબાપા પાસે ગયો હતો.’ ત્યારે તો યોગીબાપાએ વહેલાં ઊઠી તેઓ

માટે પારણાની સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી હતી. પોતાના હાથે પારણા કરાવી યોગીજી મહારાજે વિનુભાઈ ઉપર અપાર રાજીપો દર્શાવ્યો હતો.

ગુરુમાં દિવ્યભાવ સહિત કેવું જોડાણ હોવું જોઈએ તેનો આદર્શ મહંતસ્વામી મહારાજે પૂરો પાડ્યો છે. આવું જોડાણ થાય તો કોઈ કસર રહે નહિ.

ઉતાવળિયો નિર્ણય ન લેવો

યોગીજી મહારાજે ૯ ભણેલા-ગણેલા નવયુવાનોને સાધુ દીક્ષા આપી હતી. શરૂઆતમાં આ સંતો કાંદિવલી-મુંબઈ રહેતા હતા. એક વખત બપોરના સમયે બધા સંતો જમવા માટે બેઠાં હતાં. તેવામાં એક વયોવૃદ્ધ ત્યાં આવ્યા. સંતોને જમતા જોઈ થોડી વાર ત્યાં ઊભા રહી ગયા.

આ બાજુ સંતોએ આ વયોવૃદ્ધને જોયા એટલે અંદરો-અંદર અટકળો ચાલુ કરી કે ‘બપોરનો સમય થયો છે એટલે ખાવા માટે આવ્યા છે.’ અને પછી તો આ વયોવૃદ્ધ શા માટે આવ્યા હશે તેનું અનુમાન સૌએ પોતપોતાની રીતે કરી લીધું. એમાંથી એક જણ બાકાત હતા - મહંતસ્વામી મહારાજ. તેઓ આ સમયે કંઈ પણ બોલ્યા નહિ કે કોઈના અભિપ્રાયમાં ભળ્યા પણ નહિ.

મહંતસ્વામી મહારાજ જમી રહ્યા પછી આ વયોવૃદ્ધ પાસે આવ્યા. થોડી વાતચીત કરી ત્યારે પેલા વયોવૃદ્ધે કહ્યું, ‘ભગવાન સ્વામિનારાયણે સંતોને પત્તરમાં જમવાની આજ્ઞા કરી છે. પરંતુ તેવાં દર્શન હજી સુધી મને થયાં ન હતાં. તેવામાં મેં સાંભળ્યું કે યોગીજી મહારાજે સંતો બનાવ્યા છે તે બધા પત્તરમાં જમે છે. એટલે સંતોને પત્તરમાં જમતાં દર્શન કરવા હું આવ્યો છું.’

જ્યારે મહંતસ્વામી મહારાજે અન્ય સંતોને આ વાત કરી ત્યારે સૌને સમજાયું કે આપણે તો અલગ-અલગ અભિપ્રાય બાંધી દીધા હતા, પરંતુ આ વયોવૃદ્ધ તો મહિમાથી કેવળ દર્શન કરવા માટે આવ્યા હતા.

ઘણી વખત કોઈની બાહ્ય પ્રકૃતિ-વર્તન જોઈને આપણે ઉતાવળિયો નિર્ણય લઈ લઈએ છીએ અને આપણી મનોધારણા અનુસાર તેના આખા વ્યક્તિત્વનું મૂલ્યાંકન કરી તેનો અવગુણ લઈ બેસીએ છીએ. પરંતુ મહંતસ્વામી મહારાજે જેમ પ્રથમથી જ કોઈ ધારણા ન કરી લીધી અને પૂરેપૂરી તપાસ કરી મહિમા જાણ્યો, તેમ ઉતાવળિયો નિર્ણય કરી કોઈનો અવગુણ ન લેતાં સૌનો મહિમા સમજવો.

‘હું પધરામણીએ જઉં?’

સન ૧૯૯૦માં બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ નોર્થ અમેરિકાના વિચરણ અર્થે પધાર્યા હતા. મોટી સંખ્યામાં સંતો સાથે હોવાથી તેઓની વ્યવસ્થા અંગે સ્વામીશ્રીએ સ્વયં અમુક નિયમો ઘડ્યા હતા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજે સૌ સંતોને એવી આજ્ઞા કરી હતી કે, ‘જે કોઈ સંતને પધરામણી માટે કોઈ હરિભક્તના ઘરે જવું હોય તે પૂજ્ય જ્ઞાનેશ્વર સ્વામીને જાણ કરી, તેઓની અનુમતિ લઈને જાય.’ આ યાત્રામાં મહંતસ્વામી મહારાજ પણ સાથે હતા.

યાત્રા દરમ્યાન ન્યુ યોર્કમાં મહંતસ્વામી મહારાજની એક હરિભક્તના ઘરે પધરામણી ગોઠવાઈ. તેથી તેઓ પરવાનગી લેવા પૂજ્ય જ્ઞાનેશ્વર સ્વામી પાસે આવ્યા અને પૂછ્યું: ‘હું પધરામણીએ જઉં?’ સદ્ગુરુ સંત મહંતસ્વામી તરફથી આ પ્રશ્ન પૂછાતાં જ્ઞાનેશ્વર સ્વામી તો ઇભીલા (ઝંખા) જ પડી ગયા. તેઓએ ક્ષોભ સાથે સ્વામીશ્રીને જણાવ્યું કે, ‘સ્વામી! આ જાહેરાત આપના માટે નથી, બીજા સંતો માટે છે. આપ તો સદ્ગુરુ સંત છો. આપે મને ન પૂછવાનું હોય.’ ત્યારે મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું કે, ‘સ્વામીબાપાએ આજ્ઞા કરી છે એટલે મારે પણ પાળવી તો પડે જ ને!’

પદ, મોભા કે સિનિયોરિટીનો ભાર વ્યક્તિને સહેજે આવી જાય. અન્ય કરતાં આપણે થોડા વિશેષ છીએ એવો સૂક્ષ્મ અહંકાર અંતરમાં ઘર કરી જાય. પરંતુ, અહીં મહંતસ્વામી મહારાજ સદ્ગુરુ હતા, છતાં પોતાને વિશેષ ન માનતા અન્ય સંતોની જેમ જ આજ્ઞા લેવા ગયા! નાનામાં નાની આજ્ઞા પાળવાનો કેવો ખટકો! આપણે પણ આવો ખટકો રાખી દાસભાવે નાની-મોટી તમામ આજ્ઞાઓ પાળીએ તો મોટા પુરુષ રાજી થઈ જાય.

‘બીજા સ્વાદની જરૂર નથી’

મહંતસ્વામી મહારાજનું ભોજન એટલે સ્વાદ વિનાનું ભોજન. તેમાં ન તો મીઠું હોય કે ન કોઈ મસાલા. વર્ષોથી સ્વામીશ્રી બાફેલું, મરી-મસાલા વગરનું અને રોજ એકનું-એક જમતા આવ્યા છે. વર્ષોથી ભોજનમાં કોઈ પ્રકારની નવીનતા જ નહિ!

સન ૨૦૦૧માં નોર્થ અમેરિકાથી બાળકો-કિશોરો ભારતયાત્રાએ ગયા હતા. આ યાત્રા દરમ્યાન એક વાર બોચાસણમાં મહંતસ્વામી મહારાજ ભોજન કરી રહ્યા હતા. ત્યારે દર્શન કરતાં બાળકોએ પૂછ્યું, ‘આપ શું જમો છો?’

પોતાના ભોજનપાત્ર(પત્તર)ની બાજુમાં પડેલા થાળ તરફ નિર્દેશ કરીને મહંતસ્વામી મહારાજે પૂછ્યું, ‘ચાખવું છે?’

બાળકો રાજી થઈ ગયા. બાળકોના મનમાં હતું કે સ્વાદિષ્ટ વાનગી જમવા મળશે! મહંતસ્વામી મહારાજે થાળમાંથી પરવળનું શાક થોડું લઈને ચમચી દ્વારા એક બાળકને આપ્યું. રાજી થઈને હોંશે હોંશે તે બાળકે જેવું મોઢામાં મૂક્યું કે તરત જ ‘થૂ... થૂ...’ કરીને મોઢામાંથી કાઢી નાંખ્યું, કારણ કે તેમાં કોઈ સ્વાદ જ નહોતો.

બાળકે પૂછ્યું: ‘આપને આવું સાવ સ્વાદ વિનાનું મોળું કેવી રીતે ભાવે છે?’

મહંતસ્વામી મહારાજે ઉત્સાહથી કહ્યું, ‘યોગીબાપા અને પ્રમુખસ્વામી મહારાજ મળ્યા છે એનો કેફ છે. એટલે બીજા સ્વાદની જરૂર નથી.’

આપણને સમયે-સમયે જમવામાં નવીનતા જોઈએ છે. પરંતુ મહંતસ્વામી મહારાજને એવો કોઈ વિચાર જ નથી આવતો! કોઈ જ ફરમાઈશ નહિ કે કોઈ ફરિયાદ નહિ! ‘રોજ એનું એ જ જમવાનું, એના એ જ કમમાં જમવાનું ને એટલું જ જમવાનું.’ આ પ્રેક્ટિકલ નિઃસ્વાદીપણાનાં દર્શન મહંતસ્વામી મહારાજમાં થાય છે, કારણ કે તેઓ જમવાનો આનંદ નહિ, પરંતુ ભગવાનનો આનંદ લે છે. તેઓ કેવળ કોઠીમાં દાણા ભરે તેમ જમે છે, પણ સ્વાદ તો ભગવાનની મૂર્તિનો લે છે.

‘મને માફ કરજો’

સન ૨૦૦૧માં અમેરિકાના બાળકો ઈન્ડિયા ટ્રિપ માટે ગયા હતા. બોચાસણમાં તેઓની એક સભામાં મહંતસ્વામી મહારાજને પ્રવચન કરવાનું હતું. તેઓનો વિષય હતો - ‘સ્વામીબાપા - અવર બેસ્ટ ફ્રેન્ડ’

મહંતસ્વામી મહારાજની ખાસચિત છે કે જે કાર્ય હાથમાં લે તેમાં ખૂબ ઊંડા ઊતરે. તેઓને પ્રવચનમાં જે વિષય આપવામાં આવે તેને પૂરેપૂરો ન્યાય મળે તે માટે ખૂબ ઊંડું ચિંતન-મનન કરી રજૂઆત કરે. આ પ્રવચનની તૈયારી કરવા માટે ખાસ તેઓ નડિયાદ ગયા. વળી, અમેરિકાના બાળકોને રસ પડે તે માટે વિશિષ્ટ રજૂઆત કરવાનું વિચાર્યું. વિષયને અનુરૂપ ૩૦-૪૦ જેટલાં ચિત્રો સ્વયં દોર્યાં, પાવર પોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશન તૈયાર કર્યું.

આવી વિશિષ્ટ તૈયારી સાથે મહંતસ્વામી મહારાજે બોચાસણમાં પ્રવચનની શરૂઆત કરી. પરંતુ યાત્રાને લીધે બધા બાળકો થાકી ગયાં હતાં. એટલે ચાલુ પ્રવચનમાં ઝોકે ચડ્યાં. કેટલાક તો લાંબા પગ કરીને સૂઈ જ ગયા!

પ્રવચન પૂરું કરીને સ્વામીશ્રી અટલાદરા પધાર્યાં. ત્યાંથી તેઓએ આ બાળકો ઉપર એક માફીપત્ર લખ્યો:

‘હું ખરેખર દિલગીર છું કે મારા મનમાં શું હતું તે તમને સમજાવી ના શક્યો. તે તમારા માટે સજા જેવું હતું. બીજું, તમે સૌ આટલા અઘરાં અને લાંબાં-લાંબાં પ્રવચનો સાંભળવા ટેવાયેલા નથી, તે તમને બીજી સજા મળી. ત્રીજી સજા તમારાં ઘૂંટણના દુઃખાવાની મળી. તમે બધા પલાઠી વાળીને બેસવામાં ખૂબ જ અસ્વસ્થ હતા, તે મને પણ અનુભવાયું.

મારા પ્રવચનો ક્યારેય આટલાં લાંબા નથી હોતાં. પ્રેઝન્ટેશન સાથેનો આ મારો પ્રથમ પ્રયત્ન હતો, તેથી સમય ન જળવાયો. આગળ આવું નહિ થાય. મને માફ કરજો.’

આ પત્રમાં જેટલા કારણો માટે મહંતસ્વામી મહારાજે માફી માંગી, તેમાં તેઓની કોઈ ભૂલ હતી જ નહિ. છતાં તેઓએ બધો જ વાંક પોતાના શિરે જ લીધો!

આ પ્રસંગના સંદર્ભમાં વર્ષો પછી મહંતસ્વામી મહારાજને પૂછવામાં આવ્યું કે ‘એવું ના લાગે કે ‘હું આટલો મોટો છું અને આ આટલા નાના છે, હું એમની માફી કેવી રીતે માંગુ?’ ત્યારે તેઓએ કહ્યું હતું, ‘મોટાની વાત છે જ નહિ. આ સત્સંગમાં દાસના દાસ થવાનું છે. નાના બાળક લાગે, પણ એનાય દાસ થવાનું છે.’

એક વાર મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું હતું, ‘માફી માંગવાનું તો સહેજે. ભૂલ ન હોય તોય પ્રમુખસ્વામી મહારાજે માફી માંગેલી છે! એટલે એમના થકી આપણે શીખ્યા છીએ કે આ જ માર્ગ સારો છે. શાંતિનો માર્ગ છે.’

ઘણી વાર તો આપણી પોતાની જ ભૂલ હોય છે છતાં આપણે માફી માંગી શકતા નથી. જ્યારે સ્વામીશ્રી આપણને અહીં શીખવે છે કે કદાચ આપણી ભૂલ ન હોય છતાં પણ સંપ-સુહૃદભાવ જાળવવા આપણે વ્યવસ્થાપકોની, મંડળના હરિભક્તોની કે કુટુંબના સભ્યોની માફી માંગી લઈએ તો ઘણાં પ્રશ્નોનું સમાધાન તરત જ આવી જાય. મહંતસ્વામી મહારાજના પગલે-પગલે આપણે પણ સંપ અને શાંતિના આ રાજમાર્ગ ઉપર ચાલવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

‘કોઈ દિવસ નિર્ધાર રાખ્યો જ નથી..’

૨૦૧૩માં મહંતસ્વામી મહારાજ જયપુર પધાર્યા હતા. તેઓ હરિભક્તોના ઘરે ઘરે પધરામણીએ નીકળ્યા હતા. એક પછી એક પધરામણીઓ વધતાં ઘણું મોડું થઈ ગયું હતું. સ્થાનિક સંત પર સેવકોના ફોન આવ્યા કે મહંતસ્વામીને વહેલી તકે મંદિર પાછા લઈ આવો ને આગળની બધી પધરામણી કેન્સલ કરો, કારણ કે સ્વામીશ્રીનું ભોજન અને વિશ્રામ બંને ઠેલાતાં હતાં. પરંતુ ૮૦ વર્ષની ઉંમરે મહંતસ્વામી મહારાજ બધાના ઘરે એટલા પ્રેમથી પધરામણી કરતા હતા કે કોઈ હરિભક્ત પધરામણી કેન્સલ કરવામાં રાજી ન થાય. બપોરનો એક વાગ્યો ત્યાં સુધી સ્વામીશ્રી પધરામણીઓ કરતા રહ્યા.

પધરામણીઓ પૂરી કરીને સ્વામીશ્રી મંદિરે પહોંચ્યા જ ત્યાં તો એક ભાવિકે દોડતાં આવી કહ્યું કે, ‘મારા ઘરે પધરામણી રહી ગઈ છે.’ જો કે તેમના ઘરે નાનું-મોટું સમારકામ ચાલી રહ્યું હતું. આથી, સ્થાનિક સંતોએ તેમને સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો કે ભવિષ્યમાં પધરામણી કરીશું. પરંતુ મહંતસ્વામી મહારાજ સ્થાનિક સંતોનો હાથ દબાવીને કહેવા લાગ્યા: ‘ચાલો, આપણે પધરામણીએ જઈ આવીએ.’ એટલું કહેતાં તેઓ પોતાના ભોજન માટે ઉતારામાં જવાને બદલે કાર તરફ જવા લાગ્યા. સાથેના સંતને પણ તેમણે ઈશારા દ્વારા કારમાં બેસવાનો નિર્દેશ કર્યો. અને ભોજન પડતું મૂકીને સ્વામીશ્રી એ હરિભક્તના ઘરે પધરામણીએ ગયા અને તેમને રાજી કર્યા.

ત્યાર બાદ આશરે અડધો કલાકમાં મંદિરે પહોંચ્યા અને ભોજન માટે બિરાજ્યા. સંતોએ તેઓને પૂછ્યું: ‘આવા સંજોગોમાં આપને કંટાળો ન આવે?’ મહંતસ્વામી મહારાજે સહજતાથી કહ્યું: ‘કોઈ દિવસ નિર્ધાર રાખ્યો જ નથી કે આમ કરવું છે. જેમ સૌ સંતો-હરિભક્તો રાજી થાય એ પ્રમાણે કરવાની વાત યોગીબાપાએ શીખવાડી છે.’

સ્વામીશ્રીએ પોતાનું સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ સંતો-ભક્તોને અર્પણ કરી દીધું છે. આપણને રાજી કરવા તેઓએ પોતાના સમય, શરીર કે સુવિધા સામે ક્યારેય જોયું નથી. પણ પણ ગુરુહરિ બસ! આપણા માટે જ જીવી રહ્યા છે. આમ તો આપણે તેઓને રાજી કરવાના છે, પણ ખરેખર તો તેઓ ક્ષણે ક્ષણે આપણને રાજી કરી રહ્યા છે!

તમારો જોડો અને મારું માથું

૧૩મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૬ના રોજ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અંતર્ધાન થયા બાદ સમગ્ર વિશ્વની નજર મહંતસ્વામી મહારાજ ઉપર હતી. કારણ કે વિશ્વવ્યાપી BAPS સંસ્થાના પ્રમુખ તરીકેની અને લાખો ભક્તોના ગુરુ તરીકેની જવાબદારી હવે તેઓના શિરે હતી. આ મહાન કાર્યભારથી અલિપ્ત સ્વામીશ્રીના વાણી, વર્તન અને વ્યવહાર સંસ્થાના એક સામાન્ય સંત જેવા જ હતા. એ જ સ્થિરતા અને સાધુતા સૌની નજરે ચડતી હતી.

આ અરસામાં સારંગપુરમાં એક ભક્તે મહંતસ્વામી મહારાજને વાત-વાતમાં હળવાશમાં કહ્યું: ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આપને આ જવાબદારી સોંપતા ગયા છે. સ્વામીબાપાએ જેટલું વિચરણ કર્યું એટલું આપે પણ કર્યું છે. સ્વામીબાપાએ સંતો-ભક્તોને રાજી કર્યાં એ રીતે આપે પણ રાજી કર્યાં છે. આ બે બાબતના તો અમે સાક્ષી છીએ, પણ હવે એક જ વસ્તુ જોવાની બાકી રહી કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું ઐશ્વર્ય આપનામાં આવ્યું છે કે નહિ?’ આ જિજ્ઞાસાનો જવાબ વાળતાં મહંતસ્વામી મહારાજે કહ્યું: ‘મારા પંચવર્તમાનમાં કાંઈ ફેર હોય તો તમારો જોડો અને મારું માથું! બાકી મને ઐશ્વર્ય-ચમત્કારમાં ખબર પડે નહિ.’

પાંચ-પાંચ દાયકા ઉપરાંતના પોતાના સાધુજીવનમાં પંચવર્તમાનમાં લેશમાત્ર ફેર પડ્યો નથી, એવું ખાતરી સાથે ખોંખારીને કોણ કહી શકે? આવા નિષ્કલંક સાધુતાસંપન્ન પુરુષ માટે શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત ગઢડા અંત્ય-રહમાં કહ્યું છે કે, ‘પંચ વર્તમાનમાં દૃઢ રહેતા હોય; ને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માને ને પુરુષોત્તમ ભગવાનની ઉપાસના કરે. એવા જે સંત તેને મનુષ્ય જેવા ન જાણવા ને દેવ જેવા પણ ન જાણવા; કેમ જે, એવી ક્રિયા દેવ-મનુષ્યને વિષે હોય નહિ. અને એવા સંત મનુષ્ય છે તો પણ ભગવાનની પેઠે સેવા કરવા યોગ્ય છે.’ આપણે ભાગ્યશાળી છીએ કે આપણને એવા ભગવાનની પેઠે સેવા કરવા યોગ્ય સંતની પ્રાપ્તિ થઈ છે.

સદા દાસ

૨ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૬, નડિયાદ. મહંતસ્વામી મહારાજના મધ્યાહ્ન ભોજનમાં છાત્રાલયમાં રહીને અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓ દર્શન લાભ લઈ રહ્યા હતા. ભોજનસત્રની પૂર્ણાહુતિમાં યુવકોએ સ્વામીશ્રીને કહ્યું: ‘સ્વામી! આજે આપની સમક્ષ એક ઈતિહાસનું પુનરાવર્તન કરવું છે.’ એમ કહી પ્રમુખસ્વામી મહારાજની હાજરીમાં ગવાયેલી કવ્વાલી મહંતસ્વામી મહારાજ આગળ રજૂ કરી. જેના શબ્દો હતાં - ‘આ સૂરજ પૂછે છે, આ ચાંદો પૂછે છે, ગગનમાં ચમકતો સિતારો પૂછે છે... પ્રમુખસ્વામી શું છે? મહંતસ્વામી શું છે?’

ભક્તિસભર કવ્વાલીનું ગાન કરી વિદ્યાર્થીઓએ મહંતસ્વામી મહારાજને કહ્યું: ‘સ્વામી! પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આગળ આ કવ્વાલી ગવાયા પછી પોતાની ઓળખ આપતાં તેઓએ જણાવ્યું હતું કે, ‘પ્રમુખસ્વામી એ સાધુ છે, ભગવાન સ્વામિનારાયણના ભક્ત છે અને જોગી મહારાજના શિષ્ય છે.’ તો સ્વામી! આજે આપ પણ આપની ઓળખ આપો કે, ‘મહંત સ્વામી શું છે?’ સૌનાં કાન સરવા થઈ ગયાં. સ્વામીશ્રી સમક્ષ માઈક ધર્યું ને ક્ષણનાય વિલંબ વિના સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘દાસના દાસ.’ અનન્ય દાસત્વની આ અદ્ભૂત ક્ષણ સૌનાં હૈયે જડાઈ ગઈ.

દાસત્વ એ સત્પુરુષે સિદ્ધ કરેલો ગુણ નથી, પરંતુ તેઓની સ્વાભાવિક જીવનશૈલી છે. તેથી જ લાખોના ગુરુ હોવા છતાં તેઓને મનાતું જ નથી કે ‘હું ગુરુ છું.’ તેથી જ સાક્ષાત્ અક્ષરબ્રહ્મ હોવા છતાં તેઓને ભક્તોના ચરણસ્પર્શ કરતાં લેશ પણ સંકોચ થતો નથી. સ્વામીશ્રી એવું માને છે કે ‘બધાં મારાથી મોટાં છે અને હું સૌથી ન્યૂન છું!’ પોતાના વિચાર, વાણી અને વર્તન દ્વારા સ્વામીશ્રી આપણને પણ દાસભાવથી સત્સંગ કરવાની સતત પ્રેરણા આપી રહ્યા છે. મહંતસ્વામી મહારાજ કહે છે કે, ‘દાસભાવ - Express way to Akshardham’ છે. ગુરુ ‘દાસના દાસ’ થઈને રહેતા હોય તો આપણે શિષ્ય થઈને તો દાસ થવું જ રહ્યું, ખરું ને?

આવા ગુરુ ક્યાં મળે?

‘હે મારા વહાલા સ્વયંસેવકો, તમે તો બધાએ કમાલ કરી છે. તેના માટે કોઈ શબ્દો જ નથી.’ ‘શ્રીજીમહારાજ એટલા રાજી રાજી રાજી થયા છે કે - આ તમને ખબર નથી કે તમે શું કર્યું છે! તમે બધાએ કમાલ કરી છે! ખરેખર!’ ‘હું આપ બધાને યાદ કરીને પ્રતિષ્ઠાની મુખ્ય આરતી કરીશ... આપ ૧૨,૦૦૦ સ્વયંસેવકોના લીધે આજે પ્રતિષ્ઠા થશે... હવે મારી ઈચ્છા છે કે હું આપ બધાની આરતી ઉતારું.’ રોબિન્સવિલ અક્ષરધામ નિર્માણમાં સેવા આપનાર સૌ સ્વયંસેવકોને હૃદયની ભાવાંજલિ પાઠવતા સ્વામીશ્રીના પત્રના આ શબ્દો છે. સ્વયંસેવક સભામાં મહંતસ્વામી મહારાજના આ મહિમાસભર શબ્દો જેમ જેમ વહેતાં થયાં તેમ તેમ સૌનાં મન-હૃદય ભાવાર્દ્ર થતાં ગયાં. કારણ કે સ્વામીશ્રીએ અક્ષરધામ નિર્માણનો સંપૂર્ણ યશકળશ ભક્તોના શિરે ઢોળી દીધો હતો.

પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો સંકલ્પ પોતાનો બનાવીને મહંતસ્વામી મહારાજ સ્વયં આ પ્રકલ્પના સૂત્રધાર બન્યા હતા. તેઓની જ એક હાકલે હરિભક્તો ઘરબાર-ધંધા-વ્યવહાર મૂકી આ સેવામાં જોડાવા તત્પર થયાં હતાં. સૌનો એક અનુભવ હતો કે મહંતસ્વામી મહારાજના પ્રૌઢ પ્રતાપ, ઐશ્વર્ય અને કૃપાથી જ અક્ષરધામને આપણે નજર સામે જોઈ શકીએ છીએ. એવા ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજે સફળતાનો સઘળો શ્રેય સ્વયંસેવકોને અર્પણ કરી દીધો! જ્યારે સ્વયંસેવક સભામાં સ્વામીબાપાને પૂજ્ય નારાયણમુનિ સ્વામીએ ગદ્ગદ્ભાવે વિનંતી કરી કે, ‘આપ ચરણરજ માથે ન ચડાવશો, કેવળ દર્શન કરો.’ તેમ છતાં પણ સ્વામીશ્રી સ્વયંસેવકોની ચરણરજ શિરે ચડાવ્યા વિના રહી જ શક્યા નહિ! આ દૃશ્યના સાક્ષી સૌ ભક્તોની આંખોના બંધ ત્યારે છૂટી ગયાં. સૌના અંતરે એક જ અહોભાવ રમતો હતો કે આપણા ગુરુ આપણો કેવો મહિમા સમજે છે!

એવી જ રીતે ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ શતાબ્દી મહોત્સવ’ પછી પણ સ્વામીશ્રીએ ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ નગર’ની ધૂળ મંગાવી હતી. સ્વામીશ્રીએ કહ્યું હતું કે, ‘મને ઘણા દિવસથી વિચાર આવતો હતો કે આ ધૂળ મારે માથે ચડાવવી છે, કારણ કે અહીં સ્વયંસેવકોએ ખૂબ સેવા કરી છે, સંતોએ ખૂબ સેવા કરી છે. લાખો ભાવિકો અહીં આવ્યા છે. જે અહીં આવ્યા અને સેવા કરી એ બધા દિવ્ય છે. એટલે મારે એમના ચરણની ધૂળ માથે ચડાવવી છે.’ અંતરમાં મહિમાના ધૂધવતા સાગર સાથે સ્વામીશ્રીએ ભક્તોની ચરણરજને માથે ચડાવી.

સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ, જેઓના રૂંવાડે રૂંવાડે અનંત કોટી બ્રહ્માંડો ઊડતા ફરે છે, જેઓનો મહિમા ગાતા વેદો પણ ‘નેતિ નેતિ’ પોકારી ઊઠે છે. અરે! જેઓના ચરણની રજ સ્વયં પરબ્રહ્મ પણ ઝંપે છે. એવા સંત મહંતસ્વામી મહારાજ આપણી ચરણરજ મસ્તકે ચડાવે! આવા ગુરુ ક્યાં મળે? સ્વામીશ્રી જેવો આપણો મહિમા સમજે છે, એવો અને એટલો મહિમા આપણે તેઓનો સમજી શકીએ તો આપણે ધન્ય થઈ જઈએ.

મનન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ

ભગવાન સ્વામિનારાયણે વચનામૃતમાં મનન દ્વારા બ્રહ્મનો સંગ કરવાની વાત કરી છે. ગુણાતીત ગુરુપરંપરાના જીવનમાંથી આ ‘મનન’નો ગુણ આંખે ઊડીને વળગે છે. તેઓએ પોતાના ઈષ્ટદેવ અને ગુરુવર્યોના જીવનપ્રસંગોનું ખૂબ મનન-ચિંતન કર્યું છે. તેઓ માટે ‘મનન’ ગુરુના જીવનને માણવાનો અવસર બની રહ્યો છે. આ પરિપ્રેક્ષ્યથી ગુરુહરિ મહંતસ્વામી મહારાજના જીવનમાં ડોકિયું કરીએ.

વિનુભાઈ ગોયા તળાવની પાળે બેઠા હતા. યોગીબાપા જ્યારે ગામમાંથી વિદાય થઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેઓએ વિનુભાઈને બોલાવીને પ્રેમાળ સ્મિત વરસાવતાં કહ્યું: ‘લ્યો, અમે જઈએ છીએ. અમારી ભૂલચૂક માફ કરજો!’ એમ કહેતાં આશીર્વાદનો ધબ્બો મારીને યોગીજી મહારાજ તો ત્યાંથી નીકળી ગયા! પરંતુ આ પ્રસંગથી વિનુભાઈ સ્તબ્ધ બની ગયા. આ એક પ્રસંગનું મનન ઘણા લાંબા સમય સુધી તેઓના મનમાં થતું રહ્યું. જેના કારણે તેઓના પૂર્વગ્રહો ખરી પડ્યા. પશ્ચાત્તાપનું ઝરણું વહેવા લાગ્યું. વિનુભાઈના મનમાં દિવ્ય વિચારોની પરંપરા ચાલી કે આ કેવા નિરાળા અને અજોડ સંત છે! જનેતા કરતાંય કેવી અજોડ પ્રેમાળ પ્રતિભા છે! કેવું તેમનું અલૌકિક નિર્દોષ હાસ્ય છે! કેવી તેમની સાધુતા છે! આ બધા વિચારો સાથે તેઓ ફરીથી યોગીજી મહારાજના સાંનિધ્યની ઝંખના કરવા લાગ્યા. ભલે યોગીજી મહારાજ ભૌતિક રીતે તેઓથી દૂર હતા, પણ તેઓ મનન દ્વારા યોગીરાજનો સંગ કરી રહ્યા હતા.

એ અરસામાં યોગીજી મહારાજ એક વાર ટ્રેનમાં મુંબઈ જઈ રહ્યા હતા અને રસ્તામાં આણંદ સ્ટેશન આવ્યું. અહીંના હરિભક્તો સાથે વિનુભાઈ પણ દર્શન કરવા સ્ટેશને આવ્યા હતા. શરમાળ પ્રકૃતિના વિનુભાઈ એક હોટેલની દીવાલના ટેકે ઊભા રહી દર્શન કરી રહ્યા હતા. તેઓને જોઈ યોગીબાપા ટ્રેનની બોગીમાંથી નીચે ઊતરી તેઓની પાસે પહોંચ્યા. એ જ વાત્સલ્યની અસીમ વર્ષા! એ જ આશીર્વાદના ધબ્બા! કરુણા અને સાધુતાના દિવ્ય પ્રવાહમાં વિનુભાઈ ખોવાઈ ગયા. થોડીવારમાં ટ્રેનની વ્હીસલ વાગી. યોગીબાપા પુનઃ ટ્રેનમાં બેસી વિદાય થયા. પણ મનનશીલ વિનુભાઈ લાંબા સમય સુધી અહીં જ બેસી આ પ્રસંગની સ્મૃતિ-મનન કરતા રહ્યા. યોગીબાપાના એ દિવ્ય અનુભવને વાગોળતા રહ્યા. એટલું જ નહિ, ત્યાર બાદ લગભગ પંદર દિવસ સુધી રેલવે સ્ટેશન પર આવી, બાંકડા પર બેસી કલાકો સુધી વિનુભાઈ આ પ્રસંગના મનન-ચિંતનમાં ખોવાઈ જતા. એ સમયનું સ્મરણ કરતાં મહંતસ્વામી મહારાજ લખે છે કે, ‘યોગીજી મહારાજ મળ્યા અને હું તેમાં એકદમ ચોંટી ગયો. બીજું બધું જ ગૌણ થઈ ગયું. યોગીજી મહારાજ જ જીવનના કેન્દ્રમાં આવી ગયા.’ આમ, વિનુભાઈ મનન દ્વારા યોગીજી મહારાજના સાંનિધ્યને સતત માણતા રહ્યા અને જોતજોતામાં તો યોગીજી મહારાજ તેઓના જીવનનું કેન્દ્રબિંદુ બની ગયા. એ જ રીતે ગુરુહરિના પ્રસંગોના મનન દ્વારા આપણે પણ ગુરુમય બની જઈએ એ જ સત્સંગની ખરી ફળશ્રુતિ છે.

Satsang Prasang

Guidelines for Satsang Prasang

One of the various competitions in the **Satsang Adhiveshan** is the '**Satsang Prasang**' competition, which includes 100 inspirational prasangs.

The purpose of the '**Satsang Prasang**' competition is for all devotees to study these 100 prasangs in depth. These prasangs highlight the glory and teachings of **Bhagwan Swaminarayan and the Gunatit Gurus**, as well as prasangs from the lives of some of contemporary bhaktas, from which we will gain immense inspiration.

Table of Contents

Bhagwan Swaminarayan	9
The Purpose of Bhagwan Swaminarayan's Manifestation	10
Nilkanth Varni's Fearlessness	11
A Varni Above Worldly Attachments	13
Nilkanth Varni's Selfless Seva	14
Purifier of Bhakti, Founder of Ekantik Dharma	15
Unparalleled Prayer and Boon Born from Compassion and Love	16
Ājñi Ghadi Re Dhanya...	17
"What Are the Qualities of a Humble Servant?"	19
A Cow Out of a Donkey	21
'Anishuddha' Rice Grains	23
"Please Have Mercy Upon Me!"	24
How Rare an Attainment!	25
"Who is 'Swaminarayaniya'?"	26
"Mithā Vahālā Kem Visaru Māru..."	27
Bhaktaratno	29
Just Satsang, No Expectations	30
A Dedication Beyond Compare	32
"To Prosper in Worldly Affairs..."	33
Unflinching Conviction, Unshakeable Understanding	34
Highest Level of Understanding	35

“Here Comes Our ‘Jati!’”	37
With Whom Does Shriji Maharaj Get Along?	39
Satsang Above All!	41
“Addicted to Serving”	43
A Bhakta with <i>Suhradbhav</i> is My Very Heart	45
Bhaktaraj Shivalal Sheth	47
Swami Vignandasji’s Oneness with Bhagatji Maharaj	48
An Exceptional Example of <i>Divyabhav</i>	50
Even If the Universe Shatters, the Rope Shall Not Break!	51
An Opportunity Not Worth Missing	52
Pioneering Satsang in Africa: Maganbhai	53
The Vyasji of Our Sampradaya	55
Aksharbrahma Gunatitanand Swami	57
An Unquenchable Thirst for <i>Darshan</i>	58
Discipline of the Eyes	59
Blessing Thy Oppressors	60
“This Is Our <i>Tilak!</i> ”	61
“My Eternal Servant”	62
The Sculptor of <i>Brahmi Sthiti</i> (Brahmic State)	64
“One Who Serves is Mahant”	66
Equanimity in Honour or Humiliation	67
Savji Seized the Opportunity of <i>Rajipo</i>	69
A Pledge Like No Other	70

With Gunatit, Become Gunatit	72
“Swami! Are You Truly Akshar?”	74
Brahmaswarup Bhagatji Maharaj	77
Ask, and It Shall Be Granted...	78
‘Anuvrutti’ Is Bhakti	80
“Dedicated My Life in the Service of Swami”	82
Sixty-Eight Places of Pilgrimage at Thy Feet	84
<i>Akshar Gnan</i> Proclaimed	85
Brahmaswarup Shastriji Maharaj	87
Absolute Conviction in Swaminarayan	88
Drawn like the Chakor to the Moon...	90
Lifting the Injunction Against Jaga Bhakta	91
Ideal <i>Gurubhakti</i>	93
“Shriji Maharaj Alone Is the Doer”	94
Shriji Himself Has Done It...	95
The Passion for Spreading <i>Upasana</i>	97
The Historic Departure from Vartal	98
“Vartal and I Are One”	100
“Oh, Swami! Please Accept Your Place”	101
“Your Disciples Will Enshrine Your <i>Murti</i> in Gold!”	102
“Shaved Only for Akshar–Purushottam”	103
The Charity That Grants Moksha	105
“If He Were to Sit on My Head to Deliver It...”	106

The <i>Samadhi</i> Chapter Initiated by Shastriji Maharaj	107
“Tame Jivyā Amāre Kāj...”	109
Brahmaswarup Yogiji Maharaj	111
“Will Swami Be Pleased?”	112
Tolerance is Saintliness	113
Morsels of Love	115
Prostrations to Devotees’ Belongings	117
Seeing Good Everywhere	119
A Love That Never Fades	120
Nourishing Young Hearts	121
Brahmaswarup Pramukh Swami Maharaj	123
The Bridge of <i>Gurubhakti</i>	124
No <i>Seva</i> Too Small	126
“One with Such Devotion Can Attain the Ultimate Task”	127
Acting According to the Guru’s Wish	129
A Guru-Centric Life	130
“Swami! Your Compassion Knows No Bounds!”	131
This is <i>Brāhmi-sthiti</i> ...	133
No Care for His Own Body	134
<i>Vicharan</i> : An Endless Journey for Gifting <i>Moksha</i>	135
Pramukh Pratigna	136
Purushottam Bolya Prite	138
Humility Personified	139

Eternally Pure	140
The Ideal of Selfless Seva	141
Akshardham Response	143
Not Even the Weight of a Pebble	145
The Permanent Project	147
Pragat Brahaswarup Mahant Swami Maharaj	149
Complete Surrender to the Guru's Words	150
A Disciple's <i>Jodan</i> Through <i>Divyabhav</i>	151
Do Not Make Hasty Decisions	152
"May I Go for <i>Padharamani</i> ?"	153
"I Do Not Need Any Other Taste"	154
"Please Forgive Me"	155
"I've Never Made a Fixed Plan..."	156
Your Shoes, My Head	157
Forever a Servant	158
Where Can One Find a Guru Like This?	159
Associating with Brahma Through Contemplation	160

Bhagwan Swaminarayan

The Purpose of Bhagwan Swaminarayan's Manifestation

The Supreme Sarvavatari Parabrahma Purushottam Narayan manifested on this earth out of his unconditional compassion for all souls. In Vachanamrut Gadhada I 78, Bhagwan Swaminarayan says, "God – who transcends Akshar, who is beyond mind and speech, and who is imperceptible – himself, out of compassion, resolves, 'May all the enlightened and unenlightened people on Mrutyulok behold me.' Having resolved in this manner, God – whose will always prevail – out of compassion becomes perceivable to all people on Mrutyulok." What was the purpose of Bhagwan Swaminarayan's arrival on this earth? Shriji Maharaj himself revealed the reasons for his manifestation.

In 1820 CE (Samvat 1877) Bhagwan Swaminarayan came to Kariyani to celebrate Diwali-Annakut when Gopalanand Swami arrived from Vadodara for his *darshan*. Shriji Maharaj greeted him with an embrace and then led him to Akshar Ordi. After seating Gopalanand Swami beside him, Shriji Maharaj asked the other sadhus and devotees to leave. Nishkulanand Swami, assuming Shriji Maharaj was about to discuss something important, entered the room. However, Shriji Maharaj asked him to leave as well, directing his attention to the construction of the new washing area. With the doors of Akshar Ordi now closed, Nishkulanand Swami's curiosity was piqued, and he attempted to listen from outside. Inside, Shriji Maharaj asked Gopalanand Swami, "Swami, I have come here with my Akshardham and all the *muktas*. Do you know why?" Gopalanand Swami replied, "No Maharaj!" Then Shriji Maharaj revealed to Gopalanand Swami, the six objectives behind his manifestation on earth:

1. To propagate my *sarvopari upasana* and *gnan* on this earth.
2. To preach to the followers of previous *avatars* the knowledge of my form and *upasana* and send them to Akshardham.
3. To liberate Bhaktidevi and Dharmadev from the harassment of evil people and bless them with the bliss of my *murti*.
4. To revive and spread the long-forgotten *ekantik dharma*, which consists of *dharma*, *gnan*, *vairagya*, and *bhakti* coupled with the understanding of God's glory.
5. To give the fruits of the austerities and *bhakti* in the form of my *darshan* to those ascetics and yogis who have been worshipping God since eternity; to fulfil the wishes of those *mumukshus* who have great affection for God, and to shower them with love.
6. To initiate sadhus who embody *ekantik dharma*, build *shikharbaddha* mandirs for worship, and create scriptures narrating my divine incidents and the principles of *ekantik dharma*. To establish on this earth the lineage of Param Ekantik Sant, who will forever sustain *ekantik dharma* and keep the path of liberation to Akshardham open.

Nilkanth Varni's Fearlessness

Passing through the snowy paths, shrubbery, and valleys of the Himalayas, Nilkanth Varni arrived in Shripur, a village established by Naradji. Outside the village stood a hermitage, the Kamleshwar *Math* (monastery), Nilkanth Varni decided to sit on a small platform nearby. The villagers were drawn to this child *brahmachari*, whose body, though emaciated by austerities, radiated a divine glow. The *mahant* of the *math* also rushed to see Varni. It was evening time. The *mahant* said to Varni, "*Brahmachari!* Please come inside the *math*. It is dangerous to stay outside; there are wild animals. It is not wise to sit on the platform." But Varni remained silent. Thinking he was observing a vow of silence, the *mahant* gently shook Varni and said, "Maharaj! Listen to me. If you do not want to come inside the *ashram*, please go to the village and stay the night there because there is imminent death here."

Varni, calm and content, replied to the *mahant*, "I do not stay where there are many people. I prefer to live outside a village, in a place like this and under the sky. I am not afraid of death. Hiding from death does not prevent it." The *mahant* found Varni's words stubborn and returned to the *ashram*. Varni calmly sat in a meditative posture. But the *mahant* was restless with worry for Varni. He frequently glanced at Varni from the *ashram* window.

The sun had set. Two *prahars* (six hours) of the night had passed, there was complete silence everywhere. Suddenly, breaking that silence, an earth-shaking roar of a lion was heard. The *mahant* and the villagers woke up hearing the deafening roar. Roaring fiercely, the lion, with paws as large as plates, stamping its feet, swinging its huge tail, its eyes glowing like molten copper, slowly approached and stood before Varni. Nilkanth Varni glanced at the lion. As soon as his gaze fell upon it, the lion became motionless and experiencing the divine bliss of *samadhi*, lay down at Varni's feet.

Fearfully, the *mahant* opened the door of the window. He and his disciples stood outside the window, watching in astonishment. After a while, Nilkanth Varni began to stroke the lion's body. With Varni's touch, the lion woke up from *samadhi* and became conscious. It began to lick Varni's feet. All the disciples and the *mahant* looked at each other in awe and exclaimed in unison, "This is no ordinary human being, but the manifestation of Bhagwan!" This lion, which kills humans and animals and whose roar would tremble the hearts of many, had become like a docile cow before Varni!

As dawn approached, the lion bowed its head to Varni and disappeared into the forest! The *mahant* ran to Varni and with folded hands, said, "*Brahmachari!* You are a very valorous person. I wish you stay in our *ashram*. I shall make you the *mahant*. We have an annual income of Rs. 100,000." Nilkanth Varni interrupting him, said, "Look *mahant!* If I was interested in *ashrams* or income why would I have left home? I have to visit many pilgrim places and redeem countless souls. And I want to explain to the world about true satsang." He spurned the offer of *mahantship* and proceeded towards the mountains. The *mahant* and the villagers watched him go as he slowly vanished into the distance, convinced that, "This Varni is the manifest form of Bhagwan, who has come for the welfare of all living beings." In this way, Nilkanth Varni fearlessly continued his *vicharan*.

In Vachanamrut Gadhada II 55, Shriji Maharaj says, “When I renounced my home, I did not even like to keep clothes. In fact, I liked to stay only in the forest, but I was not the least bit afraid. Even when I came across large snakes, lions, elephants, and countless other types of animals in the forest, there was not the slightest fear of dying in my heart. In this way, I always remained fearless in the dense forests.”

A Varni Above Worldly Attachments

While guiding countless souls who were lost on the path of liberation, Nilkanth Varni arrived in Vanshipur. There, radiating a divine glow, he sat in deep meditation in a *swastik* pose under a banyan tree. The king of Vanshipur was immediately drawn to his divine presence and wondered, "Could it be that 'Narayan' himself has come to bless me today?" Overwhelmed with devotion, the king invited Varni to his palace. Seeing the king's sincerity, Varni agreed. The king, showing deep respect, seated Varni on his royal horse and personally held the reins as he walked alongside. Upon seeing this divine guest, the queen was also mesmerised. She had the *darshan* of Purushottam Bhagwan in Varni.

The king and queen had two daughters, Ila and Sushila, who were equally captivated by Varni's *darshan*. The queen, longing for a son, felt that Purushottam Bhagwan had arrived in this form to fulfil her wish. The entire royal family – king, queen, and princesses – became deeply devoted to serving Nilkanth Varni. They enjoyed Varni's company and wisdom so much that they developed an intense desire to keep him in their kingdom.

One day the queen approached Varni and said, "*Brahmachari!* We wish to hand over this kingdom to you. We also want you to marry our two daughters. So, give up the thought of going to the forest and performing penance."

But how could Varni, who found even carrying a handkerchief burdensome (Vachanamrut Gadhada I 10), bear the weight of the kingdom and the worldly bonds? Therefore, Varni politely declined the queen's proposal. The queen, blinded by infatuation, forgot that Varni was the Supreme Bhagwan himself. In her frustration, she said, "You are still young, but when you grow older, you will not be able to live without a woman. Kamdev (the god of desire) has shattered even the great sages – how will you escape?"

Deluded souls, bound by *maya*, often assume that even Bhagwan is bound by worldly desires, just as they are. Seeing the queen's ignorance, Varni smiled within, feeling pity for her. He gently explained, "My joy lies in going to the forest and meditating on Paramatma." The queen tried to frighten him by mentioning the dangers of wild animals, but Varni firmly responded, "Mother, the only thing to fear is attachment. I have come to this world to redeem people from this allurement of *maya* and grant them the bliss of my divine Akshardham. I have not come to be attached to a kingdom or relationships." Hearing Varni's piercing words, the queen had a spiritual awakening. The veil of ignorance in her heart disappeared, and she realised the truth. That same night, Nilkanth Varni quietly left Vanshipur and continued his journey.

Nilkanth Varni faced many temptations throughout his travels, that could easily sway even the most virtuous person. King Ranjit Singh of Punjab and King Ran Bahadur of Kathmandu were ready to offer their entire kingdoms to him. Queen Kushalkubarba of Dharampur also surrendered her kingdom of 500 villages at the feet of Shriji Maharaj. However, Shriji Maharaj remained untouched by such temptations and worldly attachments. He always remained unaffected and detached from the material world.

Nilkanth Varni's Selfless Seva

As Nilkanth Varni, Bhagwan Swaminarayan traversed India on foot, uplifting countless souls. During his travels from Venkatadri to Kanchipuram, he encountered Sevakram, an ascetic renowned for his Sanskrit scholarship and expertise in the Bhagwat. Impressed by Sevakram's deep understanding of the Shrimad Bhagwat and his beautiful recitation of the "*Gopika Geet*," (poems describing the love of Gopis for Shri Krishna) Nilkanth Varni chose to stay with him for a time.

While Sevakram was a skilled orator, he lacked the qualities of a true ascetic. Despite possessing a thousand gold coins, he had neither disciples nor anyone to serve him. During his journey, Sevakram fell ill with dysentery, suffering frequent, bloody stools that left him weak and in agonising pain. Soon, he was unable to walk and began to weep in despair. Seeing Sevakram's suffering, Nilkanth sympathetically comforted him by saying, "Do not worry, I will take care of you."

From that moment on, Nilkanth dedicated himself to Sevakram's service, day and night. Beneath a large banyan tree, in a banana grove, he prepared a comfortable bed of banana leaves, one arm's length high. He lovingly tended to Sevakram, washing his soiled clothing multiple times a day, without hesitation or disgust. Nilkanth would venture into the village, beg for alms, and then cook and feed Sevakram.

Despite this, Sevakram never once offered to share his food with Nilkanth, even though he sent Nilkanth Varni to purchase provisions with his own money. Consequently, Nilkanth often had to fast when he received no alms. At times, he endured fasts lasting two days, yet Sevakram never suggested using his funds to prepare a meal for both of them. Nevertheless, Nilkanth Varni served him diligently and lovingly for two months until Sevakram fully recovered.

Upon Sevakram's recovery, they continued towards Rameshwaram. Sevakram, now strong enough to digest a pound of ghee, made Nilkanth Varni carry his heavy, 20-kilogram luggage. Despite having always travelled with minimal possessions, Nilkanth Varni carried Sevakram's load without complaint. Sevakram showed little appreciation or concern for Nilkanth Varni's well-being, treating him as a mere servant. Nilkanth Varni realised, "He has no *bhakti* and no appreciation for anyone's *seva*." Recognising Sevakram's ingratitude, Nilkanth Varni decided to leave him.

Selfless service is inherently challenging. However, to serve an inconsiderate and ungrateful person with unwavering affection for months is the epitome of *seva*. Through this incident, we witness Nilkanth Varni as the ultimate example of selfless service.

Purifier of Bhakti, Founder of Ekantik Dharma

Right next to Ramanand Swami's *ashram* in Loj was the home of Jivraj Sheth. Every day, Muktanand Swami would give spiritual discourses there. One day, Nilkanth Varni attended this spiritual discourse with some sadhus. He noticed that men and women were sitting together while listening to the discourses. Nilkanth Varni thought, "This is an impediment to doing bhakti. This can create an obstacle in a sadhu's observance of eight-fold celibacy. Additionally, sitting together during spiritual discourses could increase their inner distractions and sway both men and women from their path of bhakti." With this thought, Nilkanth Varni immediately left the *sabha*. The next day, when Muktanand Swami went to deliver a spiritual discourse, Nilkanth Varni told all the sadhus, "Come to the mandir. I will conduct spiritual discourses for you there. Men and women sitting together and listening to *katha* like this is not appropriate according to our *dharma*." When it came to observing *niyam dharma*, Nilkanth Varni did not worry about what others thought of him. Thus, after explaining this *dharma* to everyone, Nilkanth Varni established a new tradition in which men and women sat separately to listen to *katha*, ensuring purity in bhakti.

Nilkanth Varni was new to the *ashram*, and though he was only 20 years old at the time and 23 years younger than Muktanand Swami, his spiritual authority was undeniable, as seen in this prasang. One day, Nilkanth Varni noticed a small opening in the *ashram's* wall. The house next door belonged to a householder, and Nilkanth Varni observed a sadhu and the householder's wife exchanging fire for cooking through the small window. Seeing this, Nilkanth Varni told Muktanand Swami, "This hole in the wall will one day surely compromise the sadhus' *dharma*. Thus, sadhus should maintain no relationship with any woman, whether direct or indirect, as this is considered inappropriate." Saying this, without waiting for approval from Muktanand Swami, Nilkanth Varni himself plugged the hole in the wall. Muktanand Swami was deeply impressed by Nilkanth Varni's firm insistence on observing celibacy as prescribed in the scriptures and inspiring others to observe the same.

Nilkanth Varni did not tolerate any impurities or compromises in dharma and bhakti under any circumstances, nor was he influenced by modern practices. His actions continue to teach and inspire future generations about the importance of celibacy and discipline in the spiritual path. Bhagwan Swaminarayan established a *sampradaya* in which he provided clear guidelines for both renunciants and householders on observing moral conduct between men and women. This is why we sing in the arti: "*Dharma ekantik sthapak, bhakti paritrata*" [He is the establisher of *ekantik dharma* and protector of pure bhakti].

Unparalleled Prayer and Boon Born from Compassion and Love

On the auspicious day of Kartik *sud* Ekadashi in 1801 CE (Samvat 1858) the city of Jetpur in Saurashtra was filled with excitement from the morning. The fragrance of the sacred *ahutis* (offerings) and the flames of the *yagna* created a divine atmosphere. Devotees were swarming the streets and walkways.

The appointment of Sahajanand Swami as Guru of the satsang fellowship was marked by a ceremony following Vedic customs. Ramanand Swami placed a *har* (garland) around Sahajanand Swami and applied sandalwood paste and a red *chandro* to his forehead. Ramanand Swami then performed *arti* and directed Sahajanand Swami to assume the responsibility of the Sampradaya by taking a seat on his own *gadi* (seat of religious head of a Sampradaya).

Then, speaking to the sadhus and followers, Ramanand Swami said, “Today, Purna Purushottam Narayan himself has blessed this earth to establish Bhagwat Dharma and to guide countless souls to Akshardham in the form of Swami Sahajanand. Your liberation is ensured if you fully comprehend this Sahajanand Swami’s divine form and cultivate an everlasting conviction in him.”

Ramanand Swami then invited Sahajanand Swami to ask for a boon on this auspicious day. With folded hands, Sahajanand Swami humbly prayed:

“1. If your satsangi is to suffer the pain of one scorpion sting, then may the pain of the sting of millions of scorpions befall on each and every pore of my body; but no pain should afflict your satsangi.”

“2. If your satsangi is destined to have a begging bowl (face severe hardship due to their past karma), then let that begging bowl come to me (may that severe hardship fall upon me); but your satsangi should not suffer from want of food or clothing. Please grant me these two boons.”

On seeing the magnanimous sentiment of Sahajanand Swami, the eyes of Ramanand Swami and the devotees became wet with tears of joy, and their hearts filled with profound indebtedness upon hearing this deeply compassionate and unique prayer.

Many people empathise with the suffering of others, but Bhagwan Swaminarayan took their pain upon himself and made his followers happy. In Vachanamrut Kariyani 6, Shriji Maharaj says, “I have sacrificed my body for the sake of those who are devotees of God by word, thought, and deed.” Such was Bhagwan Swaminarayan’s profound love!

Ājni Ghadi Re Dhanya...

The renowned poet Ladudan Gadhvi was an expert in four languages, grammar, and the science of poetry (*Pingal Shastra*). He had mastered 24 different arts, including equestrian knowledge (*Ashva Vidya*), elephant training (*Gaja Vidya*), and *Samudrik Shastra* (the study of body features and their significance). Gifted with exceptional intelligence, a sharp memory, and an innate ability for spontaneous poetry, he was honoured with numerous titles and awards from various royal courts. These included *Suvarna chandrak* (golden medallions), *Rajkaviratna* (royal poet), *Pingal Vidyacharya* (master of poetic arts), *Maha Mahopadhyaya* (greatest of the great scholars), *Maha Shighrakavishwar* (supreme instant poet), and *Shatavadhani* (a rare format of performance where the human intellect is put to ultimate test of mental concentration on over 100 tasks at once).

Once, when Ladudanji visited Bhavnagar, Maharaja Vajesinh Bapu summoned the royal jeweller to adorn him with gold ornaments. The jeweller had a striking *Gopichandan tilak* on his forehead along with a round red *kumkum chandlo*. Curious about this, Ladudanji inquired about its significance. Before the jeweller could answer, Maharaja Vajesinh Bapu interrupted and said, "Ladudan! I need you to resolve a dilemma of mine. In my kingdom, there is a village called Gadhada. A man named Swaminarayan has come there. The Kathis (a warrior community) consider him to be Bhagwan. This appears to me as a deception, and I request that you investigate him."

Ladudan agreed to test Swaminarayan. However, the jeweller, trying to caution him, advised, "Kaviraj! If a statue made of salt enters the ocean to measure its depth, it will dissolve into the sea itself. So, proceed wisely."

Filled with the pride of youth, erudition, and fame, Ladudan set off to Gadhada. En route, however, doubts arose in his mind. What if the rumours were true, and the goldsmith was right? Troubled by these thoughts, Ladudan resolved to impose four unspoken conditions upon Bhagwan Swaminarayan. He reasoned, "If Swaminarayan is truly Bhagwan, then may he remove a garland of roses from his neck and place it around mine, may he address me by name and introduce me to the assembly, may he reveal to me the sixteen divine marks said to be on the feet of Bhagwan, and may the Shrimad Bhagwat Shastra be recited before me while resting on a black cloth." With these conditions, he reached the outskirts of Gadhada.

Upon entering the village, Ladudan experienced a divine peace. Sahajanand Swami was seated beneath a neem tree, surrounded by sadhus and devotees. Before him, the Shrimad Bhagwat Shastra was being recited while resting on a black cloth. As Ladudanji entered Dada Khachar's court, Swaminarayan Bhagwan called him by name, welcomed him by presenting the rose garland he had been wearing, and introduced him to the entire assembly. Simultaneously, Ladudan observed the sixteen divine marks on Shri Hari's feet. Overwhelmed with joy, Ladudan spontaneously composed a verse:

*Ājni ghadi re dhanya ājni ghadi,
me nirkhyā Sahajanand dhanya ājni ghadi..'*

(Blessed is this moment, truly blessed is this moment, for I have seen (met)
Sahajanand Swami, truly precious is this moment.)

In that instant, the doors to Ladudan's heart opened, and he entered a state of *samadhi*. In his trance, he beheld Shriji Maharaj seated in the magnificent Akshardham, more radiant than countless suns and moons. Within that divine abode, infinite liberated souls experienced the unending bliss of Shri Hari's beautiful form. Even after awakening, this vision of Shriji Maharaj remained vividly etched in his mind. Ladudan was transformed from a royal poet into Shri Hari's *paramhansa* (sadhus initiated by Bhagwan Swaminarayan), Brahmanand Swami. The salt statue had indeed dissolved into the sea.

Many *paramhansas* underwent similar transformations, transitioning from worldly prominence to spiritual eminence. Nityanand Swami, a scholar of the four Vedas, possessed vast scriptural knowledge. Gopalanand Swami, with mastery over the eight yogic powers, could control the movements of celestial bodies. Santdas could enter *samadhi* at will, while Swarupanand Swami maintained constant awareness of his *atma*. Vyapkanand Swami revived a deceased horse. Nishkulanand Swami embodied renunciation and detachment, and Muktanand Swami exemplified saintliness. Gunatitanand Swami was the manifestation of Aksharbrahma, whose every pore contained countless universes. Bhagwan Swaminarayan's charisma and power were extraordinary. He initiated over three thousand virtuous *paramhansas*, inspiring them to renounce their worldly lives and adhere to *niyam-dharma*.

“What Are the Qualities of a Humble Servant?”

Sundarji Suthar, an administrator to the king of Kutch, once travelled to Gondal with a royal marriage procession from Bhuj. Upon arriving, he learned that Bhagwan Swaminarayan was in the nearby town of Bandhia. Promptly, he entrusted the guards with the procession and hastened to Bandhia for Shriji Maharaj’s *darshan*. Shriji Maharaj, residing at Mulu Khachar’s house, decided to test Sundarji.

“Who has come?” Shriji Maharaj inquired.

“Maharaj, your humble servant,” Sundarji replied.

“What are the qualities of a humble servant?” Shriji Maharaj asked.

“One who does as one is told,” Sundarji answered.

“Really? Then renounce your worldly attire and ornaments immediately and become a sadhu,” Maharaj commanded.

Sundarji relinquished his worldly possessions, shaved his head and beloved beard and moustache, and became a sadhu without hesitation. Subsequently, Shriji Maharaj sent him on a pilgrimage to Kashi. Sundarji, a devotee of unwavering resolve, did not question Shriji Maharaj’s seemingly odd request. Shriji Maharaj, with a grin told Muktanand Swami, “Look at what I have done! I have transformed a minister into a sadhu.” Muktanand Swami responded, “How can this be considered a great deed? While many in Kathiawad harass us, the people of Kutch were friendly due to Sundarji’s presence. Now, Jagjivan Karbhari (minister), who already dislikes us, will create even more difficulties. We may even be deprived of food in Kutch.”

Upon hearing Muktanand Swami’s concerns, Shriji Maharaj said, “Then call him back.” Mulji Brahmachari was sent to call Sundarji. Upon their return, they bowed at Shriji Maharaj’s feet.

“Who has come?” Shriji Maharaj asked.

“Your humble servant,” Sundarji replied.

“If you are a servant, then resume your original attire, take your shield and sword, and escort the prince to the bride’s house,” Shriji Maharaj instructed.

As commanded, Sundarji, who had recently become a sadhu, once again donned his worldly clothes and ornaments. However, his shaved beard and moustache could not be restored. Undeterred by potential public criticism, Sundarji obeyed Shriji Maharaj’s command. Yet, this incident instilled a degree of false pride in Sundarji. He remarked to Shriji Maharaj, “Maharaj, do not subject others to such rigorous tests; they may not be able to endure them.”

Shriji Maharaj remained silent, but, as the destroyer of ego, he remembered Sundarji's words. Shriji Maharaj sought to eliminate all imperfections in his devotees. Even a devotee possessing the highest virtues was not immune to Shriji Maharaj's scrutiny if tainted by ego. Shriji Maharaj then devised a plan to dispel Sundarji's arrogance.

During his travels, Shriji Maharaj reached Bhadra. From there, he sent a letter addressed to wealthy rulers and *darbars*, including Sura Khachar, Alaiya Khachar, Amro Patgar, and others. Maharaj wrote, "Upon reading this letter, Mancha, Sura, Somla, Mamaiya, Aja, Virdas, and other devotees, wherever you may be—at home or on your farms—renounce everything, including food and water. I will be pleased. Proceed to Jetalpur and take diksha from Ramdas Swami. From there, journey to Kashi, and meet me in Bhuj upon your return."

Following Shriji Maharaj's wish, all the devotees left their homes. Kalyandas, from Kadu, was amid his wedding rituals. His uncle, Aja, arrived with Shriji Maharaj's letter, declaring his intention to become a sadhu. Kalyandas, upon reading the letter, felt compelled to follow Shriji Maharaj's command as well. Despite being in the middle of his own wedding, he decided to obey. Both of them immediately left to become sadhus, as instructed in Shriji Maharaj's letter. Although his name was not explicitly mentioned, Kalyandas believed that "infinite births have been wasted on worldly pursuits, wives, and children, but this birth offers an opportunity to be blessed by Purna Purushottam Narayan." He considered himself included in the "etc." at the end of the devotees' names. Everyone went to Ramdas Swami. Shriji Maharaj appeared to Ramdas Swami in a dream, instructing him to bring the newly initiated *paramhansas* directly to Bhuj instead.

From Bhadra, Shriji Maharaj travelled to Bhuj. After several days, the newly initiated *paramhansas* arrived with Ramdas Swami. Shriji Maharaj prostrated before them and walked halfway to receive them. He introduced each one to Sundarji Suthar, saying, "Each of them owns up to five, twenty-five, or fifty villages. Upon reading my letter, they renounced everything and rushed here with complete faith in me."

Sundarji Suthar's eyes filled with tears. His ego dissolved, and he understood the significance of Shriji Maharaj's words. He recalled his remark in Bandhia and sought forgiveness. Shriji Maharaj then issued a new command to the *paramhansas*, instructing them to shed their newly adorned saffron robes and resume their worldly attire. All except Kalyandas, who wished to remain a *paramhansa*, returned home. Shriji Maharaj permitted Kalyandas to stay and named him Adbhutanand Swami.

A single letter from Shriji Maharaj inspired these well-respected devotees and rulers to renounce their homes, families, and villages to become sadhus. Such was Shriji Maharaj's divinity that all who came into contact with him were freed from worldly desires and attachments. How dedicated must those devotees have been, willing to obey Shri Hari's every command!

A Cow Out of a Donkey

Jhaverchand Meghani, a renowned and highly acclaimed scholar of Gujarati literature and a national poet, described Joban Pagi's former life, 'Killing a human with a knife, cutting him into pieces and throwing him into the fire was like roasting eggplants to Joban!' Such was Joban's fierce personality. At that time, Joban Pagi's fear was widespread in Gujarat. It was said that Joban's arrow could travel unhindered from Gujarat to Kolkata and Pune; that is, no thief or robber dared to harass anyone carrying it. Joban had twice robbed the treasury of the Gaekwad government, which had placed a 50,000 rupees bounty on his capture. Yet, no one would betray his whereabouts. Even powerful princely states trembled before him. Joban would steal over vast distances, even in broad daylight, and remain uncaught.

Once, Bhagwan Swaminarayan held a grand *yagna* in Dabhan, attracting thousands of devotees from across the land. The finest horses of the great *darbars* were present, including Bhagwan Swaminarayan's famed *Rozo Ghodo*. Joban, tempted by the horse's reputation, thought, "If I had such a horse, I could travel long distances in a short time, and this would help me loot more in a short time!" That night, Joban carefully entered the stable under a dense banyan tree. As he attempted to untether the horse, he saw a globe of light. Looking up, he saw Bhagwan Swaminarayan adorned in golden clothes. His hand fell back, and Joban, hiding from Bhagwan's sight, quietly slipped into the darkness.

A few days later, Joban walked into an assembly to meet Bhagwan Swaminarayan. He touched Bhagwan Swaminarayan's feet, and with tears in his eyes, he slowly stood up and apologised to Shriji Maharaj in a trembling voice, 'Maharaj! I came to steal your horse the past few nights, but I saw your divine form everywhere in the stable. Maharaj! I am a sinner; I did not recognise you. O Bhagwan! Please have mercy upon me and pardon my great sins.' Hearing Joban's heartfelt plea, Shriji Maharaj patted his back, consoled him, forgave him, gave him *niyams*, and told him to give up his evil deeds. Joban, who had terrorised Gujarat, became a devotee. He began a spiritual life, serving and worshipping Shri Hari. When Shriji Maharaj came to Central Gujarat, Joban and his brothers served as Shriji Maharaj's bodyguards. Joban even donated his land for the construction of the Vartal Mandir.

Once, Joban had to go to the village of Vaso for some work. Kashiyabhai was sitting on a second-story balcony overlooking the street of his house. On seeing Joban, he thought to himself, "Once upon a time, on hearing Joban's 'roar' (loud voice), all the doors and windows of Vaso would be immediately closed. Even babies would stop crying out of fear. Today, that same Joban silently walks through the streets of Vaso, wearing a *tilak* and a *chandlo* on his forehead, and a *mala* around his neck!"

Kashiyabhai, who opposed Bhagwan Swaminarayan, was astonished by Joban's transformation. Out of curiosity, he called Joban, "O Joban! What magic has Swaminarayan worked on you that you walk so firmly with this bold *tilak* on your forehead? Does Swaminarayan miraculously turn a donkey into a cow?" Joban replied firmly, "Kashiyabhai! Do you still want to see a miracle? Isn't it a miracle that you can talk to me like this? I was the chief of thieves. Swaminarayan made me a devotee. He gave me a *kanthi* around my neck and a *mala* in my hand. Did he not transform me, a donkey, into a cow?" Hearing this answer, Kashiyabhai immediately understood the glory of Bhagwan Swaminarayan.

Joban had developed a profound attachment for Shri Hari. When Shriji Maharaj left for Akshardham, Joban could not bear this sorrow and couldn't find peace anywhere. "How and why am I still alive without Maharaj?" he kept lamenting. The sadgurus tried to console him. They asked him to take the ashes of Shriji Maharaj's last rites daily. So, while eating, Joban started mixing these ashes into his meals daily. He would think of Shriji Maharaj and find solace, and only then would he eat food.

One day, Joban sat down to eat. *Rotla* (millet bread) and buttermilk were served in a bowl. When Joban asked for the ashes, his wife hesitantly said, "The ashes are finished." These words hit his ears, and Joban was shocked. "Huh?" His breath grew shallow, his eyes widened, and his body became lifeless! Joban went to Akshardham at that very moment! Such was Bhagwan Swaminarayan, who transformed a ferocious and ruthless robber like Joban into a great devotee!

‘Anishuddha’ Rice Grains

The queen of Dharampur, Kushalkuvarba, had immense love and devotion for Bhagwan Swaminarayan. Despite having many servants, she personally undertook the arduous task of hand-husking rice to produce “*anishuddha*” (flawless and unbroken) grains for Bhagwan Swaminarayan. One day, Bhagwan Swaminarayan took some of these rice grains in his hand. Selecting a single grain from his palm, he asked the sadhus, “What is this?”

The sadhus were surprised by Shriji Maharaj’s question. Everyone knew rice was a daily staple. Why would Shriji Maharaj ask such a basic question? “Maharaj, it is rice,” they replied. Shriji Maharaj repeated his question, “Santo! What is this?” Again, the sadhus were perplexed. Muktanand Swami finally asked, “Maharaj! It is a grain of rice. Why do you keep asking?”

Hearing this, Shriji Maharaj smiled. He rose from his seat, approached the sadhus, and showed the rice grains. “Santo! See how perfectly whole these rice grains are? Not a single one is broken, neither at the top nor the bottom.”

Hearing that, Muktanand Swami said, “Maharaj! The queen removed the outer husk of every grain with her own hands, so naturally, they are perfect!”

Shriji Maharaj smiled again. “Imagine the effort required to husk each grain by hand, ensuring it remains whole. I want you all to be as perfect as these grains. Do you realise the efforts I put in to make you so?”

Shriji Maharaj’s words caused the sadhus to reflect deeply. They were overwhelmed by the boundless compassion of Purna Purushottam Narayan.

Muktanand Swami then said to Shriji Maharaj, “Maharaj! You are right. Your abode, Akshardham, transcends *maya*. You strive to make us worthy of that abode by removing every imperfection. This is your immense compassion. Please also grant us the ability to strive for this perfection.”

Shriji Maharaj says in Vachanamrut Gadhada II 45, “I don’t want the slightest imperfection to remain in those who are said to be mine.” How fortunate we are that Bhagwan himself has taken the responsibility to perfect us. Today, Guruhari Mahant Swami Maharaj makes the same effort to eradicate our imperfections and mould us into perfect grains of rice. We must now strive to make his efforts worthwhile!

“Please Have Mercy Upon Me!”

In 1810 CE (Samvat 1866) Bhagwan Swaminarayan celebrated the Fuldol Utsav in Bhuj. He sprayed so much colour that the ground turned crimson (red). Such an abundance of *gulal* was dispersed that the sky itself was painted a pink hue! The people of Bhuj experienced a festival of such captivating grandeur for the first time in their lives. The day after the Fuldol festival, the sadhus and devotees seated Shriji Maharaj on a flower-adorned swing (*hindolo*) and swayed him to their hearts' content. Devotees travelled from far and wide to participate in this unprecedented celebration.

Following the festival, devotees from Kanthkot, Dhamadka, Mandvi, Badadiya, Mankuva, and other villages sought Shriji Maharaj's *darshan* before returning home. Requesting his permission to leave, they said, "Maharaj, please bestow your mercy upon us!"

Shriji Maharaj replied with a gentle smile, "Please have mercy upon me!"

The devotees heard Shriji Maharaj's words, but in their eagerness to depart, they began their journey home. Along the way, they reminisced about the festival, recalling the divine atmosphere, Shriji Maharaj's radiant appearance, and the abundance of colour he had sprayed. Suddenly, one devotee asked, "As we were leaving, Shriji Maharaj told us to have mercy on him. He is the one who graces us with his mercy. Why would he have said this?" No one could answer. To resolve their confusion, they decided to return. Upon their return, they asked, "Maharaj, you asked us to have mercy on you as we were leaving. Please explain why you said this. You are our *Ishtadev*, the one we pray to; you are the one who showers us with mercy." The devotees looked anxiously towards Shriji Maharaj, awaiting his response.

Shriji Maharaj explained, "Your body is approximately three and a half arm-lengths long, and within it resides your small heart, only three fingers wide. It is in this heart that we reside. Therefore, keep your heart pure. If you harbour desires for worldly things, we will not wish to stay there. So, please have that much mercy on me." Hearing these words, the devotees understood Shriji Maharaj's meaning and resolved to remain vigilant, preventing worldly desires from overtaking their minds and hearts. They vowed to keep Shriji Maharaj's words at the forefront of their thoughts.

The controller of infinite universes, Parabrahma Bhagwan Swaminarayan, along with Akshar, resides in the small mandir within our hearts. However, we must remain constantly vigilant to ensure that the "trash" of our negative tendencies (*swabhavs*) and worldly desires and attachments does not infiltrate that sacred space.

How Rare an Attainment!

Bhagwan Swaminarayan was residing in Sarangpur. One night, as Shriji Maharaj was about to sleep, Mahanubhavanand Swami began massaging his feet. Suddenly, Shriji Maharaj pulled his feet away. Seeing this, Swami was surprised! He asked, “Maharaj! Is there some flaw in my bhakti that you are denying me the opportunity to serve your feet? We have renounced the world for you, endured insults, criticism, and hardships to please you. We have followed all your *niyams* and gone through every test you put before us. What more is left for us to do that you refuse us this privilege?”

Hearing Swami’s words of sacrifice, Shriji Maharaj smiled and shared an example:

“Swami! A beggar once went to a wealthy man’s house asking for alms. The wealthy man told him, ‘You won’t be able to digest food given for free. Instead, sweep my courtyard, and I will pay you.’ The beggar agreed and cleaned the courtyard. Afterward, the wealthy man asked, ‘Now tell me, what should I give you as wages?’ The beggar replied, ‘Give me 10 kg of gold!’ Hearing this, the wealthy man was shocked and said, ‘You did work worth just a few pennies, yet you ask for 10 kg of gold?’”

Continuing, Shriji Maharaj said, “Your renunciation of home, your penance, your emaciated bodies – these are akin to merely sweeping the courtyard. These efforts are worth only a few pennies to me. Yet, you desire to serve Parabrahma Purushottam Narayan? In the past, great kings renounced their kingdoms and retreated to the forest for penance, yet they did not even have a glimpse of Parabrahma Purushottam. How does your renunciation compare to theirs?”

Mahanubhavanand Swami immediately recognised his error, realising he had already received the greatest reward for his austerities – the attainment of Bhagwan. Nishkulanand Swami has sung:

*“Āgaḥ bhagaṭ anek thayā, sahyā teṇe sharire bahu dukh re;
Toye Prabhu pragaṭ pāmyā nahī, pāmyā pan nāvyā āvā sukh re...”*

[Many devotees have come before; they have endured much pain in their bodies. Even then, they did not attain the manifest form of Bhagwan, they did not receive such happiness...]

Even without great efforts or worthiness, we have attained the rare association of Bhagwan Swaminarayan, the supreme ruler of infinite universes, and his divine lineage of Aksharbrahma Gunatit Gurus. This is our greatest fortune! We must now cherish and preserve this attainment with unwavering faith and devotion.

“Who is ‘Swaminarayaniya’?”

Bhagwan Swaminarayan built six magnificent *shikharbaddha* mandirs to preserve *upasana*. He consecrated various pairs of *avatars* within these mandirs: Nar-Narayan Dev in Ahmedabad and Bhuj, Lakshmi-Narayan Dev in Vartal, Gopinathji Dev and Radhikaji Dev in Gadhada, Madan-Mohan Dev in Dholera, and Radha-Raman Dev in Junagadh. He then appointed sadhus to reside in these mandirs, practice, and propagate satsang. Over time, these sadhus began to identify themselves with the specific *avatars* of their respective mandirs, adopting labels such as ‘*Narnarayaniya*’ or ‘*Laxminarayaniya*’.

One day, Bhagwan Swaminarayan gathered the sadhus and instructed them, “Those who identify as ‘*Narnarayaniya*,’ sit on this side. Those who identify as ‘*Laxminarayaniya*’ sit on this side...” He systematically separated the sadhus according to their perceived affiliations. When no one remained, Shriji Maharaj remarked, “Is there no ‘*Swaminarayaniya*’ among you? You all wear my *janoi* (sacred thread), my *kanthi*, and my *tilak*, yet none of you claim to be mine?” The sadhus immediately recognised their error. They prostrated themselves before Shriji Maharaj and declared, “Maharaj, we are all ‘*Swaminarayaniya*!’”

If we relate this incident in the present context, we see that during festive celebrations or while doing *seva* in different departments of the mandir, everyone takes responsibility and serves with dedication. However, these *sevas* can sometimes become sources of attachment, leading us to think in terms of ‘my *seva*,’ ‘my department,’ ‘my *mandal*’ or ‘my mandir’. This mindset fosters feelings of rivalry or subtle jealousy towards devotees from other *sevas*, departments, or mandirs.

We must remember that we are all devotees of the same Bhagwan, disciples of the same Guru, followers of the same *siddhant* (principles), and members of the same sanstha. The Satpurush is the body, and the various *sevas*, departments, and mandirs are all different yet integral parts of that body. When we neglect, envy, or fail to support a particular *seva* or department, we are, in effect, failing to support the Satpurush. On the other hand, when we cultivate a sense of unity and love with other volunteers, departments, and mandirs offering assistance and celebrating their progress, we are truly serving the Satpurush. If we serve and do bhakti with this understanding, our efforts will be truly meaningful.

“Mithā Vahālā Kem Visaru Māru..”

Out of immense compassion, Parabrahma Bhagwan Swaminarayan graced this Earth. His primary purpose was establishing *ekantik dharma*, a mission he accomplished in just 30 short years. Subsequently, Bhagwan Swaminarayan decided to return to his divine abode, Akshardham. During his final illness, he called Gunatitanand Swami from Junagadh to Gadhada. In a private meeting in Akshar Ordī, Bhagwan Swaminarayan conveyed his intention to depart for Akshardham. Shriji Maharaj instructed Gunatitanand Swami, “Through your association, teach others to cultivate my supreme *nishtha*, inspire them to become *brahamarup*, and make them worthy of Akshardham.” Following this, he recited verse,

*“Mithā vahāla kem visaru māru, tamathi bāndhel tan ho,
Tarsyāne jem pānidu vahālu, bhukhyā ne bhojan ho...”*

[My beloved, How can I ever forget you when you are a part of my existence, my consciousness? The way the thirsty long for water and the starving for food, I long for you.]

Through these words, Shriji Maharaj revealed his oneness with Gunatitanand Swami. Emphasising Gunatitanand Swami’s greatness, Shriji Maharaj declared, “This Gunatitanand Swami is Gunatī (who transcends the three *gunas* – *sattvagun*, *rajogun*, and *tamogun*) and he is my abode, Akshardham. In his divine form, he is always with me (he is inseparable).”

On Jeth *sud* 10, 1830 CE (Samvat 1886), the morning had inauspiciousness in the air. Bhagwan Swaminarayan, who had sanctified this Earth for 49 years independently and by his own will, returned to his divine abode. The grief of this departure spread throughout the land. Everyone, with heavy hearts, performed Shriji Maharaj’s final rites at Laxmi Vadi in Gadhada.

After the final rites were completed, Gunatitanand Swami, carrying a water pot, walked towards the bathroom in Laxmi Vadi. Observing the lush green grass beside a flowing stream of water, he reflected, “Oh! Just as water is the life of this grass, bringing joy and vitality, Maharaj was my life, and he has left me.” Overwhelmed by this thought, Gunatitanand Swami lost consciousness. In reality, Parabrahma and Aksharbrahma are never separate. However, the physical separation from Shriji Maharaj caused Gunatitanand Swami to faint. Within that moment, Shriji Maharaj appeared before him and awakened him, saying, “Where have I gone? I reside forever within you, forever within you, forever within you.” With these words, Shriji Maharaj showered his infinite love upon Swami.

Although Bhagwan Swaminarayan physically departed from Earth, he remained present through his Anadi Mūl Aksharmurti, Gunatitanand Swami, to ensure the path to *moksha* remains perpetually open for spiritual aspirants. This incident serves as proof of this truth.

Throughout the Vachanamrut, Shriji Maharaj repeatedly assured his devotees of his enduring presence through the Gunatī Satpurush. “Whenever God is not manifest on this earth, one should seek the refuge of the Sant who has the realisation of God – because the *jiva* can also attain liberation through him.” (Vachanamrut Vartal 10)

Presently, we have attained that same Shriji Maharaj through Mahant Swami Maharaj.

Bhaktaratno

Just Satsang, No Expectations

Agatrai, a village near Junagadh, was the home of Parvatbhai, a devoted disciple of Ramanand Swami. Parvatbhai, along with Muktanand Swami and Mayaram Bhatt, had made a solemn vow: they would not be swayed by any miracles, even if someone showed Shri Radha-Krishna in their palm. Their unwavering loyalty was reserved solely for Ramanand Swami. However, upon his first meeting with Nilkanth Varni, Parvatbhai's conviction shifted. He recognised Nilkanth Varni as the Supreme Bhagwan.

Parvatbhai was a leading devotee in satsang. Ramanand Swami always included him in important decisions regarding satsang. When Ramanand Swami decided to appoint Bhagwan Swaminarayan as his successor in Jetpur, he first disclosed this to Ramdas Swami, Muktanand Swami, and Parvatbhai in private. Such was the esteemed position of Parvatbhai in the satsang fellowship.

Beyond his involvement in satsang decisions, his spiritual state was equally profound. Even during mundane tasks, such as working in his fields, Parvatbhai maintained his *ahniks*. He would offer *thal* in *mansi* to Shriji Maharaj. Once, while Parvatbhai was engaged in *mansi*, a fellow farmer shook him, and a *rotlo* (millet bread) and yogurt materialised from his empty hands, falling to the ground. Shriji Maharaj once explaining the definition of a true satsangi told Muktanand Swami and Brahmanand Swami that they were *gunbuddhi* satsangis, meaning their spiritual state was still influenced by the three *gunas* (*sattvagun*, *rajogun*, and *tamogun*). He, however, considered Parvatbhai and Gordhanbhai to be his true satsangis. Furthermore, when Swarupanand Swami experienced inner turmoil, Shriji Maharaj advised him to listen to Parvatbhai's spiritual discourses for solace.

Parvatbhai was such a great devotee and deeply dedicated to Shriji Maharaj. On one occasion, Shriji Maharaj requested grains from Parvatbhai for almshouse. Without a moment's hesitation, Parvatbhai donated his entire stored supply – sixteen *kadshi* of grains, approximately 6400 kg—which required eight to ten carts for transport.

However, on another occasion, the same devoted Parvatbhai went to Gadhada to be in Shriji Maharaj's presence and have *darshan*. For seven days, Parvatbhai sat near Shriji Maharaj, absorbing his *darshan* and listening to his spiritual discourse. One day, Shriji Maharaj asked the *brahmachari*, "Where does Parvatbhai eat?"

"Maharaj, he must be eating in the *darbar*," the *brahmachari* replied. Shriji Maharaj then asked Jivuba the same question, to which she responded, "Doesn't he eat here? The *brahmachari* must be feeding him."

Finally, Shriji Maharaj asked Parvatbhai directly, "Where do you eat?"

With humility, Parvatbhai answered, "Maharaj, I nibble on some roasted gram here and there. Just having your *darshan* satisfies me." Despite such an extraordinary act of generosity of donating his whole livelihood, no one in Gadhada inquired about his own meals. Still, Parvatbhai did not feel disheartened. He never slackened in satsang, nor did he harbour any resentment towards Shriji Maharaj, the sadhus, or the devotees. He remained steadfast in his *seva* and *bhakti*. Seeing Parvatbhai's transcendent state and his life free from any expectations, Shriji Maharaj was immensely pleased.

In Vachanamrut Gadhada I 70, Shriji Maharaj has said, “If I practice satsang, my ill body will recover’, or ‘As I am childless, may I get a son’, or ‘As my sons are dying, may they stay alive’, or ‘Since I am poor, may I become rich’, or ‘If I do satsang, I will regain my lost assets’, One should not practice satsang harbouring desires for such material gains.”

We, too, should strive to practice satsang selflessly, solely for the purpose of our *moksha*. By doing so, we will truly please Shriji Maharaj and Mahant Swami Maharaj.

A Dedication Beyond Compare

Among Bhagwan Swaminarayan's devotees, Dada Khachar stood out as a paragon of virtues. His unwavering love for Bhagwan Swaminarayan was unmatched, and he remained ever eager to obey every *agna* of Shriji Maharaj. Time and again, Shriji Maharaj put Dada Khachar through severe tests, yet he emerged victorious in each one. That is why Shriji Maharaj would say, "Dado is Dado. Dado is my everything. I cannot live without him."

Once, Shriji Maharaj called Dada Khachar and said, "Dada! Transfer this estate to your sisters." Without a second thought, Dada Khachar immediately handed over his entire wealth to them without any hesitation. Shriji Maharaj then told him, "You no longer have a right to stay here. If you wish to stay, you must remain as a servant." Without question, Dada Khachar started living as a mere servant in his own palace!

Another time, in a *sabha*, Shriji Maharaj publicly said, "You are dismissed from your service. Leave immediately." Many present in the *sabha* were confused and wondered why Shriji Maharaj was treating such a great devotee this way. But Dada Khachar had no such doubts. Without uttering a single word, he simply bowed at Shriji Maharaj's feet and left with his wife Jashuba and son Bava Khachar. As they departed, Bava Khachar, who was hungry, began crying. Dada Khachar went to the granary to fetch some gram flour, but Harji Thakkar refused to give any, saying, "Maharaj has not given permission." Without arguing, Dada Khachar left empty-handed.

As Dada Khachar reached the outskirts of the village, Shriji Maharaj suddenly burst into tears in the *darbar*. He immediately said, "Call Dada back!" When Dada Khachar returned, Shriji Maharaj embraced him and restored his estate by taking it back from his sisters.

Despite such harsh tests, Dada Khachar never wavered. He remained as obedient as a puppet in Shriji Maharaj's hands, never questioning his actions or harbouring doubts about him.

At Shriji Maharaj's request, Dada Khachar selflessly dedicated his entire *darbar* to the *sadhus* and devotees. Shriji Maharaj frequently organised grand festivals in Gadhada, hosting thousands of devotees. The expenses were enormous, yet Dada Khachar never hesitated to spend for Shriji Maharaj's sake. Even when his estate was under legal dispute in the Bhavnagar court, making finances tight, he never once complained to Shriji Maharaj. He never doubted, "If Maharaj is truly Bhagwan, why is he not removing my suffering?"

Shriji Maharaj lived in Dada Khachar's *darbar* for 28 years, calling it his own home. He once explained why, "*Even if I strike Dada five times a day, he will still tolerate it. I never allow him to settle in one place, and I must have made him move fifty-six times by now. Yet, Dada has never even wondered, 'Why is Maharaj doing this to me?' That is why I choose to stay here.*"

If we cultivate the same level of surrender, faith, and unwavering *bhakti* as Dada Khachar, then no hardship or challenge will shake our satsang. Shriji Maharaj himself will reside eternally in our hearts, making it his divine abode.

“To Prosper in Worldly Affairs..”

Once, Gunatitanand Swami addressed an assembly and said, “According to Bhagwan Swaminarayan’s *agna*, those who set aside a tenth or twentieth of their earnings for *dharmado* will never face loss. Their wealth will not be burned, stolen, or seized by the king.”

Among those present was *Darbar* Mansiyo Khuman, a devoted follower from the village of Senjal. With firm faith in Swami’s words, he began setting aside some of his earnings for *dharmado*. From his annual income of ten thousand rupees, he regularly donated a tenth according to the *Shikshapatri*. As a result, his wealth grew immensely, reaching two lakh rupees within a short time. He stored this amount in two large pots and buried them deep within a room in his house.

A former servant, dismissed for misconduct, knew about this hidden treasure. One night, he devised a plan to steal the buried wealth. Since Mansiyo Khuman’s palace was near a river, the servant dug an underground tunnel from the riverbank leading toward the room. However, upon reaching his destination, he found nothing. Frustrated and disappointed, he left empty-handed.

The next morning, Mansiyo Khuman’s son, Jiva Khuman, noticed the tunnel in the room and immediately alerted his father, exclaiming, “Bapu! Thieves have stolen the treasure during the night!” Mansiyo Khuman calmly replied, “Jiva, don’t worry. I have already set aside Bhagwan’s share.” When they checked inside the room, the vessels of wealth were untouched, just as they had been left.

Gunatitanand Swami emphasised, “To prosper in worldly affairs, one should offer a tenth or twentieth of their earnings to Thakorji.” Similarly, Pramukh Swami Maharaj reinforced this principle, saying, “Give a tenth or twentieth of your income to Thakorji, and you shall be freed from *vāsanā* (deep desire for material things which are the cause of our rebirths)” Thus, for a life of peace, prosperity, and spiritual fulfilment, one must practice regular and sincere *dharmado*.

Unflinching Conviction, Unshakeable Understanding

Ladhibai from Bhuj was a devoted disciple of Ramanand Swami. After Ramanand Swami's passing, she had a divine *darshan* of Bhagwan Swaminarayan in the *murti* of Raghunathji at the Raghunathji mandir in Bhuj. From that moment on, her conviction in Shriji Maharaj's supreme divinity became unwavering. She dedicated herself entirely – body, mind, and wealth – to Shriji Maharaj and immersed herself in his devotion. By Shriji Maharaj's grace, she even attained *samadhi*.

Once, Bhagwan Swaminarayan celebrated a grand Annakut festival in Bhuj due to Ladhibai's deep inner wish. During the assembly, Shriji Maharaj reinforced the importance of unwavering faith, saying, "As long as one's conviction in my divine form remains steadfast, my grace will always be upon them. However, if doubts, arguments, or wavering thoughts arise, I will become helpless." Ladhibai etched these words deep into her heart.

To test her resolute faith, one day Shriji Maharaj gave her an *agna*, "Dress like a married woman (she was a widow), wear a colourful *sari*, apply a red *chandlo*, part your hair with *sindoor* (vermilion powder), and walk through the crowded marketplace carrying a water pot on your head."

At that time, society imposed strict norms on widows, making this an extremely challenging *agna*. Yet, without hesitation, Ladhibai obeyed, adorning herself like a happily married woman. She did not let doubt cloud her mind with thoughts like, "What will society think?" With a pot on her head and singing devotional hymns, she walked boldly through the busy market.

People were astonished to see her in such attire. Some even mocked her, asking, "Ladhi! Whose house are you getting married into?"

With unshaken conviction, she replied, "Purushottam Narayan's!" When she returned, Shriji Maharaj was immensely pleased with her steadfastness and devotion.

In Vachanamrut Loya 3 Shriji Maharaj says, "What would a person who has faith in God and his Sant coupled with the knowledge of their greatness not do for the sake of God and his Sant? For them, he would renounce his family, renounce any fear of public ridicule, renounce a kingdom, renounce pleasures, renounce wealth, renounce his wife, and in the case of a woman, she would renounce her husband." When such absolute reverence and unwavering faith exist, thoughts like "What will people think?" disappear, and only Shriji Maharaj and his Sant remain the sole focus of one's life.

Highest Level of Understanding

In the village of Nenpur, in Mahemadabad Taluka (District), there lived a devotee of Bhagwan Swaminarayan called Devji Bhagat. He lived a life of detachment from his physical self. Both he and his wife, Kankuba, were completely immersed in the devotion of Shriji Maharaj day and night. They had only one son, who, by Shriji Maharaj's grace, was blessed with *niravaran drashti* (no barriers like walls, wood, metal, or distance could stop him from having *darshan* of Shriji Maharaj). Sitting at home, he would witness Shriji Maharaj's divine acts and constantly meditate upon his *murti* in his heart.

In 1819 CE (Samvat 1876), when their son turned twenty years old, proposals for his marriage started arriving. However, Devji Bhagat and Kankuba had only one heartfelt prayer to Shriji Maharaj. They said, "O Maharaj! Let our son belong solely to you. Please bless him so that he remains detached from *maya* (worldly affairs)."

As if responding to their inner plea, Shriji Maharaj suddenly took their son to Akshardham. Typically, when an only son passes away at a young age, parents are left devastated, often losing their sanity in grief. But Devji Bhagat and Kankuba remained steadfast, believing, "Our son has now been permanently placed in Shriji Maharaj's *seva*."

Understanding that relatives and villagers would come to mourn, which might lead them to weep unnecessarily, Devji Bhagat reasoned, "Instead of grieving, wouldn't it be better to engage in *bhajan* and *bhakti* of Bhagwan?"

He told his wife, "I will go to the farm, and you go to Gadhada. Take a pot of ghee from our buffaloes and prepare a meal for Shriji Maharaj and the sadhus. I will simply make and eat dry *rotlas* in the field. This way, we can peacefully continue our devotion towards Bhagwan."

They locked their home and went their separate ways – Devji Bhagat to the fields and Kankuba towards Gadhada. Seeing their locked home, relatives and villagers who had come to offer condolences had no choice but to return.

When Kankuba reached Gadhada, she bowed at Shriji Maharaj's feet.

Shriji Maharaj asked, "Is Patel happy?"

She replied, "Maharaj! He was happy before, but now he is even happier."

Shriji Maharaj, knowing everything, wanted to highlight their deep faith and understanding to the assembly, so he asked, "What happened? Tell us."

With absolute composure, Kankuba narrated the passing of their son. Hearing this, the entire *sabha* was astonished.

Shriji Maharaj then said, "Look at this devotee's understanding! His only young son has passed away, yet he has sent a pot of ghee to prepare a meal for the sadhus and me. Meanwhile, in this *darbar*, the grief over five-year-old Hiruba's (Panchuba's daughter) passing has not subsided, and even my meal was stopped. But Hiruba was simply fulfilling her past-life's resolve to serve me a meal. She was reborn, served me a meal, and then returned to Akshardham."

Upon hearing Shriji Maharaj's words, everyone in the *darbar* realised their mistake and understood that there was no reason to grieve. Life inevitably brings joys and sorrows, but if we accept Bhagwan as the all-doer and our eternal well-wisher, we will find inner peace and remain steadfast in satsang.

Devji Bhagat and Kankuba's profound understanding deeply impressed everyone. This very understanding earned Devji Bhagat a place among the sacred names in Shriji Maharaj's *mala*. If we, too, cultivate such supreme understanding, we can find a place among the beads (*manka*) of Shriji Maharaj's *mala* as well!

“Here Comes Our ‘Jati!’”

Sura Khachar, a great devotee of Loya village, had dedicated his entire life to satsang. He shared an extraordinary bond with Bhagwan Swaminarayan and was one of his closest friends. He strictly adhered to the code of *dharma* in satsang and observed such an unwavering vow of celibacy that even Kamdev (the god of desire) could not shake his resolve.

Once, Sura Khachar travelled to Jasdan for work and stayed in Thakor Saheb’s palace. However, Thakor Saheb disliked Swaminarayan Bhagwan. A wicked thought entered his mind – to corrupt Sura Khachar and defame both Swaminarayan Bhagwan and his devotees in society.

At midnight, Thakor Saheb sent an immoral woman to Sura Khachar’s room. She knocked on the door. Sura Khachar, who was alert even in his sleep, immediately called out, “Who is it?”

With a soft, pleading voice, the woman said, “I live in this house. My son has a fever, and I need medicine. Please open the door.”

With a cautious heart, Sura Khachar slowly opened the door, but the woman suddenly pushed her way inside. She tried to seduce him with vile gestures. Realising the trap, Sura Khachar immediately drew his sword. In Gunatitanand Swami’s Vaat 2/113 it says, “Before contact is made with material pleasures, be fearful like a goat (i.e., run away from them), but if contact is made, become like a lion (i.e., chase them away).”

Sura Khachar roared like a lion, brandishing his unsheathed sword and frightening the woman away. After expelling her from the house, he thought, “Staying here is dangerous.” Without wasting a moment, he mounted his horse and rode through the night to Gadhada.

Upon reaching Gadhada, Sura Khachar entered the royal courtyard, where Shriji Maharaj was addressing a *sabha*. Seeing him, Shriji Maharaj turned to the assembly and declared, “Here comes our ‘jati’ (celibate devotee)! Even in solitude, when tempted by a woman, he remained pure and untainted.” Saying this, Shriji Maharaj embraced Sura Khachar with immense pride.

In this age of Kaliyug, Bhagwan Swaminarayan established a divine satsang fellowship where such strict *dharma* is upheld, turning Kaliyug into Satyug (an era of truth and purity).

Shriji Maharaj explains in Vachanamrut Gadhada II 33, “If a person strictly observes the vow of non-lust, then even if I were a thousand miles away from him, I would still be close to him. Conversely, if a person is slack in his observance of the vow of non-lust, then even if he is beside me, he is as good as a hundred thousand miles away. And I only like the service offered by a devotee who is lust-free.”

No matter how far away we may be from the Satpurush in terms of physical distance, the key to being with him undoubtedly and without fail is following the vow of non-lust. In today’s technological age, it is easy to become careless regarding this principle. Social media, movies, web series, TV Shows, and inappropriate internet use can weaken our vow of non-lust.

To truly remain in Maharaj and the Satpurush's divine presence, we must:

- Avoid activities that compromise our purity.
- Use technology wisely and with discretion.
- Follow the principle: for men, 'One-woman, eternal celibacy,' and for women, 'One-man, eternal celibacy.'

If we hold fast to *nishkam dharma* (the vow of non-lust), we, too, will always remain in the loving embrace of Shriji Maharaj and the Satpurush!

With Whom Does Shriji Maharaj Get Along?

Mulji Brahmachari served Bhagwan Swaminarayan with great devotion. Once, in Bhadra, Bhagwan Swaminarayan gave Mulji Brahmachari his shoes and instructed him, "Apply oil to these shoes yourself. Do not give them to anyone else."

Following Shriji Maharaj's command, Mulji Brahmachari began oiling the shoes. At that moment, Vashrambhai arrived and requested, "You serve Maharaj daily, so allow me to do this seva today." He insisted and took the shoes from Mulji Brahmachari and began oiling them. Shriji Maharaj then passed by and saw what had happened. Shriji Maharaj asked Mulji Brahmachari, "I had told you not to give the shoes to anyone. Why did you give them to Vashram Bhakta?"

To test Mulji Brahmachari's faith, the all-knowing Shriji Maharaj said, "You are excommunicated. From today, you shall not wear shoes or eat rich and sweet foods." With this, Shriji Maharaj relieved him of his seva immediately.

Mulji Brahmachari then went to Ramdasbhai in Dabhan and stayed with him for six months. Once the summer came around, the mangoes of the Dabhan mango orchard ripened. Ramdasbhai prepared a basket of 1.5 *maunds* (about 30 kg) of mangoes for Shriji Maharaj, but there was no one to deliver them.

Mulji Brahmachari immediately volunteered, saying, "Give it to me; I will take it." Despite the scorching summer heat, he walked barefoot to Gadhada, carrying the heavy basket of mangoes. Upon reaching Gadhada, where Shriji Maharaj was in *sabha*, he placed the mangoes before him, bowed, and said, "Jai Swaminarayan." But Shriji Maharaj turned his face away and did not respond.

As Mulji Brahmachari wandered through the village, a carpenter's wife recognised him and asked, "Brahmachari! Why haven't you been seen for so long?"

He then narrated the incident of Shriji Maharaj's *agna*. Feeling compassionate, she invited him to her home and offered ghee, jaggery, flour, and other groceries. But Mulji Brahmachari only ate *bati* (baked dough ball) and returned the ghee and jaggery. When the woman asked, "Why did you refuse the ghee and jaggery?" Mulji Brahmachari replied, "Maharaj has forbidden me from eating rich and sweet food."

Even while excommunicated, he faithfully adhered to Shriji Maharaj's penance for six months. This demonstrated the extraordinary divinity he had in Shriji Maharaj!

Seeing his devotion, the woman took him to Shriji Maharaj and, while scolding, asked, "Maharaj! How have you become so merciless? This brahmachari walked barefoot for sixty miles in this scorching heat to bring you mangoes, and you didn't even greet him?" Shriji Maharaj smiled and said, "I have nothing against him! Call him here." Hearing this, Mulji Brahmachari was instantly reinstated in Shriji Maharaj's *seva*. He immediately prepared and served Maharaj *ras* and *rotli*, bringing joy to Shriji Maharaj once again.

Despite being tested through humiliation and hardship, Mulji Brahmachari never wavered, never felt distressed, and maintained unwavering devotion of Shriji Maharaj. That is why Bhagwan Swaminarayan praised him, saying, “This *brahmachari* never wavers in his faith, which is why I have a deep connection with him and get along with him.”

How can we connect with Bhagwan and the Gunatit Sant? Shriji Maharaj states in the Vachanamrut Gadhada I 76, “A true satsangi is a person who...remains totally undisturbed until the end of his life regardless of whatever stern commands I may impose – even if I compel him to forsake his preferences and enforce my own. In fact, I effortlessly and naturally develop affection for such a devotee.” If we cultivate such unwavering faith and maintain divinity in all his actions, then Shriji Maharaj and the Satpurush will always remain connected with us!

Satsang Above All!

In the village of Sundariyana resided Himraj Shah, a wealthy merchant of the Modh Vanik community. Himraj Shah was a devoted senior of the Vaishnav tradition and a follower of Vallabh Swami. Among his three sons, the eldest, Vanasha, embraced the Swaminarayan Satsang. Whenever Vanasha spoke to his father about the greatness of Bhagwan Swaminarayan, Himraj Shah would firmly respond, “Vallabh Swami is the only true Swami; all others are divine but secondary.” Himrajbhai held this conviction firmly.

Once, *yogmurti* Gopalanand Swami visited Sundariyana. Himraj Shah had no intention of meeting him, but due to his expertise in Ayurveda, he naturally felt inclined to serve sadhus. Vanasha cleverly invited his father to the mandir under the pretence of checking Gopalanand Swami’s health. Himraj Shah sat beside Swami and placed his hand on Swami’s wrist to check his pulse – but to his astonishment, he could not detect a pulse anywhere! Each time he attempted to find Swami’s pulse on his hands, feet, throat, or chest, it seemed to disappear. This experience shocked Himraj Shah. He realised that this was no ordinary man but a perfect yogi with mastery of Ashtang Yoga. He thought, “If a disciple possesses such divine powers, then surely his Guru, Swaminarayan, must be Bhagwan himself!” Himraj Shah bowed to Gopalanand Swami and, with firm conviction, embraced the Swaminarayan Satsang.

From then on, Himraj Shah began worshipping the manifest Purushottam, Shri Swaminarayan Bhagwan. However, his relatives and community disapproved. They tried to convince him to renounce Swaminarayan but failed, as he remained firm in his conviction.

Seeing his unwavering resolve, the community leaders decided to excommunicate him. They decreed that no one should interact with him, conduct business with him, or attend any family events. Thus, six years passed in isolation.

As Himraj Shah’s final moments approached, he called his three sons – Vanasha, Punjasha, and Jethasha – along with his nephew, Bhagabhai. He advised them, “This world is temporary. Stay patient, remain fearless, and hold onto satsang with unshakable faith. Always act in a way that pleases Bhagwan Swaminarayan.” Saying this, he left his body while remembering Bhagwan Swaminarayan.

When it was time for Himraj Shah’s final rites, his sons sent invitations across villages and made elaborate preparations. They purchased ghee, sugar, and jaggery in large quantities. Seeing this, the community elders arrived with a warning, “If you include satsang in the final rites, we will excommunicate you too, and the rituals will be ruined. Remove your *kanthi*, and everyone will attend.”

Vanasha boldly replied, “No one abandons their mansion out of fear of mosquitoes. Likewise, we will never abandon Swaminarayan, nor will we remove our *kanthi*. Our faith is as dear to us as our heads!” Hearing this, the community leaders proposed another compromise, “At least remove your *kanthi* just for the day of the ceremony. If not, then stay hidden in a room until the guests finish eating.” But the brothers stood firm. They declared, “Even if the earth itself collapses, we will never leave satsang!”

Therefore, the community leaders sent letters to all surrounding villages, warning, “Whoever attends Himraj Shah’s funeral will be excommunicated.” Upon learning of this injustice, Vanasha sent his nephews, Hirabhai and Bhagabhai, to Gadhpur to inform Shriji Maharaj.

Hearing about their unshakable faith, Shriji Maharaj was moved to tears and said, “These brothers have given up their community for us and have taken such a firm stand!” Saying this, he immediately travelled to Sundariyana with his sadhus and devotees. For several days, the three brothers prepared a variety of delicious meals for Shriji Maharaj, the sadhus, and the devotees, lovingly serving them. Not only did Shriji Maharaj partake in the offerings, but he also played *ras*, did *rangotsav* (sprayed sadhus and devotees with colours) and filled everyone’s hearts with divine bliss. Himraj Shah’s family was honoured by Shriji Maharaj’s grace, and they felt eternally grateful to Shriji Maharaj for his presence during their father’s funeral rites.

Satsang is our true and divine family. Shriji Maharaj and Swami are our real parents, and the sadhus and devotees are our closest relatives. Having received such an invaluable family, should we ever forsake it for worldly relationships? Let us never allow our faith to weaken, for losing such a rare and divine satsang would be an immeasurable loss!

“Addicted to Serving”

One morning in Gadhpur, as devotees were making their way to Akshar Ordi for their daily *darshan* of Bhagwan Swaminarayan, they noticed an unpleasant sight – a dog had soiled the very platform where Shriji Maharaj would sit.

Seeing this, people murmured among themselves:

“Oh no! The very spot where Maharaj sits for *katha* has been dirtied!”

“Where will Maharaj hold the *sabha* now?”

“This is terrible.”

“But what can be done? Dogs act according to their nature.”

Despite the filth being in plain sight, the devotees only discussed it, expressed their displeasure, and walked away.

A short while later, Uka Khachar arrived. He had just taken his morning bath in the Ghela River and was on his way to Shriji Maharaj’s *darshan* when his eyes fell upon the defiled platform beneath the neem tree. He immediately thought, “Maharaj will soon come here for *sabha*. By cleaning this, everyone will benefit from the discourse, and I will also get the opportunity to serve.” Without hesitation, he grabbed a broom and water, cleaned the entire platform, bathed again in the Ghela River, and then went for *darshan*.

Seeing Uka Khachar approaching, Shri Hari, the all-knowing Bhagwan, turned to him and, intending to teach everyone a lesson, asked, “Bhaktaraj! You usually arrive early, but today, you are late. Why is that?”

Uka Khachar was a silent *sevak*, unwilling to speak of his own *seva*. He remained quiet. Another devotee, however, narrated the entire incident, explaining why he had arrived late. Everyone assumed Shriji Maharaj would scold him for the delay, but instead, Shri Hari was immensely pleased. Shriji Maharaj stood up, embraced Uka Khachar, and placed his lotus feet on his chest. Addressing the *sabha*, Shriji Maharaj said, “You all saw the filth on the platform beneath the neem tree. Yet, none of you resolved to clean it. Only one who truly understands my glory and has a heart to serve could perform such *seva* as Uka Khachar did today.”

Every morning, he and his wife would wake up early, bathe, perform their *puja*, and then sweep the entire road from Dada Khachar’s *darbar* to Unmat Ganga, carefully removing stones and thorns to ensure that sadhus and Shriji Maharaj could walk without discomfort. During summer, after sweeping, he would sprinkle water along the path to keep the ground cool for those walking barefoot. This habit of selfless service became his very nature. Uka Khachar recognised the greatness of all sadhus and devotees of Shri Hari and dedicated himself wholeheartedly to *seva*, seeking only Shriji Maharaj’s *rajipo*. Thus, Uka Khachar’s name is remembered in the Swaminarayan *Sampradaya* for his selfless service and humility. So pleased was Shri Hari with his *seva* that in Vachanamrut Gadhada II 25, Shriji Maharaj says, “Just as Uka Khachar has become addicted to serving the sadhus, in the same way, if one becomes addicted to serving God and his Sant to the extent that one

would not be able to stay for even a moment without serving them, then all of the impure desires in one's *antahkaran* will be destroyed."

How often do we come across opportunities to do various *seva* in our mandir?

But instead of taking ownership of them, do we think...

"Oh, that's the kitchen team's job."

"That's the facilities team's responsibility."

"That's for the maintenance crew."

"That's for the *sabha* coordinators."

...and walk away?

Or do we, like Uka Khachar, seize the moment, recognise the glory of *seva*, and serve selflessly, with devotion, humility, and the sole intention of pleasing our Guru and Bhagwan? By seizing such opportunities for *seva* with faith and sincerity, we will experience the true fruits of selfless service.

A Bhakta with Suhradbhav is My Very Heart

Jhinabhai was a devotee with a deep understanding of Shri Hari's divine glory. He equally revered all devotees of Bhagwan Swaminarayan. Once, during a visit to Mangrol for some work, Jhinabhai heard of the severe illness of Kamalshi Vanjha, a fellow devotee of Bhagwan Swaminarayan. Moved by concern, he immediately went to check on him. What he saw pained him deeply – Kamalshibhai was bedridden, unable to care for himself, and his bodily functions were confined to the very bed he lay on. No one had been cleaning up after him, and flies swarmed over his frail body. Seeing Jhinabhai, Kamalshibhai broke into tears.

Jhinabhai asked, "Why are you in such a state?"

With sorrow, Kamalshibhai replied, "No one is willing to care for me, and this is my fate. I only wish Maharaj would take me to *dharm* now." Hearing this, Jhinabhai called for Kamalshibhai's sons, hoping they would serve their ailing father. But none of them were willing to take responsibility. This sight filled Jhinabhai with grief. He then asked, "What if I were to take Kamalshibhai to my house in Panchala?"

"That would certainly lessen our burden!" they replied. "You can take him right now!" Without hesitation, Jhinabhai went around the market and hired three labourers to help carry Kamalshibhai's cot. Since a fourth labourer was unavailable, Jhinabhai himself took up one leg of the cot on his shoulder while holding the reins of his mare in his other hand. Thus, the village leader of Panchala carried a devotee's bed on his shoulder as he walked through the busy markets of Mangrol! A short distance later, a fourth labourer was found, and Jhinabhai brought Kamalshibhai home, giving him a place in his own room and personally tending to his care.

Since Kamalshibhai's arrival, Jhinabhai's sister Adiba had been sulking. But since her brother was the village leader, she didn't dare to voice her complaints openly. One day, Kamalshibhai was suffering from a severe headache, and Jhinabhai requested Adiba for some ground black pepper to prepare a medicinal paste. Adiba replied coldly, "We are out of black pepper." Jhinabhai, understanding her intent, suppressed his dismay and said nothing. A few days later, he pretended to have a headache himself and asked for black pepper. This time, Adiba immediately ground the black pepper and offered to apply the paste on his forehead. Jhinabhai took the bowl, smashed it onto the ground, and furiously asked, "Where did this pepper suddenly come from? You refuse to serve a devotee of Maharaj, and you think I wouldn't notice? From this moment, you are no longer my sister. Do not show me your face again!" In his unwavering devotion to a fellow devotee, Jhinabhai severed all ties with his own sister.

Distressed, Adiba took her complaint to Shriji Maharaj. Shri Hari called Jhinabhai and explained the situation, advising him to reconcile. Adiba, with tears in her eyes, sought forgiveness. At Shriji Maharaj's request, Jhinabhai ended the silent feud with his sister. Yet, until Kamalshibhai's last breath, Jhinabhai personally cared for him. At a time when social discrimination was widespread, serving someone of a lower caste was unheard of. Yet,

Jhinabhai, a respected village leader, selflessly cared for Kamalshibhai with devotion. Thus, when Jhinabhai passed away, Shri Hari himself carried his palanquin on his shoulders. For every step Jhinabhai had walked carrying Kamalshibhai's cot, Shriji Maharaj walked twice as many, offering an eternal tribute to his service.

Shriji Maharaj has said, "The extent to which one devotee has *suhradpanu* (kinship) towards another is the extent to which they are my life force." If we cultivate true *suhradpanu* with devotees—by offering service, care, and support – we become as dear to Bhagwan as life itself. And what greater fortune can there be in life than this?

Bhaktaraj Shival Sheth

Shival Sheth was a wealthy businessman during the times of Gunatitanand Swami, with assets worth nine lakh rupees. He was raised with the values of satsang from birth. From childhood, he was blessed with the company and *seva* of great *paramhansas* like Gopalanand Swami, Gunatitanand Swami, Siddhanand Swami, Yoganand Swami, and Bhayatmanand Swami. This constant association nurtured his *bhakti*, enabling him to live with detachment in the material world.

Initially, he was closely associated with Gopalanand Swami, but before leaving for Akshardham, Gopalanand Swami advised him, “If you wish to learn both worldly conduct and the path to *moksha*, go to Junagadh and seek the guidance of Gunatitanand Swami.” Obeying this command, Shivalbhai wholeheartedly engaged in Gunatitanand Swami’s *samagam* with deep enthusiasm and with the sole purpose of achieving *moksha*. He also made significant financial contributions to the *Sampradaya*. During Harikrishna Maharaj’s *murti pratishtha* in Gadhpur, he spent ₹22,000—a vast sum of money – to organise a grand festival. Despite being a great donor, his greatest virtue was his humility.

One day, while Gunatitanand Swami was conducting a discourse, a crunching sound interrupted the silence. Swami asked, “Who is chewing bones in this assembly?” It turned out that Shival was chewing *sopari* (betel nut), and the sound was noticeable. Out of embarrassment, most would want to hide their identity in the large *sabha*. Still, Shival – despite his status and prestige – stood up, walked out, spit out the *sopari*, and returned to the assembly without hesitation. At that moment, he took a lifelong *niyam* never to chew *sopari* again. Yet, despite being corrected in front of everyone, he felt no resentment or distress! Even with immense wealth and prestige, he humbly accepted his mistake, reflecting his deep dedication to satsang.

By Gunatitanand Swami’s grace, Shival attained the highest level of restraint over his sense of sight, using his vision only for that which was pure and virtuous. Once, during a family function, his wife’s younger sister (sister-in-law) had been staying at his house for several months. Despite living under the same roof, Shival, who practiced strict discipline in interacting with women, remained completely unaware of her presence. One day, while he was eating, his sister-in-law served him food. By mistake, she poured too much ghee into his rice. As he instinctively glanced up to ask, he saw her for the first time and asked, “When did you arrive?” Hearing this, she was shocked! Even after living in the same house for months, he had never once looked at her! Such was the incredible discipline he had over his senses!

Shival’s depth in meditation was also extraordinary. Once, his father, Bhaga Doshi, requested, “Shival, teach me how to meditate as you do.” Shival humbly replied, “Father, you won’t be able to meditate as I do because before I begin, I first envision setting our entire mansion and the entire city of Botad on fire. I reduce everything to ashes. Then, I discard my own body and sit upon the heap of its remains.” This demonstrated his profound detachment from material possessions and his physical existence.

Having deeply imbibed the principles of satsang, Shival Sheth devoted his life to selfless service and pure devotion. Despite being a leading donor and a respected householder, he remained humble and spiritually inclined, making his life a powerful source of inspiration for all.

Swami Vignandasji's Oneness with Bhagatji Maharaj

Girdharbhai of Thasra was the nephew of Vartal's Kothari (chief administrator), Shri Gordhanbhai. From an early age, he was deeply spiritual and had many saintly qualities. His constant thought was, "If I could find a great, elevated Sadguru, I would become a sadhu and stay with him to attain *brahmastithi* (spiritual enlightenment) in this very life." From Vachanamrut Vartal 19, he had learned that true liberation is only possible by meeting Bhagwan or the realised Sant connected to him. With this understanding, Girdharbhai made a firm resolution to seek such a Satpurush and associate with him. Determined in his pursuit, he set out on a journey through satsang to find such a Sant.

He stayed with Mana Bhagat in Gadhada for three months, with sadhus in Kotda for two and a half months, and in Junagadh, he associated with Mahapurushdasji and Raghuvirdasji. However, he still did not find inner peace. He then stayed with Nirgunadasji in Ahmedabad for two months, but even there, he was not fully satisfied. Later, he spent two and a half months with Achyutdasji in Bhuj, who was known for his unwavering spiritual vision of the *atma*. Yet Girdharbhai's heart remained unsettled. Exhausted from his search, he returned to Vartal, resuming his *seva* in the mandir's *kothar* (storehouse). After completing his duties, he would stand on one foot before the *murti* of Harikrishna Maharaj, turning the *mala* and praying fervently.

Pleased by his intense devotion and determination, Maharaj finally granted him divine *darshan*. Overcome with joy, Girdharbhai, with a choked voice, prayed, "O Maharaj! Bless me with uninterrupted bliss of your *murti* and reside eternally in my heart." In response, Shriji Maharaj, pleased, said, "Bhaktaraj! Such a state is attained by serving a truly Ekantik Satpurush (a God-realised Sant). At present, such a Satpurush is Pragji Bhakta – go and serve him." Saying this, Shriji Maharaj disappeared.

Girdharbhai was surprised. He thought, "Maharaj did not point me towards a great Sadguru but instead directed me to Pragji Darji, a tailor who spends his entire day stitching in the mandir *sabha* hall!" His mind wavered between belief and doubt. To resolve his inner conflict, he resumed his rigorous penance. After a month of such intense austerities, Maharaj again granted him divine *darshan*, smiling as he said, "Bhaktaraj! The true *Ekantik* Satpurush in the present time is Pragji Bhakta. Beneath the guise of a tailor, he constantly beholds my divine form, has mastered *Ekantik Dharma*, and is a truly great soul. Give up the bias of caste and status and surrender to him – only then will you find peace." Assuring him of this truth, Shriji Maharaj vanished once again.

For Girdharbhai, this divine confirmation was enough. Without any further hesitation, he surrendered at the lotus feet of Bhagatji Maharaj, dedicating himself to his *seva* with body, mind, and speech. Seeing his unwavering faith, Gordhanbhai realised that Girdharbhai was ready for renunciation, and so he was given *diksha* and renamed as Swami Vignandasji. As Vignandas Swami deepened his association with Bhagatji Maharaj, his renunciant virtues blossomed further. Through Bhagatji Maharaj's divine connection, he became singularly devoted to Shriji Maharaj's *murti*. He firmly believed, "Bhagatji is my very *atma*." Shedding all bodily consciousness, his mind, speech, and actions remained entirely

immersed in Bhagwan. He achieved a state where, in all three states – waking, dreaming, and deep sleep—he perceived only Bhagwan.

Such intense *bhakti*, however, was not always understood. People ridiculed him, calling him '*Bandiya...Bandiya...*' (a taunt mocking his *bhakti*), but he remained undeterred. His divine mission was clear—to unite sincere seekers with Bhagatji Maharaj and reveal the profound greatness of the Ekantik Satpurush. Wherever he went, he passionately glorified Bhagatji Maharaj, inspiring countless seekers. Soon, Bhagatji's name resounded everywhere in satsang.

In an attempt to curb this growing influence, Vignandas Swami was transferred to the distant region of Khandesh. It was an unfamiliar place, where people had little knowledge of satsang, the regional language was different, and the local customs and way of life were foreign to him. Yet, undeterred, he diligently cultivated satsang in Khandesh. He spread Bhagatji Maharaj's divine glory so widely that soon, shiploads of devotees began traveling from Khandesh to Mahuva to seek Bhagatji Maharaj's association. Even today, satsang in Khandesh honours and cherishes the unparalleled contributions of Vignandas Swami.

Vignandas Swami's intense yearning for liberation, his unwavering and immense love for Bhagatji Maharaj, and his relentless dedication to revealing the Ekantik Satpurush will continue to inspire generations to come.

An Exceptional Example of *Divyabhav*

Among the rarest sadhus who dedicated his entire life to serving Brahmaswarup Shastriji Maharaj and propagating the Akshar-Purushottam *Upasana* was Sadguru Nirgundas Swami. Regarding his service, Shastriji Maharaj himself once said, “In the propagation of satsang, Nirgun Swami’s contribution is worth 14 *annas* (87.5%), while everyone else collectively amounts to just 2 *annas* (12.5%)!” Nirgun Swami relinquished prestigious positions within the *Sampradaya*, endured severe hardships, and tirelessly worked to spread the Akshar-Purushottam *Upasana*. He strengthened the faith of devotees in Africa by writing detailed, scripture-like letters filled with spiritual nectar. To understand the depth of his divinity, loyalty, and unconditional allegiance toward Shastriji Maharaj, a single incident is enough.

Once, in Sarangpur, Nirgun Swami’s *dhoti* had torn. He approached Shastriji Maharaj to request a new one. Shastriji Maharaj refused and instructed him, “You won’t get a new one. Instead, stitch the old one together and continue wearing it.” (Nirgun Swami was told to perform ‘*dandiyu*’ – a method of tearing the *dhoti* down the middle and tying the ends together to make it wearable again.)

Despite this, Nirgun Swami did not express a single complaint. He never thought, “I serve so much, yet my Guru refuses to give me a simple *dhoti*?” Instead, he wholeheartedly accepted the *agna*. However, what happened next was even more astonishing. A travelling ascetic arrived in Sarangpur and required a *dhoti*. When he requested one from Shastriji Maharaj, he immediately pulled out a brand-new *dhoti* from storage and gave it to him.

Upon witnessing this, Nirgun Swami playfully remarked, “You give him a new *dhoti*, yet you tell me to stitch my old one?” Shastriji Maharaj calmly explained, “You have the direct support of Shriji Maharaj and Swami themselves. This ascetic has no one to rely on, so he must be given assistance.”

Despite exhausting himself in selfless service for the sanstha, Nirgun Swami never developed even the slightest *manushyabhav* (human sentiment) toward his guru. Instead of feeling dejected, he praised the boundless glory of Shastriji Maharaj even more!

Nirgun Swami’s *seva*, marked by his unwavering *divyabhav* (perceiving divinity), unparalleled enthusiasm, and lifelong loyalty, stands as an eternal beacon of inspiration for all.

Even If the Universe Shatters, the Rope Shall Not Break!

As per the grand resolve of Brahmaswarup Shastriji Maharaj, the construction of the Sarangpur Mandir was in full swing. The sadhus and devotees worked tirelessly, day and night, dedicating themselves completely to this sacred endeavour. Soma Bhagat, a man of immense stature, was among them, lifting and placing massive Porbandar stones with such might that all who witnessed it were awestruck. He served with the steadfast conviction, “If I give my life in this *seva*, I will attain a seat in Akshardham before Maharaj.” One incident, in particular, reveals Soma Bhagat’s unwavering patience and unshakable faith in the Guru’s word.

A massive pillar stone, weighing approximately 150 *maunds* (about 3,000 kg), was being hoisted into place at the centre of the mandir. It was secured by seven thick ropes and was being lifted inch by inch to the chants of “Swaminarayan, Swaminarayan, Swaminarayan.” Suddenly, one rope snapped. Before anyone could react, another broke... then another, and another – until six ropes had snapped, leaving the entire weight of the stone hanging by just a single remaining rope! Everyone feared the worst. If the stone plummeted, it would shatter the carefully placed stones below, leading to great damage.

Despite the danger, no one let go of the rope. Some devotees rushed to call Shastriji Maharaj, who arrived swiftly. He raised one hand and firmly said, “The stone will not fall.” Someone hesitantly suggested, “Should we lower it slowly?” But Shastriji Maharaj’s response stunned everyone, “Why lower it? Lift it higher!” Turning toward Soma Bhagat, Shastriji Maharaj said, “Soma Bhagat! Climb onto the stone and re-tie the broken ropes.”

A wave of shock spread through the crowd. Climb onto a stone hanging by a single rope? If Soma Bhagat, a man of immense size, were to step on it, the stone could crash down with him! But Soma Bhagat saw something beyond this world – he saw Akshardham in his Guru’s *agna*. There was only one unwavering truth for him, “The Guru’s word must never go unfulfilled.” Without hesitation, this 35-year-old giant sprinted forward and climbed onto the stone. As soon as his full weight pressed down, the stone shook violently, causing a jerk that sent shockwaves through the twenty men holding the rope below. The entire crowd stood frozen in fear, anticipating a disaster. But Soma Bhagat remained undeterred. He began retying the broken ropes with lightning speed – one, two, three... Even amidst this perilous task, his gaze kept returning to Shastriji Maharaj. There stood his Guru – calm, unwavering, with his blessing hand raised in absolute assurance. This gave Soma Bhagat unshakable certainty, “Even if the entire universe were to shatter, this stone will not fall.” Once the ropes were fully secured, Soma Bhagat climbed down, rushed to Shastriji Maharaj, and bowed at his feet. Shastriji Maharaj placed his divine hand upon Soma Bhagat’s head, locking eyes with him, radiating infinite grace and satisfaction. The crowd murmured in awe, “Blessed is Soma Bhagat! Blessed is his unwavering devotion to his Guru!”

We are the heirs of such resolute devotees who risked everything for their guru’s word. By keeping their examples before us, we too can seize opportunities at any cost and in all situations to please our guru.

An Opportunity Not Worth Missing

The *murti-pratishtha* ceremony of Dharmakul *murtis* at Sarangpur Mandir was approaching, and during this time, Shastriji Maharaj had arrived in Radhu. Just a village away, in Purushottampura, lived Ashabhai, Ishwarbhai, and Motibhai, who owned vast lands and estates. Around this time, they had built a grand new bungalow to store their agricultural produce, ensuring it was well-furnished and suited to their status. They had an abundant harvest that year – 600 *maunds* of cotton, 700 *maunds* of chickpeas, 1,000 *maunds* of wheat, and various other grains, all stacked and ready for sale (a unit of weight; 1 maund = 20 kg). But then, disaster struck. A burning matchstick accidentally fell into the cotton, and in moments, the fire spread uncontrollably. Before anyone could react, the flames engulfed everything – all their wealth, property, and possessions turned to ashes. The family barely managed to escape with just the clothes on their backs.

While in Radhu, Ashabhai received this devastating news. Yet, blessed with spiritual insight from Shastriji Maharaj, he remained unmoved. Upon reaching Purushottampura, he saw everything burned to the ground – a sight that would break anyone’s heart. But for this family, it was simply a divine test from Bhagwan himself. Instead of lamenting, they calmly sent a messenger to bring *khichadi* from Radhu, as there was nothing left to eat. That night, they gathered as usual for dinner. The next day, Shastriji Maharaj arrived. Seeing the immense loss, he was deeply pained. He consoled the two brothers, but then, as if one more test remained, he remarked, “This is merely an obstacle in our work. We came to collect funds for the Sarangpur *murti-pratishtha*, and this misfortune occurred.”

For most, hearing such words at that moment would have been unbearable. It would have surely caused one to perceive *manushyabhav* (human-like qualities) in Shastriji Maharaj. But Ashabhai, Ishwarbhai, and Motibhai were no ordinary devotees – they saw Shastriji Maharaj as Bhagwan himself.

Even after losing everything, their only thought was fulfilling their Guru’s *agna*. Without hesitation, Ashabhai asked Motibhai to take a loan from a moneylender. Once the funds were secured, they placed the money at Shastriji Maharaj’s feet. Shastriji Maharaj, stunned by their devotion, asked, “Where did you get this from?” Ashabhai replied, “Swami, we would move heaven and earth for you. Please accept this and bless us.” Seeing their unshakable faith, Shastriji Maharaj was deeply moved. He embraced them and said, “In such difficult times, even when food and clothing are uncertain, bringing money on interest and offering it – who else could do such a thing?” Motibhai then spoke with firm conviction, “Swami, only those who have the power to give generously can ask for donations at such a time. And you – you are the very form of Bhagwan Swaminarayan himself! If we let go of this moment, we will miss out on the divine grace you have come to bestow upon us. How could we let this opportunity slip away?”

It is easy to serve when times are favourable. But what kind of faith does it take to serve in adversity, hardship, and in the face of total loss? Everything was reduced to ashes, yet these devotees offered whatever they had at their Guru’s feet. Can there be a greater example of surrender in this world?

Pioneering Satsang in Africa: Maganbhai

Maganbhai Patel illuminated East Africa, often referred to as '*Andharkhand*' (the dark continent), with the divine light of Akshar Purushottam. Until the age of 31-32, Maganbhai's life revolved around luxury, food, and comfort. He worked as a railway station master in Kibwezi, maintaining a strict and disciplined nature with no tolerance for leniency. However, his *purva sanskars* (past virtues) and divine grace led him to meet Harmanbhai Patel, a devoted follower of Shastriji Maharaj, who was transferred to the same station. Through Harmanbhai's influence, Maganbhai was drawn to satsang.

Once, during a trip to India, he visited Bochasan and had the *darshan* of Shastriji Maharaj. He experienced such a divine revelation from the very first moment that he accepted Shastriji Maharaj as his guru. Overcome with emotion, he fell at Swamishi's feet, sobbing uncontrollably. Shastriji Maharaj blessed him and said, "All your past sins are forgiven. Now, remain in satsang and spread it further."

From that moment on, Maganbhai dedicated himself entirely to spreading satsang. Whoever encountered him – whether big or small – was introduced to the glory of Bhagwan Swaminarayan and Shastriji Maharaj. As a station master, anyone needing approval for a wagon release had to seek Maganbhai's permission. He would tell them, "Listen to my *katha* for a while, and then I'll grant you permission." Thus, whether known or unknown, every visitor was drawn into satsang. Between train schedules, and during any free time, he used to discuss satsang over telegrams with other railway station masters who were devotees. Through the association of Niryundas Swami, Maganbhai deeply studied the *Vachanamrut*, spending entire nights immersed in its teachings. His discourses continued from the evening *arti* all the way until dawn, at which point people would grab their toothbrushes and begin their morning routines! He even gave up his evening meals to further spread *upasana*. From Tororo, Mbale, Jinja, Kampala, Masaka, Buikwe, Bududa, Bukedea, Nagongera, Nairobi, and to Mombasa, he travelled tirelessly, establishing centres of spiritual discourse and instilling firm faith in Akshar-Purushottam within countless souls.

While singing the glories of Shastriji Maharaj, Maganbhai would become emotional and say, "By serving Shastriji Maharaj, we are directly serving Shriji Maharaj himself! We have found in this very lifetime what others attain after death!" When speaking of Shastriji Maharaj's glory, Maganbhai would sometimes say, "What more can I say? I have already held back my words (in speaking his true glory). If I were to speak the full truth as it is, the world would break my back." His reverence for devotees was such that he would humbly roll over in the dirt sanctified by the footsteps of these devotees, and his joy of spiritual realisation was so profound that he would leap in bed at night, exclaiming, 'I have found Shastriji Maharaj!' Maganbhai had once given his word to Shastriji Maharaj saying, "The African Satsang *Mandal* will complete the Gadhpur Mandir project." To fulfil this vow, he encouraged devotees, saying, "If Shastriji Maharaj commands us to do something, should we not sell ourselves for it? When we were born as cows, bulls, buffaloes, and goats, we were sold countless times. Now, in this human birth, if we must be 'sold' to fulfil his *agna* to complete Gadhpur Mandir, so be it! One must be ready to die for the words of the Guru." His words radiated the true spirit of surrender – a burning passion to sacrifice everything for the Satpurush.

Although a householder, Maganbhai lived like a sadhu. Shastriji Maharaj himself declared, “I am carrying out my mission in Africa through Maganbhai. Seek his association.” Despite living only 51 years, Maganbhai transformed countless lives. Drenched in the ocean of his guru’s glory, he spread the *upasana* of Akshar-Purushottam with unparalleled dedication, becoming an eternal bead in Shastriji Maharaj’s *mala*. Like Maganbhai, let us dedicate our lives to spreading the Upasana of Akshar-Purushottam and become a precious bead in the *mala* of our present Guru. For in this lies the true fulfilment of life.

The Vyasji of Our Sampradaya

Harshadbhai Dave was a historian of the Swaminarayan Sampradaya, often referred to as the “Vyasji of the Sampradaya.” His life’s mission was to establish and spread the Akshar Purushottam Upasana. Over his lifetime, he penned over 6,000 pages detailing the divine lives of Bhagwan Swaminarayan and the Gunatit Gurus, making an invaluable contribution to the Sampradaya’s history. Additionally, he authored various other denominational scriptures.

Despite his scholarly brilliance, which could have earned him thousands of rupees, Harshadbhai chose to serve selflessly until his last breath, expecting nothing in return. Yogiji Maharaj once expressed his deep reverence for him, saying, “Even if we were to wash Harshadbhai’s feet and drink that water, it would still be an insufficient honour for his contributions.” He had gained the inner blessings of three Gunatit Gurus – Shastriji Maharaj, Yogiji Maharaj, and Pramukh Swami Maharaj. This was because, along with his service, he exhibited a remarkable firmness in *nishkam dharma* (vow of non-lust), which Yogiji Maharaj had personally instructed him to uphold with great vigilance.

Once, Yogiji Maharaj was doing *katha* in the old *sabha* hall of Gondal Mandir. As Harshadbhai was about to enter the *sabha*, a female devotee stopped him. She had brought some prasad in a container and requested him to empty it into the kitchen and return the empty container to her. Harshadbhai did as she asked and handed back the empty container. Later, when Harshadbhai came to bow at his feet, Yogiji Maharaj told him, “Today, what you did with the container was not appropriate.” Surprised, Harshadbhai asked, “Bapa, what was wrong? I simply emptied the food into the kitchen and returned the container. Where was my mistake?”

Yogiji Maharaj explained, “The mistake was that you accepted it directly from her hands. You should have asked her to place it down first. Then, you could have picked it up, emptied it, and placed it back down for her to collect. We do not directly exchange objects hand-to-hand. Since this was an error, observe a fast for a day as atonement.” This incident highlights how meticulous Yogiji Maharaj was about even the smallest aspects of *nishkam dharma*!

Since we are also engaged in spreading *upasana*, our responsibility is equally significant. The Satpurush expects us to maintain the highest standards of conduct. When we uphold *nishkam dharma* with purity, we earn the *rajipo* of the Satpurush. Harshadbhai was extremely vigilant in this regard.

On another occasion, a female devotee visited Harshadbhai’s home. At the same time, his wife was called by an elderly neighbour for some household assistance. She quickly stepped out to help and returned within minutes. Though Harshadbhai was deeply engrossed in his work, upon noticing that his wife had momentarily left the house, he sternly told her, “Are you aware of what you just did? Do you not know the teachings of the Shikshapatri? I was alone in the house with another woman! You should have informed me beforehand so that I could have stepped outside instead!”

This incident reflects the great caution Harshadbhai exercised in following Bhagwan Swaminarayan's *agna* to never remain alone with a woman other than one's spouse.

In Vachanamrut Gadhada II 33, Bhagwan Swaminarayan states, "If a person firmly observes the vow of non-lust, then he is never far from God – whether he is in this realm or beyond. Moreover, my affection for such a person never diminishes...even if I were a thousand miles away from him, I would still be close to him."

Harshadbhai enjoyed the immense *rajipo* of the Satpurush due to his unwavering commitment to *nishkam dharma*. If we, too, maintain purity in *seva* and steadfastly uphold *nishkam dharma*, we will experience the constant presence of Mahant Swami Maharaj. Only then will we attain his *rajipo* and grace.

Aksharbrahma Gunatitanand Swami

An Unquenchable Thirst for Darshan

It was the monsoon season. A light drizzle fell steadily. A cool and gentle breeze spread across the surroundings on that *Krishna Paksha* (dark lunar fortnight) night. Bhagwan Swaminarayan was seated in a *sabha*, and all the sadhus were engrossed in listening to his nectar-like words. Among them, Gunatitanand Swami was completely absorbed in Shriji Maharaj's *darshan*, like a *Chakor* bird (unwaveringly) fixates on the moon. After concluding the discourse, Shriji Maharaj proceeded to the *darbar* to deliver a discourse to the women devotees. The sadhus began dispersing, returning to their respective places.

Despite spending until midnight in Shriji Maharaj's presence, Gunatitanand Swami's thirst for *darshan* remained unquenched. Thus, he stood under the roof overhang outside the student sadhus' room, eagerly awaiting Shriji Maharaj's return. At that moment, Muktanand Swami stepped out of his room for some reason. Noticing a figure standing in the dark under the eaves, he inquired, "Who is standing there?"

Gunatitanand Swami humbly responded, "It is I, Gunatitanand." Surprised, Muktanand Swami asked again, "Why are you standing here so late at night? Go and rest now." With folded hands, Gunatitanand Swami respectfully replied, "Maharaj is still in the *darbar*, delivering a discourse to the women devotees. He will soon return to his resting place. I am standing here, longing for one more glimpse of his *darshan*."

Hearing this, Muktanand Swami was left utterly astonished! He thought to himself, "What an incredibly devoted and faithful sant! He has no concern for his body or sleep." With this thought, he returned to his room to sleep. However, as he sat on his seat, he began contemplating, "This Sant has already mastered deep meditation in such a short time under my guidance. He constantly experiences the divine form of Shriji Maharaj within his heart. And yet, how intense is his eagerness for the *darshan* of Shriji Maharaj's manifest form!" Lost in these reflections, Muktanand Swami spent the entire night awake.

Meanwhile, Gunatitanand Swami stood there for nearly two hours, partially drenched, his mind unwaveringly fixed on Maharaj's *darshan*. Late that night, as Shriji Maharaj finally emerged from the *darbar* and walked towards the Akshar Ordi (his resting place), Gunatitanand Swami caught a brief yet radiant glimpse of his form in the darkness. Satisfied, he then left and rested under a tree outside the village.

*Koṭi brahmāṇḍ uḍe rommā re, Mul 'Akṣhar' avatār;
Harivar ango-ang mahāltā, toy nirkhyā palvār;
Ubhā Aksharbrahma bhīnjtā...*

[Countless universes rise in awe from each pore of his divine form; he is Akshar, manifest. Every limb of God radiates divine brilliance, Yet only a fleeting glimpse can be taken of him. And in that sacred moment, even Aksharbrahma stands drenched in devotion before him.]

Even though infinite universes reside within each pore of Aksharbrahma, and even though Gunatitanand Swami had fully realised Shriji Maharaj within himself, his longing for the *darshan* of the *pragat murti* (manifest form) remained unparalleled! Gunatitanand Swami serves as the supreme example of how devotees should cherish the opportunity for the *pratyaksh darshan* of their Guru and Bhagwan.

Discipline of the Eyes

In 1812 CE (Samvat 1869), a severe famine struck the region of Kathiawad. To ease the suffering, Bhagwan Swaminarayan sent Muktanand Swami along with 200 sadhus to Surat. Among these sadhus was Gunatitanand Swami.

Opposite the sadhus' lodging, in a dilapidated house, someone had tied up a mischievous monkey. Due to its restless movements, almost everyone's gaze naturally fell upon it.

One night, during a discourse, Muktanand Swami addressed the sadhus, "See how restless our senses are! They are constantly deceiving us. Across from us, there is a monkey. We have no reason to look at it, yet none of us could refrain from glancing at it. Whoever has not seen the monkey, please stand up."

Hearing this, all the sadhus were stunned! Among the 200 sadhus, only Gunatitanand Swami stood up with folded hands. Seeing this, Muktanand Swami was deeply astonished and exclaimed, "Out of 200 sadhus, you alone have mastered control over your sight! Even my own eyes were drawn to that monkey."

Even though the Gunatit Satpurush is eternally enlightened, he still behaves as an ideal seeker to provide us with a perfect example of spiritual practice.

Control over one's sight strengthens one's discipline in the path of spirituality. It awakens inner spiritual energy, helps the mind remain focused, and most importantly, deepens our connection with Swamishri.

When we look at our Guru, self-introspection should arise within us:

- Do I have the same restraint over my sight?
- Do my eyes ever cross the boundaries of discipline?
- Would Swamishri be pleased if I fail in this vow?

Answering these questions honestly reveals our true spiritual state.

Always remember – whether our eyes are on the Guru or not, the Guru's eyes are always upon us. Nothing remains hidden from the Omniscient One. Even this simple awareness helps cultivate discipline over one's sight.

Blessing Thy Oppressors

Mul Aksharmurti Gunatitanand Swami, was once travelling with Krupanand Swami's group of sadhus. The group reached Juna Savar village on the banks of the Shetrunji River. The sadhus set up camp near the river while some went to the village to collect alms.

At that time, opponents of Swaminarayan sadhus were spreading hatred against them, calling them "*mundiyas*" (negative connotation of shaven-headed ascetics) specifically to insult them. These opponents saw the saintly Swaminarayan sadhus as a threat to their own influence and livelihood. Their slander had spread to Juna Savar village, influencing Uga Khuman, the local ruler, who became a staunch opponent of Swaminarayan Satsang.

He ordered his servants, "Drive these sadhus out of the village! Gather the youngsters, chase them, and rain dust, dung, and stones upon them!" Following the order, a mob of young villagers rushed toward the sadhus, snatching their *jholis* (alms bags) and pelting them with stones, dust, and dung. Some even used thorny acacia branches to beat the sadhus, injuring them severely before expelling them from the village.

These sadhus, who wouldn't even harm an ant, were now left wounded and bleeding. Despite the pain and hunger, they joyfully continued chanting "Swaminarayan." However, some, unable to bear the pain, let out soft cries of suffering.

Nearby, some shepherds and village women fetching water noticed the situation and began whispering, "How cruel is this ruler! He mercilessly beat these poor sadhus and didn't even let them collect alms. How can God ever bless such a man ever to have a son?"

The sadhus overheard these words. Gunatitanand Swami then told the sadhus, "The ruler opposes us only because he doesn't understand. Instead of wishing ill upon him, let us pray for him to have a son. When his son is born, one day sadhus will be welcomed into his home." The sadhus began chanting for Uga Khuman to be blessed with a son. Just as a tree struck with stones still gives sweet fruits, these gracious sadhus blessed their oppressor instead of cursing him.

In time, Gunatitanand Swami's blessings bore fruit – Uga Khuman was blessed with a son, Jivna Khuman. When Gunatitanand Swami later visited the village again, Jivna Khuman himself came forward, held Swami's hand, and led all the sadhus into the palace. He arranged for a grand meal for them. Seeing this, Uga Khuman wept tears of repentance. Gunatitanand Swami forgave him completely and instructed him to chant "Swaminarayan" while doing five *malas* daily.

Bhagwan Swaminarayan has instructed sadhus in the Shikshapatri, "Even if an evil person insults us, we must endure it and only think of their welfare. We should never even wish for their harm, let alone act upon it."

Gunatitanand Swami effortlessly exemplified this teaching in his life, transforming hatred into love through compassion and selflessness.

“This Is Our *Tilak!*”

During the festival of Fuldol, Bhagwan Swaminarayan, along with his assembly of sadhus, arrived in Panchala. One day, in a *sabha*, Bhagwan Swaminarayan distributed small yellow clay pieces – resembling sandalwood – to all the sadhus and instructed them to use that for applying *tilak*.

The next morning, Shriji Maharaj observed that none of the sadhus had *tilak* on their foreheads. Curious, he asked the reason, to which the sadhus responded, “With what should we make *tilak*?” Shriji Maharaj reminded them about the pieces of clay he had given them the previous day. Upon hearing this, the sadhus were taken aback, as they had considered those pieces to be Shriji Maharaj’s prasad and had consumed that instead.

Understanding the situation, Shriji Maharaj once again provided them with new pieces of clay. The next morning, the sadhus came to the *sabha* wearing various oddly shaped and uneven *tilaks*, displaying an amusing variety of designs. Seeing this, Shriji Maharaj laughed heartily.

To demonstrate the correct *tilak* and to reveal his choicest devotee, Shriji Maharaj personally applied *tilak* and a red *chandlo* (vermillion mark) to Gunatitanand Swami’s forehead. Addressing all the sadhus, he declared, “Look! This is our *tilak!*” Further clarifying, Shriji Maharaj stated, “Just as there is no other Bhagwan superior to me, there is no other Sant like him.” Through this declaration, Shriji Maharaj revealed his supreme Purushottam form while establishing Gunatitanand Swami’s unique identity as Akshar.

On numerous occasions, Shriji Maharaj introduced Gunatitanand Swami as Akshar to sadhus and devotees. In Dabhan, on Posh *sud* Punam of 1810 CE (Samvat 1866), Shriji Maharaj initiated Mulji Sharma, giving him the name Gunatitanand Swami. On this occasion, Shriji Maharaj proclaimed, “Today, I feel immense joy in giving initiation to Mulji Sharma, who was born in Bhadra and is the manifest form of my eternal Aksharbrahma *Dham*. This Aksharbrahma *Dham* is beyond both the upper and lower realms, and within it, I eternally reside with my infinite liberated souls.” This historic moment is also captured in the Harililakalpataru scripture 7/17/49-50.

Through various divine incidents, Shriji Maharaj consistently affirmed the supreme glory of his greatest devotee, Gunatitanand Swami, the Mul Akshar manifestation, ensuring the uninterrupted flow of liberation (*moksha*) for all seekers.

“My Eternal Servant”

Once in Vartal, following Bhagwan Swaminarayan’s command, Gunatitanand Swami was engaged in serving sick sadhus. He would prepare food according to their preferences, take care of them, and even wash their blankets. Seeing this, some healthy sadhus also added their blankets with those of the sick sadhus for Gunatitanand Swami to wash. In total, there were about eighteen blankets, but Gunatitanand Swami, without any complaint or reluctance, continued his *seva* lovingly.

After washing the blankets in the river Gomati, Gunatitanand Swami carried the extremely heavy load on both shoulders and walked towards the mandir. His body was drenched in sweat from the physical exertion, and the wet blankets dripped water down his body.

At that very moment, Shriji Maharaj, after having his meal at Vasan Suthar’s home, arrived at the Hanuman Gate of the mandir. As soon as Gunatitanand Swami saw Shriji Maharaj, he became immersed in his divine form, gazing at him with unwavering devotion. Shriji Maharaj, too, was bound by Gunatitanand Swami’s hold of love and stood still. A divine exchange of glances between the Bhakta and Bhagwan ensued.

After a while, Shriji Maharaj asked, “Sadhuram! Shall we leave now? Gunatitanand Swami then withdrew his gaze. Shriji Maharaj then proceeded to the *sabha*. However, after a short time, Shriji Maharaj started feeling physically uneasy. Seeing this, the *sevak* sadhus started fanning him, and someone even brought cold water. But Shriji Maharaj said, “I do not need anything, but that Sant has placed a burden upon my shoulders. Please, lift it off.”

Shriji Maharaj meant he felt the weight of the blankets on Gunatitanand Swami’s shoulders. Upon hearing this, Bhaguji immediately ran to Gunatitanand Swami, took the blankets off his shoulders, and brought them to Shriji Maharaj. Shriji Maharaj then called for those whose blankets they were. The sick sadhus came to collect theirs, but the healthy ones, feeling ashamed, did not come forward.

Shriji Maharaj then called an immediate *sabha*. He knew that Gunatitanand Swami was his eternal servant, always eager to serve sadhus and devotees. However, it was important for everyone else to realise that Gunatitanand Swami was no ordinary sadhu to be engaged in such tasks.

Shriji Maharaj then asked Muktanand Swami and Brahmanand Swami, “What kind of sadhu is this Gunatitanand Swami?” They replied, “He is a great sadhu. He has memorised many kirtans, delivers great discourses, serves tirelessly, and is highly austere.”

Shriji Maharaj smiled and said, “You have only spoken of his visible virtues, but he is far more than that. Just as one holds a snake tightly with pincers, he has grasped my divine form in all three states – waking, dreaming, and deep sleep.”

Hearing this, Mahanubhavanand Swami, a swami from North India who took Maharaj’s words literally, remarked (towards Gunatitanand Swami), “Why have you caught hold of Maharaj, let him go!”

Shriji Maharaj explained, “He has held on to me eternally, yet I feel no distress. However, for others to hold on to my form as he does is extremely difficult. This sadhu is my Eternal Sevak. Through him, my supreme form and worship will spread throughout the entire Satsang. No one understands my true greatness the way he does. So, how can it be appropriate for healthy sadhus to make him perform menial tasks?”

Thus, Shriji Maharaj explained the divine glory of Gunatitanand Swami to all the *sadgurus*. The fact that Shriji Maharaj physically felt the weight of the blankets on Gunatitanand Swami’s shoulders proves the oneness between Akshar and Purushottam – a bond beyond worldly understanding!

The Sculptor of Brahmi Sthiti (Brahmic State)

Once, after celebrating Janmashtami, Gunatitanand Swami set out on a journey with Acharya Raghuvirji Maharaj across the Sorath region. On the way, Raghuvirji Maharaj offered a *pendo* (sweet item) to Swami, saying, “It will be late before we reach our destination. Please eat this *pendo*.”

Gunatitanand Swami politely returned the *pendo*, replying, “If you continue this way, our friendship will not last.” Raghuvirji Maharaj insisted earnestly, saying, “At least eat half of it!”

Gunatitanand Swami then broke the *pendo* into two halves – one half he gave to Jaga Bhakta, and the other half he held in his hands, thought about it for a while and said, “The five hundred *paramhansas* are holding my throat and saying, ‘This is poison, don’t eat it.’” (What Gunatitanand Swami intended by saying this is that anything that is rich and lavish and that digresses from the agnas of Bhagwan Swaminarayan, in this case – *pendo* – is equivalent to it being poison.)

Witnessing such renunciation and detachment, Raghuvirji Maharaj humbly asked Swami, “If you practice such strict discipline, what will become of us?” Gunatitanand Swami confidently responded and said, “Hand over your position to Bhagwatprasadji Maharaj and come to Junagadh as a pilgrim. I will melt your base nature. If I do not melt your base nature and make you *gunatit*, then I am not Gunatit!”

With immense yearning for liberation, Raghuvirji Maharaj wholeheartedly accepted Gunatitanand Swami’s words. In 1860 CE (Samvat 1917), after handing over the Acharya position to Bhagwatprasadji Maharaj, he retired and moved to Junagadh. For three and a half months during the monsoon, he lived as a pilgrim under Gunatitanand Swami’s guidance.

He renounced indulgences like refined tastes and excessive sleep, dedicating himself entirely to Gunatitanand Swami’s association.

- He would wake up early, attend the *mangala arti*, and be present for Gunatitanand Swami’s discourses until the *shangar arti*.
- After *darshan*, he would quickly prepare simple meals like *khichadi* or *bati* with *mung dal*, eat swiftly, and return to the *sabha*.
- Even in the afternoon, instead of resting, he attended more *katha* by Gunatitanand Swami.

Observing his unwavering faith and humility, Gunatitanand Swami expounded upon *sarvopari nishtha* (ultimate conviction) and *ekantik dharm*a, completely transforming him. That is why Gunatitanand Swami used to say, “Among the entire Vartal region, only Raghuvirji Maharaj truly recognised me.” To “recognise Gunatitanand Swami” meant to have the firm conviction that he was the manifestation of Aksharbrahma.

Years later, Brahmaswarup Shastriji Maharaj asked Vartal's Kothari, Gordhanbhai, "Is it true that Acharya Raghuvirji Maharaj believed Gunatitanand Swami to be 'Akshar'?"

Gordhanbhai confidently replied, "Yes! In 1860 CE (Samvat 1917), when Raghuvirji Maharaj went to Junagadh to associate with Gunatitanand Swami, he had completely immersed himself in Swami's divine form."

Gunatitanand Swami often said, "If a devotee surrenders his mind to his guru, he will free him from the inner faculties of ignorance. But without this it will not be removed."

We may have accepted the refuge of the Gunatit Sant, but if we truly offer our minds and wholeheartedly engage in his association with faith and eagerness, just like Raghuvirji Maharaj did, then we too can attain the Brahmic State (the state with absolute oneness with the Gunatit).

“One Who Serves is Mahant”

Mul Aksharmurti Gunatitanand Swami served as the Mahant of Junagadh Mandir for forty years. However, he was never affected or taken by false pride for his position. He viewed this responsibility as *seva* to Bhagwan Swaminarayan, which was evident in his humble conduct.

Once, the Mahant of Tarnetar visited Junagadh Mandir to meet Gunatitanand Swami. Upon arrival, he saw Gunatitanand Swami sweeping the mandir courtyard. Curious, the Mahant asked, “Where can I find the Mahant of this mandir?”

With humility, Gunatitanand Swami replied, “Go inside, you will find him there.” A little while later, after washing his hands and feet, Gunatitanand Swami took his seat. The Tarnetar Mahant was astonished to see him and asked in surprise, “You are the Mahant? Weren’t you just sweeping the courtyard?”

Laughing, Gunatitanand Swami replied, “In our tradition, the one who serves is the true Mahant.”

For forty years, Gunatitanand Swami held the Mahant position, which in itself was remarkable. Then Gunatitanand Swami took down his *jholi* from the nail on the wall and showed it to the *mahant* of Tarnetar. Swami had no item made from metal, even his *tilakya* was made of wood. The garments he wore were made of coarse cloth. The *mahant* of Tarnetar was surprised to see such a detached *mahant*. Then Gunatitanand Swami explained to him, “We have renounced women and wealth and therefore, our mahantship has been sustained.”

On hearing this, the mahant also felt that this is absolutely true. Among them the disciples kill the guru and occupy the throne, tempted by money and material things.

The Gunatit way is unique – it values *seva* over status or material possessions. Our Gurus have upheld this legacy, and we must follow in their footsteps. By participating in mandir *sevas*, either through *agna* or according to our ability, we, too, can become part of this divine heritage. Isn’t that what makes us true heirs of the Gunatit tradition?

Equanimity in Honour or Humiliation

In 1866 CE (Samvat 1922), during the Chaitra Punam festival, Gunatitanand Swami arrived in Vartal. Pragji Bhakta had begun spreading the message that 'Gunatitanand Swami was the manifestation of Aksharbrahma', as per Gunatitanand Swami's wish. However, some people were displeased with this idea, and they planned to rebuke Gunatitanand Swami during the festival's *sabha*.

On the morning of Punam, in the main *sabha*, Karunanand *Brahmachari* from Gadhada, under the guidance of Hariswarupdasji (a disciple of Shukmuni Swami), questioned, "This Gunatitanand Swami is also being worshipped like God. People revere even his nails and hair! Why does no one object to this?"

Hearing this, Shukmuni Swami added, "Swami, why don't you control this? This belief is causing many issues in Junagadh – are you in favour of it?" Turning to the assembly, he declared, "Do not call me Shukji anymore!"

Then, pointing at Gunatitanand Swami, he warned, "And Swami! You must not allow people to call you Akshar!"

Like a heavy storm, an outpouring of insults followed. Unperturbed, Gunatitanand Swami calmly listened. Then he said in a grave tone, "Only Shriji Maharaj is God. Nobody else can become God. I am a Sant. But, just as where there is the rule of a king, there is also the rule of a queen. So, where the king's order prevails, there too, the queen's order prevails. Similarly, just as where there is the glory of God there is the glory of his Sant as well."

Hearing this, no one could respond further.

Seeing the great Sant insulted in the *sabha*, Prabhudas from Sinjiwada stood up and challenged everyone, "Who among you has the right to speak to Swami like this?"

At that precise moment, someone went to call Acharya Bhagwatprasadjji Maharaj, and soon, the *arti* began. The assembly dispersed to attend the *shangar arti* (morning *arti*).

Gunatitanand Swami accompanied Acharya Maharaj to the mandir for *darshan*. As they were leaving, a gardener stood waiting with a garland of fresh roses. Following the Acharya's instruction, the gardener garlanded Gunatitanand Swami. After *darshan*, Gunatitanand Swami was walking back to the sadhu's residence when he encountered Hariswarupdasji, the very disciple who had criticised him earlier.

Without hesitation, Gunatitanand Swami removed the garland from his neck and placed it around Hariswarupdasji's neck. With a smile, Gunatitanand Swami recited a verse:

*Haldi jaradi nav taje, khataras taje na ām;
Gunijan gunako nav taje, avgun na taje gulām.*

[Just as turmeric never loses its yellow hue, a raw mango does not give up its sour taste. Similarly, a virtuous person never abandons their virtues, nor does a slave forsake their faults.]

Then Swami walked ahead gracefully. Shortly after, *Sadgurus* like Adbhutanand Swami, Shuk Swami, and Pavitranand Swami invited Gunatitanand Swami to their seat. With deep reverence, they offered him *dhotiya*, performed his ceremonial *puja*, and placed a sack of sugar at his feet as a token of respect. They folded their hands and said, “Swami, please forgive our words.”

Even in moments of intense honour or dishonour, Gunatitanand Swami remained completely undisturbed. Seeing such unwavering stability, even the senior *sadhus* realised the truth – Gunatitanand Swami truly was ‘Gunatit’ – beyond all worldly qualities!

Savji Seized the Opportunity of Rajipo

Once, Gunatitanand Swami was overseeing the construction of a new guesthouse for pilgrims in Junagadh. While inspecting the entrance, he turned to Krushnasevadas Swami, who was working on the construction, and asked, "If we keep the doorway as it is, can we still install the decorative wooden panel (*motiyo*) behind the roof's edge?"

Krushnasevadas replied, "No, Swami, the doorframe would have to be removed in order to fit the *motiyo*." Gunatitanand Swami firmly responded, "The doorway must not be removed."

The next morning, Gunatitanand Swami was getting a *mundan* (his hair was being shaved) when Savji, a mason arrived for *darshan*. Gunatitanand Swami casually asked Savji the same question, "Can the *motiyo* be installed without removing the doorway?"

Without a moment's hesitation, Savji confidently replied, "Yes, of course! I will make it happen." Hearing this, Gunatitanand Swami was immensely pleased. He immediately stood up in the middle of his *mundan*, went to Savji, and embraced him.

Later, when Krushnasevadas, while in the kitchen storage heard that Savji had assured Swami he could install the *motiyo*, and in return being pleased Gunatitanand Swami embraced him, he rushed to Gunatitanand Swami and said, "Swami! I will install the *motiyo*."

Swami, smiling, replied, "That *rajipo* has already been taken by Savji!"

A Satpurush is immensely pleased when we accept his words with unwavering faith and act upon them without doubt. Savji did not stop to analyse whether or not the *motiyo* could be installed – he simply believed that since Gunatitanand Swami had spoken, it was now his duty to fulfil it, no matter what.

By instantly embracing Gunatitanand Swami's words with faith, even before completing the task, Savji had already received the ultimate reward – Swami's immense *rajipo*. When we align ourselves with the wishes of the Satpurush and serve with *rajipano vichar* (the thought of pleasing), we experience boundless grace and divine fulfilment in our lives.

A Pledge Like No Other

Gunatitanand Swami once visited Una as part of his yearly *vicharan* (spiritual travels). Due to communal tensions at that time, several wealthy merchants, including Vallabhjibhai, Karamchandbhai, and others, fled from Una to Hadiyad for safety. Vallabhjibhai's brother, Kalyanji Sheth, who was touring with Gunatitanand Swami, expressed their distress, saying, "All the merchants have taken refuge in Hadiyad. If they return to Una, they fear losing their reputation. But if they move to Bhavnagar, they will suffer great financial loss, as they have a significant amount of unpaid dues to collect from people they lent money to in Una. They are in a severe crisis."

Hearing this, Gunatitanand Swami reassured them, saying, "Follow my advice, and all your troubles will disappear." Kalyanji Sheth eagerly responded, "We will do as you say! If you wish, we will vow to offer silver doors and a swing for Radha-Raman Dev."

In response, Gunatitanand Swami smiled and said, "I do not ask for such offerings. Instead, take a vow to firmly accept and propagate that Shriji Maharaj is supreme. If you do this, your troubles will be resolved immediately."

Kalyanji Sheth was astonished and said, "Swami! Taking a vow to recognise Purushottam Narayan as the Supreme Bhagwan is something completely new. By doing this, we not only gain liberation but also worldly success. From today onward, we will firmly believe in Shriji Maharaj's supremacy and spread this truth to others."

As soon as the merchants made this vow, within a short time, the Nawab himself invited them back with great honour and celebrations. Their crisis disappeared completely. The misunderstandings caused by the situation were resolved through Gunatitanand Swami's guidance, and their faith in Shriji Maharaj as the Supreme Bhagwan became unshakeable.

Gunatitanand Swami's greatest achievement was spreading the truth of Bhagwan Swaminarayan's supreme divinity. If Gunatitanand Swami had not manifested, people might have regarded Swaminarayan Bhagwan as just another manifestation. However, Gunatitanand Swami firmly established his supremacy in satsang.

Even those who had lived closely with Shriji Maharaj for years struggled to recognise his true divine form, but Gunatitanand Swami eliminated this. For example:

- Atmanand Swami, who lived 116 years, was called to Akshardham only after Gunatitanand Swami enlightened him about Shriji Maharaj's supremacy.
- Rampratapbhai, Shriji Maharaj's elder brother.
- Shukanand Swami, Shriji Maharaj's right-hand .
- Muktanand Swami, who was considered the mother of satsang.
- Premanand Swami, the great sant-poet.

All of them attained firm conviction in Shriji Maharaj's supremacy through Gunatitanand Swami. No other *paramhansas* preached Shriji Maharaj's true divine form as explicitly and powerfully as Aksharbrahma Gunatitanand Swami. Thus, it is rightly said:

*Sampurna mahimā Shrijino ne pativratāni tek,
Pekho santo pānchaso, (pan) Gunātit to ek.*

[He understood the full glory of Shriji Maharaj and possessed an unwavering, singular devotion (like the resolute vow of a devoted spouse) to him. There were 500 *paramhansas*, but there was only one Gunatit.]

With Gunatit, Become Gunatit

Once, Dajibhai, the *Darbar* of the village Kamrod came to Junagadh for official work. He decided to stay at the Swaminarayan Mandir, where Gunatitanand Swami, as per Bhagwan Swaminarayan's *agna*, ensured hospitality for all visitors – providing lodging, meals, and other necessities. Anyone who experienced Gunatitanand Swami's hospitality could never forget it. Gunatitanand Swami arranged Dajibhai's stay in the hookah loft, a special lodging designated for non-devotees addicted to intoxicants like tobacco, opium, and alcohol. Gunatitanand Swami gave this separate accommodation so they could stay and smoke without being self-conscious of others' judgment. Moreover, the hookah loft was separate from the rest of the mandir so that devotees would not be troubled by their bad habits. Gunatitanand Swami understood that sermons alone wouldn't convince these *darbars* to give up their addictions, but by interacting with devotees and observing their lifestyle, they would naturally be inspired to forsake their bad habits.

During the morning *katha*, Gunatitanand Swami asked Dajibhai, "*Darbar!* Have you found a guru?" Dajibhai replied, "I am searching for one, but I haven't found a true guru yet. Once, when I found someone to make my guru, in return for accepting me as a disciple, he demanded two bottles of alcohol and two goats. I realised, if they engage in the same activities as I do, how can they uplift me?"

Hearing this, Gunatitanand Swami laughed and said, "*Darbar!* Such people are not true gurus. We guide individuals to follow the five vows of no alcohol, no meat, no thievery, no adultery and purity of conduct. while leading them to devotion toward Swaminarayan."

Upon hearing Gunatitanand Swami's words and beholding his divine presence, Dajibhai felt a profound change within him. His inner conflicts ceased, and his heart was drawn towards Gunatitanand Swami. With folded hands, he vowed, "Swami! From today, I give you my word that I will never drink alcohol or eat meat. I do not steal as it is, and I will no longer engage in deceit or manipulation."

Recognising Gunatitanand Swami as a true Mahapurush, he then hesitantly yet openly confessed, "However, Swami, in my youth, I consumed tramba (an intoxicant of copper ash to get high) and even ate the tongues of sparrows (meat considered delicacy). Because I consumed such *tamsik* substances, I will not be able to uphold the vow of non-lust." Gunatitanand Swami, pleased with Dajibhai's honesty, reassured him, "Follow these four vows sincerely. As for the vow of non-lust – I will help you uphold it."

Gunatitanand Swami then initiated Dajibhai into satsang and told him to do five malas while focusing on him. Dajibhai did five malas while looking directly at Gunatitanand Swami. Gunatitanand Swami looked into Dajibhai's eyes and destroyed the lust in his heart. Through Gunatitanand Swami's grace, Dajibhai experienced tranquillity in his heart, and all thoughts of lust subsided. Dajibhai felt fulfilled. Then, taking Gunatitanand Swami's permission, he returned to his room.

The next day, after completing his government work, Dajibhai took Gunatitanand Swami's leave and returned home. Freed of inner obstacles, he began to do constant bhajan of Swaminarayan. Every day he would eat two pounds of *puris* along with 2.5 litres of whole

milk sweetened with two pounds of *sakar* (sugar cubes). Despite his prodigious appetite and strong physique, he no longer felt any lustful urges. Gunatitanand Swami had purified him completely!

Gunatitanand Swami was like a *vadvanal* (a form of fire that resides within the ocean but remains inextinguishable) capable of transforming even the most hardened individuals. He turned:

- The most sinful souls like Munjo Suru from Lilakha village into virtuous ones.
- The most notorious criminals like Valera Varu into noble individuals.

Every soul who associated with Gunatitanand Swami was purified and enlightened. Shriji Maharaj had said, “Anyone who spends even a month in the company of Gunatitanand Swami in Junagadh will have all their flaws removed.” Gunatitanand Swami established Junagadh as a training ground for attaining a Brahmic state, where countless seekers became one with Brahma. Even today, this tradition continues through Mahant Swami Maharaj, preserving and passing down the legacy of the Gunatit Sant!

“Swami! Are You Truly Akshar?”

Following a celebration in Vartal, Mul Aksharmurti Gunatitanand Swami arrived in Sarangpur. Here, he stayed at the residence of Vagha Khachar. One day, Vagha Khachar asked him, “Swami! Bhagwan Swaminarayan says in Vachanamrut Kariyani 12 that without focusing on Bhagwan’s divine form and words, the root ignorance due to the base instincts cannot be eradicated. Yet, at night, when I sleep, I still see dreams where I feel as if I am in distress, bound in conflict, or even physically harmed. These subtle impressions do not seem to fade. If these subtle attachments with the body in the dreams persist, then how and when will the causal attachments of the body be removed? And if these attachments remain, how can one attain and reside in Maharaj’s divine Akshardham?” Hearing this, Gunatitanand Swami smiled and replied, “Vagha Khachar, if you wish to eliminate the attachments of the subtle and causal body, then come to Junagadh. We will help you remove all these there.”

To this, Vagha Khachar lightly responded, “Swami! I need a servant who can prepare warm water for me, massage my legs, and carry my luggage. If I get such a companion, then I will come.”

Swami promptly answered, “This Pragji is your attendant. He will serve you in every way – both in this world and the next. Stay with him and listen to his words.” From Sarangpur, Gunatitanand Swami set out for Gadhada. Along the way, Pragji Bhakta not only served Vagha Khachar but also engaged him in deep spiritual discussions. During their conversation, Pragji Bhakta boldly declared, “Gunatitanand Swami is Mul Akshar.” This statement shocked Vagha Khachar, and he immediately retorted, “Pragji! Do not say such things in my presence.”

Later, Vagha Khachar complained to Swami, saying, “Swami! This Pragji calls you ‘Mul Akshar.’” Hearing this, Swami laughed, covered his mouth with a cloth, and jokingly said, “Oh, he’s crazy! Don’t keep his company anymore.”

However, as the journey continued from Gadhada to Vankia, Vagha Khachar found himself unable to proceed without the companionship of Pragji Bhakta. He admitted, “Swami! I cannot manage without a servant.” Swami replied, “I have assigned you Pragji. If you don’t like his words, then simply don’t listen to them.”

Thus, reluctantly, Vagha Khachar continued to stay with Pragji Bhakta. Along the way, Pragji once again said, “Only when you truly understand that Swami is Mul Akshar will the attachments of the causal body disappear.” These words did not appeal to Vagha Khachar, but he continued on the journey and finally reached Junagadh with the group.

In Junagadh, all the devotees were engaged in *seva*, collecting pebbles as per Swami’s *agna*. The devotees from Mahuva *mandal* were continuously discussing the divine form of Gunatitanand Swami. Their joy was evident on their radiant faces. Seeing this, Vagha Khachar wondered, “Why do all of them experience such bliss, but I do not?” He shared this concern with Dama Sheth, who replied, “If you develop faith in Pragji Bhakta and accept that ‘Swami is Mul Akshar,’ then you too will experience the same joy.” Vagha Khachar hesitated and said, “I may accept this, but only if Swami himself confirms it.”

Hearing this, Dama Sheth conveyed the matter to Pragji Bhakta, who then sat in meditation and, through his spiritual focus, called Gunatitanand Swami. Swami, who was seated in the *sabha* hall, suddenly held a sadhu's hand, walked to the garden where the devotees were, and asked, "Pragji! Why have you called me?" Pragji Bhakta humbly responded, "Swami! Vagha Khachar has a question for you."

Gunatitanand Swami then turned to Vagha Khachar and said, "Ask whatever you wish." Vagha Khachar asked directly, "Swami! Pragji says that you are Mul Akshar. Please resolve this doubt for me." Gunatitanand Swami calmly responded, "What Pragji says is true." Upon hearing this, Vagha Khachar, still in disbelief, asked again, "Swami! Are you truly Akshar?" Swami smiled, nodded in affirmation, and confirmed it with his divine presence.

At that moment, Vagha Khachar was overwhelmed with divine joy; his doubts, material desires, and faults dissolved. Even his terrifying dreams vanished, and he was blessed with the *niravaran* state (no barriers like walls, wood, metal, or distance could stop him from having *darshan* of Shriji Maharaj and Gunatitanand Swami). Through Pragji Bhakta's guidance, Vagha Khachar established a firm conviction in Gunatitanand Swami's divine identity.

Guruhari Mahant Swami Maharaj has also revealed his true identity to us on numerous occasions, affirming that he is Akshar. If we develop firm conviction in his divine form, then even in this very body, we can begin to experience the bliss of Akshardham.

Brahmaswarup Bhagatji Maharaj

Ask, and It Shall Be Granted...

In 1861 CE (Samvat 1917), Gunatitanand Swami instructed Pragji Bhakta to stitch a grand canopy (a beautifully adorned large covering placed above the assembly hall) for the *sabha mandap*. Bhagatji worked tirelessly for 18-19 hours daily, stitching the canopy while continuously singing bhajans. Bhagatji completed a task that would normally take ten tailors 60 days, single-handedly, in just 41 days.

Gunatitanand Swami was immensely pleased with Bhagatji's enthusiasm for achieving *brahmavidya* (spiritual knowledge) and said, "Pragji! I am extremely pleased with you. Ask for anything, and I shall grant it." Bhagatji remained silent. Gunatitanand Swami then added, "Perhaps you are thinking, 'What can this Sant give me?' But know this – whatever this Sant says, Bhagwan Swaminarayan fulfils. So, ask for anything, and I will grant it."

Then, Gunatitanand Swami himself said, "I am telling you to go home and travel to Mumbai. In twelve months, you will receive 60,000 rupees (equivalent to approximately 8 million rupees today). Use it to do *samagam* of the sadhus and experience divine bliss."

But Bhagatji was firmly committed to his spiritual goal. He also understood Swami's inclination, vision, and philosophy. Recognising Swami's words as a test, Bhagatji folded his hands and said, "I have been in satsang for thirteen years under Gopalanand Swami and nine years under you, and never have I heard that wealth or sensual pleasures bring true happiness. So, if you are truly pleased with me, grant me these three boons, First, bestow upon me your divine knowledge. Second, show me your true abode, so I know where you reside. Third, ensure that my soul remains firmly devoted to satsang and that I never stray away for even a fraction of a second from Shriji Maharaj."

Swami was stunned by Bhagatji's request. Wanting to further test his disciple, Swami said, "Why do you need spiritual knowledge? Instead, I will grant you the boon that I will personally take you to Akshardham after your death."

But Bhagatji had already determined what true happiness was. Holding firm to his request, he replied, "If you are truly pleased, I only seek these three boons. Without them, I have no interest in ruling the Earth, attaining Indra's throne, or even being the master of *Prakriti-Purush*." Gunatitanand Swami, overwhelmed with joy, declared, "You can have your three boons if you are prepared to leave home and stay here and dedicate your life for them."

Now, Bhagatji faced two choices. Swami had already assured him of Akshardham, so he could either accept wealth and live a comfortable life, or he could abandon all worldly ties, endure intense hardships, and strive to attain Swami's divine knowledge. Without hesitation, Bhagatji chose the difficult path of spiritual pursuit.

Gunatitanand Swami, deeply moved, exclaimed, "Wow, Pragji! Your soul is extraordinary! No one has ever asked for this before."

To become worthy of Gunatitanand Swami's knowledge of *brahmavidya* was not as easy as 'drawing lines in *lapsi* (sweet porridge)' (a simple task) – it was a heroic endeavour, marching onto the battlefield with one's head in hand and a dagger in one's stomach,

ready to embrace any sacrifice. And such a pursuit was not for the faint-hearted – it required a warrior as fearless as a lion. Bhagatji Maharaj was such a spiritual lion. His life serves as a beacon of inspiration for all true seekers.

‘Anuvrutti’ Is Bhakti

Once, Gunatitanand Swami set out with sadhus and devotees toward the meadows of Sankhdavadar. On the way, they stopped at Maliya. After their meal, at noon, a spiritual discourse was underway. At that time, Swami saw mango trees drying up in the mandir’s orchard. Observing this, he remarked, “These mango trees are drying due to lack of water.”

Many present heard Swami’s words, but no one grasped their true meaning. However, Bhagatji Maharaj immediately understood Swami’s intent. Even when we understand the inner felt wish of the Satpurush, often, following through is difficult. Most people would have responded:

- “Yes, Swami, its summer, and there’s a water shortage. That’s why they’re drying.”
- If a more assertive person spoke, they might blame the caretaker’s poor management and suggest a detailed action plan.
- And if a direct *agna* is given, most would request a team of 15–20 people to assist in watering the trees.

There were 300 mango trees to be watered – not with a sprinkler system. Water had to be manually drawn from a river, carried in pots, and poured on each tree.

Despite the immense physical effort required, Bhagatji did not hesitate. Swami had not even given him a direct *agna*, yet he took it upon himself as his duty to please Swami. Without telling anyone, Bhagatji found two pots, fetched water from the river, and began watering the trees. He gave each tree four pots of water. He continued tirelessly until almost the entire day had passed.

By the time he finished, all 300 mango trees had received water. His clothes became completely drenched from carrying the heavy pots.

Let’s reflect on the scale of his effort:

- A single pot held 15 litres of water.
- Each tree required 60 litres of water.
- Total water carried: 18,000 litres!
- Distance between two trees: 10 feet.
- Distance from the river to the trees: 50 feet.
- Carrying two pots at a time, Bhagatji covered a total of 44 km (~27 miles)!

Gunatitanand Swami had simply made an observation at noon about the trees drying, and Bhagatji Maharaj immediately sprang into action. By 6:30pm, he had completed the task and arrived at the evening assembly. This means he carried water-filled pots for 44 km in just 6.5 hours, covering 6.5 km per hour – all for Swami’s *rajipo*! When one follows the Satpurush’s words with such swiftness and sincerity, one becomes *brahmarup*.

Seeing Bhagatji's devotion and selfless service, Gunatitanand Swami joyfully said, "He never considers his body; his only goal is to please me. This is true love! That is why I am extremely pleased with him."

Bhagatji Maharaj embodied the true essence of the spiritual principle "*Bhaktyā-nuvrutya*" – "Following the Satpurush's *anuvruti* (innermost, unspoken wish) is true devotion." He upheld this ideal throughout his life.

“Dedicated My Life in the Service of Swami”

Pragji Bhakta was determined to attain the supreme knowledge of Bhagwan Swaminarayan through Gunatitanand Swami. To do so, he left his home and dedicated himself entirely to Gunatitanand Swami's *seva*, even at the cost of his own life. His resolve was unshakable – he would go to any lengths to please Swami, even at the cost of his own body. Gunatitanand Swami, however, constantly tested his determination in various ways.

In 1861 CE (Samvat 1917), Gunatitanand Swami initiated the demolition of the old *haveli* (ornate building) on the premises of Junagadh Mandir in order to construct a new one. Swami assigned Pragji Bhakta to this work and deliberately tested his endurance. He formed groups of ten sadhus for others but assigned only two or three to Pragji's group for the difficult task of digging the foundation. Without complaint, Pragji Bhakta engaged in the *seva* with greater zeal. With Swami's blessings, his group was the first to complete the foundation work.

Once the foundation was ready, it had to be filled with clean sand – a task that required soaking and washing the sand first. However, since this work would drench their clothes, most found excuses to avoid it. Observing this, Swami ordered Pragji to do it. Without hesitation, he began the work. He fetched large vessels of water, poured sand into them, cleaned them by hand, and filled baskets. He then lifted the heavy baskets onto his head, ran to the foundation, and emptied them, repeating this tirelessly from morning to evening.

By the end of the day, his clothes were drenched, his body exhausted, yet he never stopped to rest. Seeing this, Swami remarked, “He truly knows how to please a Sant.”

Mixing lime mortar was a more gruelling task – a job that could cause blindness and severe burns on the hands and feet. Fearful of the consequences, no one stepped forward for the job. But when Swami instructed Pragji, he willingly accepted the dangerous task.

1. He carried heavy sacks of lime, weighing 240 kg (12 *maunds*), which others would throw onto his back. However, engrossed in Gunatitanand Swami's *murti*, he never complained thinking that Swami was testing him.
2. He emptied them into a pit, poured water over the lime, and mixed it with his own hands and feet.

Seeing him work, some warned him, “This will make you blind! Your hands and feet will be ruined!” Pragji simply smiled and proudly replied, “I have dedicated my life in the service of Swami!”

For three and a half years, Pragji worked without a break, eating only once every three days. His only goal was to please Gunatitanand Swami.

He never ignored a single word from Swami. Once, Swami playfully instructed him, “Pragji! Go call Mount Girnar!” Pragji immediately set out for Girnar. People mocked him, saying, “Pragji has no sense! The Guru may speak, but one must have wisdom in following orders.”

Pragji responded, showing every aspirant the right path, “A disciple must obey every *agna* of the guru without question. I will bow my head to Girnar and tell it, ‘Swami has called you.’ If Girnar does not come, it will be disobedient – not me!”

Bhagatji Maharaj embodied the highest form of spiritual discipline – where one locks away logic and follows the guru’s words with absolute faith. Mahant Swami Maharaj explains, “If you argue in your mind, you will never obey. You must surrender your heart.” This is the true secret of spiritual success – to dive into the guru’s *agna* without analysing or questioning, but with firm faith and total surrender.

Sixty-Eight Places of Pilgrimage at Thy Feet

After the Annakut festival in Junagadh, Bhagatiji was washing the large, greasy pots used for cooking. The dirty water from the washing area flowed into a pit near the courtyard.

At that moment, Gunatitanand Swami arrived and stood near the pit. As the dirty water, flowing from the washing of the utensils touched his feet and trickled down into the pit, Swami turned to Bhagatji and asked, “Pragji, where can one find all the sixty-eight places of pilgrimage?”

Bhagatji immediately grasped the deeper meaning behind Gunatitanand Swami’s words. He realised the water touching Swami’s feet was gathering in the pit. With the firm conviction that ‘All sixty-eight sacred pilgrimages reside at the feet of my Sant,’ Bhagatji Maharaj immediately leaped into the pit!

Overcome with joy, he poured the dirty water all over himself, bathing in bliss. The onlookers were stunned. Some murmured, “Pragji is foolish! That’s dirty, greasy water. He has no sense!”

Seeing their ignorance of not understanding the true glory of the Satpurush, Swami smiled and said, “Only one who has truly realised the glory of the Satpurush would act in this way.” Swami then lovingly addressed Bhagatji Maharaj, “Pragji! That’s enough now. Go bathe in clean water. Such an opportunity doesn’t come often, and you seized it!”

Such was Bhagatji Maharaj’s understanding of the Satpurush’s greatness. When every action of the Satpurush is perceived with an understanding of his greatness, the barriers of the senses and conscience break, and nothing remains except the Satpurush. By understanding such greatness of the Satpurush, our affection towards him keeps increasing (Vachanamrut Vartal 11).

Akshar Gnan Proclaimed

Through Gunatitanand Swami's grace, Bhagatji Maharaj attained the realisation of Parabrahma. Just as Bhagwan Swaminarayan was under the loving command of Gunatitanand Swami, he was equally at Bhagatji Maharaj's command. Entrusting him with the responsibility of guiding the devotees, Gunatitanand Swami appointed Bhagatji as the Guru of all followers and granted him the authority to impart spiritual knowledge and administer atonements for purification. Furthermore, Gunatitanand Swami gave him a special *agna*, "You are my dearest disciple. According to my wish, spread the true knowledge of Akshar throughout the entire satsang."

Following this *agna*, Bhagatji Maharaj began proclaiming the glory of Akshar. Just as a moth burns in a flame and becomes one with it, Bhagatji willingly endured all hardships with a smile, upholding Gunatitanand Swami's instruction. Whether people liked it or not, he fearlessly declared that Swami is Akshar. Because of this, many opposed him – even during meals or social gatherings, people ridiculed him. Some even went to the extent of insulting him with harsh words.

Once, Bhagatji explained to Kama Sheth of Una that Gunatitanand Swami is Akshar. Enraged by this statement, Kama Sheth slapped Bhagatji. Yet, Bhagatji bore it with a smile. In satsang, Bhagatji's identity was described as, "The one who endures the most insults yet remains calm and unwavering – that is Bhagatji!"

As Bhagatji's proclamation of Akshar spread, influential figures in the *sampradaya* opposed him even more. They sought ways to stop him, eventually expelling him from satsang and forcing him to leave Junagadh Mandir. As Bhagatji left Junagadh, Bhandari Kunjviharidas mixed poison into *laddus* he had given to Pragji for his journey. On his way to Mahuva, Bhagatji unknowingly ate some of the poisoned *laddus*. The poison spread throughout his body, and he suffered its effects for the rest of his life. Yet, even after being poisoned, Bhagatji never wavered in spreading the truth that Gunatitanand Swami is Akshar.

Even after being excommunicated, he sat outside the mandir and continued preaching about Akshar. When Gunatitanand Swami was at Ahmedabad to celebrate the Ram Navmi festival, Bhagatji would tell the devotees, "Look, there goes Akshar – have its *darshan!*" Pointing at Gunatitanand Swami, he would declare, "The one lying down is Akshar, the one speaking is Akshar, and the one walking is Akshar." Through his efforts, around 150 sadhus and 200 devotees in Junagadh firmly believed that Gunatitanand Swami is the eternal Akshar.

Bhagatji Maharaj inspired many prominent devotees, including:

- Vagha Khachar of Sarangpur
- Fulchand Sheth of Mahuva
- Damodar Sheth
- Devjibhai of Vanthali
- Mangalji Thakkar of Rajkot

Among sadhus, he convinced:

- Kothari Trikamdas of Junagadh
- Nirgun Swami of Ahmedabad
- Vrundavandas Swami
- Sadguru Pavitranand Swami

Before Bhagatji Maharaj, the knowledge that ‘Gunatitanand Swami is Akshar’ was limited to Junagadh. However, he spread this truth across the entire Swaminarayan *Sampradaya*. Just as Bhagatji sacrificed his body for this principle, we too should dedicate ourselves to preserving the principles, *sanstha*, and glory of the Satpurush—for that is the highest form of *seva*.

Brahmaswarup Shastriji Maharaj

Absolute Conviction in Swaminarayan

In 1883 CE (Samvat 1939), a grand *murti-pratishtha* (*murti* consecration ceremony) of Ghanshyam Maharaj was held in Surat. This very event became the occasion where Shastriji Maharaj (as Yagnapurushdasji) first met Bhagatji Maharaj. At first glance, Shastriji Maharaj immediately recognised Bhagatji as his Guru and accepted him wholeheartedly.

One day, Bhagatji Maharaj asked Yagnapurushdasji, “Sadhuram! Do you have complete conviction in Swaminarayan?”

Hearing this unexpected question, Yagnapurushdasji was surprised. Folding his hands, he humbly replied, “I have firm conviction that Maharaj is the Supreme Purushottam Narayan.”

Bhagatji Maharaj smiled and responded, “The conviction you have is that of Narayan alone! Until you firmly believe that Gunatitanand Swami is ‘Mul Akshar’ (the eternal abode of Bhagwan), your conviction in Swaminarayan is still incomplete.”

Yagnapurushdasji, with his sharp wit and rational mind, replied, “My Guru, Vignananand Swami, is an extremely learned and highly experienced sadhu who had a direct association with Shriji Maharaj. Yet, he never mentioned this concept to me. So, where did you get this new teaching?”

Seeing his sincerity and intellect, Bhagatji Maharaj was pleased and confidently replied, “Your Guru knows this truth too.”

Yagnapurushdasji proposed a plan to test this, “If you can make my Guru say this himself, then I will believe it.”

The following day, Bhagatji Maharaj visited Vignananand Swami while he was seated on his seat. Meanwhile, Yagnapurushdasji secretly hid beneath his cot to overhear the conversation.

Bhagatji Maharaj casually asked Vignananand Swami, “Swami! In your time, there was talks that Gunatitanand Swami is ‘Mul Akshar.’ Can you please recall that for me?”

Hearing this, Vignananand Swami looked around cautiously and then softly replied, “Yes, I have heard this directly from Shriji Maharaj many times. Gopalanand Swami also frequently explained this principle. This truth is deeply embedded in my soul.”

Upon hearing this confirmation, Yagnapurushdasji immediately emerged from under the cot and boldly asked, “Swami! Why have you never told this to me before?”

Vignananand Swami was initially startled, but recognising his faithful disciple, he calmly explained, “Even now, many devotees struggle to understand and accept Shriji Maharaj’s supremacy as Purushottam. So, how could they even digest that Swami is Akshar? But

now that you have heard it, know that this is the truth, and keep it firmly established in your heart.”

Had Shastriji Maharaj only kept this truth to himself, he would not have become Shastriji Maharaj! Instead, he firmly resolved, “If this Akshar–Purushottam knowledge is true, then it must be spread across the world!” From this one decisive moment, the foundation of Akshar–Purushottam *Siddhant* was laid.

Drawn like the Chakor to the Moon...

Shastriji Maharaj was so deeply attached to Bhagatji Maharaj that he simply could not remain without seeing or hearing from him. Whenever an opportunity arose to meet Bhagatji Maharaj, he would eagerly rush for his association. However, Bhagatji Maharaj often tested Shastriji Maharaj's devotion.

Once, when Yagnapurushdasji (Shastriji Maharaj) and other sadhus went to Mahuva for Bhagatji Maharaj's *darshan*, Bhagatji sternly rebuked them, "Aren't you ashamed? What will the devotees say? Go back immediately across the river!" After saying this, Bhagatji left abruptly. Despite this, Yagnapurushdasji joyfully followed him. Seeing his innocent and sincere face, Bhagatji's anger subsided.

At another time, while Bhagatji Maharaj resided in Ahmedabad, Shastriji Maharaj was in Mahemadabad. There, he passionately preached Bhagatji's glory to every devotee who visited the mandir, inspiring them to go for *darshan* and association in Ahmedabad. He would personally escort devotees to the train station for their journey to go have *darshan* of Bhagatji Maharaj. Likewise, whenever devotees returned from Ahmedabad, he would eagerly meet them to hear every detail about Bhagatji Maharaj.

Hearing devotees' experiences, Shastriji Maharaj himself longed for Bhagatji's *darshan*. He travelled to Ahmedabad, but when Bhagatji saw him, he sternly asked, "Why have you come?" Since many sadhus frequently ran to Bhagatji for *darshan*, some envious individuals spread false accusations, claiming that Bhagatji's disciples were breaking social norms. To avoid further conflicts, Bhagatji sometimes scolded the sadhus harshly. However, Shastriji Maharaj found joy even in Bhagatji's reprimands, understanding them as his loving tests. Eventually, seeing his sincerity, Bhagatji blessed him with the joy of *darshan* and association.

Similarly, once Shastriji Maharaj, along with Vignandasji and other sadhus, went to Petlad for Bhagatji's *darshan*. They sent a message that the sadhus had arrived at the mandir. However, Bhagatji replied publicly to the devotees, "Return as you came! Why have you disobeyed my *agna*?" He then ordered them to leave the mandir. Despite such severe trials, Shastriji Maharaj's love for Bhagatji never diminished.

On 11 August 1896, Shastriji Maharaj wrote a heartfelt letter to Bhagatji, "It has been exactly two years since I last had your *darshan*. I have neither seen you nor had your association since then. Please, out of your mercy, grant me the joy of *darshan* and *samagam* (association)."

He wrote five such letters, but Bhagatji did not respond to any of them. Even in the face of such challenging tests, Shastriji Maharaj's longing for his Guru never faded. Instead, he would joyfully proclaim, "Just as a fish cannot live without water, I cannot live without Bhagatji Maharaj!"

Such unparalleled love, like that between the moon and the Chakori bird (symbolises intense love. The Chakori bird is said to be enthralled with the moon and gazes at it constantly), only arises when one has true devotion for the Satpurush. And when such a connection is formed, all spiritual aspirations are fulfilled (Vachanamrut Gadhada III 2).

Lifting the Injunction Against Jaga Bhakta

Jaga Bhakta, a blessed disciple of Gunatitanand Swami, used to narrate profound discourses on *upasana* in Junagadh. Even great *sadgurus* and devotees would sit by him, eagerly listening to his divine talks. His growing glory and influence fuelled jealousy and resentment among certain individuals.

At that time, Jibhai Kothari was in charge of the Junagadh Mandir. He was a simple-hearted devotee who held great reverence for Bhagatji Maharaj. However, those spreading false rumours poisoned his mind about Jaga Bhakta. Being gullible, Jibhai Kothari believed their words. Not realising Jaga Bhakta's true spiritual stature, he issued an official order, "No sadhu or devotee is allowed to visit or listen to discourses in Jaga Bhakta's room. Anyone who does so will be excommunicated from the mandir." Moreover, Jaga Bhakta himself was banned from giving discourses in the *sabha* hall. This verdict was also supported by Vartal's chief Kothari, Gordhanbhai.

This decree deeply saddened all the devotees in Junagadh, but none dared to oppose Jibhai Kothari's command. For Jaga Bhakta, this was a heart-breaking moment. His only joy in life was singing the glory of Shri Hari and Gunatitanand Swami and spreading their *upasana*. Discourses were his very form of devotion, his life. Now, that life had been snatched away from him, leaving him utterly sorrowful.

Upon hearing of Jaga Bhakta's ban, Shastriji Maharaj, in Rajkot immediately drafted a long letter to Jibhai Kothari, explaining Jaga Bhakta's immense spiritual greatness. However, he soon realised that a letter would not be enough. Instead, he tore up the letter and decided to go to Junagadh in person that day.

Upon reaching the Junagadh Mandir, he had *darshan* of Thakorji and then proceeded straight to Jaga Bhakta's room. Some people tried to stop him, saying, "Going there is forbidden." With fearlessness, Shastriji Maharaj replied, "There is no restriction for me." He then entered Jaga Bhakta's room.

Jaga Bhakta was astonished and asked, "How did you come here? Coming here has been forbidden." Shastriji Maharaj boldly declared, "From today, this ban is lifted! Do not worry. I will personally resolve everything with the Kothari." With this assurance, he returned to his place.

Meanwhile, in the mandir, a major uproar erupted. "Yagnapurushdasji has defied the ban and gone to Jaga Bhakta's room! He even offered him prostrations!" The news spread like wildfire. However, Shastriji Maharaj paid no attention to the outcry.

That very night, he called Jibhai Kothari for a meeting. Until 4am, he patiently explained Jaga Bhakta's supreme greatness. Kothari eventually realised his mistake. At dawn, he bathed, took a sandalwood paste and garland, and personally approached Jaga Bhakta's seat. With deep remorse, he performed Jaga Bhakta's *pujan* with sandalwood, offered him the garland, and prostrated before him. He then lifted all restrictions, allowing everyone to visit Jaga Bhakta, and even requested him to resume delivering discourses in the *sabha*.

Without fear of excommunication or concern for public opinion, Shastriji Maharaj boldly stood up for Jaga Bhakta. Similarly, we too must always stand firm in our support for Shriji Maharaj, the Satpurush, and all devotees, without yielding to social pressures or worldly concerns.

Ideal Gurubhakti

Swami Yagnapurushdasji (later known as Shastriji Maharaj) was studying in Rajkot. It had been nearly a year since he had met Bhagatji Maharaj, and he eagerly longed for his guru's *darshan*. Meanwhile, in 1897 CE (Samvat 1953), the festival of Janmashtami was to be celebrated in Junagadh, where Acharya Viharilalji Maharaj was also expected to be present.

Yagnapurushdasji thought, "Let's invite Bhagatji Maharaj to the Janmashtami festival in Junagadh. If he is now honoured there with the highest respect – in the very place where he was once insulted, given poison, and excommunicated from satsang – it will establish his divine triumph throughout the Sampradaya."

Yagnapurushdasji, demonstrating extraordinary *gurubhakti*, worked tirelessly to bring Bhagatji Maharaj to Junagadh. Being highly intelligent and exceptionally skilled in practical affairs, he devised a plan, "If Bhagatji travels directly to Junagadh, opponents will get an opportunity to protest. However, if we secure an official written order from Acharya Maharaj, no one will be able to oppose his visit."

Thus, Yagnapurushdasji wrote letters to staunch devotees from Gujarat, urging them to request Bhagatji's presence at the Junagadh festival. The devotees were overjoyed and began sending letters to Acharya Maharaj, expressing their collective wish, "Please invite Bhagatji Maharaj to the Janmashtami festival in Junagadh." Additionally, Yagnapurushdasji himself wrote a letter to Acharya Maharaj from Rajkot, stating, "This time, many devotees from Gujarat wish to attend the Junagadh festival. If Bhagatji Maharaj is invited, it will greatly uplift their enthusiasm, and they will also benefit from his spiritual discourses."

These repeated requests influenced Acharya Maharaj, who ultimately issued an official order inviting Bhagatji Maharaj to Junagadh. A sealed letter of approval was sent to both Bhagatji Maharaj and Yagnapurushdasji.

Upon the letter's arrival, Yagnapurushdasji immediately travelled to Junagadh, met Kothari Jibhai, and made all necessary arrangements for Bhagatji's grand reception. On Janmashtami, Acharya Maharaj and Bhagatji Maharaj arrived in Junagadh together. Yagnapurushdasji had arranged two horse-drawn carriages – one for Acharya Maharaj and an identical one for Bhagatji Maharaj. Bhagatji Maharaj was also provided with the same level of hospitality and accommodation as Acharya Maharaj. The *Nagar* Brahmins of Junagadh, senior sadhus, and devoted followers – who had once been blessed by the presence of Gunatitanand Swami – were overjoyed to have the *darshan* of Bhagatji Maharaj after so many years.

Thus, Yagnapurushdasji ensured unparalleled honour for Bhagatji Maharaj in Junagadh. It was the very same place where, in 1865 CE (Samvat 1921), Bhagatji had been excommunicated under Acharya Maharaj's orders. And now, years later, it was by Acharya Maharaj's own order that Bhagatji was invited back with great reverence. Shastriji Maharaj later declared that merely remembering this remarkable event of ideal *gurubhakti* burns away all inner defects like lust, anger, and pride.

“Shriji Maharaj Alone Is the Doer”

In Vachanamrut Vartal 13, Bhagwan Swaminarayan explains, “When a ship sails past a mountain of magnetic rock, then all of the iron nails of the ship are drawn towards the magnetic rock. Similarly, when a person does *darshan* of God’s form with *shraddha*, be it the form of a king or the form of a sadhu, his indriyas are drawn towards God.” For this reason, the Gunatit Satpurush is often compared to a magnetic mountain, possessing an extraordinary spiritual aura that naturally attracts seekers.

Wherever Shastri Yagnapurushdasji (Shastriji Maharaj) travelled, devotees would gather in large numbers, captivated by his discourses and divine presence. However, this growing influence became unbearable for those who opposed him, leading them to stir conflicts within satsang. Kothari Gordhanbhai privately advised Shastriji Maharaj to contain the situation, saying, “Swami, wherever you go, grand assemblies and festivals take place. Many people are drawn to you, which has sparked strong resentment among certain sadhus. They cannot tolerate your increasing influence, and I fear they may create great obstacles for you. To maintain harmony, I suggest you limit your teachings and interactions.”

Shastriji Maharaj calmly listened, but his faith remained unshaken. He firmly believed that any influence or divine aura seen in him was solely the work of Bhagwan Swaminarayan. He humbly responded, “It is difficult for me to travel from village to village to conduct discourses to devotees, as I am often on the move – sometimes in Gujarat, other times in Sarangpur. Thus, we gather at one place for a day or two to collectively experience the joy of discourses, devotion and meditation of Bhagwan. If people are drawn in and witness divine splendour and influence, that is entirely the grace and doing of Bhagwan Swaminarayan. Nevertheless, if you and others doubt my intentions, let next year’s festival and Vachanamrut discourse be organised in Vartal. This will surely help dispel any uncertainties you may hold.”

Hearing this unwavering faith, Kothari was deeply moved and admitted, “Swami, I have no doubts about you. But those wearing saffron robes have taken an oath to uproot you completely. That is what worries me.” Kothari’s words reflected his deep love and respect for Shastriji Maharaj, as he genuinely wished to shield him from difficulties.

However, Shastriji Maharaj was not one to retreat in the face of opposition. He confidently assured Kothari, “If we believe ourselves to be the doers, then we must bear the consequences. But if we understand that Shriji Maharaj alone is the doer, he will never let harm come our way. Even if hardships arise, we will accept them as Shriji’s purification process – refining us like pure gold. We should never let opposition disturb our inner peace. Moreover, Maharaj has declared, ‘I have attained Bhagwan, and if I fail to guide those who seek my association toward salvation, then what is the value of my knowledge?’ With this in mind, we must never hesitate to glorify the supremacy of Bhagwan, even in the face of resistance.”

Hearing these words, Kothari Gordhanbhai stood stunned, deeply admiring Shastriji Maharaj’s unwavering patience and faith. These words about Bhagwan’s doer-ship are etched in stone – guiding how one should stand firm in both worldly matters and spiritual service. If we hold onto this principle, we, too, can remain resolute like an unshakable mountain amidst life’s greatest storms.

Shriji Himself Has Done It...

To boldly establish and spread the Akshar-Purushottam philosophy, Shastriji Maharaj resolved to consecrate the *murtis* of Akshar and Purushottam together. Around 1902 CE (Samvat 1958), some sadhus, including Kunjvihariprasad and Nirmaldas, parted ways with the Ahmedabad Gadi (diocese), intending to build their own grand *shikharbaddh* mandir. However, executing such a large mandir project was beyond their capacity.

At the time, Shastriji Maharaj was serving as the Mahant of Sarangpur (Hanumanji) Mandir. Swami Nirmaldas met Shastriji Maharaj in Limbdi and shared the challenges they faced in constructing the mandir. Recognising this as a golden opportunity to reveal the Akshar-Purushottam philosophy, Shastriji Maharaj set forth a condition, saying, "If you install the *murtis* of our Ishtadev, Purushottam Bhagwan Shri Sahajanand Swami, along with his supreme devotee, Aksharbrahma Gunatitanand Swami, we will assist you in every way you need – and Maharaj himself will help you as well."

Swami Nirmaldas agreed, saying, "If you can help us acquire land in Vadhwan, we will enshrine the *murtis* of Maharaj and Swami."

Through Shastriji Maharaj's recommendation, the Thakor Saheb of Vadhwan generously donated land on the banks of the River Bhogava for the mandir. This marked the beginning of the first Akshar-Purushottam Mandir. Since Shastriji Maharaj was still residing in Vartal, he managed the Vadhwan mandir activities from there, even sending devotees to Jaipur to have the Akshar-Purushottam *murtis* sculpted.

The *murti-pratishtha* was scheduled for 9 February 1905 (Maha sud 5, Vasant Panchmi, Samvat 1961). Opponents tried everything to prevent Akshar-Purushottam from being enshrined in Vadhwan. They even held a meeting in Muli to strategize against it. However, Shastriji Maharaj remained fearless. He instructed all devotees who had firm faith in Akshar-Purushottam to attend the Vadhwan *murti-pratishtha*.

Kunjvihariprasadji had promised to install the Akshar-Purushottam *murtis* in the central sanctum. However, Shastriji Maharaj cautioned the devotees, saying, "Even if there is opposition, insist that the *murtis* be placed in the central sanctum. If the opposition becomes too strong, then as a last resort, install them in the side sanctum."

It seemed impossible that Akshar-Purushottam would be installed in the central shrine without resistance. Yet, despite intense opposition, Shastriji Maharaj's devotees showed immense courage and successfully installed the *murtis* in the first shrine. Thus, for the first time in history, Akshar-Purushottam Maharaj were enthroned in Vadhwan, marking the first great victory of Upasana!

Late at night, Shastriji Maharaj received a telegram in Vartal, confirming that the *murti-pratishtha* was successfully completed. Holding the telegram, he immediately went to Kothari Govardhandas and, in great joy, declared, "Akshar-Purushottam Dev has been enshrined in Vadhwan!"

Hearing this, Kothari Govardhandas was deeply shaken. He admitted, “I had resolved that as long as I lived, I would never allow Akshar–Purushottam to be installed. But today, you have done it!”

To this, Shastriji Maharaj, with the power of unwavering faith, responded firmly, “I too had resolved that Akshar–Purushottam Maharaj should be installed in your lifetime – and today, my resolve has been fulfilled!”

Kothari sighed deeply and humbly acknowledged. “Shriji has done it.”

At that moment, Shastriji Maharaj declared with absolute conviction, “Shriji himself has indeed done it!”

Through these words, Shastriji Maharaj revealed his profound spiritual realisation – that Shri Hari was working through him.

Thus, through his unparalleled devotion, unwavering faith, and absolute reliance on Maharaj’s divine will, Shastriji Maharaj transformed the eternal Vedic Akshar–Purushottam philosophy into a manifest reality!

The Passion for Spreading Upasana

Jethabhai of Pij was studying at the Kala Bhavan (a renowned college) in Vadodara. During that time, Shastriji Maharaj resided at the Swaminarayan Mandir in Vadodara's Wadi area. Through the association of Govindbhai Master, Ullasrambhai, and others, Jethabhai developed an affection for Bhagatji Maharaj and frequently visited the mandir. He came into contact with Shastriji Maharaj, who recognised Jethabhai as a sincere spiritual seeker.

One evening after Thakorji awakened, Shastriji Maharaj and Jethabhai met. They did *pradakshina* together for a while and then sat nearby around 6pm. Shastriji Maharaj began speaking about the Akshar-Purushottam philosophy.

Engrossed in the discussion, Shastriji Maharaj spoke passionately, and Jethabhai listened attentively. They were so immersed that they remained unaware of the *sandhya arti*, *shayan arti*, and even the silence of the night. Only when the mandir tower chimed at 4am did they suddenly realise they had been talking continuously for 10 hours!

Years later, reminiscing about this incident, Jethabhai wrote in a letter, "What an enthusiasm Swami had for sharing spiritual knowledge! It felt as if I had a direct encounter with Bhagatji Maharaj. Swamishri spoke for ten straight hours. This deeply moved me. I travelled to Mahuva four times to have Bhagatji Maharaj's *darshan*, and through that association, I gained the blessings of the Satpurush."

Through Shastriji Maharaj's deeply impactful words, Jethabhai developed unwavering faith in Akshar and Purushottam. Even before meeting Bhagatji Maharaj, he firmly believed that Bhagatji Maharaj was a supremely realised Sant. Eventually, he dedicated his entire life to spreading the Akshar-Purushottam wisdom. Upon receiving initiation, Jethabhai of Pij became Swami Nirgundas.

Shastriji Maharaj once said, "In satsang, Swami Nirgundas alone spread fourteen *ana* (88%) of the *upasana*."

Thus, it was Shastriji Maharaj who prepared Nirgundas Swami as the chief commander in the army of propagating *upasana*. Shastriji Maharaj always carried the burning zeal of instilling firm faith in Akshar-Purushottam among those who associated with him. For this, he neither considered time nor cared for his physical well-being.

We, too, are children of the same Shastriji Maharaj. Today, we are part of the same *upasana* propagation mission. If we, like Shastriji Maharaj, enthusiastically share the teachings of the *Sanstha*, *Satpurush*, and *Siddhant* without concern for time, circumstances, or obstacles, then we shall surely earn the immense blessings of our Guruhari.

The Historic Departure from Vartal

Shastriji Maharaj endured countless hardships to spread the principle of Akshar-Purushottam. His opponents tried everything to silence him, but he remained steadfast. Once, Kothari Gordhanbhai of Vartal warned him, saying, “Those in saffron robes have vowed to uproot you, armed with anger and violence.” This warning soon proved true. During a mandir visit in Vartal, Ghanshyamdas stabbed Shastriji Maharaj’s thigh with a long needle, resulting in gushing blood. Another sadhu, Sukrutjivandas, even kicked Shastriji Maharaj. Shastriji Maharaj’s mere presence in Vartal unsettled many. But he remained absolutely fearless, like a lion in the forest.

On 19 April 1905 (Samvat 1961), during the Chaitra *sud* Punam assembly in Vartal, upon Shastriji Maharaj’s encouragement, Galbhai boldly proclaimed the *jaynad* of Akshar-Purushottam. This infuriated the opposition. Just hearing the name ‘Yagnapurushdas’ would ignite rage in their hearts. Even Shastriji Maharaj’s followers sensed the rising hostility and feared that he could no longer stay in Vartal for long.

As the Kartik Punam festival of on 12 November 1905 (Samvat 1962) approached, tensions escalated. His opponents had now decided to eliminate him altogether. On Kartik *sud* 12 (two days before Punam), his opponents poisoned his meal, hoping to kill him. However, Bhagwan Swaminarayan and Gunatitanand Swami were protecting him, and he miraculously survived. This left his enemies utterly frustrated and shocked. On Kartik *sud* 13, they planned to throw him into the burning cooking fire during the meal in the mandir’s kitchen. However, that day, 25–30 devotees accompanied him. As tensions rose, five devotees lifted Shastriji Maharaj and carried him out of the dining hall.

On Kartik *sud* 14, devotees had approached Kothari Gordhanbhai to request permission for Shastriji Maharaj’s *mandal* to leave for Bochasan. However, Kothari, bound by the Acharya’s authority, could not permit it openly. Instead, out of concern, he warned them, “This time, do not leave Shastriji Maharaj alone!” Hearing these concerning words, they all became very alert.

The devoted disciples urged Shastriji Maharaj to leave Vartal for his safety. However, with firm determination, Shastriji Maharaj resolutely declared, “Do not speak of leaving Vartal. Bhagatji Maharaj once told me, ‘Even if they tear you into pieces, I will stitch you back together but never abandon the gates of Vartal.’ Hence, I have no intention of leaving. Even if my body perishes, I will never forsake my Guru’s *agna*.” Seeing Shastriji Maharaj’s unparalleled faith in his guru, all bowed down to him in reverence.

Finally, on Kartik *sud* Punam, Shri Krishnaji Ada, a great scholar, urged Shastriji Maharaj to leave Vartal. Considering Ada as the divine voice of Bhagatji Maharaj, he accepted this as Maharaj’s will and decided to depart.

On Kartik *vad* Padvo (the day after *Punam*), devotees made one last attempt to seek official permission from Acharya LakshmiPrasadji. However, the Acharya dismissed them angrily, saying, “Who will give him a written permission? The whole country is open – he can go wherever he wants!”

Hearing this, Shastriji Maharaj gravely stated, “We never wanted to separate from the mandir or the fellowship, but if this is Shriji Maharaj’s will, then we must leave.”

Before departing, he stood before Harikrishna Maharaj and prayed, “O Maharaj! We do not wish to leave, but if this is your divine will, then please remain with us forever.” Then, with just five sadhus and around 150 devotees, Shastriji Maharaj walked out of Vartal mandir from the gate next to the shrine of Hanuman, stepping onto a thorny and difficult path, leaving behind all comforts – all for the sake of Akshar–Purushottam *Upasana*.

Thus began the great spiritual revolution that would establish the eternal glory of the Akshar–Purushottam principle.

“Vartal and I Are One”

Even after leaving Vartal to spread the principle of Akshar–Purushottam, Shastriji Maharaj faced immense hardships from his opponents. A group of hostile individuals travelled from village to village, intending to harm him. Despite this, Shastriji Maharaj endured everything with saintliness. Bhagwan Swaminarayan states in the Shikshapatri, “If a sadhu is insulted or even attacked, he must tolerate it and always think of the other’s well-being.”

Shastriji Maharaj lived by this principle. He never acted against the well-being of Vartal. In fact, whenever others spoke negatively about Vartal, he intervened to stop them.

Once, when Shastriji Maharaj was in Anand, a famous and influential religious leader of another large sect wished to meet him. This leader was well aware of Shastriji Maharaj’s unparalleled scriptural knowledge and thought, “Since Yagnapurushdasji has now separated from Vartal, we can bring him to our side and use him to defeat the Vartal sect in debates.”

However, Shastriji Maharaj immediately understood his intention and responded with wisdom, “When certain kings sought to fight against the Kauravas, they first sent a disguised ascetic to the Pandavas in the forest to learn their stance. At that time, Yudhishtir declared, ‘In your war with the Kauravas, we and the Kauravas are one. Together, we are 105.’ Similarly, in front of you, Vartal and I are one.”

Madhavtirth, the religious leader was completely stunned. He had not expected such a response. Witnessing Shastriji Maharaj’s selflessness and unwavering respect for Vartal, he developed immense admiration for him and declared, “In the entire Swaminarayan Sampradaya, there is no equal to Shastri Yagnapurushdas in scholarship and saintliness.”

In Vachanamrut Gadhada I 27, Bhagwan Swaminarayan states, “Despite these powers, though, he tolerates the praises and insults of other people. This itself is also a great feat because to tolerate, despite being so powerful, is not easy for others to achieve. Therefore, one who tolerates in this manner should be considered to be extremely great.”

Shastriji Maharaj embodied this extraordinary virtue of having no enemies. His unmatched strength was not in defeating others but in winning their hearts through love, wisdom, and tolerance.

“Oh, Swami! Please Accept Your Place”

To embody the Akshar-Purushottam knowledge and open the path of liberation for countless souls, Brahmaswarup Shastriji Maharaj departed from Vartal on 13 November 1905 (VS 1962). With no money, resources, or support, relying only on his steadfast faith and asking for alms, he initiated the construction of a magnificent mandir in Bochasan. Though Shastriji Maharaj left Vartal with only five sadhus and a handful of devotees, he was accompanied by the divine strength of Bhagwan Swaminarayan and Gunatitanand Swami. Thus, in just one and a half years, the *murti-pratishtha* (*murti* consecration ceremony) was ready to take place. The auspicious occasion was set for Vaishakh vad 10, 5 June 1907 CE (Samvat 1963).

On the day of the *pratishtha*, the *murti* of Bhagwan Swaminarayan was gracefully installed in the mandir's central sanctum. Next, the *murti* of Aksharbrahma Gunatitanand Swami, which was lighter in weight, was to be placed. However, despite the efforts of many, the *murti* would not budge! No matter how much they tried, it would not lift even an inch.

Everyone became exhausted and finally approached Shastriji Maharaj to explain the situation, “Maharaj's *murti* was installed easily, but Swami's *murti* is not moving. We have tried everything, but it won't lift.” Upon hearing this, Shastriji Maharaj immediately entered the *yagna* hall, took a chisel from the artisan, and prayed before Gunatitanand Swami's *murti*, “Oh Swami! We left Vartal for your sake. We endured insults, rejection, and hardships for your cause. Now, please be merciful and accept your place in this mandir.”

As soon as Shastriji Maharaj placed the chisel beneath the *murti*, it miraculously lifted, and the devotees successfully installed it in its designated place.

From a worldly perspective, one might assume that the solution would have been gathering more people to lift the *murti* forcefully. However, this event was divinely orchestrated. Shastriji Maharaj was not ordinary – he was a Sant of extraordinary spiritual power.

Everyone witnessed his unwavering faith in Swami and Shri Hari when he prayed. With his heartfelt plea, Gunatitanand Swami accepted his rightful place in the mandir. This event not only solidified the truth of the Akshar-Purushottam principle in the hearts of all but also demonstrated that Bhagwan himself had arranged this miraculous occurrence to reveal the authenticity of Shastriji Maharaj's mission.

Through this divine miracle, Shastriji Maharaj firmly established Akshar-Purushottam Maharaj in Bochasan, ensuring that the victory of true *upasana* resonated across the universe!

Mahant Swami Maharaj beautifully summarises this message, “Maharaj and Swami are the ultimate truth. Our Akshar-Purushottam principle is the eternal truth. The Satpurush is the true guide.” If we wholeheartedly trust in the words of our Guru and dedicate ourselves to spreading this *upasana*, then Akshar-Purushottam will also be enshrined in the mandirs of our hearts.

“Your Disciples Will Enshrine Your Murti in Gold!”

Shri Dolatrambhai Krupashankar Pandya, a renowned author of Gujarati literature and profound scholar in Sanskrit language, as well as a member of the Vartal Committee, was deeply inspired by Shastriji Maharaj’s virtues. When Shastriji Maharaj was in Vartal, Dolatrambhai was drawn to his wisdom and saintliness. However, when Shastriji Maharaj separated from Vartal, Dolatrambhai was left wondering, “Why did Swamishri leave?” But he remained convinced that “Swamishri would never act against the true principles.”

In 1915 CE (Samvat 1972), Shastriji Maharaj visited Nadiad. Still seeking answers to his long-standing doubts, Dolatrambhai invited him to his home. Seeing Shastriji Maharaj after ten years, he was overjoyed. Yet, a lingering thought remained in Dolatrambhai’s mind, “Swamishri should reunite with Vartal.” So, he asked, “Swami! Do you intend to reconcile?”

With both humility and firmness, Shastriji Maharaj replied, “We are always open to reuniting. If Vartal accepts the principles of Vachanamrut Gadhada II 21, then we have no objections.”

Curious, Dolatrambhai asked, “Swamiji! I know you would never separate for anything other than the principle. Please explain to me the significance of Gadhada II 21 and its principle.”

Seeing Dolatrambhai’s sincere spiritual yearning, Shastriji Maharaj explained the Akshar-Purushottam *siddhant* based on Gadhada II 21. He emphasised that true liberation is only possible when one understands the glory of the manifest Bhagwan and the manifest Sant. He further explained with scriptural evidence and historical events that Bhagwan Swaminarayan is Purushottam, and Gunatitanand Swami is Aksharbrahma. Finally, he concluded, “According to Shri Hari’s principle and divine wish, we have built a mandir in Bochasan, where we have consecrated Aksharbrahma Gunatitanand Swami alongside Purushottam Shri Swaminarayan in the central sanctum.”

Shastriji Maharaj’s profound clarity, scriptural depth, and compelling explanations mesmerised Dolatrambhai. He became firmly convinced that true conviction in Swaminarayan requires faith in both Narayan and Aksharbrahma.

Overcome with awe and reverence, Dolatrambhai declared, “Swami! You have accomplished a mission so great that Shriji Maharaj himself would have had to manifest again to fulfil it. Your glory is unparalleled! Today, you have consecrated metal *murtis* of Maharaj and Swami, but in the future, your disciples will enshrine your *murti* in gold!”

Thus, even a renowned scholar like Dolatrambhai was spiritually transformed by Shastriji Maharaj, reaffirming the power of his divine presence and resolute faith in Akshar-Purushottam. Such was the extraordinary spiritual influence of Shastriji Maharaj!

“Shaved Only for Akshar-Purushottam”

Shastriji Maharaj initiated the construction of grand *shikharbaddh* mandirs to establish the Akshar-Purushottam *upasana*. For the first time, he consecrated the *murtis* of Akshar-Purushottam Maharaj in the central sanctum of Bochasan Mandir, proclaiming the principle openly. The next magnificent mandir was built with his exceptional vision in Sarangpur.

Numerous challenges arose to prevent the construction of Sarangpur Mandir. There was no money, no resources, no manpower, and no support. There was continuous opposition from certain people. Despite these hardships, through Bhagwan Swaminarayan’s divine will and Shastriji Maharaj’s extraordinary spiritual power, the day of the *murti-pratishtha* finally arrived. However, opponents made one last attempt to hinder it.

The Thakor Saheb of Limbdi had donated 24 acres of land for the Sarangpur Mandir. These detractors poisoned his mind, saying, “This Shastri is going to install the *murtis* of his gurus, Jaga Bhakta and Pragji Bhakta! Our *sampradaya*’s tradition is to install only Radha-Krishna in the central sanctum. If Radha-Krishna are not placed there, the mandir will not be in accordance with tradition!”

These words influenced Thakor Saheb, and he questioned Shastriji Maharaj, “Swamiji! We have donated this land for the mandir, but we have heard that you intend to install the *murtis* of Jaga Bhakta and Pragji Bhakta. We had discussed placing the *murtis* of Mahaprabhu Shri Krishna and Radha. So, which *murtis* will you be consecrating?”

Upon hearing this, Shastriji Maharaj smiled. Then, with firm resolve, he replied, “We have never even dreamt of installing the *murtis* of Pragji Bhakta or Jaga Bhakta. Moreover, the *murtis* of Radha-Krishna will indeed be placed in the first shrine of the mandir.”

Thakor Saheb said, “But in the central sanctum, only the *murtis* of Radha-Krishna should be enshrined!”

At that instant, Shastriji Maharaj’s eyes gleamed with divine radiance. Looking directly into Thakor Saheb’s eyes, he boldly declared, “Thakor Saheb! Every hardship I have endured in this body has been for Mahaprabhu Shri Sahajanand Swami and Gunatitanand Swami. We have shaved our heads only for the sake of Akshar-Purushottam (i.e., sacrificed our lives). (*Ā mundāvvyu chhe te pan Akshar Purushottam māte ja mundāvvyu chhe.*) Therefore, in the central sanctum, only Akshar-Purushottam’s *murtis* will be installed!”

This thunderous proclamation of unwavering conviction left Thakor Saheb awestruck. With folded hands, he humbly said, “Swamiji! Do as you see fit. Please do not consider my words.”

Shastriji Maharaj constructed mandirs solely by the strength of his steadfast faith in Akshar-Purushottam without yielding to pressure or fearing losing the donated land.

He often proclaimed:

- “We are mere servants of Akshar-Purushottam!” (*“Āpane to Akshar Purushottamnā baladiyā chhie.”*)
- “Even if someone preaches Akshar-Purushottam while sitting on my head, it would not be enough!” (*“Akshar Purushottamni vāt koi mārā māthā upar besine kare to pan ochhu chhe.”*)
- “If I have to sell myself for Akshar-Purushottam, even that would not be enough!” (*“Akshar Purushottam māte vechāvu pade to pan ochhu chhe.”*)
- “We have dedicated our life for Akshar-Purushottam!” (*“Ā mundāvvyu chhe te Akshar Purushottam māte mundāvvyu chhe.”*)

With these four profound statements of Shastriji Maharaj firmly in our hearts, let us serve with dedication and unwavering devotion!

The Charity That Grants Moksha

In 1924 CE (Samvat 1980), Shastriji Maharaj visited Bhavnagar at the special request of his staunch devotee, Kuberbhai. Along with him were Yogiji Maharaj, Nirgun Swami, and other sadhus.

One day, Shastriji Maharaj called Kuberbhai and said, “Today, we are going to go out into the town to collect alms (for *jholi*).”

Hearing this, Kuberbhai was taken aback. With deep concern, he said, “Swami, my home is here, and there are also many other satsangis’ homes in this town. If you go begging for alms in the streets, it will feel very embarrassing for us!”

But Shastriji Maharaj remained resolute and replied, “Kuberbhai, your *seva* is indeed immense. However, Bhagwan Swaminarayan went out to beg for alms and instructed his *paramhansas* to do the same. His purpose was to allow countless spiritual seekers to have *darshan* and attain salvation through their generosity. We must follow his *agna* and go for *jholi* as well.”

Kuberbhai could not argue further against Shastriji Maharaj’s firm conviction. That day, as Shastriji Maharaj walked through the streets of Bhavnagar, he filled the air with the divine chant, “*Narayan Hare! Sachchidanand Prabho!*”

The news spread like wildfire across the town, “Even a respected householder like Kuberbhai is going out to collect alms with the sadhus!” Curious and overwhelmed, hundreds of people gathered to witness this extraordinary sight. Seeing Shastriji Maharaj’s divine and serene presence, the people of Bhavnagar were drawn toward him, and they generously filled the *jholi* with offerings. Shastriji Maharaj held one end of the *jholi*, and Yogiji Maharaj held the other end.

These two Gunatit Sants walked through every alley of Bhavnagar, spreading the divine grace of Akshar–Purushottam Maharaj. It was not just a collection of grains but a grand movement of eternal salvation, inviting all souls toward ultimate liberation.

This was not an isolated event. Shastriji Maharaj collected *jholi* in many towns, including Sarangpur, Nadiad, Bhadrin, and Dharmaj. One day, Nirgun Swami asked him, “Swami, we are all eager to serve you. Why do you still go out to collect alms yourself?” Shastriji Maharaj responded with deep spiritual wisdom, “For the cause of Akshar–Purushottam, even if I had to sell myself at the home of an outcast, it would still not be enough. (*Akshar Purushottam māte vechāvu pade to pan ochhu chhe.*) Every single grain that comes into my *jholi* – I have vowed to take each and every one of those donors to Akshardham!” Thus, Shastriji Maharaj transformed a simple act of collecting alms into a divine mission of spiritual liberation, ensuring that countless souls were uplifted.

“If He Were to Sit on My Head to Deliver It...”

In 1936, during the extra month of Bhadarva (Adhik Mas), the devotees of Ahmedabad requested Shastriji Maharaj to hold a *parayan* (discourse series) on the Satsangjivan scripture. This was organised at the Kashi-Vishwanath Mandir on the banks of the Sabarmati River. During this event, Sadguru Shriji Swapurudhas Swami delivered discourses from the Satsangjivan and every evening at 6pm, Shastriji Maharaj personally shared divine wisdom. Following this, as per Shastriji Maharaj’s *agna*, Professor Jethalal Swaminarayan would read chapters from ‘Akshar–Purushottam Charitam’. Notably, Professor Jethalal would sit on Shastriji Maharaj’s seat while reading and explaining the text.

Some devotees were uneasy about a disciple sitting on the guru’s seat to narrate discourses. They felt this diminished the guru’s dignity and status. Representing them, Babubhai Kothari approached Shastriji Maharaj and expressed his concern, saying, “Swami, this professor sits on your seat to give discourses! This does not seem appropriate.”

For Shastriji Maharaj, Akshar–Purushottam was everything. His entire life was devoted to spreading this knowledge to the world. He had sacrificed his existence for this cause. In response, Shastriji Maharaj firmly rebuked Babubhai, saying, “Professor is narrating the divine incidents of Akshar–Purushottam Maharaj! This discourse is so sacred that not only should he sit on my seat, but even if he were to sit on my head to deliver it, it would still not be enough!”

Hearing these powerful words, Babubhai was left speechless. The unshakable conviction of Shastriji Maharaj, the foremost propagator of Akshar–Purushottam, was crystal clear. With great humility, Babubhai lowered his head in reverence.

Through this incident, Shastriji Maharaj revealed the immense value he placed on those who spread the Akshar–Purushottam principle. He was ready to put such a devotee on his head, demonstrating the unparalleled honour of this service. We are fortunate to be engaged in the same divine *seva* of propagating Akshar–Purushottam Upasana. This *prasang* also teaches us how to perceive and respect our fellow devotees and *karyakars* (volunteers) involved in *seva* with us. If, due to human nature, someone’s actions or speech ever seem undesirable, we should remember that they are serving the divine Akshar–Purushottam Maharaj. By adopting this perspective, our behaviour towards them will be filled with reverence and appreciation. Like Shastriji Maharaj, we should enthusiastically engage in this divine *seva* and honour those who contribute to it. Doing so will ensure that we find a permanent place in the heart of our guru.

The Samadhi Chapter Initiated by Shastriji Maharaj

Bhagwan Swaminarayan introduced a unique *samadhi* chapter, through which he granted thousands of spiritual seekers an unshakable conviction in his supreme form and affirmed his divine presence on Earth. In Vachanamrut Gadhada II 22, Bhagwan Swaminarayan states, “That Sadhu possesses as much majesty as God.” True to this principle, Shastriji Maharaj, the third spiritual successor of Bhagwan Swaminarayan, also revived and propagated the *samadhi* chapter.

On 15 February 1929 CE (Maha sud 6, Samvat 1985), the *murti-pratishtha* (*murti* consecration ceremony) of Harikrishna Maharaj took place in Sarangpur under the divine guidance of Shastriji Maharaj. During the evening arti, Shastriji Maharaj was gazing at the *murti* of Harikrishna Maharaj from the mandir balcony. Standing beside him was Radharamanprasad, son of Vartal Acharya Lakshmiprasadji Maharaj. Shastriji Maharaj instructed him, “Fix your unwavering gaze upon Maharaj’s *murti*.”

Upon hearing and trusting these words, Radharamanprasad concentrated intensely on the *murti*. As he continued focusing, he entered *samadhi* and became utterly still. Seeing him in this motionless state, the surrounding devotees panicked and rushed to Shastriji Maharaj, saying, “Something has happened to Radharamanprasad! He is lying still and not responding!” Shastriji Maharaj reassured them, “He has entered *samadhi*. Bhagatji had already informed Prabhudas Bhagat that Shriji Maharaj would begin the *samadhi* chapter within our *mandal*. Now, it has begun.”

This marked the official revival of the *samadhi* chapter in satsang by Shastriji Maharaj.

Many Devotees Experienced *Samadhi*

- Among the sadhus, Dharmaswarupdasji Swami and Aksharjivandasji Swami frequently experienced *samadhi*.
- Popatlal Soni, a devotee from Vadhwani, entered *samadhi* in the Bochasan Mandir hall. In this *samadhi*, Bhagwan Swaminarayan revealed to him a divine *shikharbaddha* mandir made of *sakar* (sugar).
- Among the women devotees, Jethiba, the mother of Khengarjibhai, received divine *darshan* of Shriji Maharaj in *samadhi*, attracting crowds of people eager to witness the event.
- Hasmukhben, the daughter of prominent Vedant scholar Shankarlal Thakkar, attended Jethiba’s *samadhi* event. Shriji Maharaj sprinkled sandalwood water on her during the gathering, triggering her own *samadhi* experience.
- Later, Shankarlal Thakkar himself also entered *samadhi*.
- Maniba from Rajkot also frequently experienced *samadhi*.

Samadhi Gatherings in Major Cities

Public *samadhi* gatherings were held in Mumbai, Ahmedabad, and Surat. These events were publicly announced in newspapers, drawing large crowds. During these gatherings, Bhagwan Swaminarayan would offer *prasad* in *samadhi*, including bananas, grapes, *kumkum* (vermilion powder), almonds, and sugar, which would miraculously descend from the sky into the hands of the devotees. People who witnessed these divine occurrences were left in utter amazement. The Ahmedabad newspapers of the time reported extensively on the *samadhi* chapter led by Shastriji Maharaj.

Influence on Scholars and Dignitaries

The famous Gandhian scholar from Poland, Shri Maurice Frydman (Swami Bharatanand), personally attended the *samadhi* gatherings in Ahmedabad. He was deeply moved by the divine experiences, including the *prasad* appearing from the sky.

Prominent figures influenced by the *samadhi* chapter included:

- Gulzarilal Nanda, former Acting Prime Minister of India
- Professor Jethalal Swaminarayan
- Punit Maharaj
- Parsi philanthropist Jarbanu Sorabji Mistry
- Kishorial Mashruwala
- Ahmedabad State Transport Divisional Officer Vrajlal Mehta

Through these divine manifestations, devotees gained an unshakable realisation that, “Bhagwan Swaminarayan is present today through Shastriji Maharaj.”

“Tame Jivyā Amāre Kāj..”

Due to the tireless efforts of Sadguru Nirgun Swami, satsang was flourishing significantly in Khandesh. However, if Brahmaswarup Shastriji Maharaj personally visited the region, it would add even greater motivation and inspiration to the devotees there. Wishing for this, Nirgun Swami wrote letters requesting Shastriji Maharaj to visit and bless the devotees.

Despite his frail health, Shastriji Maharaj was determined to visit the devotees in Khandesh. He travelled from Sarangpur to Ahmedabad to reach there, stopping at Jalila Road Station. His right leg had become stiff the night before, yet he still pushed himself to board the train. However, during the journey, his other leg also became stiff! Now, he could not take a single step.

His accompanying attendant sadhus, Narayanswarupdasji and Chaturbhuj Swami, had to lift and carry him off the train. Deep in his heart, Shastriji Maharaj felt uneasy as he realised that he might not be able to proceed further to Khandesh and bless the devotees. From Jalila Station, he wrote an emotionally moving letter to Nirgun Swami, describing his painful physical condition,

“...We, five of us, had prepared to come to Khandesh via Ahmedabad, planning to reach Atladra on Friday. However, I do not know what Maharaj and Swami’s wish is. Just last night, my right leg became severely stiff – the arthritis flared up badly. Still, I couldn’t bring myself to change our plans, and we continued our journey. But I could not walk at all when I got down from the ox cart. My left leg, too, is in great pain. I had to be lifted and brought to (Hargovind) Master’s house. Now they will have to lift me onto the train. We will reach Ahmedabad and then Atladra, but if my legs do not improve and the pain worsens, I cannot proceed. However, if even a little relief comes and I can walk, then I will surely come. If, for some reason, I cannot come, then please try to understand and remain content. If Ashabhai and others can come, I will send them instead. But if my condition improves, the five of us will surely come...”

The words, “I did not change my decision and continued my journey” speak volumes about his unwavering determination. The phrase, “If even a little relief comes and I can walk, then I will surely come” reflects his deep yearning to be with every single devotee and please them. Even with stiff legs and unbearable pain, Shastriji Maharaj’s efforts to visit and uplift devotees remained uninterrupted. The lineage of Satpurush have sacrificed their bodies and comforts for our happiness. Because of this selfless love and sacrifice, devotees’ hearts naturally overflow with gratitude, singing, “*Tame jivyā amāre kāj, ame jivshu tamāre kāj, vhālā Shāstriji Mahārāj*” (“You lived for us, we will live for you, beloved Shastriji Maharaj!”)

Brahmaswarup Yogiji Maharaj

“Will Swami Be Pleased?”

Brahmaswarup Yogiji Maharaj travelled with Pujya Krishnacharandas Swami’s *mandal*. Wherever this *mandal* went, Yogiji Maharaj’s spirit of service, devotion, and pure love spread like a fragrant breeze.

Once, the *mandal* arrived in Kukavav village. Wherever Yogiji Maharaj went, he would eagerly seek out opportunities to serve. During that time, brass utensils were commonly used. One of Yogiji Maharaj’s favourite *seva* was polishing brass vessels to enhance their lustre and prevent rust.

Bhagwanbhai, a devotee, would bring the necessary materials, and Yogiji Maharaj would polish the utensils while singing *bhajans*. After finishing, he would show each utensil to Bhagwanbhai and ask, “How does it look? Will Swami be pleased?”

Deep within Yogiji Maharaj’s heart was a constant desire to please his Guru. Krishnacharandas Swami would take the polished vessel, turn it in all directions, inspect it carefully, and then proudly show it to all the other sadhus in the *mandal*. Praising Yogiji Maharaj, he would say, “Gnanji is truly remarkable! He has mastered every skill. He excels in everything he does. He knows how to please Bhagwan and the Sant!”

This simple phrase “Will Swami be pleased?” carries within it the essence of all spiritual endeavours. All spiritual endeavours find fulfilment only through the Guru’s *rajipo*. *Rajipo* is our true wealth. Through the Guru’s *rajipo*, one experiences divine fulfilment and purpose in life. “Will Mahant Swami Maharaj be pleased?” – This question should guide every action of our lives. Ensuring that each deed aligns with this thought is, in itself, our highest spiritual endeavour.

Tolerance is Saintliness

Brahmaswarup Yogiji Maharaj defined true saintliness in one word – ‘Tolerate.’ This profound statement was not mere philosophy but a reflection of his own experiences and hardships. Yogiji Maharaj tolerated unimaginable suffering throughout his life, yet his face never lost its divine bliss. It seemed as if he took on the world’s sorrow, but it still radiated boundless joy.

Among the seven sadhus who left Junagadh Mandir with the blessings of Swami Krishnacharandas, Swami Vignandas was the leader. Yogiji Maharaj spent 17 years serving under Vignandas Swami. However, their personalities were very different:

- The guru was short-tempered; the disciple was infinitely patient.
- The guru was rigid and stubborn; the disciple was ever accommodating.
- The guru was intolerant; the disciple was tolerant beyond measure.

Yogiji Maharaj’s humility and patience (and saintliness) frustrated Vignandas Swami, leading to many instances of cruelty and mistreatment. Yet, Yogiji Maharaj never complained nor allowed a single negative thought against his guru.

Once, after serving food to all the sadhus, Yogiji Maharaj sat down for his meal in the mandir’s *bhandar* (kitchen storeroom). His habit was to sit humbly, his head bowed between his knees, mix his food with water, and eat quickly. Just as he prepared to eat, Vignandas Swami stormed in, overcome with anger. Without warning, he picked up a pair of tongs lying nearby and pinched Yogiji Maharaj’s right calf with full force.

Yogiji Maharaj’s legs were thin and frail, and the calf muscle was barely covered with flesh. The harsh grip tore through his skin, pulling both flesh and blood with it. Blood streamed down, but Yogiji Maharaj did not utter a single cry. As if nothing had happened, he stood up to apologise – but his leg collapsed beneath him due to extreme pain.

Vignandas Swami coldly walked away, leaving Yogiji Maharaj bleeding and collapsed. Other devotees bandaged the wound, but the scar remained for a lifetime – a permanent mark of immense suffering.

In Sokhada, Vignandas Swami’s cruelty went even further. He pushed Yogiji Maharaj off the open balcony of the mandir, sending him crashing down 14–15 feet into the courtyard. A fall from such a height could have been fatal, but by the grace of Bhagwan Swaminarayan, Yogiji Maharaj miraculously survived.

On another occasion, a Darbar (a well-respected chief) donated food items to the mandir but forgot to provide ghee. When the chief found out there was no ghee for his meal (since he was expecting some as he thought he had brought it to the mandir), he became upset and left in frustration. Vignandas Swami, without a second thought, grabbed a burning log from the stove and mercilessly beat Yogiji Maharaj with it. His entire body was bruised, and his chest bore deep red welts. The beating was so severe that Yogiji Maharaj lost consciousness. Yet, after exhausting his anger, Vignandas Swami added further punishment – he made Yogiji Maharaj fast as a form of atonement!

Despite enduring such unimaginable suffering, Yogiji Maharaj never spoke ill of his guru. Instead, he would say, "If my Guru scolds me, it helps me progress! If my Guru is pleased, I can move forward!"

Would any of us be able to live even a single day with someone like Vignandas Swami? Yet, Yogiji Maharaj endured it for 17 long years without losing his smile, peace, or devotion. If we reflect on his endurance and tolerance, do our struggles in life or satsang still seem unbearable? His life teaches us that true saintliness is not seeking comfort but enduring everything with a smile.

Morsels of Love

Once, Yogiji Maharaj went to Narayan Dharo (a riverbed in Sarangpur) with some sadhus for a bath. At the same time, two sadhus from the Muli Mandir, Uttamcharandas and Narayanprasaddas, were also present there. These two harboured malicious intentions and planned to attack Yogiji Maharaj. As soon as Yogiji Maharaj entered the water, they picked up stones and waited on the shore. However, due to the Amas festival, there were many devotees present, and they could not throw the stones. When Yogiji Maharaj came out from the water, they instead showered him with harsh words and insults. To Yogiji Maharaj, insults were merely an ornament of saintliness. Smiling, he walked by without any reaction.

Time passed, and Narayanprasaddas, one of the insulting sadhus, embarked on a pilgrimage. His destination was Kariyani, but he stepped on a thorn on the way, injuring his foot. Due to heavy rains, his wound worsened, getting infected, and he could barely walk. Along with another sadhu, he reached Botad station and hired a horse carriage to Sarangpur. However, the cart driver refused to go further to Kariyani due to muddy roads. Instead, he dropped them at Sarangpur and left.

They visited Hanumanji's Mandir, but the mandir doors had closed by then. Heavy rain continued to pour and since they belonged to the old Muli Mandir, they believed the new mandir (BAPS) would not accommodate them. However, Narayanprasaddas was in great pain due to his injured foot. At 11pm, they knocked on the doors of BAPS Sarangpur Mandir with no other choice.

By that time, everyone in the mandir had retired for the night after their discourse and *cheshta*. Only Yogiji Maharaj was still awake, preparing to sleep. The mandir watchman informed him that two unknown sadhus were seeking shelter. Yogiji Maharaj walked to the door without hesitation and warmly welcomed them. He then insisted that they have dinner. However, the kitchen had no leftover food. So, Yogiji Maharaj offered them the sanctified *prasad* from Thakorji's *thal*: *puris*, pickles, and chickpea flour *laddus*.

The two sadhus were famished, and as they ate each morsel, they felt overwhelmed by Yogiji Maharaj's love. Afterward, Yogiji Maharaj even arranged bedding for them.

As they settled down, Yogiji Maharaj gently asked them the purpose of their visit. Narayanprasaddas replied, "We were on our way to Kariyani for *darshan*, but the cart driver left us here due to the rain. We plan to leave early morning." At dawn, Yogiji Maharaj arranged another cart to take them to Kariyani.

By this time, Narayanprasaddas recognised Yogiji Maharaj. The same mouth that once hurled insults at Yogiji Maharaj was now being fed with his loving hands. Realising this, tears of repentance streamed from his eyes. Overcome with emotion, he said, "Yogiji Maharaj! You are truly beyond enmity. You bear no ill will toward anyone. Your heart is filled only with love." However, Yogiji Maharaj gently placed his hand over his mouth, gesturing to forget the bitter past. His face reflected the thought, "I have done nothing special. Shouldn't one do at least this much for their own people?"

Such a rare, selfless, and forgiving Sant is impossible to find in this world. If we can imbibe even a fraction of Yogiji Maharaj's love, humility, and ability to forgive, our hearts, too, will overflow with peace, joy, and selflessness.

Prostrations to Devotees' Belongings

On December 7, 1956, Yogiji Maharaj went on a pilgrimage to South India by train. This 45-day journey included a group of around 650 devotees. Before heading to Setubandh Rameshwar, they decided to stop at Pondicherry. While all the devotees went to visit the Aurobindo Ashram, Yogiji Maharaj stayed on the train with a few others, including Vinubhai (now known as Mahant Swami Maharaj), Jashbhai, and another sadhu.

After completing his morning rituals, Yogiji Maharaj said, "Come, let's do *pradakshina* of the train carrying the devotees." The train had 18 long meter-gauge carriages, making it a long *pradakshina*. After completing one and a half rounds, Yogiji Maharaj suddenly started doing *dandvats* before the train. Seeing this, Jashbhai curiously asked, "Bapa! Whom are you doing *dandvats* to?"

Yogiji Maharaj replied, "I am doing *dandvats* to the devotees."

Jashbhai said, "But there is no one here! All the devotees have gone to see the *ashram*."

With a radiant smile, Yogiji Maharaj responded, "But their belongings are here, aren't they?"

In 1954, Yogiji Maharaj visited Bandhiya for a murti-pratishtha ceremony. That night, several youth devotees slept in the mandir courtyard. At midnight, Yogiji Maharaj needed to go to the restroom. Coincidentally, Vinubhai also woke up at that time. To his astonishment, he saw Yogiji Maharaj doing *dandvats*!

Shocked, Vinubhai ran toward him, helped him up, and asked, "Bapa! Whom are you doing *dandvats* to?"

It wasn't towards the mandir's murtis nor in any specific direction of worship. Instead, he was doing *dandvats* in the direction of the youths who were sleeping. Out of curiosity, Vinubhai asked, "Why were you bowing down to them?"

With great love, Yogiji Maharaj replied, "These youths have renounced worldly comforts, leaving behind cities like Mumbai to serve selflessly. My heart is filled with respect for them. We must recognise their greatness!"

Overcome with admiration, Vinubhai asked again, "Bapa! How many times have you done this?" With his usual humility, Yogiji Maharaj smiled and dismissed the question, "Not much, just as much as I can."

Yogiji Maharaj's heart overflowed with pure devotion, humility, and respect for everyone. Even in the middle of the night, he bowed down to the devotees without anyone noticing. Such unparalleled humility truly reflects his divine vision – seeing greatness in others and serving them selflessly. If we learn to appreciate and serve others with the same respect, we too can experience the same joy and enthusiasm that flowed endlessly from Yogiji Maharaj.

Witnessing such an extraordinary display of reverence, everyone stood speechless! In the world, disciples bow before their guru, but how often does a guru prostrate before the belongings of his disciples? Such humility is exceptionally rare!

Seeing Good Everywhere

Once, Yogiji Maharaj was travelling to Sarangpur with a group of sadhus by train. During the journey, he engaged everyone in *goshthi* (spiritual discussions), narrating incidents from the Swamini Vato and Vachanamrut, filling the air with joy and devotion.

At Vadhwan Station, a group of young men boarded the train. Yogiji Maharaj, immersed in divine happiness, continued singing kirtans. However, as soon as the train started moving, the young men began playing cards. The *kirtans* disturbed them, so one of them rudely said, “Hey, Sadhu Maharaj! Stop your *bhajans*. We are playing cards here, and your loud singing is distracting us.”

Hearing this, Yogiji Maharaj immediately stopped singing without any sign of displeasure. The young men, entirely focused on their card game, became so distracted that they missed their stop at Ranpur Station and unknowingly travelled all the way to Botad. By the time they realised their mistake, it was already 2am, and they had to spend the entire night in the freezing cold. They also had to pay an extra fare for the journey from Ranpur to Botad.

Observing their situation, someone remarked, “See what happened because they didn’t let us sing *kirtans*!” Immediately, Yogiji Maharaj gently corrected him, saying, “Guru! That is not the right way to think. Instead of focusing on their mistakes, we should learn from their virtue. Just as they were completely engrossed in their game, we should cultivate the same intensity in our devotion to Bhagwan.”

Yogiji Maharaj’s eyes, mind, and heart never perceived faults in others. His life was entirely devoted to seeing virtues and recognising the greatness in others. He had permanently put up a ‘No Entry’ sign for negativity and shortcomings. If we take inspiration from Yogiji Maharaj’s life and develop the habit of appreciating virtues even in those who oppose us, we will find peace in every situation. Cultivating an attitude of seeing the greatness and doing *gun-grahan* (imbibe the virtues of others) is essential for spiritual growth and stability in satsang.

A Love That Never Fades

“Balwant! Why are you up?”

“Swami! I need to wake up Dada Bapu.” Ten-year-old Balwant replied.

“Why do you need him?” came the affectionate voice of Yogiji Maharaj, the Mahant of Akshar Deri.

“I need to go to the washroom,” the child said hesitantly, glancing at Yogiji Maharaj sleeping nearby.

“Oh! There’s no need to wake him up. I will take you,” replied Yogiji Maharaj with care.

Placing his *mala* aside, Yogiji Maharaj stood up. It was monsoon season, and heavy rain poured down with thunder and lightning outside. Picking up a sack from the corner, he said, “Balwant! Cover yourself with this sack and wrap it around your body. I’ll prepare everything and take you outside.”

Yogiji Maharaj quickly arranged a small metal pot with some mud inside, under a tamarind tree, placing two bricks beside it for balance. He also set down a brass water pot nearby for washing. This setup was carefully placed near the tree trunk to ensure the child wouldn’t get soaked in the rain.

Returning to the doorway, he gently called out, “Balwant, come.” The child got up and walked with him. Yogiji Maharaj covered his head with the sack, shielding him from the rain, and led him under the tamarind tree. “Go ahead,” he said, stepping aside to give the boy privacy.

Once Balwant was done, Yogiji Maharaj carefully washed his hands with water and soil, ensuring he was clean. Then he softly instructed, “Balwant, wipe your feet on the cloth at the entrance before going back to bed.” His every word was filled with love and tenderness. Soon the child was fast asleep again.

Meanwhile, Yogiji Maharaj returned to the tree, picked up the waste pot, carried it far away, and emptied it into the drain. He then washed the pot and placed it back under the tree. Despite the pouring rain and darkness, he completed the entire process with great care.

After thoroughly washing the pot and his hands, he took a bath, wrung out his soaked clothes, and hung them up to dry on a rope inside his room. By then, it was already past midnight, around 1am. Standing soaked in rain, shivering in the cold, Yogiji Maharaj’s face glowed with love, compassion, and selfless *seva*. The Mahant of the Akshar Deri, serving a young boy in the middle of the night, showed the depth of his ocean-like devotion towards his devotees. Witnessing such selfless love and kindness, the hearts of countless devotees can only say, “Swami! Your heartfelt love will never be forgotten!”

Nourishing Young Hearts

The youths loved being around Yogiji Maharaj. He would talk to them, play with them, feed them, humour them, and take a genuine interest in their personal lives.

Once, while residing in Kopolwadi, Mumbai, Dineshbhai, a young student from Africa who was studying in Mumbai, came to visit Yogiji Maharaj. He had a great love for Yogiji Maharaj, but he was also fond of watching movies.

One day, Dineshbhai came for Yogiji Maharaj's *darshan* and then went to watch a movie. While bathing, Yogiji Maharaj noticed that Dineshbhai was absent in the evening. He waited for him, even keeping a plate ready for dinner. After some time, when Dineshbhai returned, Yogiji Maharaj, full of joy, asked him where he had been. Without hesitation, Dineshbhai honestly replied, "Bapa! I went to watch a movie."

With an innocent smile, Yogiji Maharaj asked, "Oh! What was in the movie? Tell me in detail." Dineshbhai said, "The world is selfish; there is no real happiness. Couples get married and then divorce."

Hearing this, Swamiji enthusiastically said, "Oh wow! The movie teaches such great lessons. Then you should go every day!" Then, after a brief pause, he gently added, "But in the evening, be sure to attend the *sabha* first. When it's time, you can leave. If we ask where you're going, just say 'college'..."

With this clever yet kind way, Yogiji Maharaj began guiding Dineshbhai. For the next few days, this continued. Every time Dineshbhai left the *sabha*, Yogiji Maharaj would jokingly say, "Dinesh! It's time for college. Study well!" When Dineshbhai returned in the evening, Yogiji Maharaj would ask him for full details about the movie.

One night, after watching a movie, Dineshbhai had dinner and went to Yogi Bapa's room. Seeing him, Yogiji Maharaj suddenly sat up and said, "Dinesh! My chest is hurting a lot. Please give me some medicine." Dineshbhai panicked and rushed outside to call a doctor. But Yogi Bapa held his hand and stopped him, saying, "No, you should give me the medicine! My pain is severe."

Dineshbhai was totally confused and did not know what to do. Then, Yogi Bapa calmly said, "If you stop watching movies, my pain will go away." These words shook Dineshbhai to his core. He had never imagined that his single bad habit could hurt his Guru. Deeply moved, he immediately apologised and made a firm vow never to watch a movie again.

In this way, Yogiji Maharaj, with his loving and unique approach, helped a young man overcome a bad habit. He first won the youth's love and trust and then gently guided him onto the right path. This approach is an ideal example for today's parents and guardians.

In modern times, parents often impose their own wishes on their children through force, strictness, or pressure, which only widens the generation gap. Instead, as a Sanskrit saying wisely advises, "*Prāpte tu shodashe varshe putram mitra-vadāchare*" ("When a child turns sixteen, treat them as a friend.") By treating youngsters with understanding and friendship, they can be gently guided towards the right path. Through this unique method, Yogiji Maharaj created an ideal youth society filled with discipline, values, and devotion.

Brahmaswarup Pramukh Swami Maharaj

The Bridge of Gurubhakti

By the *agna* of Brahmaswarup Shastriji Maharaj, Pramukh Swami Maharaj served as Kothari (chief administrator) of the Sarangpur Mandir from 1946 to 1950. During this time, he took on the task of constructing a bridge over the Falgu River, which flowed in front of the mandir gates.

Shastriji Maharaj had expressed his wish, “This bridge should be twenty-four feet wide.” However, at that time, the population of Sarangpur village was less than a thousand. The number of vehicles used by visiting devotees was also quite limited. Additionally, financial resources were scarce, and construction materials were limited. Considering these factors, Swamishri and Arjunbhai, a devotee overseeing the construction, decided, “Even if the bridge is only sixteen feet wide, two vehicles can still pass without much difficulty. So why increase the expenses unnecessarily by building a larger bridge?”

With this thought, Pramukh Swami Maharaj went to Atladra to consult Shastriji Maharaj. He met him around 4–5pm and explained the matter regarding the bridge’s width. Shastriji Maharaj listened carefully but gave no response.

That same night, Shastriji Maharaj called Swamishri to his room and instructed him to read the 86th chapter of the Bhaktachintamani. With his melodious voice, Swamishri began singing the following verses:

“The moon, the sun, cosmos, the ocean, etc.-
All abide by my words;
Water, earth, fire, air, etc.-
Even they fear me in their hearts.
All of them know that whatever is commanded by the great one will be fulfilled;
Such is the power of my words—do you recognise them or not?
If you truly understand the power of my words,
Then follow them with wisdom;
If you do not accept them wholeheartedly,
Then how can you claim to desire *moksha*?
You are all wise and have heard many divine discourses;
Yet, if you disregard even my smallest commands, what will you gain?”

When Swamishri finished singing, Shastriji Maharaj asked, “Did you understand the meaning of these words?”

“Yes,” Swamishri replied.

“What did you understand?” Shastriji Maharaj asked.

“The bridge should be twenty-four feet wide.”

Hearing this response, Shastriji Maharaj was immensely pleased. With deep affection, he embraced Swamishri and blessed him immensely.

This incident teaches us an invaluable lesson: True *gurubhakti* lies in setting aside our own reasoning, preferences, and intentions to follow the Guru's will and inner wish with complete faith and devotion. By creating this situation, Pramukh Swami Maharaj demonstrated the ideal way to practice *gurubhakti*.

Whenever we have to make a decision in our *seva*, we should not rely on our personal opinions, logic, experience, or the views of others. Instead, we should ask ourselves, "What is the wish of the Satpurush? What is his *agna*?" Following this principle is true *gurubhakti*. Only through such *seva* can we attain the Guru's *rajipo*.

No Seva Too Small

In 1955, the Jal-Jhilani festival was celebrated with great enthusiasm in Sarangpur. Devotees from all over Gujarat had gathered for the occasion. After doing *parna* (breaking fast), everyone dispersed the next day. The sadhus and devotees staying at the mandir also had their lunch and lay down for some rest.

Pramukh Swami Maharaj's attendant sadhu, Dharmajivandas Swami, had prepared a bed for Swamishri to rest. As Swamishri lay down, the attendant sadhu also rested nearby. However, after a short while, when the attendant sadhu woke up, he found Swamishri's bed empty. Worried, he immediately sat up and went searching for him.

Looking around, he reached the very back of the mandir premises. What he saw there left him completely astonished! Swamishri had placed his *gatariyu* (upper garment) aside and tucked up his *dhoti* (lower garment). With a coarse broom in one hand and a bucket of water in the other, he was cleaning the general toilets that had become dirty from people using them during the festival.

The attendant sadhu was stunned by the humility and selfless *seva* of the president of the sanstha! He immediately ran to Swamishri and tried to stop him, asking, "What are you doing? We will take care of it."

The ever-serving Swamishri simply replied, "Two hands are better than one. You bring the water, and I will continue cleaning." Without hesitation, he resumed scrubbing. Pramukh Swami Maharaj neither ordered anyone nor gave any advice about maintaining cleanliness – he simply led by example.

The scriptures may say, "Selfless service is supremely profound," but for Pramukh Swami Maharaj, *seva* was as natural as breathing! This single incident reveals his humility, deep-rooted spirit of serving like an owner, and boundless enthusiasm even for tasks considered lowly by others.

“One with Such Devotion Can Attain the Ultimate Task”

In 1942, Shastriji Maharaj was in Sarangpur, suffering from severe arthritis pain. As a result, he remained there for nearly a month. One day, he softly mentioned, “If Narayan Swami (Pramukh Swami Maharaj) comes to Sarangpur and recites the Bhaktachintamani *katha*, my health will improve.”

Shastri Narayanswarupdas was overseeing the Atladra Mandir construction site at that time. The moment he heard this, without any delay, he packed his *potalu* (cloth bag), took a fellow sadhu along, and immediately set out for Sarangpur. It was pouring heavily, but no storm could deter Pramukh Swami Maharaj’s determination.

At 3am, he reached Vadodara railway station to board a train for Ahmedabad. However, the train was overcrowded, and due to the rain, all the coach doors were closed. Swamishri went from one coach to another, from the first to the last and then back to the first, but no one opened the door. The train was preparing to depart. With an unwavering resolve to reach Shastriji Maharaj at any cost, Swamishri clung onto the footboard of the third coach behind the engine. As the journey progressed, the difficulties increased. Harsh rain showers, howling winds, and tiny coal embers from the engine hit his thin body. He had to balance his feet on the narrow footboard while ensuring his grip on the railing was firm. Despite enduring these hardships, Swamishri reached Ahmedabad. From Ahmedabad, he managed to find a place to sit. By around 3:30pm, he arrived at Botad station. The exhaustion of travelling all night and into the next afternoon weighed on him. Additionally, the roads from Botad to Sarangpur were flooded, making vehicular travel impossible. Swamishri started walking. At that time, there were no paved roads between Botad and Sarangpur. He walked through muddy paths and flooded fields. The waters of the Vokla River (a small river) surged up to his chest and neck. What lay beneath the water was unknown. Yet, Swamishri kept walking, relying solely on his faith in Shastriji Maharaj.

Seeing his devotion, as if by divine will, a shepherd appeared. He said, “Come, I will help you cross.” Handing Swamishri the end of his wooden staff, he led him through the treacherous waters, guiding him all the way to Sarangpur.

Upon reaching Sarangpur, Swamishri went straight to Shastriji Maharaj. Shastriji Maharaj was resting on a cot. Swamishri, still in his drenched clothes, immediately prostrated before him. Seeing his beloved disciple, Shastriji Maharaj sat up in surprise and asked, “How did you get here in such heavy rain?”

Swamishri’s response reflected his unwavering *gurubhakti* in just one sentence, “It was your wish, so I came.” He did not utter a single word about his extreme hardships.

Deeply moved by Swamishri’s sacrifice, dedication, and love, Shastriji Maharaj was overwhelmed with joy and said, “One with such devotion can attain the ultimate task (Akshardham)...” He then embraced Swamishri, showering him with blessings despite his clothes still being soaked.

When following the Guru's *agna* or serving selflessly, our comfort zone often holds us back. When we face discomfort, we hesitate or slow down. But Pramukh Swami Maharaj's life teaches us that when we step beyond our comfort zone and serve with boundless enthusiasm and devotion, the Guru's immense blessings and *rajipo* are bestowed upon us.

Acting According to the Guru's Wish

A meeting was being held in Gondal to decide where to celebrate Yogiji Maharaj's Amrut Mahotsav. While Yogiji Maharaj personally wished for it to be held in Gondal, he did not openly express his preference to the senior sadhus and devotees. Mota Swami wanted the celebration in Atladra. Maganbhai, the secretary of the organisation, preferred Bochasan.

At that moment, Pramukh Swami Maharaj, who always lived according to Yogiji Maharaj's wishes, firmly stated, "We should celebrate the Amrut Mahotsav in Gondal, as it is Yogiji Maharaj's beloved place."

However, there was a severe water shortage in Gondal at that time. Hearing Pramukh Swami's statement, Mota Swami immediately questioned, "Where will you bring water from during the summer?" Without hesitation, Pramukh Swami Maharaj placed his faith in his Guru and replied, "Bapa is here! He will bring the water!"

This response frustrated Mota Swami even more, and he retorted, "Do you think Bapa has nothing better to do than fetch water?" Unshaken, Pramukh Swami Maharaj boldly declared, "If necessary, I will bring water from Bhadar Dam myself!"

His unwavering determination and deep devotion to fulfilling Yogiji Maharaj's wish led to the final decision: The Amrut Mahotsav would be celebrated in Gondal. After the meeting, Yogiji Maharaj, overwhelmed with joy, blessed Pramukh Swami Maharaj by giving him a hearty pat on his back with both his hands.

Bhadar Dam was approximately 30 km away from Gondal – yet, for one wish of Yogiji Maharaj, Pramukh Swami Maharaj was ready to arrange a massive pipeline for water supply! The Amrut Mahotsav was organised over 35 acres of land. Pramukh Swami Maharaj took full responsibility for every aspect of the celebration: Water supply, publications (book stall), stage and event setup, guest services and accommodations. He often stayed awake for nights at a time to personally oversee the arrangements. Once, recalling his experience, he humbly remarked, "In Gondal, I never really slept. Just as I was about to lie down, I was called back up! If I sat to eat, I had to get up again in the middle of the meal! But, by Swami's grace, I never felt tired or fell ill."

Despite numerous challenges, Pramukh Swami Maharaj never wavered – his focus remained solely on Yogiji Maharaj's happiness. Often, we get caught up in our planning, desires, and conveniences, forgetting to consider the Guru's will. But when we set aside our preferences and wholeheartedly follow the Guru's wishes, we receive the true *rajipo* of the Satpurush.

A Guru-Centric Life

In Pramukh Swami Maharaj's life, his Gurus – Shastriji Maharaj and Yogiji Maharaj – were always his main focus.

At Gadhada Mandir, the Kothari, Swami Harijivandas, had a deep reverence for Yogiji Maharaj. However, observing Gondal Mandir's prosperity against the limited financial resources of the Gadhada Mandir, he often pondered this disparity. He felt that Yogiji Maharaj paid special attention to Gondal Mandir but did not focus as much on Gadhada Mandir.

One day, unable to contain his thoughts, he expressed his concerns to Pramukh Swami Maharaj, "Why does no one tell Yogiji Maharaj about this? If no one else does, at least you should. You are the president of the organisation – you should say something."

Pramukh Swami Maharaj did not respond with authority. Instead, he explained with affectionate understanding, "When we are focused on material aspects, and things don't go as we wish, we may begin to perceive human traits in the Satpurush (lose faith). We may think, 'They are not handling things correctly.' But understand this – Yogiji Maharaj is none other than Shastriji Maharaj! There is not even an iota of a difference between them. And if you speak of my authority—then know this, I have never considered myself to have any authority beyond Yogiji Maharaj's *agna*. Shastriji Maharaj instructed me to always serve under Yogiji Maharaj's guidance. Since that day, I have firmly believed that whatever Yogiji Maharaj says is the absolute truth." Upon hearing this, Harijivandas Swami's doubts disappeared.

For Pramukh Swami Maharaj, there was never any doubt regarding Yogiji Maharaj's words or actions.

Pramukh Swami Maharaj possessed a sanctified *mala* from Bhagwan Swaminarayan, given to him by Shastriji Maharaj on Yogiji Maharaj's request. This *mala* had a sacred connection to Bhagwan Swaminarayan, Shastriji Maharaj, and Yogiji Maharaj.

One day, an elderly devotee from Shastriji Maharaj's time borrowed the *mala* under the pretext of showing it to his relatives – but never returned it. Pramukh Swami Maharaj repeatedly reminded him to return the *mala*, but the devotee kept making false promises and excuses. Eventually, he told Yogiji Maharaj, "Tell Pramukh Swami to stop asking me for the *mala*." To please the devotee, Yogiji Maharaj told Pramukh Swami Maharaj, "From now on, do not have any intentions of retrieving the sanctified *mala*."

Pramukh Swami Maharaj often said, "Since Yogiji Maharaj had said so, I have never again thought about retrieving the *mala*." Letting go of a cherished possession is never easy. But with just one *agna* from his Guru, Pramukh Swami Maharaj erased the *mala* from his heart and memory.

Such detachment and the ability to follow *agna* are only possible in a Guru-centred life. If one's focus remains on the Guru, his words, *agna*, and preferences, then in satsang and *seva*, there is never confusion, never a question – only clarity and devotion. In the same way, let us centre our lives around Mahant Swami Maharaj and serve him with love and devotion.

“Swami! Your Compassion Knows No Bounds!”

December 6, 1973 – the *Ekadashi* of Magshar *sud* – became an unforgettable day in history. On this day, Pramukh Swami Maharaj’s compassion overflowed in an unprecedented display of love for his devotees. Swamishri was in the village of Vasad and because it was *ekadashi*, as usual he observed it with a strict waterless fast – meaning no food or water throughout the day. At 8:30am, after completing his morning *puja*, a list of *padharamanis* (home visits) was prepared. That day, 15 visits were planned. Everyone estimated that the total visits might extend to 25—but no one could have foreseen the eightfold increase in numbers!

By 2:45pm, when Swamishri finally paused, he had completed an astonishing 122 *padharamanis* – all while maintaining his waterless fast!

By the end of these visits, everyone was exhausted. However, even on a fasting day, Swamishri upheld his discipline of not napping in the afternoon. Instead of resting, he immersed himself in *seva*, reading and responding to letters from devotees. During this time, someone noticed that Swamishri was running a fever of 102°F. Concerned, Dr. Swami asked, “Did the fever just start?” Swamishri replied, “No, I’ve been feeling sick and weak since morning.” Yet, despite his fever and fatigue, he never let anyone know of his discomfort – because his only concern was pleasing his devotees.

At 5:30pm, Swamishri proceeded with his scheduled plans as if nothing had happened. Even though everyone insisted on postponing the programme, he ignored his own suffering, traveling through Oda and Bharoda to reach Sundalpur by 7pm. By then, his body was still burning with fever, but at 9pm, he attended the evening *sabha*, pleasing devotees. Finally, after concluding *cheshta*, he retired to rest at midnight.

Watching Swamishri completely disregard his physical discomfort just to fulfil the wishes of devotees, the accompanying sadhus and devotees couldn’t hold back their emotions. Their hearts sang in praise, “*Kāyā nichovi karyā krutārath, amratnā pānār, Swāmi! Karunā aparampār!*” (O Swami! You exhausted your body for us, fulfilling us showering us with divine nectar – Your compassion knows no bounds!)

Just as a gardener carefully nurtures each flower and plant, Pramukh Swami Maharaj nurtured the hearts of his devotees with the same tender care. On February 18, 1990, the village of Malav in Panchmahal district bore witness to this divine love. That night, while traveling to Palli village, Swamishri detoured towards Malav – for one reason: The previous day, a young boy named Shambhu had invited Swamishri to his home.

The road to Malav was rugged and bone-jarring, but Swamishri endured the discomfort to keep his promise. Finally, he reached the humble home of the four-year-old child. After completing the *pujan* and *arti*, Swamishri noticed that little Shambhu, distracted and wandering around, had missed the chance to perform *arti*. He gently asked, “Did you do *arti*?” Shambhu replied, “No.” With a warm smile, Swamishri held Thakorji in his own hands and said, “Here, take it – do the *arti* now.” As Shambhu joyfully performed *arti*, his face lit up

with happiness. Shambhu was delighted to have welcomed Swamishri into his home. And Swamishri was equally delighted – for he had brought happiness to a child’s heart.

Having visited over 250,000 homes throughout his life, Pramukh Swami Maharaj touched the lives of countless devotees. Even today, when devotees recall his compassion, they can only say, “Pramukh Swami! Your compassion knows no bounds!”

This is Brāhmi-sthiti...

January 25, 1974, was a historic day. It was Pramukh Swami Maharaj's first trip overseas after becoming the Guru. The day before, they had a huge farewell at Podar College. And even then, thousands of devotees showed up at the airport, hearts heavy, to say goodbye to their beloved Guru. After giving everyone his blessings, Swamishri left for his *vicharan* (spiritual tour).

When the flight from Mumbai landed in Nairobi, Africa, the atmosphere was filled with *jaynads* (hailing of jays). Devotees eagerly awaited *darshan* of their beloved Guru. Inside the plane, sadhus and devotees were equally excited to meet the devotees of Africa and experience spiritual bliss. There was an overwhelming sense of joy and anticipation everywhere.

However, within moments, this joy turned into worry and distress. An airport authority officer arrived, holding a document, and announced, "Pramukh Swami Maharaj is not allowed to get off the plane." Everyone was shocked. For a moment, it felt unbelievable – no one could comprehend what was happening!

Only six sadhus and three devotees were allowed to disembark while the rest had to return. Despite this sudden restriction, Pramukh Swami Maharaj remained completely composed. With a *mala* in hand, he continued chanting calmly and peacefully. He did not argue or question the order. He did not get agitated or upset, even though it was a humiliating moment.

Just then, a second order was issued, "Pramukh Swami Maharaj and everyone else must return – no one is allowed to enter." Even the luggage that had already been checked through customs was sent back. Inside the plane, everyone was in disbelief. Outside, at the airport, devotees' faces fell. The garlands they held felt meaningless. Some devotees even fainted from the shock.

Due to a misunderstanding, they had to return on the same plane they came on. Hearts were broken – what was meant to be a joyous occasion had turned into sadness and shame. But amidst all this, Pramukh Swami Maharaj remained unchanged. His *mala* continued to move in his hand. His face held the same serene and composed smile. The same joy that he had when he arrived was present even as he departed. He was neither troubled by the situation, nor disturbed by adversity, nor unsettled by humiliation!

At that moment, Pramukh Swami Maharaj wrote a profound teaching – words of wisdom in Kothari *Bhaktipriya* Swami's diary, "Whatever happens is Shriji Maharaj and Yogi Bapa's will. One should remain content. However they keep us, we must accept it. Never consider any situation as suffering. Becoming aksharup and offering devotion to God is the path to transcend sorrow."

These words are like the Vedas, guiding us to stand firm in the storms of life. At that moment, all witnessed the living embodiment of Bhagwan Shri Krishna's teaching from the Bhagavad Gita: "*Eshā Brāhmi Sthitihī*" – This is the brahmic state, the ultimate state of equanimity.

No Care for His Own Body

In 1977, Pramukh Swami Maharaj did *vicharan* (spiritual travels) in America. When local devotees presented his itinerary, it included several air travel arrangements. Swamishri immediately instructed, “Cancel the flights. We will travel everywhere by car.” This decision was not for his own convenience but out of concern for the devotees’ financial burden. Yet, it meant that Swamishri would have to endure immense hardships. Without considering his physical comfort, he tirelessly travelled across America, a country three times larger than India, spending sleepless nights on the road.

During this journey, Swamishri neither worried about his time nor about his physical limitations. On September 6, 1977, after traveling 250 miles, he arrived in Boston at 11:45 pm. He had spent the entire day traveling on the road, with no afternoon rest and no dinner. Just as he was about to retire for the night, a devotee requested Swamishri to visit his home. Without hesitation, Swamishri agreed and went for to conduct *padharamni* in the nearby town of Arlington. By the time he returned, it was 1:30am!

On September 1, 1977, Swamishri started *padharamnis* (home visits) in the morning after breakfast. By the time he arrived for his lunch in New Haven, it was 4:45pm!

During the same tour, Swamishri travelled from Dallas to Austin just to meet one devotee. After satisfying the devotee, he travelled back to Dallas, arriving at 2:30am!

Once in Philadelphia, he continued doing *padharamnis* until 4am.

On October 10, 1977, Swamishri began one of his most exhausting travel stretches. He covered 400 miles, reaching Kansas City at 3am. The next day, October 11, he travelled 200 miles and had lunch in Wichita at 2pm. That night, he left at 10pm, traveling 450 miles overnight and reached Pueblo, Colorado at 6am on October 12. After a 100-mile morning drive, he arrived in Littleton. That night, he embarked on an 800-mile journey to Las Vegas, leaving at 8pm. October 13: After reaching Las Vegas at 4pm, he continued his travels without rest. After covering 700 miles, he reached Dublin, California at 5:15am on October 14.

In just four days, Swamishri travelled 3,000 miles, spending four consecutive nights in a car!

Swamishri never slept in a car during his travels. Even on overnight journeys, he remained awake. Upon arrival, he immediately resumed his spiritual duties – *padharamnis*, *sabhas*, and discourses. This left no time for rest during the day.

Reflecting on his 1977 *vicharan*, Swamishri once said, “During the 1977 tour, our days began early and ended at midnight or even 1am. Upon arrival, all would be so tired that we would just collapse onto our sleeping mats. We slept, did *puja*, had breakfast and then, *padharamnis* resumed. Lunch was always in a different location, far away, usually at 2 or 3pm. By 4 or 5pm, *padharamnis* started again and continued until midnight.”

In 92 days, Pramukh Swami Maharaj visited 29 states and 150 centres and travelled 16,235 miles by car. With no concern for his own body, he undertook this gruelling *vicharan* for us, to bless us, and to uplift us. How can we ever repay such a debt to a Guru like him?

Vicharan: An Endless Journey for Gifting Moksha

What was Pramukh Swami Maharaj's permanent address? There was no fixed answer to this question. "A Sant is someone who travels for the benefit of society." Pramukh Swami Maharaj personified this message in the ancient scriptures of India. He tirelessly travelled without concern for his body, comfort, or time. He traversed over 17,000 villages, outreaching from the humble huts of tribal communities to the grand residences of the wealthy. Regardless of caste, creed, social status, or nationality, he moved across all boundaries. Just as the sacred River Ganga washes away sins and purifies all, Swamishri's *Vicharan*-Ganga cleansed society of vices and addictions wherever he went. Through discourses on righteousness, moral values, and devotion, he transformed thousands of lives and made them truly worth living. For over four decades, without any personal motive, he undertook intense and relentless travels, proving the purity of his heart and his selfless desire to liberate all.

In 1979, Pramukh Swami Maharaj did *vicharan* for a month through tribal villages near Surat.

His purpose? To free the tribals from the grip of addictions and inspire them toward a righteous life. His presence revived their spirits, giving them a new direction in life. At the end of the month-long *vicharan*, his total donation from the tribals was just 49.50 rupees. From there, Swamishri reached Surat, where preparations were underway for the Bicentennial Celebration of Bhagwan Swaminarayan. Within half an hour, devotees pledged 700,000 rupees in donations for the festival. Someone remarked, "Swami! We spent a whole month in the villages and received just ₹49, while here, in just half an hour, we received ₹7 lakh!" At that moment, Pramukh Swami Maharaj's heart overflowed with his divine vision and selfless love as he replied, "Remember, we do not do *vicharan* for money. In those villages, tribals renounced their addictions, gave up eating meat, and resolved to live a moral life. That, for me, is worth more than billions of rupees."

With such truthfulness and selflessness, Pramukh Swami Maharaj won hearts across the world – from tribal villages to American homes. Thus, it is no wonder that he continues to sit on the throne of countless hearts, even today!

Pramukh Pratigna

On May 21, 1950, a historic event took place in the Ambli Vali Pol of Ahmedabad. Brahmaswarup Shastriji Maharaj appointed 28-year-old Shastri Narayanswarupdas as the Pramukh (President) of BAPS. However, what truly made that day immortal was the “*Pramukh Pratigna*” – the solemn vow taken by Pramukh Swami Maharaj. His words were, “Today, in front of my Guru and this gathering, I pledge that I shall sincerely uphold my duties, without caring for my body, and in every way remain loyal to the *sanstha* and faithful to you until my last breath. You have nurtured this divine Akshar-Purushottam garden; I will persevere daily to ensure its growth with full dedication, care, and relentless effort. I desire to receive the blessings of all in satsang, and I trust that you will also fulfil this wish of mine.”

These words are etched in history in golden letters, as they reflect the lifelong commitment of Pramukh Swami Maharaj. From May 21, 1950, to August 13, 2016 – for 67 years – not a single moment passed where he did not uphold this vow.

On August 29, 1980, in Maryland, USA, Pramukh Swami Maharaj was leaving for his lodging after having a light breakfast. As he was putting on his footwear, he mistakenly placed his right foot in the left shoe. A sadhu noticed this and asked why. Swamishri simply said, “I can’t see clearly.”

Hearing this, the sadhus insisted that he see a doctor immediately, but that very evening, a grand public gathering was scheduled for the Bicentennial Celebration of Bhagwan Swaminarayan. Swamishri postponed his medical examination to avoid disrupting the devotees’ plans. In reality, he had been suffering from an eye problem for the past nine months, but he endured it so that devotees would not face any financial loss due to disruptions in planned events and any other inconveniences due to the time taken from work. For the next 270 days, Swamishri travelled tirelessly across 329 centres worldwide, despite his worsening condition, because the words of his vow echoed in his heart, “I shall sincerely uphold my duties, without caring for my body, and in every way remain loyal to the *sanstha*”.

On July 10, 1994, in Dallas, USA, doctors diagnosed Swamishri with frozen shoulder syndrome. The sadhus were shocked because he had never revealed his pain to anyone. After investigation, they discovered that a month earlier, during a shibir at the Pocono Mountains, Swamishri had played cricket and baseball with balaks and kishores to please them. That activity had injured his shoulder muscles, leading to severe swelling. Yet, for an entire month, Swamishri continued his *vicharan*, discourses, mandir inaugurations, and writing letters without showing the slightest sign of pain. Even at age 73, he remained steadfast in his vow, “I shall sincerely uphold my duties, without caring for my body, and in every way remain loyal to the *sanstha*”.

On September 22, 1998, a month after undergoing bypass surgery, Pramukh Swami Maharaj visited Dr. Dayanand Nayak’s clinic for a check-up. At the end of the consultation, the doctor firmly advised, “You must take complete rest until December. No personal meetings. If unavoidable, meet only five people per day. Travel should be completely stopped. If you must, stay in one place for at least a month. Also, deliver discourses only

once a week.” Pujya Aksharvatsaldas Swami, who was serving Swamishri, carefully noted these instructions in his daily journal. However, as soon as they got into the car, Swamishri told him, “Do not share the doctor’s instructions with anyone.” Swamishri did not stop there. At the following *sabha*, he asked Aksharvatsaldas Swami to announce, “The doctors have given Swamishri permission to resume his *vicharan* as before!” Swamishri was willing to go against medical advice, even at the risk of his own health, to fulfil his vow, “I shall sincerely uphold my duties, without caring for my body, and in every way remain loyal to the *sanstha*”.

On August 9, 2014, Dr. Subrahmaniam, the surgeon who performed Swamishri’s bypass surgery, came for his *darshan* in the USA. Seeing Pramukh Swami Maharaj in America, he was astonished and told the sadhus, “I cannot believe that Pramukh Swami Maharaj is here in front of me in America!” Then, looking at Swamishri, he asked, “How much pain must you have endured on that flight?! You must truly love your devotees.” But for Swamishri, it was never about the pain – it was always about his vow, his devotion, and his selfless love for devotees.

Even after leaving his physical body, he still gave *darshan* for four days so that devotees from distant lands could see him one last time. His “*Pramukh Pratigna*” remained immortal! Today, that same Pramukh Swami Maharaj has manifested before us in the form of Mahant Swami Maharaj. Now, it is our responsibility to make a vow of our own, “I shall sincerely uphold my duties, without caring for my body, and in every way remain loyal to the *sanstha*.” And, like Pramukh Swami Maharaj, we must live by that vow until our last breath.

Purushottam Bolya Prite

In Vachanamrut Gadhada II 13, Shriji Maharaj speaks about his supreme divine form. Before revealing these truths, he clarifies, “What I am about to say to you, I say not out of any pretence, or out of any self-conceit, or to spread my own greatness. Rather, it is because I feel that amongst all of you sadhus and devotees, if someone can understand my message, it will tremendously benefit that person; that is my purpose in sharing it.”

Even when Bhagwan manifests on Earth, people often fail to recognise him due to their *mayik* (mundane) perception. Without realising the true form of Bhagwan, one cannot attain liberation. That is why, out of compassion, Bhagwan and the Gunatit Sant reveal their true identity when the time is right.

On August 8, 1991, Pramukh Swami Maharaj was travelling by plane with his sadhus from Lilongwe to Dar es Salaam (in Africa). During the flight, Shukmunidas Swami asked Swamishri, “Bapa! You just spoke about singing the glory of Bhagwan. However, how should we understand you?”

Swamishri clearly and firmly replied, his voice resonating even over the roar of the aircraft, “Purna Purushottam Narayan, Shriji Maharaj, is supreme and manifests fully in every pore (of the Satpurush), a constant, eternal vessel in which Shriji Maharaj resides.”

He continued, “You sing the kirtan ‘*Sant te swayam hari...*’ (Such a Sant is God himself). Bhagwan sees through the Sant’s eyes, hears through the Sant’s ears, and speaks through the Sant’s words. There is no difference at all! The body may appear separate, but in reality, it is Shriji Maharaj himself. There is no attachment, hatred, or flaw – only a pure and divine heart. Though the Sant may appear human and show human-like traits, he remains transcendental. This is the highest conviction! True satsang means to develop such unwavering conviction. Our attachment, love, and *atmabuddhi* (an intense emotional bond that culminates in oneness) should be only here, nowhere else! This is the ultimate truth. This is Shriji Maharaj himself. If this conviction is firm, one will never drift away. One will remain ever committed in following Guru’s *agna*, never acting on personal desires. One will constantly see divinity in everything without doubt or hesitation. Others may claim, ‘I am not *antaryami* (all-knowing);’ but ‘I am *antaryami*.’ Whatever you do, wherever you go – even to the farthest corners of the world – I see it all.”

Ordinarily, a Satpurush makes great efforts to conceal his divine powers. But on rare occasions, he reveals his true form out of sheer grace. Hearing these powerful words from Swamishri, everyone present there witnessed “*Purushottam Bolya Prite*” (Bhagwan speaking out of love) first-hand.

This very divine form of Bhagwan is present before us today in the form of Guruhari Mahant Swami Maharaj. To serve and worship him with such firm conviction is the essence of true *satsang*.

Humility Personified

In 1994, Pramukh Swami Maharaj's 74th birthday celebration was held in Mehsana. He also gifted the city a magnificent *shikharbaddh* mandir on this same occasion.

The following evening, Narayanmuidas Swami, Rushirajdas Swami, and other sadhus approached Swamishri with a proposal, "Tomorrow, after the birthday assembly, we plan to have devotees come for personal *darshan* in four rows."

Since thousands of devotees were expected to come for *darshan*, this arrangement was made to save time so that Swamishri could return to his quarters without delay. But Swamishri was not pleased with this plan. He asked, "How can four people come together at once?"

The sadhus replied, "Why not? If two people can come at once, then four can too."

Swamishri remained silent. His displeasure was evident. He felt that this arrangement would not allow him to meet each devotee properly. He was not concerned about his time or his meals – his only concern was that devotees should feel satisfied.

Noticing Swamishri's reaction, the sadhus who had proposed the idea felt uneasy. They assured him, "We will do as you prefer, Swamishri."

But Swamishri, embodying humility, responded with wisdom, "Gunatitanand Swami has said, 'To do as the Sant says is best. To do as per one's own wish is worst.' So, what you all have decided is the right thing to do."

Despite being the guru, Swamishri chose to follow the wishes of his disciples, leaving them deeply touched by his humility. However, sensing his preference, they modified the arrangement to allow devotees to come in two rows instead of four.

The next morning, on his 74th birthday, Swamishri gave Narayanmuidas Swami a flower from his *puja* and said, "I thought about it all night. You all must have put great effort into planning this, and it is not right for me to change it. So, let it be as you originally arranged."

On a day when thousands of devotees gathered to honour him, it was Swamishri's humility that left everyone bowing their heads in admiration.

Eternally Pure

In 1995, Pramukh Swami Maharaj arrived in London with 100 sadhus to spread the glory of Akshar-Purushottam in the Western Hemisphere. The magnificent, intricately carved *shikharbaddh* mandir, embodying the values of Sanatan Hindu culture, left even local Europeans in awe. Many were drawn not only to the mandir but also to its divine creator – Pramukh Swami Maharaj.

One such admirer was Melvin, an Afro-Caribbean worker involved on the mandir site. Upon hearing about Pramukh Swami Maharaj’s vow of celibacy, he was astonished that someone in the modern day and age could uphold such a strict discipline of lifelong celibacy.

One day, as Pramukh Swami Maharaj arrived to inspect the mandir, Melvin eagerly approached him. Bowing down at Swamishri’s feet, he asked, “Since how many years are you observing this rule of not seeing women?”

Before Pramukh Swami Maharaj could reply, Brahmaviharidas Swami, who stood nearby, answered, “For 60 years.” This rough calculation was based on Swamishri’s initiation as a swami at the age of 17. But Pramukh Swami Maharaj immediately corrected him, saying, “No, tell him – 75 years.” (i.e., He has not had such desires since birth; his age at the time was 75).

Hearing this, Melvin and everyone present were left speechless. In Swamishri’s words, they could hear the echo of Bhagwan Swaminarayan’s divine words, “From the day I was born to this very day, I remain eternally flawless. (Vachanamrut Gadhada II 33)

Such was Pramukh Swami Maharaj’s lifelong purity. The virtues of the Aksharbrahma Gunatit Satpurush are not cultivated through effort or practice—they exist within them as eternal. Today, Mahant Swami Maharaj is also such an eternally perfect Aksharbrahma Satpurush.

The Ideal of Selfless Seva

On January 26, 2001, at 8:46am local time, a devastating earthquake struck Bhuj and the entire state of Gujarat, leaving the region in turmoil. At the time, Pramukh Swami Maharaj was in Bochasan. Realising the gravity of the disaster, he immediately instructed urgent relief efforts to reach the affected people.

Within just an hour and fifteen minutes of the earthquake, the BAPS Mandir in Bhuj set up its first relief kitchen, serving hot meals to 4,000 affected individuals. This marked the beginning of a well-organised, long-term humanitarian effort, setting an ideal example of selfless service.

One day, while overseeing the preparation of food packets for earthquake victims at Atladra Mandir, Pramukh Swami Maharaj personally visited the kitchen. He noticed that each food packet contained 150 grams of *ganthiya* and 75 grams of *boondi*. Observing this, he thoughtfully suggested to the head cook, “Add two pickled chilies to each packet. People from the Kutch region enjoy spicy food. Also, it will enhance the taste.” He also emphasised the importance of cleanliness, instructing that grains should be thoroughly cleaned before use and that only filtered water should be used for cooking.

Despite overseeing large-scale relief operations, Swamishri paid great attention to even the most minor details. The extent of his thoughtfulness became evident when he ensured that the relief kits for earthquake victims included nail clippers, brooms for cleaning homes, clothes lines for drying clothes, and even chandla packets for women. For the first time in history, essential everyday items like these were included in relief supplies – something rarely seen in government or NGO-led efforts. The reason? Pramukh Swami Maharaj truly understood people’s needs at a personal level.

A world-renowned Reuters news agency senior officer visited the relief camps and praised Swamishri’s unique approach to disaster relief, saying, “I have participated in relief efforts in South Africa, Turkey, and many other natural disaster zones. But I have never seen a relief camp like this because you serve people’s needs and emotions.”

Under Pramukh Swami Maharaj’s guidance, 6,500 volunteers and 180 sadhus tirelessly provided relief aid across 409 villages and 107 urban areas in Bhuj and Morbi. At 11 major sites, relief kitchens served 40,000 meals daily, ensuring that no one went hungry. Over the course of one and a half months, Pramukh Swami Maharaj’s humanitarian efforts fed 1.8 million people!

During one such relief effort, a truck carrying supplies met with a terrible accident near Anjar. Two sadhus were severely injured, and one of them lost consciousness. Needing urgent medical attention, they rushed to a nearby temporary hospital run by an international relief organisation. But to their shock, the staff there refused to provide treatment, coldly stating, “We only treat earthquake victims, not accident victims.”

Despite repeated pleas to save a dying sadhu, the hospital staff remained firm in their heartless decision. Due to the delay in medical care, the injured sadhu passed away. This outraged everyone, mainly because the same organisation’s 450 employees were eating

daily at the BAPS relief camp! The volunteers decided, “The next time they come to eat, we should tell them – our kitchen is only for earthquake victims, not others.” But when Pramukh Swami Maharaj learned about the incident, his response reflected his saintly nature and boundless compassion. He gently calmed everyone and said, “Even if they refused to help us, we must still serve them and offer our support.”

At a moment of deep sorrow, having lost a sadhu who was like his own child, Swamishri chose forgiveness and service over retaliation – a true testament to his spiritual greatness and universal love.

Akshardham Response

September 24, 2002, is etched in history in two ways—first, as the day of the tragic terrorist attack on Gandhinagar Akshardham, and second, as a testament to Pramukh Swami Maharaj’s profound stability and unwavering compassion, even in the face of terror.

When a brutal act of terrorism hits home, it is natural to feel fear and turmoil. But instead of succumbing to distress, Swamishri remained calm and focused, guiding devotees and well-wishers toward peace. His ability to maintain serenity, empathise with the suffering, and inspire self-restraint was not that of an ordinary human – it was the mark of a divine being.

At 4:50pm, while Swamishri was in Sarangpur, he received the shocking news via phone. At that moment, he was engrossed in a meeting regarding Kutch’s earthquake relief and rehabilitation efforts. Without even a hint of panic, he simply said, “Terrorists are in Akshardham. There’s been a lot of violence. Let’s all pray that no one else gets hurt, that peace returns, and that they catch the people responsible.”

He then immediately immersed himself in prayer. Calls began pouring in from the President of India and dignitaries around the world, offering their condolences and concern. Meanwhile, Swamishri stayed in constant contact with those handling the crisis in Gandhinagar. By 9pm, almost all visitors had been safely evacuated except those in the multimedia theatre. Due to the continued gunfire from the terrorists, officials decided to keep the remaining visitors safe inside overnight.

When Swamishri was informed of this late at night, he promptly arranged for them to have water, tea, snacks, and restroom facilities—displaying leadership and deep personal care for every soul affected by the incident.

Even amid this chaos, Swamishri remained vigilant about one crucial aspect—ensuring that the response to the attack did not spiral into revenge-driven violence. He stayed awake the entire night, closely monitoring the situation. At 12:35am, he was informed that a young sadhu, Pujya Parmeshwardas Swami, had been killed by the terrorists’ bullets. Swamishri deeply grieved for the loss. But in that exact moment, his mind also foresaw the potential consequences. When people learn that a sadhu has been killed, their emotions will surge. Anger will rise, and Gujarat may once again descend into unrest. Realising this, Swamishri immediately issued appeals for peace through newspapers and television. His appeal had an extraordinary impact. For two consecutive days, Gujarat and India observed a voluntary shutdown. Even a vast metropolis like Mumbai came to a standstill. World leaders grew concerned – Would this shutdown trigger further violence? But to everyone’s astonishment, Swamishri’s call for peace prevailed. Even in sensitive regions like Ahmedabad, there was no major outbreak of violence. People demonstrated immense restraint, and leaders worldwide credited Swamishri for this remarkable outcome.

The attack on Akshardham, a revered place of worship, was an intolerable atrocity for many. It was a painful strike against Hindu sentiments. However, Swamishri’s voice remained calm and unifying, “This is a time for unity and compassion. Pray that such brutality never occurs anywhere, to anyone.” For him, the well-being of all humanity was of the utmost importance.

A well-known leader of a major organisation told Swamishri, “Swami! If you had even slightly indicated otherwise, people would have reacted violently. But because of your appeal, Gujarat and India remain at peace today.”

At an international conference on terrorism in Germany, world experts praised Swamishri’s calm and patient approach, coining the term “Akshardham Response” to describe his extraordinary handling of terrorism through peace, stability, and nonviolence.

Even when disasters strike, our Gurus have taught us how to respond—with unwavering faith, unshakable stability, and universal compassion. This is the proper response to adversity – the Akshardham Response.

Not Even the Weight of a Pebble

In 2003, the construction of Swaminarayan Akshardham in Delhi was in full swing. The land stretched for acres, covered with mountains of stones, symbolising the immensity of the project.

In this context, Pujya Brahnavihari Swami once remarked to Pramukh Swami Maharaj, “Swami! Even if these stones were given as a gift to someone, they would be overwhelmed because how is one to manage such a vast and complex project? Whereas you are handling everything with such a worry-free mind and yet in such an organised manner.”

Swamishri calmly smiled and replied, “There are so many stones here, yet I don’t feel even a pebble’s weight on my chest. Because I am not the one doing anything. Bhagwan Swaminarayan and Guru Yogiji Maharaj arrange everything. It all happens by their will.”

Swamishri possessed the extraordinary ability to make mountains of responsibility feel lighter than a pebble – by believing that Bhagwan is the true doer. This belief kept him completely free from worries.

Swamishri didn’t just say “Bhagwan and Guru do everything” as a formality. It was an absolute conviction deeply rooted in his being. He found it difficult to even listen to any words contradicting this truth.

After the completion of Akshardham, sadhus naturally praised him, saying, “Swami, you have accomplished an extraordinary feat.” But Swamishri immediately rejected this notion and explained to everyone, “Everything was done by Bhagwan and the Guru.”

The sadhus, however, knew that he was the one who had tirelessly worked to bring this grand vision to life. So, they remained steadfast in their praise. One day, while alone in the bathroom, Swamishri was overheard saying to himself, “I am trying so hard to make people understand that Bhagwan is the doer, and I do nothing. But why don’t they understand that and accept it?”

The attendant sadhu, who heard this, was left astonished. What was even more surprising was that Swamishri’s eyes welled up with tears, feeling pained that people credited him for what was truly Bhagwan’s work. One can offer all honours to Bhagwan in public, but to feel the guilt in private for even unintentionally receiving credit – that is true humility and devotion!

Sadguru Santvallabh Swami, a senior sadhu from Shastriji Maharaj’s time, used to say, “If anyone were to sit in Pramukh Swami Maharaj’s position for even one day, managing the responsibilities of this organisation, they would go insane!” Yet, in the midst of such an overwhelming workload, Swamishri remained light-hearted and at peace.

On September 4, 1994, in London, someone asked him, “Swami, with so many responsibilities, how do you stay so fresh and energetic?”

Swamishri humbly replied, “I do everything as per Bhagwan’s *agna*. I don’t take anything upon myself. Without the feeling of ‘I am doing this,’ one remains absorbed in Bhagwan

and the Guru. If something is gained, then it is Bhagwan's wish. If something is lost, then it is Bhagwan's wish. When you accept this, there is no burden, only peace."

Pramukh Swami Maharaj, who accomplished unparalleled feats, lived by one unwavering principle, "The Guru and Bhagwan alone are the doer and giver. What are we to claim?" His life teaches us how to transform massive mental burdens into something as insignificant as a pebble.

The key is simple, "Bhagwan is the doer, and whatever happens is for my good." When we genuinely believe this, we will experience peace, and through us, others will find peace as well.

The Permanent Project

In 2005, with the inauguration of Delhi Akshardham, BAPS entered a new era. Recognised by the Guinness Book of World Records as the “World’s Largest Comprehensive Hindu Temple,” the Delhi Akshardham mesmerised the world by being completed in just five years.

Reader’s Digest listed Delhi Akshardham among “The Seven Wonders of the 21st Century.” Every eminent personality who visited showered endless praises upon Pramukh Swami Maharaj for this remarkable achievement.

Before the grand inauguration, during public assemblies, dignitaries lavishly praised Swamishri, and he was honoured with numerous awards. But Swamishri, who remained detached like a lotus in water, would calmly turn his *mala*, unaffected by the accolades. His mind remained immersed in the remembrance of Bhagwan because, to him, Akshardham was not a world-record-breaking monument but an embodiment of devotion to Bhagwan and Guru.

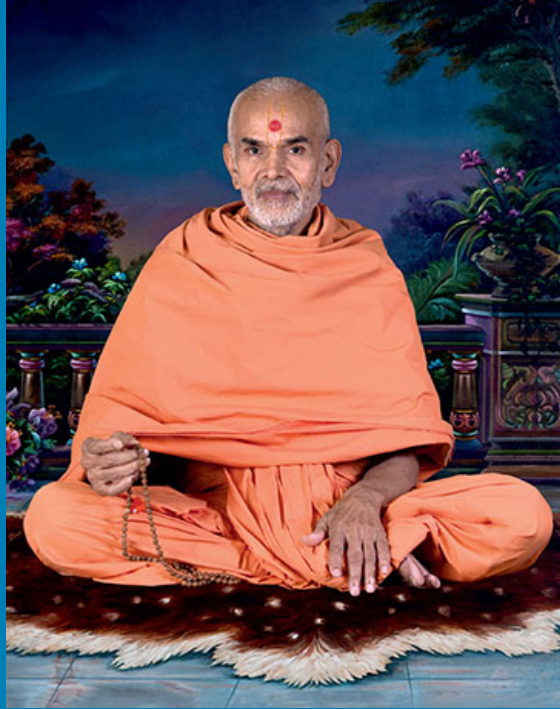
A defining moment came on November 24, 2005, when world-renowned heart surgeon Dr. Subrahmanyam visited Swamishri. After experiencing Akshardham, he said, “As soon as I entered Akshardham, I felt a deep sense of peace, as if all other concerns had simply disappeared.”

Then, he asked Swamishri a heartfelt question, “Swami, what is your next project?”

Swamishri humbly replied, “To spread satsang, to engage in and inspire others to worship God, to bring peace to the world, to cultivate faith and good values in people – that is my ongoing project. These mandirs are just a by-product of that.”

For Pramukh Swami Maharaj, Delhi Akshardham was merely one small aspect of his ultimate project – devotion to Bhagwan. His sole mission in life was to do *bhakti* and inspire others to do the same. *Bhajan* was his profession, his *mala* was his wealth, and Bhagwan was his everything.

Thus, it is no surprise that his work manifested divine wonders for the world to see. In the same way, when we prioritise Bhagwan over activities in our own lives, our *seva* truly becomes meaningful.

Pragat Brahmaswarup Mahant Swami Maharaj

Complete Surrender to the Guru's Words

Once, Yogiji Maharaj was in Gondal, where a *seva* was underway to clean out a heap of waste. Yogiji Maharaj instructed the sadhus to participate in this *seva*. All the sadhus were filling baskets with waste and emptying them into a tractor.

Amid this, Yogiji Maharaj suddenly asked, "Where is Mahant Swami?" Someone replied, "Swami has a high fever of 103°F, so he is resting."

Hearing this, Yogiji Maharaj instructed, "Call him. If he does *seva*, his fever will go away."

Some of those present wondered, "How can Yogiji Maharaj call him for such laborious *seva* while he has such a high fever? And how can *seva* cure a fever?"

However, upon hearing Yogiji Maharaj's wish, Mahant Swami Maharaj immediately obeyed without any second thoughts. With his frail, feverish body, he joined the physically demanding task of shovelling waste and continued so for two hours!

Even for a healthy person, this task would have been physically exhausting. Yet, Mahant Swami Maharaj, burning with fever, dedicated himself to it completely. Later, recalling this incident, Mahant Swami Maharaj humbly remarked, "Yogi Bapa had said, 'The fever will go away if you do *seva*.' But the fever never actually went away! However, the memory of that *seva* has remained with me forever."

Despite the fever not subsiding, he never doubted his Guru's words. Instead, his focus remained solely on pleasing Yogiji Maharaj. Through this, Mahant Swami Maharaj demonstrated unwavering obedience to his Guru – to the extent of enduring physical exhaustion without question. When we develop such eagerness to serve and please our Guru, we earn their divine blessings and *rajipo*.

A Disciple's Jodan Through Divyabhav

After receiving Parshadi *Diksha*, Mahant Swami Maharaj was known as Vinu Bhagat. From 1957 to 1960, Yogiji Maharaj kept him as his beloved personal attendant. Before taking diksha, Vinu Bhagat had experienced immense love from Yogiji Maharaj, and he believed that after initiation, his bond with Yogiji Maharaj would grow even stronger.

However, for the first three months after diksha, things were very different. Yogiji Maharaj deliberately distanced himself from Vinu Bhagat, behaving as if he did not even recognise him.

After about three months, Vinu Bhagat travelled with Yogiji Maharaj to Bhavnagar. That day was Hari Jayanti, and everyone was fasting. Unable to sleep at night due to the fast, Yogiji Maharaj woke up and approached Vinu Bhagat. He gently woke him up and said, "Since neither of us can sleep, let's do *goshti*."

That night, Yogiji Maharaj lovingly conversed with him for a long time. In the end, he said, "You have passed the test!" Yogiji Maharaj then showered his blessings, saying, "I bless you with the merits of doing 178,000 *malas*." Since it had been 178 years since Bhagwan Swaminarayan's birth, Yogiji Maharaj symbolically gifted this merit with immense affection.

Throughout those three difficult months, Mahant Swami Maharaj never once doubted Yogiji Maharaj's actions. He never wondered, "Why did Yogiji Maharaj suddenly stop talking to me after showering me with love before?" Instead, he saw everything as Yogiji Maharaj's divine *lila*. Years later, on Pramukh Swami Maharaj's 95th birthday, Mahant Swami Maharaj expressed his feelings in a prayer, "Swami! Whether you speak or remain silent, whether you look at me or not, whether you smile or not – everything feels divine!"

This vision of seeing everything divine in his Guru was not something Mahant Swami Maharaj had developed later in life – it had been a part of him from the very beginning.

Once, Yogiji Maharaj instructed Vinu Bhagat to fast for five consecutive days without water. Even after five days, Vinu Bhagat did not question his Guru's decision. He was even prepared to continue fasting on the sixth day. Reflecting on this incident, Mahant Swami Maharaj once said, "At worst, what would have happened? The body would have perished. But as long as Yogiji Maharaj was pleased, that's all that mattered to me."

On the sixth day, Yogiji Maharaj himself woke up early to prepare food and personally served him – expressing immense *rajipo* at Mahant Swami Maharaj's obedience and faith.

Mahant Swami Maharaj exemplified how a disciple should have complete *jodan* (deep bond) with unwavering faith and *divyabhav* in the guru. When such a deep bond is established with the guru, there is nothing left to attain – one experiences a constant state of fulfilment.

Do Not Make Hasty Decisions

Yogiji Maharaj had initiated nine educated young men as sadhus, granting them *Bhagwati Diksha*. In the early days, these sadhus resided in Kandivali, Mumbai. One afternoon, an elderly man arrived while all the sadhus were eating. He stood there for a while, observing the sadhus as they ate.

Seeing him, the sadhus began making assumptions internally, “It’s lunchtime, so he must have come for food.” Each sadhu, in his own way, jumped to conclusions about why the elderly man was there. However, one sadhu did not rush to judgment – Mahant Swami Maharaj. He neither spoke nor joined in the assumptions of the others.

After finishing his meal, Mahant Swami Maharaj approached the elderly man and engaged in conversation. During their discussion, the elderly man revealed his real reason for coming, “Bhagwan Swaminarayan instructed sadhus to eat in a *pattar* (wooden bowl). But I had never witnessed this practice. When I heard that Yogiji Maharaj’s sadhus follow this tradition, I came here just to witness them eating in *pattars*.”

When Mahant Swami Maharaj shared this with the other sadhus, they realised their mistake. They had all assumed different reasons for the man’s presence, but in reality, he had come only out of reverence and devotion.

Often, we judge people hastily based on their external appearance or actions. Without fully understanding the situation, we make assumptions and misjudge their character, leading us to see faults where none exist. However, just as Mahant Swami Maharaj avoided making assumptions and took the time to understand the man’s true intent, we should also refrain from hasty judgments and take a moment to assess situations carefully and appreciate the goodness in others.

“May I Go for Padharamani?”

In 1990, Brahmaṣwarup Pramukh Swami Maharaj embarked on a spiritual tour across North America. Since a large number of sadhus accompanied him, he personally established some guidelines for smoother arrangements. One such directive from Pramukh Swami Maharaj was, “If any sadhu wishes to go for *padharamani* to a devotee’s house, he must first inform Pujya Gnaneshwar Swami and seek his approval.”

Mahant Swami Maharaj was also a part of this tour. During the journey, a *padharamani* was arranged for Mahant Swami Maharaj in New York. In adherence to the established guidelines, he approached Pujya Gnaneshwar Swami to seek permission, humbly asking, “May I go for *padharamani*?”

Hearing this, Pujya Gnaneshwar Swami was stunned. He immediately expressed his disbelief, saying, “Swami! This guideline was meant for the other sadhus, not for you. You are a Sadguru Sant! You do not need to ask me for permission.”

However, Mahant Swami Maharaj replied with deep humility, “Swamibapa has given an instruction, so I must also follow it!”

Positions of authority, seniority, or prestige can subtly inflate one’s ego, creating a sense of superiority over others. But here, Mahant Swami Maharaj – a highly revered Sadguru Sant – did not consider himself above the rule. Instead, he demonstrated complete humility and obedience, just as other sadhus would.

Such utmost dedication to even the smallest instructions is a testament to true servitude and discipline. If we also develop this level of obedience (*agnapalan*) and humility, the Satpurush will be pleased with us.

“I Do Not Need Any Other Taste”

Mahant Swami Maharaj’s meals are completely devoid of taste—no salt, no spices. For years, he has eaten only boiled food, without pepper or seasoning, and the same meal every day. There has been no variety in his diet for decades!

In the year 2001, a group of *balaks* and *kishores* from North America visited India on a spiritual journey. During their visit, they saw Mahant Swami Maharaj eating in Bochasan. Curiously, the children asked, “What are you eating?”

Swamishri pointed toward his *pattar* (wooden bowl) and asked, “Would you like to taste it?”

The children were delighted, expecting to experience something delicious. Swamishri took a small portion of *parvalnu shak* (pointed gourd curry) from his plate and gave it to one of the *balaks* on a spoon.

Excitedly, the child took a bite, but the moment it touched his tongue, he spat it out, blurting out, “Thoo... Thoo...!” The *shak* was completely tasteless!

Shocked, the *balak* asked, “How do you enjoy eating something so utterly flavourless?” With enthusiasm, Mahant Swami Maharaj replied, “I have had the joy of meeting Yogi Bapa and Pramukh Swami Maharaj. That itself is enough—I do not need any other taste.”

Most people seek variety in food, but Mahant Swami Maharaj never even thinks about it. He has no requests and no complaints. His meals follow a strict routine – same food, same portion, same order, every day. Through Mahant Swami Maharaj, we witness true detachment from taste, because his joy does not come from food, but from Bhagwan. He eats only to sustain the body, but his true nourishment comes from devotion to Bhagwan’s *murti*.

“Please Forgive Me”

In 2001, a group of children from North America visited India on a spiritual trip. During their stay in Bochasan, Mahant Swami Maharaj was scheduled to give a discourse. His topic was “Swamibapa – Our Best Friend.”

A defining quality of Mahant Swami Maharaj is his deep commitment to any task he undertakes. Whenever he is assigned a topic for *katha*, he thoroughly contemplates, reflects, and prepares meticulously to ensure it is presented with clarity. To prepare for this particular *katha*, he travelled to Nadiad for focused study. Knowing that American children enjoy engaging presentations, he decided to make it more interactive. He personally drew 30–40 illustrations and even prepared a PowerPoint presentation to make it more visually appealing.

With such extensive preparation, Mahant Swami Maharaj began his discourse in Bochasan. However, the children were exhausted from the long journey. As a result, many dozed off during the talk, and some even lay down and fell into a deep sleep!

After completing the *katha*, Swamishri travelled to Atladra. From there, he wrote a heartfelt letter of apology to the children, “I am truly sorry that I could not convey what was in my heart. It must have felt like a punishment to you. Secondly, you are not accustomed to such long and difficult discourses, so that was another punishment. Thirdly, your knees must have been in pain, as I noticed how uncomfortable you were sitting cross-legged. My talks are never this long. This was my first attempt at using a slide presentation, and I could not manage the time well. This will not happen again. Please forgive me.”

Even though none of this was Swamishri’s fault, he took all the blame upon himself and sincerely apologised!

Years later, when someone asked Mahant Swami Maharaj, “Did you not feel that, as an elder, you should not have to apologise to young children?”, he humbly replied, “It’s not about being big or small. In satsang, we must become *das na das* (a servant of a servant). Even if a child is young, we must be willing to serve him and become his servant.”

On another occasion, Mahant Swami Maharaj said, “Asking for forgiveness should be without hesitation. Even Pramukh Swami Maharaj has asked for forgiveness despite not making any mistakes! From him, we have learned that this is the best path – the path of peace.”

Often, even when we are at fault, we struggle to apologise. But here, Swamishri teaches us that even if it’s not our fault, seeking forgiveness can resolve countless conflicts – whether in management, our satsang community, or within our own families. By following in Mahant Swami Maharaj’s footsteps, let us also strive to walk the path of unity and peace.

“I’ve Never Made a Fixed Plan..”

In 2013, Mahant Swami Maharaj visited Jaipur. He was going from house to house, doing *padharamanis* and blessing devotees. As the number of *padharamanis* increased, the schedule was delayed. The local sadhus received phone calls from the attendant sadhus, saying, “Please bring Mahant Swami Maharaj back to the mandir as soon as possible, and cancel all further *padharamanis*, because Swamishri’s meal and rest are being delayed.” However, even at the age of 80, Mahant Swami Maharaj was visiting each home with such immense love and care, that no devotee wanted their *padharamani* cancelled. So, he continued visiting homes until 1pm.

Finally, when he reached the mandir, a devotee came running to him, saying, “Swami! My home was left out during your *padharamani*!”

His house was undergoing some minor renovations, so local sadhus tried to explain that they would visit in the future. But Mahant Swami Maharaj gently pressed the local sadhu’s hand and said, “Come on, let’s go to his house for *padharamani*.”

Without a second thought, instead of going to his room for his delayed meal, he walked towards the car, signalling the accompanying sadhu to join him. Skipping his meal, he went to the devotee’s home, making him happy.

After about half an hour, he returned to the mandir and sat for his meal. A sadhu curiously asked him, “Swami, don’t you ever feel tired and bothered in such situations?”

With utmost simplicity, Mahant Swami Maharaj replied, “I’ve never made a fixed plan that I must do things a certain way. Yogi Bapa taught us to do what makes all the sadhus and devotees happy.”

Mahant Swami Maharaj has dedicated his entire life to the sadhus and devotees. He never prioritises or considers his own time, body, or convenience – he lives solely for us. While we try to please him, in reality, he is the one constantly striving to keep us happy!

Your Shoes, My Head

On August 13, 2016, when Pramukh Swami Maharaj passed away, the entire world's attention turned to Mahant Swami Maharaj. As the new leader of BAPS and the spiritual guide of millions of devotees, the weight of immense responsibility now rested upon his shoulders. Yet, Swamishri remained completely detached from this burden. His speech, behaviour, and actions were just as humble and simple as those of any other sadhu in the organisation. His unwavering stability and saintliness stood out to everyone.

During this time, while Swamishri was in Sarangpur, a devotee light-heartedly remarked to him, "Pramukh Swami Maharaj entrusted you with this responsibility. Just as Swamibapa travelled extensively, so have you. Just as he pleased both sadhus and devotees, so have you. We have witnessed both of these qualities in you. But there's one thing we have yet to see – whether the divine glory and powers that Pramukh Swami possessed have manifested in you."

In response, Mahant Swami Maharaj firmly stated, "If you ever find even the slightest flaw in my observance of the five vows, then you can place your shoes upon my head (act of showing the ultimate dishonour)! But as for divine powers and miracles, I have no understanding of them."

Who else can say with such unshakable confidence that, after over five decades of monastic life, they have never wavered even slightly in their spiritual vows? For a Sant of such immaculate purity, Bhagwan Swaminarayan states in Vachanamrut Gadhada III 26, "He is staunch in his observance of the five religious vows; and believing himself to be *brahmarup*, he worships Purushottam Bhagwan. Such a Sant should not be thought of as a human being, nor should he be thought of as a deity, because such behaviour is not possible for either humans or deities. Indeed, even though that Sant appears to be human, he is still worthy of being worshipped on par with God."

How fortunate are we to have the association of such a Sant, who is truly worthy of being served like Bhagwan.

Forever a Servant

On October 2, 2016, in Nadiad, during Mahant Swami Maharaj's lunch, students residing in the hostel gathered for his *darshan*. As the meal concluded, the youths approached Swamishri and said, "Swami! Today, we want to recreate a historic moment."

They then sang a Qawwali that had once been presented before Pramukh Swami Maharaj. The lyrics were, "The sun asks, the moon asks, the stars shining in the sky ask... Who is Pramukh Swami? Who is Mahant Swami?"

After completing the devotional song, the students asked Swamishri, "Swami! When this Qawwali was sung before Pramukh Swami Maharaj, he described himself by saying, 'Pramukh Swami is a Sant, a devotee of Bhagwan Swaminarayan, and a disciple of Yojiji Maharaj.' So today, Swami, we request you to reveal who Mahant Swami is."

The entire audience waited eagerly. A microphone was placed before Swamishri, and without a moment's hesitation, he replied, "*Das na das*" (A servant of a servant). This profound moment of humility and servitude was etched in everyone's hearts.

For a Satpurush, servitude is not a learned virtue but an inherent way of life. Despite being the guru of millions, he does not see himself as a guru. Despite being Aksharbrahma manifest, he does not hesitate in bowing at the feet of devotees. Swamishri firmly believes, "Everyone is greater than me, and I am the lowest." Through his thoughts, words, and actions, he constantly inspires us to cultivate the same spirit of selfless servitude in satsang. Mahant Swami Maharaj often says, "*Dasbhav* (feeling of servitude) – The Expressway to Akshardham." If our Guru chooses to be *das na das*, then as disciples, should we not strive to be *das* as well?

Where Can One Find a Guru Like This?

“Oh, my beloved volunteers! You have all done something incredible. There are no words to describe it.”

“Shriji Maharaj is so immensely pleased – beyond what you can even comprehend! You have truly achieved something extraordinary!”

“During the main *arti* of the inauguration, I will remember all of you... This inauguration is happening today because of the 12,000 volunteers. Now, my wish is to personally perform *arti* of all of you.”

These words come from a heartfelt letter written by Swamishri to the volunteers who served in the construction of North America Akshardham in Robbinsville, NJ. As these words spread among the volunteers, their hearts filled with deep emotions. Swamishri had shifted all credit for the grand construction of Akshardham onto the volunteer devotees.

Taking Pramukh Swami Maharaj’s vision as his own, Mahant Swami Maharaj became the guiding force behind the completion of this enormous project. It was his one call that inspired thousands of devotees to leave behind their homes, businesses, and responsibilities to dedicate themselves to this selfless service. Everyone who had been a part of this journey felt one thing deeply – it was only through Mahant Swami Maharaj’s divine presence, grace, and blessings that Akshardham became a reality before their eyes. Yet, despite being the very reason for its success, he gave all credit to the volunteers!

During a special volunteers’ assembly, Pujya Narayanmunidas Swami, with great emotion, humbly requested Swamishri, “Please, don’t put the dust of our feet on your head, just do *darshan* of it and bless us all.” Yet Swamishri could not hold back. He bowed and took the sacred dust from the volunteers’ feet on his head. Witnessing this divine moment, tears flowed freely from the eyes of all present. Each heart echoed a single thought – “How fortunate are we to have a Guru who sees so much *mahima* of us!”

A similar event occurred after the Pramukh Swami Maharaj Shatabdi Celebrations. Swamishri requested the sacred dust from ‘Pramukh Swami Maharaj Nagar’ and said, “For days, I have been thinking – I must place the dust of this campus upon my head. Because in this place, so many volunteers have served tirelessly, so many sadhus have dedicated themselves, and millions of devotees and well-wishers have gathered. Every single person who served as well as stepped on this campus is divine. So, it’s my wish to place the sacred dust of those feet who have stepped foot on this divine campus upon my head.” Filled with an ocean of admiration in his heart, Swamishri placed the dust of the devotees’ feet upon his head.

He himself is Aksharbrahma, beyond time and space. Even the Vedas, in their attempt to glorify the Ekantik Sant, can only cry out “Neti, Neti” – “He who is infinite and indescribable!” His very existence is so powerful that countless universes fly around like atoms in each pore of his body. Even Parabrahma – the Supreme Bhagwan – longs for the dust of his feet. And yet, this same great Sant, Mahant Swami Maharaj, bows before us and places the dust of our feet upon his head! Where in this world can one find a Guru like this? If we could see Swamishri with even a fraction of the mahima with which he sees us, we would truly be blessed.

Associating with Brahma Through Contemplation

Bhagwan Swaminarayan, in the Vachanamrut, emphasises the importance of contemplating on Brahma as a means of spiritual association. From the lives of the Gunatit Guru Parampara, we can clearly witness this virtue of deep contemplation (*manan*). They consistently reflected upon and internalised the divine incidents of their Ishtadev and Gurus, making *manan* a way to experience and cherish their Guru's life. In this context, let us take a glimpse into Guruhari Mahant Swami Maharaj's life.

Vinubhai was once sitting near the Goya Lake embankment (Anand). As Yogiji Maharaj was about to leave the village, he lovingly called Vinubhai, smiled warmly, and said, "We are leaving now. Please forgive any mistakes we may have made." With these words, Yogiji Maharaj blessed Vinubhai and departed. However, this moment deeply impacted Vinubhai, leaving him shocked. He continuously reflected on this single event for a long time. As a result, all his past prejudices faded away, and his heart was filled with repentance. Divine thoughts began to flow within him, "What an extraordinary and unparalleled Sant! His love surpasses even that of one's own parents! What a pure and innocent divine smile he has! What an exalted level of saintliness he possesses!" Overwhelmed by these thoughts, he longed for Yogiji Maharaj's presence again. Even though physically separated, through deep contemplation, Vinubhai was constantly in the presence of Yogiji Maharaj.

Sometime later, Yogiji Maharaj was traveling by train to Mumbai, and as the train stopped at Anand railway station, many devotees gathered for his *darshan*. Vinubhai, too, came to get a glimpse of his Guru, but due to his shy nature, he watched from a distance. To Vinubhai's astonishment, Yogiji Maharaj stepped down from the train and walked directly to him! Once again, he showered unbounded love and blessings upon him. That divine affection, grace, and saintliness overwhelmed Vinubhai. Soon, the train whistle blew, signalling Yogiji Maharaj's departure. However, Vinubhai remained seated there, lost in deep reflection on the event. He kept revisiting that divine moment in his mind, savouring its spiritual depth.

For the next fifteen days, he returned to the railway station, sat on a bench, and immersed himself in contemplating this profound experience for hours. Reflecting on this, Mahant Swami Maharaj later wrote, "When I met Yogiji Maharaj, I became completely attached to him. Everything else faded into insignificance. Yogiji Maharaj became the very centre of my life." Thus, through continuous contemplation, Vinubhai kept experiencing the presence of Yogiji Maharaj, and before he knew it, his Guru had become the very focal point of his life. Just as Vinubhai remained immersed in contemplation, we too should regularly reflect upon the divine incidents of our Guru's life, allowing ourselves to become Guru-centred. This is the true fruit of satsang.

Organisers:

© 2026 BAPS Swaminarayan Sanstha. All Rights Reserved.

BAPS Swaminarayan Sanstha, UK & Europe
BAPS Shri Swaminarayan Mandir
Pramukh Swami Road, Neasden, London NW10 8HW
T: +44 (0)20 8965 2651 E: info@uk.baps.org W: londonmandir.baps.org

Blessings:
His Holiness Pramukh Swami Maharaj

Inspirer:
His Holiness Mahant Swami Maharaj